

POLITIEK JAARBOEK
1 9 9 4
ANNEE POLITIQUE

POLITICAL YEARBOOK OF BELGIUM

1994
POLITIEK JAARBOEK
ANNEE POLITIQUE
POLITICAL YEARBOOK
OF BELGIUM

Uitgegeven door **RES PUBLICA**
Tijdschrift voor politologie
1995, bundel XXXVII, nr 3-4

Éditée par **RES PUBLICA**
Revue de science politique
1995, volume XXXVII, n° 3-4

Edited by **RES PUBLICA**
Belgian journal of political science
1995, volume XXXVII, n° 3-4

RES PUBLICA

Tijdschrift voor Politologie
Revue de Science Politique
Belgian Journal of Political Science

INHOUD - SOMMAIRE - CONTENTS

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1994 Mark DEWEERDT	281
Belgian politics in 1994 Kris DESCHOUWER and Mark DEWEERDT	313
Vlaanderen verschijnt op het Europese en internationa- le forum. Kroniek van de Vlaamse politiek in 1994 Guido TASTENHOYE	327
La wallonie et les francophones en 1994 Laura IKER	339
De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994. Johan ACKAERT	351
Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1993 en 1994 Peter JANSSENS	389
Les aides de la région wallonne à l'investissement après la réforme de 1992 S. EGGERMONT, G. PAGANO et M. TILMAN	427
Ecolo et les "nouveaux mouvements sociaux" en Belgi- que francophone: frères de sant ou lointains cousins? Benoît RIHOUX	443
Het laatste jaar van de Twaalf: de Europese Unie in 1994 Bart KERREMANS	461

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1994

Mark DEWEERDT,

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel Economische Tijd

Twee zaken van mogelijke corruptie zetten in 1994 de politieke wereld onder hoogspanning en stelden de samenhang in de federale rooms-rode regering-Dehaene op de proef. Het kabinet, dat enkele keren werd herschikt, kon behoorlijke begrotingsresultaten voorleggen en werd in het najaar geconfronteerd met communautaire spanningen. De Europese en de lokale verkiezingen bevestigden het succes van rechtsradicale partijen.

I. De Agusta- en de Uniop-zaak

A. Agusta-ontbullingen en het ontslag van de "drie Guy's"

Op 6 januari meldde de BRTN-radio dat de Luikse onderzoeksrechter Véronique Ancia, in een nota aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, vice-premier en minister van Verkeerswezen, Infrastructuur en Overheidsbedrijven Guy Coëme (PS) beschuldigde van valsheid in geschrifte. Coëme zou in 1988, als toenmalig minister van Landsverdediging, bij de aankoop van 46 A109-helikopters bij het Italiaanse bedrijf spa Agusta een vervalst document hebben gebruikt. Het dossier zou ook getuigenissen bevatten over omkoping.

Op verzoek van Ancia had procureur-generaal Léon Giet eind 1993 het parlement gevraagd de onschendbaarheid op te heffen van Coëme en twee andere Waalse socialisten, Guy Coëme en Guy Spitaels, resp. minister-president van de Waalse gewestregering en minister van Binnenlandse Zaken in de Waalse gewestregering.

Ancia was tijdens het onderzoek naar de moord (18 juli 1991) op minister van Staat André Cools (PS) op documenten gestoten, die wezen op corruptie bij de aankoop (regeringsbeslissing 9 december 1988, ondertekening contract 19 december 1988), van 46 helikopters bij Agusta. In de zaak vielen de namen van de "drie Guy's", zoals Coëme, Mathot en Spitaels in de pers werden genoemd.

De Kamer van Volksvertegenwoordigers had op 22 december 1993 een bijzondere commissie opgericht om, overeenkomstig artikel 90 van de grondwet (103 van de gecoördineerde grondwet van 17 februari 1994), na te gaan of er aanwijzingen waren om minister en kamerlid Coëme in staat van beschuldiging te stellen en voor het Hof van Cassatie te brengen.

In de Senaat was de commissie van Justitie ermee belast na te gaan of er redenen waren om de parlementaire onschendbaarheid van de senatoren Mathot en Spitaels op te heffen.

Op 7 januari en de daaropvolgende dagen bevestigden verschillende kranten de BRTN-berichtgeving en publiceerden zij bijkomende gegevens uit het dossier-Ancia. Zo was er sprake van dat uit het oorspronkelijke evaluatierapport van de aankoopdienst van het leger (4 juli 1988) een passage was geschrapt, die nadelig was voor de A109-helikopter, die in concurrentie was met de Duitse BK 117 van

Messerschmitt en de Franse Ecureuil van Aérospatiale, de twee toestellen die de voorkeur van legerexperts hadden. Het dossier zou ook onrechtstreekse getuigenissen bevatten, van onder anderen oud-minister Philippe Moureaux (PS), over de betaling van smeergeld door Agusta aan de PS. De controle op dat smeergeld zou een onderdeel zijn geweest van een machtsstrijd in de PS die leidde tot de moord op Cools.

Volgens persberichten zou Guy Mathot, tegen wie er "aanwijzingen van corruptie" bestonden, verscheidene keren contact hebben gehad met Georges Cywie, de afgevaardigde van Agusta in België. Luidens verklaringen van zijn gewezen vriendin Eliane Van Vreckom zou Mathot als beloning voor zijn bemiddeling een villa in Zuid-Frankrijk hebben gekregen.

Mathot weerlegde de aantijgingen. Hij zei dat het om een "afrekening" ging en stak een beschuldigende vinger uit naar zijn partijgenoot Philippe Moureaux. Hij zei dat hij de villa in Saint-Raphael al in 1987 had gekocht.

Op 10 januari kwamen de partijbureaus voor het eerst na het kerstreces bijeen. De meeste partijen drongen aan op het ontslag van vice-premier Coëme, maar de PS bleef haar drie regeringsleden steunen en sloot uit dat zij zouden aftreden. Op de bijeenkomst van het PS-bureau was Moureaux niet aanwezig. In een brief die hij aan PS-voorzitter Philippe Busquin had geschreven en die op de bijeenkomst werd voorgelezen, zei Moureaux dat zijn verklaringen tegenover onderzoeksrechter Ancia alleen tot doel hadden het onderzoek naar de moord op Cools vooruit te helpen.

Mathot en Spitaels verschenen op 11 resp. 12 januari voor de senaatscommissie van Justitie. Zij verzetten zich tegen de opheffing van hun onschendbaarheid, omdat, zeiden zij, dit het vermoeden van schuld zou versterken. Tegenover de pers haalden de advocaten van Spitaels citaten aan uit het dossier van Ancia, waaruit onder meer zou moeten blijken dat Cywie zou verklaard hebben "dat we Claes gekocht hebben". Willy Claes was in 1988, ten tijde van de Agusta-aankoop, als minister van Economische Zaken bevoegd voor de compensatiebestellingen. Hij had in een brief aan Coëme (23 november 1988) een "lichte voorkeur" uitgesproken voor het Italiaanse aanbod. Claes antwoordde dat hij maar één officiele ontmoeting had met vertegenwoordigers van de drie helikopterbouwers en dat hem nooit oneerbare voorstellen werden gedaan.

Op de nieuwjaarsreceptie van zijn partij, op 12 januari, drong CVP-voorzitter Johan Van Hecke aan op de opheffing van de onschendbaarheid van Spitaels en Mathot.

Guy Coëme ontkende op een persconferentie (13 januari) betrokken te zijn bij de vermeende betaling van smeergeld aan de PS door Agusta. Hij beriep zich op een onderzoek van ULB-hoogleraar Maurice-André Flamme om aan te tonen dat de aankoop van de helikopters conform de wettelijke regels was gebeurd.

De senaatscommissie van Justitie adviseerde op 14 januari de parlementaire onschendbaarheid van Guy Spitaels en Guy Mathot gedeeltelijk op te heffen, om Ancia in staat te stellen hen te verhoren en te confronteren met andere getuigen. De voltallige Senaat volgde op 20 januari het advies en besliste de onschendbaarheid van beiden gedeeltelijk op te heffen.

Intussen had de BRTN-radio op 15 januari melding gemaakt van een rapport van het Hoog Comité van Toezicht, waarin sprake was van zeven "onregelmatigheden" bij de aankoop van de Italiaanse gevechtshelikopters, onder meer een abnormaal lage offerteprijs en de ongelijke behandeling van de drie kandidaten. Het rapport stond haaks op de nota-Flamme.

De positie van Coëme als vice-premier in het kabinet-Dehaene werd onhoudbaar toen de Vlaamse regeringspartijen, de CVP en de SP, tijdens een debat over de zaak in de Kamer (19 januari) zeiden geen vertrouwen in de minister meer te hebben en na de interpellaties weigerden de gewone motie van vertrouwen mee in te dienen.

Dat Coëme in die omstandigheden op vrijdag 21 januari op de middag ontslag nam, kon geen verrassing worden genoemd. Wél verrassend was dat twee uur later Guy Spitaels en kort daarop Guy Mathot ontslag namen uit de Waalse gewestregering. Spitaels zei dat hij vond dat Coëme niet alleen de last kon dragen. Mathot zei dat hij uit solidariteit met Coëme ontslag had genomen om het debat van het politieke naar het juridische terrein te verleggen.

Nog diezelfde avond kwam het bureau van de PS bijeen. Het besliste, na een woelige vergadering, de federale regering te blijven steunen, zodat het gevaar van een kabinetscrisis geweken was. Premier Dehaene en de voorzitters van de vier meerderheidspartijen kwamen op 22 januari overeen met de regering door te gaan tot het einde van de kabinetsperiode, in december 1995.

Het ontslag van de "drie Guy's" maakte een herschikking van de federale regering en van de Waalse gewestregering noodzakelijk.

Op 23 januari werd Guy Coëme als vice-premier en minister van Verkeerswezen, Openbare Bedrijven en Regie der Gebouwen vervangen door zijn partijgenoot Elio Di Rupo, die minister van Onderwijs en Audiovisuele Media in de Franse gemeenschapsregering was en op 26 januari in die functie vervangen werd door Philippe Mahoux. Coëmes bevoegdheid voor Infrastructuur werd overgenomen door minister van Wetenschapsbeleid en Wetenschappelijke en Culturele Instellingen Jean-Maurice Dehousse. Terzelfder tijd werd minister van Sociale Zaken Bernard Anselme, die naar de Waalse gewestregering overstapte, vervangen door Magda De Galan. Als minister van Volksgezondheid, Leefmilieu en Sociale Integratie werd zij opgevolgd door haar partijgenoot Jacques Santkin.

Robert Collignon verving op 25 januari Guy Spitaels als minister-president van de Waalse gewestregering. Hij werd als gewestminister van Begroting opgevolgd door Bernard Anselme, die ook de bevoegdheden van Guy Mathot (Binnenlandse Zaken, Administratie, Lokale Besturen en Infrastructuur) overnam. Willy Taminiaux kreeg de portefeuille van Huisvesting (voordien bij Collignon), Sociale Actie en Volksgezondheid, twee bevoegdheden die per 1 januari van de Franse Gemeenschap naar het Waalse Gewest waren overgegaan.

Op 1 februari besliste de Kamer, op advies van de bijzondere commissie die hem en onder anderen rechter Ancia enkele keren had ondervraagd, Coëme naar het Hof van Cassatie te verwijzen op grond van aanwijzingen van omkoping (artikelen 246 en 247 van het Strafwetboek). De Kamer vond de aanwijzingen van schriftvervalsing en van het gebruik van valse documenten niet sterk genoeg om ook daarover een nader onderzoek te laten openen. Overigens had Coëme op 25 januari zelf gevraagd zich voor het Hof van Cassatie te kunnen verantwoorden.

B. De Uniop-affaire

De deining rond de Agusta-zaak was amper weggeëbd, toen een tweede "affaire" naar boven kwam, waarbij - vooral - Franstalige socialisten betrokken waren.

La Libre Belgique meldde op 23 februari dat de Brusselse rechter Jean-Claude Van Espen het onderzoek in de Uniop-zaak op 7 februari had gesloten en nieuwe

vragen voor de opheffing van de onschendbaarheid van PS-politici mochten worden verwacht.

Uniop was een onderzoeksbureau van de Université Libre de Bruxelles (ULB) en zou in de jaren tachtig niet-uitgevoerde studies hebben gefactureerd en uitgevoerde opdrachten te zwaar hebben gefactureerd aan verscheidene politici, vooral van de PS, maar ook van andere partijen. Een deel van de daarvoor aangerekende bedragen zou naar de betrokkenen of hun partij zijn teruggevloeid. In 1989 waren in het kader van het onderzoek al Uniop-directeur Camille Javeau, prof. Nicole Delruelle en Robert Willerman, de gewezen kabinetschef van minister Robert Urbain (PS), aangehouden.

De nieuwe onthullingen dreven de zenuwachtigheid in de meerderheid op. PS-voorzitter Philippe Busquin insinueerde op 25 februari dat "sommigen" zijn partij poogden te treffen en zei dat de PS de "occulte financiering" van alle politieke partijen zou onderzoeken "sinds het ontstaan van de democratie".

In wat kennelijk een poging was zijn positie in de partij en die van de PS in de federale regering te verstevigen, stelde Busquin op 28 februari totaal onverwacht zijn mandaat ter beschikking, maar hij zou twee weken later door het PS-congres in zijn functie bevestigd worden. Busquin had op 2 maart op eigen initiatief een onderhoud met leden van het Brusselse parket over de Uniop-zaak.

PSC-voorzitter Gérard Deprez, die gebelgd was over de uitspraken van Busquin, stelde op 1 maart voor, de onschendbaarheid van alle parlementsleden op te heffen tot het einde van de zittijd, zodat het gerecht ongehinderd zijn werk zou kunnen doen. Hij zei dat de meerderheid niet kon leven met de voortdurende dreiging van de individuele opheffing van de onschendbaarheid van een van haar leden en dat bij de publieke opinie een dergelijke opheffing synoniem is van schuld. Alleen de VLD reageerde positief op het voorstel van Deprez.

Premier Dehaene lunchte op 3 maart met de voorzitters van de vier regeringspartijen. Zij streken de plooiën glad en herhaalden tot het einde van de kabinetsperiode te willen doorgaan.

Het bleef stil rond de Uniop-affaire tot 1 juli, toen procureur-generaal André Van Oudenhove het dossier naar het parlement stuurde. In het dossier kwamen de namen van elf - vooral socialistische, maar ook liberale - politici voor. Voor zes was de zaak verjaard, aangezien de feiten dateerden van vóór 1989; het ging om André Kempinaire (VLD), André Degroeve (PS), François Guillaume (PS), Raymond Dury (PS), Elio Di Rupo (PS) en Philippe Busquin (PS).

Nog dezelfde dag richtte de Kamer van Volksvertegenwoordigers een bijzondere commissie op om uit te zoeken of er redenen waren om vice-premier en minister van Buitenlandse Zaken Willy Claes (SP) en de oud-ministers Guy Coëme en Philippe Moureaux te vervolgen en voor het Hof van Cassatie te brengen, op verdenking overheidsgeld te hebben gebruikt voor persoonlijke doeleinden. Zij zouden als minister in 1989 enquêtes hebben besteld bij Uniop, in ruil waarvoor het bureau persoonlijke peilingen liet uitvoeren; in het geval van Coëme werden ook persoonlijke kosten vergoed en kabinetsmedewerkers betaald. De drie ontkenen elke onregelmatigheid.

Op advies van de bijzondere commissie, besliste de Kamer op 14 juli Coëme ook voor deze zaak voor het Hof van Cassatie te brengen, omdat er aanwijzingen waren van schriftvervalsing, corruptie en oplichting. Claes en Moureaux werden buiten vervolging gesteld, omdat er te weinig schuldaanwijzingen waren. Voor Claes gebeurde dat met 101 stemmen voor, 77 tegen en 3 onthoudingen, voor Moureaux met 97 stemmen voor, 80 tegen en 4 onthoudingen.

De Senaat besliste op 20 juli de onschendbaarheid van Guy Spitaels en Hervé Hasquin (PRL), de gewezen rector van de ULB, niet op te heffen, omdat zij "niet op de hoogte waren" van de feiten.

De gerechtelijke behandeling van de zaak duurde eind 1994 nog voort.

C. Verdere ontwikkelingen in de Agusta-zaak

Na de verwijzing van Guy Coëme naar het Hof van Cassatie, wees het Hof op 3 februari raadsheer François Fischer aan om, samen met Anicia, het onderzoek te voeren. Hij had eerder, in opdracht van de bijzondere kamercommissie, Philippe Moureaux en de Luikse vakbondsleider Carol Gluza als getuigen ondervraagd. Gluza had tegenover Anicia melding gemaakt en namen genoemd van koeriers die het Agusta-smeergeld in Luxemburg moesten ophalen, maar met lege handen terugkwamen.

Rechter Anicia liet op 19 februari huiszoekingen verrichten bij de drie gewezen PS-ministers, zowel bij hen thuis als in hun kantoren. Later werden ook bij verschillende andere personen huiszoekingen verricht. Fischer verhoorde in april Coëme en Mathot en stelde in de zomer beiden in verdenking van passieve corruptie, maar tot een proces kwam het in 1994 niet meer.

Op 20 december besliste de Senaat dat er geen reden was om de onschendbaarheid van Mathot een tweede keer op te heffen. Procureur-generaal Léon Giet had om die opheffing gevraagd in het kader van een onderzoek naar fiscale fraude en schriftvervalsing bij de aankoop van een villa in Zuid-Frankrijk. Volgens de Senaat was de opheffing overbodig omdat de villa-kwestie deel uitmaakte van de Agusta-affaire waarvoor Mathots onschendbaarheid in januari al was opgeheven.

In de marge van de Agusta-zaak kwam het tot een fikse rel tussen de krant Het Laatste Nieuws en minister van Buitenlandse Zaken Willy Claes. De krant schreef op 29 januari dat de Italiaanse helikopterbouwer eind 1988 aan Claes, die toen minister van Economische Zaken was, 15 miljoen frank smeergeld had aangeboden. Claes zou daar half januari 1989 over gesproken hebben op een vergadering van de SP-ministers met partijvoorzitter Frank Vandenbroucke. Volgens Het Laatste Nieuws, dat zich beriep op een "bevoorrecht getuige uit SP-kringen", zou Claes boos gereageerd hebben toen Vandenbroucke het aanbod afwees.

Claes noemde het artikel "smeerlapperij" en "pure riooljournalistiek". Hij diende klacht in wegens laster en eeroof. Op een eerder geplande persconferentie (31 januari) verduidelijkte hij zijn rol in het Agusta-dossier en zei hij dat hem daarin niets te verwijten viel.

Vermoedens in de media dat de "bevoorrechte getuige" Pierre Chevalier was, een voormalig SP-kamerlid die naar de VLD was overgestapt, werden door de betrokkene tegengesproken. Chevalier gaf toe met een journalist van Het Laatste Nieuws te hebben gesproken, maar ontkende ooit iets gehoord te hebben over een voorstel van commissielonen of smeergeld.

Op 4 februari trok Claes op een nieuwe persconferentie fel van leer tegen hoofdredacteur Marcel Wilmet van Het Laatste Nieuws. De krant had die dag geschreven dat er "ondenkbare zaken" aan het licht waren gekomen, "waarbij enorme bedragen zijn gemoeid". Claes daagde Wilmet uit zijn bron bekend te maken of toe te geven dat hij fout zat. Het Laatste Nieuws gaf diezelfde dag toe dat het smeergeldverhaal, waarvan het de inhoud bevestigde, niet met Agusta te maken had. De krant diende op haar beurt klacht in tegen Claes. Op vraag van hun ad-

vocaten stelde de rechtbank van eerste aanleg in Brussel op 3 mei de zaak voor onbepaalde tijd uit. Er werd blijkbaar gezocht naar een minnelijke regeling.

De Agusta- en de Uniop-affaire gaven aanleiding tot pleidooien voor een herziening van de regeling van de parlementaire onschendbaarheid en de ministeriële verantwoordelijkheid en voor de invoering van een vermogensregister voor politici, maar concrete wettelijke maatregelen daarover waren eind 1994 nog niet genomen.

Over de parlementaire onschendbaarheid werd onder meer de idee van een "negatieve immuniteit" geopperd, waarbij het parlement het gerecht zou kunnen vragen een vervolging tegen een parlementslid stil te leggen als kan worden aangetoond dat het om een politieke vervolging gaat.

Voor de ministeriële verantwoordelijkheid, die in de grondwet is gewaarborgd, dacht de regering erover de uitzonderingsregeling af te zwakken. Ministers zouden alleen nog voor het Hof van Cassatie kunnen terechtstaan voor strafbare feiten gepleegd tijdens hun ambtsperiode en in de uitoefening van hun ambt.

In de Kamer spraken de partijen eind december af, dat de kamerleden na de parlamentsverkiezingen van 1995 hun vermogen zouden opgeven in een gesloten omslag, die in een kluis in het parlement zou worden bewaard en bij betwisting met instemming van de betrokkene zou kunnen worden geopend.

II. Het begrotingsbeleid

A. De aanvullingsbegroting voor 1994

Minister Herman Van Rompuy van Begroting maakte op 3 januari bekend dat het financieringstekort van de federale overheid over 1993 uitkwam op 376,3 miljard frank, of 5,3% van het bruto binnenlands produkt (bbp), tegenover 5,4% in 1992. Het tekort lag 12 miljard frank hoger dan was begroot. Volgens Van Rompuy was dat "geen slecht resultaat als men rekening houdt met de ongunstige economische evolutie".

Het tekort van de gezamenlijke overheid (federatie, gewesten en gemeenschappen, provincies en gemeenten, sociale zekerheid) bedroeg 516,3 miljard frank, of 6,6% van het bbp (tegenover 6,7% in 1992). De openbare schuld steeg in 1993 met 784,3 miljard frank tot 9.073 miljard. [Een commissie die, onder leiding van Robert Mالدague, een inventaris opmaakte van de activa en passiva van de Staat, maakte op 12 januari bekend dat de bezittingen van de Belgische Staat eind 1992 teruggevallen waren tot minder dan de helft van zijn verplichtingen. In 1986 waren de schulden nog voor bijna twee derde door bezittingen gedekt.]

Toen hij op 30 december 1993 de balans opmaakte van het Belgische EU-voorzitterschap had premier Dehaene gezegd dat bijkomende saneringsinspanningen vooral van de gewesten en de gemeenschappen zouden moeten komen. Kort voordien hadden economen gewag gemaakt van de noodzaak in 1994 nog eens 100 tot 130 miljard frank te besparen.

De gemeenschappen en gewesten reageerden kregelig. Luc Van den Brande, de Vlaamse minister-president, zei dat de Vlaamse begroting volledig in orde was en dat "kritiek van Dehaene niet op Vlaanderen kan slaan". Zijn Waalse collega, Guy Spitaels, zei de opmerking van Dehaene niet te begrijpen omdat de schuld van Wallonië de helft kleiner was dan wat de Hoge Raad van Financiën toestond.

De regeringen van de Franse Gemeenschap en het Brusselse Gewest reageerden in dezelfde zin.

De Nationale Bank van België (NBB) riep in haar jaarverslag (17 februari) eveneens de deelstaten op tot een extra bijdrage in de sanering van de overheidsfinanciën. Volgens de NBB hielden de gemeenschappen en de gewesten zich in 1993 voor hun uitgaven niet aan de aanbevelingen van de Hoge Raad van Financiën, maar in het jaarverslag werden daar geen concrete aanduidingen van gegeven.

De Vlaamse minister van Financiën, Wivina Demeester, zei op 18 februari dat de Vlaamse Gemeenschap bereid was bij te dragen tot de sanering van de overheidsfinanciën, op voorwaarde dat ook de andere gewesten en gemeenschappen dat deden.

In een bijgesteld scenario zei de Hoge Raad van Financiën op 4 maart dat de federale overheid haar tekort in 1994 zou moeten beperken tot 315 miljard frank, of 4,5% van het bbp; in 1996 zou het nog maar 2,7% mogen bedragen. Het tekort van de deelstaten (1,1% in 1993) zou moeten dalen tot 0,9% in 1994 en 0,4% in 1996.

De gewest- en gemeenschapsregeringen reageerden opnieuw korzelig op die aanmaningen en herhaalden dat ze binnen de opgelegde begrotingsnormen bleven. Bij de voorstelling van het jaarverslag van de staatsschuld, op 20 juni, drong minister van Financiën Philippe Maystadt er op zijn beurt op aan, dat de federale staat en de gemeenschappen en gewesten een pact zouden sluiten over de beheersing van hun uitgaven. Op 19 juli, aan de vooravond van de opstelling van de federale begroting voor 1995, stemden de deelstaten er mee in de begrotingsdoelstellingen van de Hoge Raad te aanvaarden, om het tekort van de gezamenlijke overheid tegen eind 1996 terug te brengen tot 3% van het bbp, het cijfer dat volgens het Verdrag van Maastricht moet worden gehaald om te kunnen toetreden tot de Europese Monetaire Unie (EMU).

Op 25 maart maakte de regering de uitkomst bekend van de jaarlijkse begrotingscontrole. Premier Dehaene en minister Van Rompuy beklemtoonden dat door de economische herleving, een gevolg van onder meer de maatregelen van het vorige jaar, de bijsturing van de begroting beperkt kon worden tot enkele ingrepen die niemand pijn deden. In de aanvullingsbegroting compenseerde het kabinet de lagere verwachte ontvangsten (35 miljard frank) door een "beter schuldbeheer" (verwachte opbrengst 16 miljard frank) en door een verhoging van de opbrengst uit de geplande privatiseringen (57 in plaats van 40 miljard), meer bepaald door ook Belgacom en de Nationale Loterij op het privatiseringslijstje te plaatsen.

Door die maatregelen zou het financieringstekort in 1994 beperkt kunnen worden tot de 315 miljard frank die de Hoge Raad van Financien vroeg. [Begin 1995 bleek het tekort uiteindelijk op 313 miljard frank te zijn uitgekomen, of 4,4% van het bbp.]

B. De begroting voor 1995

Voor de begroting-1995 adviseerde de Hoge Raad van Financiën op 30 juni 45 miljard frank te besparen op de federale begroting en 25 miljard in de sociale zekerheid. Van de deelstaten, vooral van het Waalse en het Brusselse Gewest, werd een inspanning van 10 miljard frank verwacht. De Raad wees erop, dat de loon-

matiging die door het crisisplan was opgelegd, zowel de belastingopbrengst als de sociale bijdragen deed verminderen.

Op 11 juli raakte bekend dat de Nationale Bank het cijfer van de verwachte groei van de economie in 1994 verhoogde van 1 naar 1,8%. De Bank deed dit nadat gebleken was dat het bbp in het eerste kwartaal op jaarbasis met 3,1% was gegroeid tegenover het laatste kwartaal van 1993. [Het hogere groeicijfer werd aanvankelijk sceptisch onthaald, maar later trokken ook de banken hun groeiramingen fors op. In oktober zou de NBB haar prognose nogmaals verhogen, tot 2,3%].

De hogere groeiprognose - die impliceerde dat de inkomsten van de overheid in 1995 sterker zouden stijgen - was niet de enige meevaller aan het vooravond van het begrotingsconclaaf. Minister Philippe Maystadt van Financiën kondigde enkele dagen later aan, dat de belastingopbrengsten in de eerste jaarhelft met 14% waren gestegen tegenover 1993 en zodoende 34,8 miljard frank hoger lagen dan bij de begrotingscontrole was geraamd.

Aan het begin van het begrotingsconclaaf (22 juli) heette het dan ook dat niet 70 miljard, maar slechts 40 miljard frank moest worden "gevonden" om het begrotingstekort onder controle te houden.

Na het snoeiwerk van de eerste dag van het overleg was er sprake van nog maar 30 miljard frank: 15 miljard bij de federale overheid (inclusief 8,5 miljard voor zogenaamde betwiste kredieten) en 15 miljard in de sociale zekerheid.

Al op 25 juli stelde de regering de uitkomst van het bijzonder korte conclaaf voor. Daaruit bleek dat het kabinet voor 10 miljard frank kredieten had geschrapt, rekende op bijkomende inkomsten uit de verkoop van overheidsbedrijven (13,5 miljard frank) en verscheidene "pijnloze" saneringsmaatregelen in de ziekteverzekering had genomen (meer bepaald in de ziekenhuizen en het geneesmiddelenverbruik). De begroting die de regering voorstelde, voorzag in 1.424,8 miljard frank inkomsten en 1.695,9 miljard frank uitgaven. Het verwachte financieringstekort van de federale regering kwam daarmee op 271,1 miljard frank, of 3,6% van het bbp.

Voor het geheel van de overheid (federatie, gewesten en gemeenschappen, sociale zekerheid) werd het tekort voor 1995 op 4,2% geraamd. Omdat het tekort tegen eind 1996 zou moeten zijn teruggebracht tot het "Maastricht-criterium" van 3%, wordt de begroting van 1996 cruciaal. Om die reden had NBB-gouverneur Verplaetse al op 29 juni in een interview met De Financieel Economische Tijd gezegd, dat het "misschien opportuun" zou zijn de parlementsverkiezingen, die normaal in december 1995 zouden vallen, te vervroegen. Verplaetse liet ook uitschijnen dat de toetreding tot de Europese Monetaire Unie mogelijk zou zijn met een tekort "van 3,999 procent". De verklaringen van Verplaetse verwekten opschudding in politieke en financiële kringen. Premier Dehaene zei dat hij de autonomie van de Nationale Bank respecteerde, maar dat hij omgekeerd verlangde dat de gouverneur zich niet inlaat met de datum van de verkiezingen. Op vragen in de Kamer (1 juli) zei Dehaene dat Verplaetse "lichtjes over de schreef" was gegaan.

C. Uitvoering van het crisisplan en sociaal overleg

Na het nieuwjaarsreces overlegden vakbonden en werkgevers over de uitwerking van het crisisplan dat de federale regering op 17 november 1993 had bekendgemaakt. De regering had de sociale partners gevraagd tegen 17 januari con-

crete maatregelen voor te stellen voor een vlotte invoering van de bedrijfsplannen tot arbeidsherverdeling en tegen eind januari voorstellen in te dienen voor de versoepeling van de arbeidsregels en de regeling van sociale conflicten.

Het overleg verliep erg stroef, niet het minst omdat de stakingen die de vakbonden in november 1993 tegen het crisisplan hadden gehouden, diepe sporen hadden nagelaten in de verhoudingen tussen bonden en werkgevers.

Op 14 januari kregen de sociale partners, op hun verzoek, van de regering twee weken uitstel voor de indiening van hun tewerkstellingsvoorstellen.

Na harde en discrete onderhandelingen in de Nationale Arbeidsraad werden afgevaardigden van de vakbonden en de werkgevers het op 24 januari eens over een voorakkoord. Het had betrekking op de bedrijfsplannen voor arbeidsherverdeling, een lastenverlaging op de laagste lonen, de verlenging van tijdelijke contracten en nieuwe regels voor opzegvergoedingen en -termijnen voor bedienden. Voor dossiers als de deeltijdse arbeid, de reglementering van de overuren en een regeling voor sociale conflicten was er geen toenadering tot stand gekomen.

De bureaus van de twee grote vakbonden, het christelijke ACV en het socialis­tische ABVV, die al op 25 januari voorbehoud hadden aangetekend, verwierpen op 1 februari het voorakkoord. Zij vonden onder meer dat de werkgevers te weinig waarborgen gaven voor de omzetting van de lastenvermindering in bijkomende banen. De bediendenbonden tilden zwaar aan de versoepeling van de opzegtermijnen voor bedienden.

De regering deelde op 2 februari aan de sociale partners mee dat zij de meest heikele punten, met name de inkorting van de opzegtermijnen voor bedienden en de beschikkingen over opeenvolgende tijdelijke contracten, zelf zou regelen in de sociale programmawet die zij bij het parlement had ingediend. Het kabinet hoopte daarmee het pad te effenen voor sectorale en bedrijfsakkoorden over arbeidsherverdeling. [Nog op 2 februari werd bekend dat het officiële nationale werkloosheidscijfer in januari de grens van 500.000 had overschreden.]

Verder overleg in de Nationale Arbeidsraad over een versoepeling ("flexibilisering") van de arbeidsorganisatie (aanmoediging van deeltijdse arbeid, soe­peler regels voor uitzendarbeid, berekening van de arbeidstijd op jaarbasis) bleef vruchteloos. Begin maart gaven de sociale partners daarover een verdeeld advies, zodat ook die dossiers op de regeringstafel belandden.

In de sectoren waren vakbonden en werkgevers er eind februari evenmin in geslaagd arbeidsherverdelende akkoorden te sluiten. Vanaf 1 maart konden bedrijfsplannen voor arbeidsherverdeling worden gesloten, maar ook die formule sloeg niet echt aan.

Ter uitvoering van andere bepalingen van het crisisplan keurde het parlement de sociale programmawet (wet van 30 maart houdende sociale bepalingen) en de fiscale programmawet goed (wet van 30 maart tot uitvoering van het globaal plan op het stuk van de fiscaliteit).

De sociale programmawet bevatte onder meer de bijkomende loonbelasting die op 1 april in de plaats kwam van de vermindering van de kinderbijslag, het halftijds bruggpensioen, de solidariteitsbijdrage voor bruggepensioneerden en gepensioneerden, de klusjesdiensten voor langdurig werklozen ("lokale werkgele­genheidsagentschappen") en de beperking van de groei van de sociale-zeker­heidsuitgaven. De wet voerde ook de principiële splitsing van de sociale zeker­heid in een arbeidsgebonden verzekering (arbeidsongeschiktheid, werkloos-

heid, pensioenen) en een verzekering tegen algemene risico's (kinderbijslag en ziektekosten) in, maar na een negatief advies van de sociale partners (7 juli) kwam van de uitvoering daarvan niets in huis. Ten slotte voerde de wet de "objectieve aansprakelijkheid" in het wegverkeer in, waardoor de automobilist in principe altijd de lichamelijke schade moet vergoeden van de fietser of voetganger die bij een verkeersongeval betrokken is.

Tijdens de tweede jaarhelft ontdooiden de betrekkingen tussen de werkgevers en de vakbonden, en kon, na toch nog zes weken moeizame onderhandelingen, op 21 november een centraal akkoord voor de particuliere sector voor 1995 en 1996 worden gesloten. Het akkoord nam de formule over van het jongerenbanenplan (goed voor 65.000 jobs in vijftien maanden), maar schrapt de leeftijdsvereiste, zodat de verlaging van de sociale bijdragen voor werkgevers vanaf 1 januari 1995 zou gelden voor de indienstneming van om het even welke werknemer die langer dan één jaar werkloos is. Op vraag van en na overleg met de regering, die beducht was voor de budgettaire gevolgen voor de sociale zekerheid (4 tot 5 miljard frank), pasten de sociale partners het akkoord op 29 november aan. Zo werd de verlaging van de brugpensioenleeftijd van 58 tot 55 jaar onherroepelijk beperkt tot eind 1996 en werden de bedrijfspremies die kunnen worden toegekend als er door arbeidsherverdeling nieuwe banen worden geschapen ("kortingbanen") verlaagd van 200.000 tot 150.000 frank.

De maatregelen die nodig waren voor de uitvoering van het akkoord werden opgenomen in het ontwerp van sociale programmawet, dat de ministerraad op 23 december ter goedkeuring naar het parlement stuurde.

D. Privatiseringen

Van de privatisering van enkele overheidsbedrijven verwachtte de regering, zoals gezegd, in 1994 een opbrengst van 57 miljard frank.

De verkoop van de Nationale Investeringsmaatschappij (NIM), het tweede overheidsbedrijf dat de regering wilde privatiseren in het kader van de sanering van de overheidsfinanciën - de ASLK werd in 1993 verkocht -, verliep niet van een leien dakje. Op 14 januari stemde de ministerraad in met het voorstel van minister Maystadt de overheidsholding grotendeels te verkopen aan de Antwerpse groep Ackermans & Van Haaren. Van de verkoop werd 14,5 miljard frank verwacht. Afsgesproken werd dat de koper de NIM-participatie in Distrigas zou doorschuiven naar Tractebel, de energiegroep van de Generale Maatschappij, dat ook de gemeenten de gelegenheid kregen in Distrigas te participeren en dat ten slotte een deel van de Distrigas-aandelen naar de beurs zou worden gebracht. Wat overbleef van de NIM (onder meer de participaties in Sabena en Sobelair) zou als Federale Investeringsmaatschappij (FIM) worden ondergebracht bij de ASLK-Holding, die al het resterende overheidsbelang in de ASLK Bank en de ASLK Verzekeringen beheerde.

De Vlaamse regering maakte bezwaar tegen het doorschuiven van Distrigas naar het "te francofone en te zeer met Frans kapitaal gelieerde" Tractebel. Minister-president Luc Van den Brande stelde voor, in het kader van de "Vlaamse verankering", de beursgang te vervangen door een participatie van Vlaamse financiers. Begin februari sloot een groep Vlaamse institutionele beleggers daarover een principeakkoord met Tractebel, maar de federale regering handhaafde op 21 februari het besluit een deel van de Distrigas-aandelen op de beurs aan te bieden.

Vertraging kwam er ook door bezwaren van de Europese Commissie, zodat de Staat pas eind december de uiteindelijk 15,5 miljard frank kon innen uit de verkoop van zijn participatie van 83% in de NIM.

Voor de overname van de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid (NMKN) - het Blauw Fabriekje - was er aanvankelijk belangstelling van een tiental financiële instellingen, onder meer het Gemeentekrediet, de Generale Bank en de Nederlandse bank ABN Amro, maar uiteindelijk was geen daarvan bereid de helft van de staatsparticipatie te kopen. De regering had van die verkoop ongeveer 3 miljard frank verwacht.

De privatisering van de Nationale Loterij ging niet door, maar de regering besliste wel dat ze in 1994, bovenop de jaarlijkse monopolierente van 2,5 miljard frank, een concessierecht van 15 miljard frank moest betalen, de geraamde opbrengst van een ondernemingsplan dat over zeven jaar loopt en een commercieel agressiever beleid inhoudt.

De privatisering van Belgacom, die zou beginnen met de verkoop van een kwart van het kapitaal aan een industriële partner, kwam maar niet van de grond. Om toch de vooropgestelde 25 miljard frank te kunnen boeken, besliste de regering op 7 oktober dat de ASLK Holding dat bedrag aan de Schatkist zou storten, in ruil waarvoor zij later de Belgacom-aandelen zou mogen verkopen.

Met het oog op de privatisering werd Belgacom omgevormd tot een naamloze vennootschap. Van de publikatie van het besluit daarover in het Belgisch Staatsblad, op 21 december, maakte de regering gebruik om alle bestuurders van Belgacom aan de kant te zetten en, op 23 december, een nieuwe raad van bestuur aan te stellen. De maatregel was het gevolg van een conflict tussen in het bijzonder voorzitter Benoît Remiche en gedelegeerd bestuurder Bessel Kok dat de telefohmaatschappij in de zomer had verlamd. Michel Dusenne werd voorzitter van de raad van bestuur, John Goossens van Alcatell Bell zou in 1995 gedelegeerd bestuurder worden.

III. De Europese en de lokale verkiezingen

De Belgische kiezers werden in 1994 tweemaal naar de stembus geroepen: op 12 juni voor de Europese en op 9 oktober voor de lokale verkiezingen.

Met het oog op die verkiezingen keurde het parlement een wetsontwerp goed dat een evenwichtige verdeling van vrouwen en mannen op de kieslijsten moet bevorderen. De wet van 24 mei 1994 bepaalt dat een vierde, en vanaf 1999 een derde, van de plaatsen op de kandidatenlijsten voorbehouden zijn voor vrouwen.

In verschillende kieskringen en gemeenten kon elektronisch worden gestemd. Dat werd mogelijk gemaakt door de wet van 11 april 1994 "tot organisatie van de geautomatiseerde stemming".

De wet van 4 juli 1989 die de campagne-uitgaven bij parlamentsverkiezingen beperkt, werd verfijnd (wet van 19 mei 1994) en uitgebreid tot de Europese en regionale verkiezingen (wetten van 19 mei 1994) en de lokale verkiezingen (wet van 7 juli 1994). Voor de Europese en de parlamentsverkiezingen mag een partij ten hoogste 50 miljoen frank, voor de Raadsverkiezingen maximum 40 miljoen frank (Brussel: 9 miljoen, Duitstalige Gemeenschap: 1 miljoen) en voor de lokale verkiezingen maximum 15 miljoen frank uitgeven. De uitgavengrens voor individuele kandidaten is afhankelijk van hun plaats op de lijst en de grootte van hun kieskring. Het uitdelen van geschenken werd verboden. Voor nationale en

Europese verkiezingen mogen niet meer dan 600 affiches van meer dan 4 m² worden gebruikt; bij gemeenteraadsverkiezingen zijn affiches van meer dan 4 m² verboden.

A. De verkiezingen voor het Europees Parlement - Kabinetsherschikking

Op 12 juni had, voor de vierde keer, de rechtstreekse verkiezing plaats van de Belgische afgevaardigden in het Europees Parlement (EP).

Ingevolge een verhoging en een andere verdeling van het aantal zetels in het EP beschikt België voortaan over 25 in plaats van 24 zetels. Krachtens het Sint-Michielsakkoord (1992) kreeg het Nederlandse kiescollege er één mandaat bij (13 in plaats van 12) en verloor het Franse kiescollege er één (11 in plaats van 12); de 25ste zetel kwam toe aan de Duitstalige Gemeenschap.

Ingevolge een Europese afspraak, geregeld in de wetten van 11 en 29 april 1994, konden buitenlanders uit de Europese Unie die in België verblijven, zich in hun Belgische gemeente op de kiezerslijst laten zetten, maar slechts weinigen maakten van die mogelijkheid gebruik.

Zoals bij vorige gelegenheden werd ook dit keer de verkiezingscampagne beheerst door nationale thema's. Meer bepaald de oppositiepartijen, vooral de VLD, riepen de kiezers op de regeringspartijen af te straffen.

De uitslag van de Europese verkiezingen was, mede in het licht van de voordien gepubliceerde opiniepeilingen, vrij verrassend.

De VLD, die voor haar electorale vuurproef stond en in de peilingen naar de kiesintenties tot 30% haalde, bleef steken op 18,4%, weinig meer dan het resultaat van de PVV bij de Euro-verkiezingen van 1989 (17,1%) en minder dan de 19,2% die de liberalen bij de parlementsverkiezingen van 1991 hadden gekregen. Een aangeslagen VLD-voorzitter Guy Verhofstadt, gaf toe dat hij "een veldslag had verloren" en overwoog even ontslag te nemen.

De verkiezingen waren een succes voor het Vlaams Blok, dat zijn stemmen-aantal in vergelijking met 1989 bijna verdubbelde en met 12,6% een tweede zetel behaalde, en voor de seniorenpartij Waardig Ouder Worden (WOW), die voor het eerst aan verkiezingen deelnam en 3,4% van de stemmen kreeg.

De CVP evenaarde met 27,4% haar resultaat van 1991, maar verloor fors tegenover 1989 (34,1%). De SP (17,7%) verloor verder terrein, zowel tegenover 1989 (20%) als 1991 (19,2%), net als de Volksunie, die tot 7,1% zakte. Agalev (10,7%) verloor tegenover 1989 (12,2%), maar won in vergelijking met 1991 (7,8%).

In het Franstalige kiescollege sprong de score van het extreem-rechtse Front National (7,9%, tegenover 1,7 in 1991) in het oog. De PS, die in 1989 nog 38,5% had gekregen, viel terug tot 30,5%. Ook de PSC en Ecolo verloren stemmen, zowel tegenover 1989 als 1991. PRL en FDF, die met een gemeenschappelijke lijst deelnamen, haalden met 24,2% meer dan in 1989, maar minder dan in 1991.

De zetel die aan de Duitstalige Gemeenschap was voorbehouden, ging naar de christen-democratische CSP.

Europese verkiezingen van 12 juni 1994

	Euroverkiezingen 1994		Euroverkiezingen 1989		Parlements- verkiezingen 1991
	Stemmen (%)	Zetels	Stemmen (%)	Zetels	Stemmen (%)
CVP	27,4	4	34,1	5	27,0
VLD	18,4	3	17,1	2	19,2
SP	17,7	3	20,0	3	19,2
VL.Blok	12,6	2	6,6	1	10,6
Agalev	10,7	1	12,2	1	7,8
VU	7,1	1	8,7	1	9,5
WOW	3,4	-			
PS	30,5	3	38,5	5	35,7
PRL-FDF	24,2	3	22,8	2	25,4
PSC/CSP	18,8	3	21,0	2	20,5
Ecolo	13,0	1	16,5	2	13,6
FN	7,9	1	-	-	1,7

PS-lijsttrekker José Happart kreeg 265.376 voorkeurstemmen. Andere stemmentrekkers waren Leo Tindemans (208.341) en Wilfried Martens (186.410) bij de CVP, Annemie Neyts (149.341) bij de VLD en Louis Tobback (123.268) en Freddy Willockx (102.585) bij de SP.

Willockx (SP), die tot lid van het Europees Parlement werd verkozen, werd op 18 juli als minister van Pensioenen vervangen door zijn partijgenoot Marcel Colla.

Minister van Binnenlandse Zaken Louis Tobback, die als lijstduwer van de SP door het grote aantal naamstemmen eveneens verkozen was, nam meteen ontslag, ten voordele van Philippe De Coene, en bleef derhalve in de regering.

Lange tijd had het er naar uitgezien dat premier Dehaene zelf de federale regering zou verlaten om voorzitter te worden van de Europese Commissie, in opvolging van de Fransman Jacques Delors. De Britse krant *The Guardian* had op 9 maart voor het eerst van die mogelijkheid melding gemaakt. Ook nadien werd in de binnen- en buitenlandse media geregeld gespeculeerd over het vertrek van Dehaene naar de Europese Commissie, maar werd tevens gewezen op Brits verzet daartegen.

Het duurde tot 17 juni voor Dehaene zijn kandidatuur officieel bevestigde en zei dat hij daarvoor de steun van het kabinet had. Dehaene had ook het vertrouwen van de meeste lidstaten van de Europese Unie, meer bepaald van Frankrijk en Duitsland. Andere kandidaten voor het voorzitterschap van de Commissie waren Ruud Lubbers, de Nederlandse christen-democratische minister-president, en Leon Brittan, de Britse Europees Commissaris.

Op de Europese top van Korfoe (24-25 juni) trokken Lubbers en Brittan hun kandidatuur in, maar de Britse premier, John Major, stelde een veto tegen Dehaene, die voor de "Eurosceptics" in de Conservatieve Partij onaanvaardbaar was omdat hij een te groot voorstander van overheidsinmenging en Europees centralisme zou zijn. Omdat de Britten hun veto nadien handhaafden, zat er voor Dehaene niets anders op dan regeringsleider te blijven.

B. De gemeente- en provincieraadsverkiezingen - Nieuwe kabinetsbeschikking

Op 9 oktober hadden de zesjaarlijkse gemeente- en provincieraadsverkiezingen plaats. Het was voor het eerst dat, in uitvoering van het Sint-Michielsakkoord van 1992, de provincieraadsverkiezingen, die vroeger samen met de parlementsverkiezingen werden gehouden, samenvielen met de gemeenteraadsverkiezingen.

Ook voor het eerst en eveneens in uitvoering van het Sint-Michielsakkoord werden de raden van de nieuwe provincies Vlaams-Brabant en Waals-Brabant verkozen, die per 1 januari 1995 officieel zouden ontstaan door splitsing van de provincie Brabant.

Opvallend was dat in alle 589 gemeenten verkiezingen plaats hadden, ook in de Limburgse taalgrensgemeente Herstappe waar de inwoners sinds 1958 niet meer naar de stembus waren getrokken omdat er maar één lijst was.

Het verbod van minister van Binnenlandse Zaken Tobback cijfers te gebruiken in de lijstbenamingen lokte her en der protest uit, onder meer bij de indieners van de lijst Antwerpen '94.

Vergeleken met de parlementsverkiezingen van 1991 gaven de provincieraadsverkiezingen winst te zien voor CVP en Agalev, fors verlies voor de VU en een lichte achteruitgang voor SP en VLD; het Vlaams Blok bleef status-quo. In Wallonië verloren de PS en Ecolo in vergelijking met 1991, boekte de PRL lichte winst en bleef de PSC nog status-quo.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen, waarvan de resultaten door de deelname van plaatselijke lijsten moeilijker te vergelijken zijn, was in Vlaanderen het Vlaams Blok de grote winnaar. In Antwerpen haalde de partij 28% van de stemmen, tegenover 17,7% in 1988; de grote partijen - SP, Antwerpen '94 (een kartellijst van CVP, VU en onafhankelijken), VLD en Agalev - slaagden er slechts na twee maanden moeizaam onderhandelen in een anti-Blokcoalitie tot stand te brengen (14 december), met Leona Detiège (SP) als burgemeester. Ook in alle grotere steden en in de Limburgse mijnstreek boekte het Blok winst.

Vooruitgang was er ook voor Agalev. De CVP, de SP en de VU verloren in vergelijking met 1988 terrein, al konden de christen-democraten wijzen op fraaie resultaten in West-Vlaanderen en de socialisten op het succes van hun lijsten in Leuven (met Louis Tobback) en Dendermonde (met Norbert De Batselier als aanvoerder van een lijst van socialisten, VU'ers en onafhankelijke kandidaten).

De VLD won raadsleden bij, maar van een echte "blauwe golf" was andermaal geen sprake.

In Vlaams-Brabant viel de vooruitgang van de Franstalige lijsten op. De Luiksgezinde lijst van José Happart verloor in Voeren opnieuw één zetel aan de Vlaamse lijst Voerbelangen, maar behield met acht van de vijftien zetels de volstrekte meerderheid.

In Wallonië konden de christen-democraten hun positie versterken. De PS verloor terrein, al wist ze stand te houden in haar "rode burchten". De PRL en Ecolo trappelden ter plaatse.

Het Front National bevestigde of versterkte zijn resultaat van de Europese verkiezingen, en haalde ook in de Brusselse gemeenten opvallende cijfers. In de stad Brussel werd de Franstalige liberaal François-Xavier de Donnea burgemeester in een coalitie met de PS, Ecolo en de CVP-VLD-kartellijst, al bleef de tweetalige chris-

ten-democratische lijst van de omstreden oud-burgemeester Michel Demaret (die niet de steun had van de nationale besturen van PSC en CVP) er de grootste partij.

[Het college van burgemeester en schepenen (PSC, CVB, PS, VU en Ecolo) van de stad Brussel had op 18 maart de bevoegdheden van burgemeester Michel Demaret (PSC), die in opspraak was gekomen door laatdunkende verklaringen over de paus en het gerecht, overgedragen aan eerste schepen Fernand Lefere, een Vlaamse christen-democraat van de lijst CVB. Precies omdat Lefere een Vlaming was, rees tegen die overdracht protest uit Franstalige hoek, vooral bij de PS. In een brief van 21 maart droeg Demaret zelf zijn bevoegdheden voor onbepaalde tijd over aan de PS'er Freddy Thielemans. Drie dagen later, op 24 maart, nam hij ontslag als burgemeester. Overeenkomstig de wet nam Lefere, als eerste schepen, het ambt van waarnemend burgemeester op, tot woede van de PS. De Franstalige socialisten dreigden ermee het coalitieakkoord op te zeggen; Thielemans noemde zich eveneens waarnemend burgemeester. Onder druk van minister van Binnenlandse Zaken Tobback, die ermee dreigde een regeringscommissaris te sturen om een einde te maken aan de "vaudeville", schaarden de CVB-gekozenen zich uiteindelijk achter Thielemans, die op 28 april de eed aflegde als burgemeester van Brussel.]

In drie gemeenten, Middelkerke (West-Vlaanderen), Saint-Georges (Luik) en Sint-Gillis (Brussel-Hoofdstad), werd de uitslag van de verkiezingen door de bestendige deputatie, en nadien door de Raad van State, ongeldig verklaard en zouden de verkiezingen in 1995 worden overgedaan.

Enkele verkozen kandidaten die de wet op de verkiezingsuitgaven hadden overtreden, verloren hun mandaat, onder anderen burgemeester Jean-Pierre De Clercq van Ingelmunster.

Onder de indruk van het blijvende succes van extreem-rechts, gingen na de gemeenteraadsverkiezingen stemmen op, van onder anderen CVP-voorzitter Johan Van Hecke, voor de afschaffing van de stemplicht en de invoering van een kiesdrempel, als middel om de politieke versnippering tegen te gaan. Premier Dehaene had op de verkiezingsavond al gewag gemaakt van de invoering van een kiesdrempel naar Duits model en vraagtekens geplaatst bij de opkomstplicht. Binnen de meerderheid bestond over die onderwerpen geen eensgezindheid. De vier meerderheidspartijen werden het op 9 november wel eens over de invoering van een raadgevend gemeentelijk referendum en de uitbreiding van de meervoudige naamstem bij gemeenteraadsverkiezingen tot alle verkiezingen. Wetgevende initiatieven daarover werden in 1994 niet meer genomen.

Na de gemeenteraadsverkiezingen werden nog eens twee Vlaamse socialistische ministers vervangen. Willy Claes, die op 29 september tot secretaris-generaal van de Navo was aangewezen, werd op 10 oktober als vice-premier en minister van Buitenlandse Zaken opgevolgd door SP-voorzitter Frank Vandenbroucke. Johan Vande Lanotte volgde Louis Tobback op als minister van Binnenlandse en Ambtenarenzaken; Tobback werd voorzitter van de SP, in opvolging van Vandenbroucke, en zou per 1 januari burgemeester van Leuven worden.

Jean-Maurice Dehousse (PS), die begin 1995 burgemeester van Luik zou worden, verliet op 23 december de regering en werd als minister van Wetenschapsbeleid en Wetenschappelijke en Culturele Instellingen vervangen door Michel Daerden.

V. Staatshervorming en communautaire problemen

A. De afwikkeling van de staatshervorming

Aansluitend op de grondwetsherziening van 1992-1993, die België definitief een federale staatsstructuur had gegeven, keurden Kamer en Senaat begin 1994 een meer leesbare, samenhangende en hernummerde tekst van de grondwet goed.

De tekst van de zogenaamde gecoördineerde grondwet werd op 17 februari op het koninklijk paleis plechtig ondertekend en nog diezelfde dag afgekondigd en in het Staatsblad gepubliceerd.

Voordien had het parlement twee nieuwe grondwetsartikelen goedgekeurd over het recht op erfbiediging van het privé- en het gezinsleven (artikel 22) en over economische, sociale en culturele grondrechten (artikel 23).

In uitvoering van de staatshervormingswetten van 1993, de legistische omzetting van het Sint-Michielsakkoord van 1992, ondertekenden de federale overheid en de gewesten en gemeenschappen op 8 maart vier akkoorden over samenwerking in het buitenlands beleid. Het ging onder meer over de overlegprocedures ter voorbereiding van internationale beslissingen, de vertegenwoordiging in buitenlandse instellingen en het sluiten van verdragen.

Nog in uitvoering van de staatshervorming ondertekenden de federale regering en de gewestregeringen op 30 mei een samenwerkingsakkoord dat de splitsing van de provincie Brabant, per 1 januari 1995, regelde en onder meer de 5.000 personeelsleden, de gebouwen en de schulden verdeelde.

De afwikkeling van het Sint-Michielsakkoord belette niet dat gedacht en gesproken werd over de verdere ontwikkeling van de Belgische staatsstructuur. Met name de Vlaamse minister-president, Luc Van den Brande, herhaalde in een 11-julitoespraak in Ronse (10 juli) zijn pleidooi voor een confederale staatsstructuur, met twee deelstaten, Vlaanderen en Wallonië, een Duitstalige Gemeenschap en een hoofdstedelijk gewest Brussel.

De uitlatingen kregen een extra dimensie doordat Van den Brande enkele uren later de prijsuitreiking van de Guldensporenmarathon in Brugge bijwoonde, waarop ook koning Albert en koningin Paola onaangekondigd aanwezig waren. Op de televisie kon men zien dat de koning ten dele De Vlaamse Leeuw, het volkslied van de Vlaamse Gemeenschap, meezong. Het was de eerste keer in de Belgische naoorlogse geschiedenis dat het koningspaar een 11-julimanifestatie bijwoonde.

Zoals in 1993, toen Van den Brande voor het eerst voor confederalisme had gepleit en daarvoor op het Paleis op het matje was geroepen, reageerde men aan Franstalige kant uiterst negatief. Robert Collignon, de Waalse minister-president, bleef uit protest weg op de officiële plechtigheid ter gelegenheid van het Feest van de Vlaamse Gemeenschap.

De kwestie kwam op 14 juli ter sprake in de Kamer, waar onder anderen Jean Gol (PRL) de premier interpelleerde. Dehaene nam de volle politieke verantwoordelijkheid voor het optreden van de koning op zich. Het lag volgens hem in de lijn van de bezoeken die Albert eerder op het jaar had gebracht aan de Vlaamse Raad, de Waalse Gewestraad en de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, waarin waarnemers de erkenning hadden gezien van de federale structuur van het land. Dehaene zei dat hij niet verantwoordelijk was voor de uitspraak van Van den Bran-

de. Hij erkende dat de staatshervorming niet af is en dat men daarover kan nadenken, maar waarschuwde voor "overhaasting". De premier kondigde aan dat het staatshoofd ook op feesten van de andere gemeenschappen aanwezig zou zijn. Koning Albert woonde inderdaad later in Namen de Waalse Feesten en in Eupen het feest van de Duitstalige Gemeenschap bij.

Van den Brande zei op 27 september, in een beleidsverklaring in de Vlaamse Raad, dat hij, namens de Vlaamse regering, de Vlaamse democratische partijen zou uitnodigen een gesprek voor te bereiden met de Franstaligen over mogelijke verdere stappen in de staatshervorming. Op 29 november zei hij, in antwoord op interpellaties in de Vlaamse Raad, dat daarover de "eerste informele contacten" hadden plaatsgehad, zonder nadere bijzonderheden te geven.

In de marge van de staatshervorming werd verder gebakkeleid over de financiële transfers in de sociale zekerheid. Johan Sauwens maakte op 6 juni de besluiten bekend van de studie die de Vlaamse regering daarover door de "Vlaamse onderzoeksgroep Sociale Zekerheid 2002" had laten uitvoeren. Volgens Sauwens is Vlaanderen in staat zo goed als alle SZ-uitgaven te betalen met de bijdragen van zijn werkgevers en werknemers; Wallonië en Brussel zouden maar twee derde tot driekwart van hun SZ-uitgaven zelf kunnen financieren.

Prof. Danny Pieters, de voorzitter van de groep van veertig wetenschappers die het onderzoek had verricht, pleitte op 16 juni voor een federalisering van de sociale zekerheid. Hij stelde voor de ziektekostenverzekering, de kinderbijlagen, de tegemoetkomingen aan bejaarden en de integratietegemoetkoming aan gehandicapten aan de gemeenschappen over te dragen. Uitkeringen voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en beroepsziekten, en pensioenen zouden federaal blijven. Niet alle leden van de onderzoeksgroep bleken het met dat voorstel eens te zijn. Vier hoogleraren, onder wie Paul Van Rompuy, zeiden op 3 oktober dat een federalisering van de SZ maar zin heeft als dat de efficiëntie verhoogt en als blijkt dat men via een betere controle of gedeeltelijke financiële verantwoordelijkheid niet hetzelfde doel bereikt.

Intussen had de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) geweigerd op basis van dat onderzoek stelling te nemen over de federalisering van de SZ. De SERV, waarin vakbonden en werkgevers vertegenwoordigd zijn, zei op 14 september dat het onderzoek niet grondig en niet volledig genoeg was om tot een standpunt te komen.

Begin december concludeerde Robert Collignon, de Waalse minister-president, uit een soortgelijke studie van de Franstalige universiteiten dat Wallonië inderdaad meer uit de SZ haalt dan het bijdraagt, maar dat de verschillen op objectieve criteria berusten en de geldstroom van Vlaanderen naar Wallonië op termijn allicht kan omkeren. Collignon sloot elk gesprek over de federalisering van de SZ uit.

Uit een nieuw rapport van de commissie-Jadot, die ermee belast is jaarlijks verslag uit te brengen over de communautaire scheeftrekkingen, bleek half december dat de uitgavenverschillen tussen Vlaanderen en Wallonië in een beperkt aantal sectoren van de SZ in 1993 verminderden. Het algemene indexcijfer (België = 100) kwam op 95 in Vlaanderen (94 in 1992), 102 (102) in Brussel en 107 (109) in Wallonië.

B. Communautaire wrijvingen

Ook in 1994 verzuurden enkele communautaire incidenten de verhoudingen tussen Vlamingen en Franstaligen.

In een advies (8 februari) vroeg de Europese Commissie de Belgische regering bij het Waalse Gewest tussenbeide te komen om de bestelling op te schorten door de Waalse vervoermaatschappij SRTW van 278 bussen bij het bedrijf EMI in Aubange (provincie Luxemburg), dat daarvoor samenwerkte met het Franse Renault. Tegen de bestelling had de Vlaamse busbouwer Van Hool, die zich gediscrimineerd voelde, in 1993 klacht ingediend bij de Raad van State en de Europese Commissie. Mede door de media-aandacht kreeg de zaak een communautair karakter.

De Raad van State had het omstreden contract aanvankelijk geschorst, maar die schorsing nadien ingetrokken omdat Van Hool geen ernstige schade zou lijden. In haar advies bleef de Commissie erbij, dat bij de toewijzing van de bestelling aan EMI de Europese richtlijnen en het beginsel van de gelijke behandeling niet werden nageleefd.

De Waalse regering weigerde gevolg te geven aan het advies van de Commissie. Daarop besliste die (2 maart) de zaak aanhangig te maken bij het Europees Hof van Justitie. Net als de Raad van State weigerde het Hof (22 april) de bestelling op te schorten. Een uitspraak over de grond van de zaak zou er niet vroeger dan 1996 komen. Van Hool kan dan nog enkel rekenen op schadevergoeding.

Eind mei uitte Luc Van den Brande, de Vlaamse minister-president, zijn ongenoegen over het feit dat het Waalse Gewest met Europese en eigen subsidies Vlaamse bedrijven naar Henegouwen lokte. Hij beschuldigde Wallonië van deloyale concurrentie. Henegouwen was door de Europese Unie als ontwikkelingsgebied erkend.

Op 19 oktober schopte minister van Wetenschapsbeleid Jean-Maurice Dehousse (PS) een rel door op een colloquium over het Noordzee-onderzoek in Oostende, in aanwezigheid van koning Albert, alleen Frans en Engels te spreken hoewel hij, naar de pers berichtte, een Nederlandse versie van zijn toespraak op zak had. Zowat alle Vlaamse partijen veroordeelden het optreden van Dehousse. De Vlaamse regering protesteerde in een brief aan premier Dehaene tegen die "inbreuk op de federale loyaliteit". Minister van Landsverdediging Leo Delcroix (CVP) vroeg op 23 oktober het ontslag van Dehousse, maar CVP-voorzitter Johan Van Hecke vond de zaak geen kabinetscrisis waard.

In de Kamer, waar hij op 27 oktober over de kwestie werd geïnterpelleerd, be-
treurde premier Dehaene het gedrag van Dehousse. Hij deelde mee dat hij naar alle regeringsleden een brief had gestuurd met de nieuwe deontologische richtlijn "bij een officieel optreden in een van onze taalgebieden [...] uit hoffelijkheid een inspanning [te doen] om zich in de mate van het mogelijke ook, al is het maar gedeeltelijk, tot zijn gehoor te richten in de taal van dat gebied", ook al zijn de ministers grondwettelijk of wettelijk niet verplicht de officiële landstalen te kennen, laat staan te gebruiken. Dehaene zei ook dat hij minister Delcroix gewezen had op de deontologische regel, dat een lid van de regering een collega niet in het openbaar bekritiseert.

Een goeie maand later lag de premier zelf aan de basis van communautaire spanning, toen hij op de RTBF-televisie (4 december) de weigering laakte van het Waalse Gewest bouwvergunningen te verlenen voor het vak Antoing-Aat van de hogesnelheidslijn (HSL) Parijs-Brussel. Het Waalse Gewest wilde op die manier druk uitoefenen op het Vlaamse Gewest voor de uitreiking van bouwvergunningen voor de verbinding Brussel-Luik. In de Franstalige pers werd heftig op de uitspraak van Dehaene gereageerd. Van Waalse zijde werd aangevoerd dat het Vlaamse Gewest evenmin alle vergunningen had uitgereikt voor de HSL Brussel-Luik. Minis-

ter van Financiën Maystadt (PSC) wees erop, dat de vertraging in de werken de NMBS al 4,5 miljard frank kostte.

Minister van Verkeerswezen Elio di Rupo riep de betrokken gewestministers bijeen. Zij verbonden zich er op 8 december toe het dossier te deblokken en alle verbindingen voor de hoge-snelheidstrein zo snel mogelijk te realiseren.

Andere conflictstof vormde de Europese richtlijn die, in uitvoering van het Verdrag van Maastricht, vanaf 1995 burgers van de Europese Unie die in een andere lidstaat wonen, daar het actief en passief kiesrecht voor de gemeenteraadsverkiezingen geeft. Op de Europese top van Essen (9-10 december) verkreeg België een uitzondering op de richtlijn, meer bepaald voor gemeenten met meer dan 20% niet-Belgische EU-burgers, waar een minimale verblijfsduur van zes jaar kan worden opgelegd als voorwaarde voor de toekenning van gemeentelijk kiesrecht. De Vlaamse Raad had gevraagd dat er nog andere voorwaarden zouden worden gesteld, onder meer het betalen van belastingen in de woongemeente. De Franse Gemeenschapsraad en de Waalse Gewestraad kantten zich in resoluties tegen de maatregel (die op 19 december in een EU-richtlijn zou worden vastgelegd), waarin zij een tegemoetkoming zagen aan de Vlaamse vrees dat de niet-Belgische EU-burgers in de randgemeenten rond Brussel overwegend voor Franstalige lijsten zouden stemmen. In feite, zo bleek later, zouden alleen enkele gemeenten in het Duitse taalgebied aan de 20%-voorwaarde voldoen.

Nog meer kwaad bloed zette de beslissing van de Vlaamse Raad (16 december) bij het Arbitragehof de vernietiging te vragen van de begroting van de Franse Gemeenschap voor 1995, omdat die andermaal kredieten (10 miljoen frank) bevatte voor Franstalige initiatieven in Vlaanderen, onder meer de verspreiding van het blad Carrefour in de rand rond Brussel. De Vlaamse Raad zag daar een inbreuk op het territorialiteitsbeginsel in. Aan Franstalige zijde werd furieus gereageerd. Volgens Philippe Monfils (PRL) paste de beslissing in de "ethnische en taalzuivering in de Vlaamse rand en Voeren". Enkele dagen later maakte Hugo Weckx, de Vlaamse minister van Cultuur, bekend dat de Franse Gemeenschap eerder al bij het Arbitragehof de vernietiging had gevraagd van het decreet van de Vlaamse Raad dat bedrijven die hun zetel in Vlaanderen hebben, verplicht hun persoonsadvertenties in het Nederlands te plaatsen.

Op interpellaties over de kwestie antwoordde premier Dehaene in de Kamer (20 december) dat de taak van de federale regering erin bestaat de soms tegengestelde gevoeligheden in de gemeenschappen en de gewesten te verzoenen, en riep hij de deelstaten op hun onderlinge problemen door overleg en samenwerkingsakkoorden op te lossen. [Een ontwerp-samenwerkingsakkoord tussen de Vlaamse en de Franse Gemeenschap lag al enige tijd op ondertekening te wachten. Wegens meningsverschillen over het territorialiteitsbeginsel kwam van die ondertekening ook in 1994 niets in huis.]

Ten slotte dook ook de kwestie-Happart weer op. José Happart, die in 1986 was afgezet als burgemeester van Voeren omdat hij geen Nederlands kent en sindsdien eerste schepen is van de Vlaamse gemeente, kondigde op 25 juni aan dat hij op 1 juli zijn functie als burgemeester weer zou opnemen. Hij reageerde daarmee op de weigering van de Raad van State (24 juni) een besluit te vernietigen van gouverneur Vandermeulen van Limburg, dat de beslissing van de Voerense gemeenteraad om Happart de wedde van burgemeester toe te kennen ongedaan maakte.

Blijkbaar als tegemoetkoming aan Happart, besliste de regeringstop op 28 juni het koninklijk besluit van 6 september 1988 over de werking van het college van gouverneurs te wijzigen. Volgens de nieuwe tekst vergadert het college ten min-

ste één keer per maand. Happart had Vandermeulen al vaak verweten het college niet bijeen te roepen. Het college is belast met het toezicht op niet-taalkundige beslissingen van de gemeente Voeren.

Happart nam geen vrede met het besluit en herhaalde op 1 juli dat hij, tijdens de afwezigheid van burgemeester Nico Droeven, zou optreden als waarnemend burgemeester van Voeren.

Tegen een van de bestuursdaden die Happart in die periode stelde, meer bepaald de verlenging van drie paspoorten, diende de Vlaamse schepen van Voeren, Huub Broers, op 8 juli klacht in bij de Raad van State. In het arrest daarover van 19 december bevestigde de Raad zijn uitspraak van 1986 dat Happart nooit burgemeester of waarnemend burgemeester van Voeren was geweest, aangezien hij toen geen Nederlands kende en er geen nieuwe ernstige aanwijzingen van zijn kennis van het Nederlands waren.

Happart zei in een reactie dat hij kandidaat bleef om op 1 januari 1995 burgemeester van Voeren te worden. De PS liet uitschijnen een "compensatie" te eisen voor de niet-benoeming van Happart tot burgemeester.

Premier Dehaene maakte van het kerstreces gebruik om achter de schermen een oplossing te zoeken voor de gistende communautaire spanningen, die begin 1995 rond de zaak-Happart hun hoogtepunt zouden bereiken.

V. Het buitenlands en defensiebeleid

A. Buitenlandse politiek

Ruanda - België werd op dramatische wijze betrokken bij het bloedige conflict tussen Hutu en Tutsi in zijn voormalig mandaatgebied Ruanda, waar sinds eind 1993 421 para's deelnamen aan Unamir, de VN-vredesmacht die toezag op de uitvoering van het vredesakkoord van Arusha (1993) tussen de Hutu-regering en de Tutsi-rebellenbeweging FPR.

Tijdens een bezoek aan het land, in de eerste helft van maart, had minister van Landsverdediging Leo Delcroix scherpe kritiek geformuleerd op president Juvenal Habyarimana, die hij verweet de uitvoering van het akkoord van Arusha tegen te werken en het democratiseringsproces, met de vorming van een overgangsregering en de beëdiging van een nieuw parlement, te vertragen.

Om de druk op Ruanda te verhogen, kondigde staatssecretaris Eric Derycke van Ontwikkelingssamenwerking op 22 maart aan, geen nieuwe ontwikkelingsinitiatieven meer te steunen en coöperanten in projecten zonder strikt humanitair karakter tijdelijk terug te trekken.

Op 6 april kwam president Habyarimana om het leven bij een aanslag op het vliegtuig waarin hij, samen met zijn ambtgenoot Cyprien Ntaryamira van Burundi, terugkeerde van een vredesoverleg in Tanzania.

De aanslag gaf aanleiding tot een massale slachting van tegenstanders van het Hutu-regime, vooral Tutsi's maar ook gematigde Hutu's. In de schermutselingen schoten leden van de presidentiële wacht in de hoofdstad Kigali tien Belgische blauwhelmen dood, die premier Agathe Uwilingiyimana bescherming boden. Er werden ook zes Belgische burgers omgebracht. De moorden werden in verband gebracht met het wantrouwen en zelfs de haat tegenover België bij een deel van

de Hutu-meerderheid, die werden aangewakkerd door het particuliere radiostation Radio Mille Collines.

Nog op 6 april kwam de Belgische regering in Brussel in spoedzitting bijeen. Premier Dehaene keerde ijlings uit vakantie terug.

De regering besliste op 8 april, samen met Frankrijk en andere westerse landen, de blanken uit Ruanda te evacueren. De operatie Silver Back duurde van 10 tot 17 april; er namen duizend Belgische para's aan deel. Er werden 1.258 Belgen gerepatrieerd - op enkele missionarissen na, die verkozen te blijven, de hele kolonie - en een vierhonderdtal mensen van 28 andere nationaliteiten. Onmiddellijk nadien verlieten ook, met instemming van de VN-Veiligheidsraad, alle Belgische blauwhelmen Ruanda. Met de sluiting van de ambassade werd tijdelijk een streep getrokken onder een eeuw Belgische aanwezigheid in het Afrikaanse land.

Collega's van de omgekomen para's bekritiseerden na hun terugkeer in België hun bevelvoerders, die te lang zouden hebben gearzeld om in te grijpen. Minister Delcroix zei op 27 april in de kamercommissie van Buitenlandse Zaken dat de militaire leiding volkomen correct had gehandeld. Luitenant-generaal José Charlier noemde (29 april) de moord op de Belgische blauwhelmen een provocatie van het Ruandese leger.

Een intern onderzoek van het leger, waarvan de uitkomst op 30 november werd bekendgemaakt, concludeerde dat de Belgische blauwhelmen geen enkele fout hadden gemaakt die kon leiden tot de moord op de para's.

Begin juli hield België een medisch team klaar ter ondersteuning van de humanitaire Opération Turquoise die Frankrijk in Ruanda had opgezet. Omdat de veiligheid van de Belgische militairen onvoldoende verzekerd was, ging het plan evenwel niet door. De regering deed wel een extra inspanning om de ellende te helpen lenigen van de honderdduizenden Ruandezen die als gevolg van de burgeroorlog naar Zaïre waren gevlucht en daar in kampen verbleven. De burgeroorlog in Ruanda en zijn nasleep kostten België ruim 2 miljard frank aan militaire en humanitaire hulp.

In november stuurde de regering een missie naar Centraal-Afrika om onder meer na te gaan op welke manier hulp aan Ruanda kon worden geboden. Op 7 december besliste de regering enkele experts naar Ruanda te zenden, waar intussen een nieuwe, door Tutsi geleide regering aan de macht was. De experts zouden helpen om onder meer het gerechtelijk apparaat herop te bouwen en het ziekenhuis van Kigali te beheren.

Zaïre - In de gespannen betrekkingen met Zaïre deed zich in de tweede jaarhelft een voorzichtige kentering voor. Op 9 augustus zei staatssecretaris Eric Derycke dat België, in afspraak met Frankrijk en de Verenigde Staten, de andere twee leden van de zogenaamde trojka, bereid was onder bepaalde voorwaarden de relatie met Zaïre geleidelijk te normaliseren.

Derycke zei dat bij de voorstelling van een rapport van een groep hoogleraren, waaraan hij eind 1992 de opdracht had gegeven na te gaan onder welke voorwaarden de ontwikkelingssamenwerking kon worden hervat. Daarover had op 10 en 11 maart in Brussel een besloten colloquium plaatsgevonden.

Als voorwaarden werd gesteld dat de in juli gevormde regering van premier Kengo wa Dondo moest bewijzen greep te hebben op de centrale bank, het leger en de politie, dat de mensenrechten worden nageleefd en dat de rechtsstaat wordt uitgebouwd.

In de pers werden vraagtekens geplaatst bij de "bocht" van de Belgische regering. Derycke en andere regeringsleden ontkenden dat er sprake was van een plotse koerswijziging. Zij zeiden dat de verklaring van Derycke overeenstemde met het standpunt dat de ministers van Buitenlandse Zaken van de Europese Unie op 27 juli formuleerden en dat zij de overgangsregering-Kengo op haar daden zouden beoordelen. Derycke verduidelijkte ook dat de voorwaarden impliceren dat president Mobutu een deel van zijn macht afstaat.

In een gesprek met *Gazet van Antwerpen* (2 september) zei minister van Landsverdediging Leo Delcroix dat, als de politieke en andere omstandigheden gunstig zijn, hij bereid is Belgische soldaten massaal een rol te laten spelen in de wederopbouw van Zaïre. Minister van Buitenlandse Zaken Willy Claes en de Vlaamse en Franstalige socialisten wezen het voorstel van Delcroix van de hand.

Op initiatief van Sabena-voorzitter Pierre Godfroid, en niet geheel naar de zin van de regering, bracht een delegatie van het Belgische bedrijfsleven van 20 tot 26 september een bezoek aan Kinshasa. De regering in Brussel had zich uitdrukkelijk verzet tegen een geplande ontmoeting met Mobutu in zijn buitenverblijf in Gbadolite.

Op 13 en 14 oktober was Kengo wa Dondo in Brussel voor een "good will"-bezoek. Hij voerde gesprekken met onder meer de senaatscommissie van Buitenlandse Zaken, minister Frank Vandenbroucke van Buitenlandse Zaken en premier Dehaene. Meer dan de verzekering dat de humanitaire hulp langs niet-gouvernementele organisaties - de enige hulp die sinds de breuk tussen beide landen in 1991 was blijven bestaan - zou worden voortgezet of zelfs opgevoerd, kreeg hij van de Belgische regering niet.

Ex-Joegoslavië - Begin januari werd bekend dat de Belgische luitenant-generaal Francis Briquemont op 10 december 1993 had gevraagd ontheven te worden van zijn opdracht als bevelhebber van de VN-troepen in Bosni, die hij sinds 12 juli 1993 uitoefende en die normaal een jaar zou duren. Minister Leo Delcroix van Landsverdediging zei dat het ontslag het gevolg was van "fysieke uitputting en intellectuele vermoeidheid". Hij ontkende dat Briquemont tot aftreden was gedwongen wegens zijn kritiek op de Verenigde Naties en de Europese Unie. De generaal had herhaaldelijk zijn teleurstelling uitgesproken over het gebrek aan soldaten en middelen om de resoluties van de VN-Veiligheidsraad over het voormalige Joegoslavië uit te voeren.

Het ontslag van Briquemont wekte onbehagen in legerkringen - men sprak van een kapitein die zijn schip verlaat -, maar minister Delcroix verdedigde op 20 januari in de Senaat het besluit van Briquemont, "deze atypische generaal die luistert naar de mensen, die niet oorlogszuchtig is en die zich niet laat leiden door persoonlijke ambities".

Op 10 november besliste de regering om politieke, militaire, budgettaire en technische redenen haar vierhonderd genie-soldaten uit Bosnië-Herzegovina tegen half januari 1995 terug te trekken. De meer dan zevenhonderd Belgische blauwhelmen in Kroatië bleven op post.

Waterverdragen - Op 8 maart werden de ambtelijke besprekingen tussen Vlaanderen, Wallonië, Nederland en Frankrijk over de verdieping van de Schelde enerzijds en de verbetering van de waterkwaliteit van Maas en Schelde anderzijds positief afgerond. Over de verdieping van de Westerschelde, die van belang is voor de haven van Antwerpen, werd onderhandeld sinds 1980, toen de Belgische regering besliste de eerder geplande rechtekking van de Bocht van Bath te laten vallen. De rechtekking van de Bocht van Bath was, samen met de aanleg van

het Baalhoekkanaal en een regeling voor de kwantiteit en de kwaliteit van het Maaswater, het onderwerp van de zogenaamde Waterverdragen die al in 1975 waren gearafeerd. In ruil voor de verdieping van de Schelde vroeg Nederland de zuivering van het Scheldewater; later koppelde het daar ook een akkoord aan over het tracé van de hoge-snelheidslijn (HSL) Brussel-Amsterdam.

De verdragen over de waterkwaliteit van Maas en Schelde werden op 26 april ondertekend in de Franse stad Charleville-Mézières door de Franse, de Nederlandse, de Waalse en de Brusselse regering. De Vlaamse regering weigerde de verdragen te ondertekenen omdat de Nederlandse regering nog niet had ingestemd met het verdrag over de verdieping van de Schelde.

Pas op 1 december werden Vlaanderen en Nederland het eens over de verdieping van de vaargeul in de Westerschelde, die niet langer gekoppeld werd aan het HSL-tracé. Het verdrag zou op 17 januari 1995 in Antwerpen ondertekend, samen met een nieuw cultureel verdrag. Afgesproken werd dat het HSL-tracé uiterlijk voorjaar 1996 zou worden vastgelegd.

Haiti - Op 1 november vertrokken dertig leden van de Militaire Politie naar Haïti om er deel te nemen aan de multinationale politiemacht die, na de terugkeer van president Jean-Bertrand Aristide, de rust in het land ging verzekeren.

B. Landsverdediging

Op 6 juli maakte minister van Landsverdediging Leo Delcroix in een "Witboek van Landsverdediging" een balans op van het legerhervormingsplan dat hij twee jaar voordien had gepresenteerd, met onder meer de afschaffing van de dienstplicht, de vorming van een volwaardig beroepsleger, de terugtrekking van de meeste militairen uit Duitsland, de invoering van een (beperkt) spreekrecht voor militairen en de verhoging (per 1 juni 1994) van de militaire weddeschalen.

Het spreekrecht voor militairen werd op 1 april 1994 ingevoerd, door een aanpassing van het intern reglement. Het geldt niet voor militaire geheimen, krijgsmacht, het gezag van de militaire overheid, het vertrouwen van de natie in het leger en de politieke neutraliteit van de krijgsmacht.

Met het oog op de omvorming van de krijgsmacht tot een beroepsleger keurde het parlement vijf wetten (alle gedateerd 20 mei 1994) goed, die onder meer het statuut van het militair personeel en de aanwerving van jonge militairen voor een periode van maximum vijf jaar (de zogenaamde korte-termijnvrijwilligers) regelden.

Op 22 september viel generaal-majoor Jean Huwaert in een verklaring aan het persbureau Belga fel uit tegen de "dictaten" van luitenant-generaal José Charlier, de stafchef van het Belgische leger, die hij en "heel het militair establishment" ook verweet de legerhervorming "niet met de nodige loyauteit doorgevoerd" te hebben, waardoor ze volgens hem dreigde te mislukken. Huwaert, die als chef van de divisie Personeel op de Generale Staf een rechtstreekse medewerker van Charlier was, vroeg diezelfde dag vervroegd pensioen aan. De ontslagaanvraag werd gezien als een symptoom van de malaise aan de legertop, die zich node bij de hervormingsplannen van Delcroix had neergelegd, en bracht speculaties op gang over een herziening van de positie van de stafchef, die door een koninklijk besluit uit 1989 veel macht had gekregen. Daags na het ontslag sprak minister Delcroix in een communiqué zijn waardering uit voor Huwaert.

Na een onderhoud met de legertop, op 26 september, sprak minister Delcroix verzoenende taal en zei hij dat iedereen de legerhervorming loyaal wil doorvoeren, al ontkende hij niet dat "niet alles op wiertjes loop".

Aansluitend op de opheffing van de dienstplicht stelde Delcroix op 22 februari een plan voor vrijwillige gemeenschapsdienst voor, dat 18- tot 25-jarige jongens en meisjes vanaf 1995 de gelegenheid zou geven vrijwillig en onbezoldigd zes tot twaalf maanden te werken in onder meer de gezondheids- en welzijns-, de sociaal-culturele, de veiligheids- en de milieusector en in de ontwikkelings-samenwerking. Zij zouden wel een leefgeld krijgen van 15.000 frank per maand, voor de helft te dragen door de tewerkstellende organisatie. De uitvoering van het plan, waarover nader overleg met de gewesten en de gemeenschappen nodig was, liep echter grote vertraging op.

België en Nederland sloten samenwerkingsakkoorden voor de Zeemacht (28 juni) en de Luchtmacht (16 augustus). Luidens de akkoorden zouden begin 1995 alle schepen van beide marines onder één operationeel commando komen en gaan beide marines samenwerken op logistiek vlak en de opleidingen integreren. De twee luchtmachten zullen opdrachten voor elkaar uitvoeren. Zo mag Nederland gebruik maken van Belgische C-130-transportvliegtuigen en België van Nederlandse KC-10-tankvliegtuigen.

In een tussentijds rapport (3 oktober) stelde de commissie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers die in 1993 was opgericht om de grote legeraankopen sinds 1970 te onderzoeken voor, na de parlementsverkiezingen van 1995 een parlementaire controlecommissie in het leven te roepen die aankoopdossiers van het leger kan opragen en onderzoeken, en een eindadvies kan geven waarvan de regering alleen op een gemotiveerde wijze kan afwijken. Grote onregelmatigheden bij vroegere aankopen zou de onderzoekscommissie nog niet gevonden hebben.

Op 22 december sprak de krijgsraad in Brussel drie para's vrij die beticht waren van onvrijwillige doodslag of het vrijwillig toebrengen van slagen en verwondingen tijdens de VN-operatie Restore Hope in Somali (1992-1993), waaraan 2.579 Belgische militairen hadden deelgenomen. Het krijgsauditoraat had 268 dossiers aangelegd, waarvan 59 voor doding of letsels. In vijf zaken werden acht para's vervolgd. Het auditoraat-generaal ging in beroep tegen de vrijspraak van de drie. De andere para's zouden begin 1995 terechtstaan.

VI. Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen die nog niet eerder vermeld werden.

Ontslag minister Delcroix - Leo Delcroix (CVP) nam op 8 december ontslag als minister van Landsverdediging in de federale regering. In het voorjaar had Delcroix in een interview met het weekblad Humo ontkend dat hij een villa bezit aan de Franse Azurenkust. Op 6 december bevestigden Humo en de krant De Morgen dat de minister wel degelijk een villa had in Bormes-les-Mimosas, die zou zijn gebouwd met de hulp van Limburgse postambtenaren die loopbaanonderbreking genoten en voor de verwerving waarvan hij de lege Franse vennootschap Capricorne Sud had gekocht, wat het gebruik van "zwart geld" mogelijk zou hebben gemaakt.

Op een persconferentie gaf Delcroix op 7 december toe niet de volledige waarheid te hebben gesproken toen hij ontkende een villa in Zuid-Frankrijk te bezit-

ten. Hij ontkende de beschuldigingen over zwart geld, fiscale ontduiking en illegale tewerkstelling. Hij zei dat hij rond de zaak een hele tijd "mist opgehangen" had om zijn naaste familieleden te beschermen en om zijn kansen voor de Europese verkiezingen van 12 juni niet te verspelen door vergeleken te worden met politici als Guy Mathot, wiens naam genoemd was in de Agusta-affaire.

Na negatieve reacties in de pers, die schreef dat de minister niet alle insinuaties had weten te weerleggen, nam Delcroix op 8 december ontslag. Premier Dehaene kondigde de beslissing aan in de Kamer, in antwoord op mondelinge vragen. "Ingevolge recente persartikelen is een dusdanig klimaat ontstaan ten aanzien van mijn persoon, dat ik aanvoel niet langer behoorlijk te kunnen functioneren als lid van de regering", schreef Delcroix in een brief aan Dehaene, die de premier in de Kamer voorlas.

Nog diezelfde dag werd Delcroix als minister van Landsverdediging vervangen door zijn partijgenoot Karel Pinxten.

Eerder al was de naam van Delcroix genoemd in de zogenaamde smeerpijpzaak. Hij zou, als secretaris van de CVP, bemiddeld hebben tussen de overheid en aannemers die de nooit afgewerkte afvoerpijp voor industrieel afvalwater langs het Albertkanaal hebben gebouwd en die daarvoor schadevergoeding vroegen. In ruil daarvoor zou geld naar de Gentse CVP zijn gevloeid. Delcroix ontkende de bemiddeling niet, wel de beschuldigingen over steekpenningen. In het kader van het onderzoek viel het Hoog Comité van Toezicht op 17 maart binnen op het Gentse secretariaat. Eind 1991 waren er al huiszoeken geweest op de CVP-partijzetel in Brussel.

Brusselse gewestregering - Dominique Harmel (PSC) volgde op 24 maart zijn partijgenoot Jean-Louis Thys op als gewestminister van Openbare Werken en Verkeer. Thys nam ontslag om zich volledig te wijden aan zijn mandaat als burgemeester van Jette, maar zijn naam was ook genoemd in een gerechtelijk onderzoek naar verdachte partijfinanciering. Kort voor Thys ontslag nam, deed het Hoog Comité van Toezicht in dat verband een huiszoeking op de PSC-zetel en onderzocht het kabinetmedewerkers van de minister. Eind 1993 was het gerecht al binnengevallen op het kabinet van Thys.

Koninklijk Huis - Kroonprins Filip, de oudste zoon van koning Albert II en koningin Paola, legde op 21 juni de eed af als senator, in toepassing van grondwetsartikel 72, dat bepaalt dat de kinderen van de koning van rechtswege senator zijn op de leeftijd van 18 jaar. De andere kinderen van het koningspaar maakten van dat recht alsnog geen gebruik. In een toespraak wees de prins op de verscheidenheid als sterkte van België en drong hij aan op de uitbreiding van de contacten met het buitenland als bron van welvaart.

Openbaarheid van bestuur - Ter uitvoering van het in 1993 ingevoerde grondwetsartikel over de openbaarheid van bestuur, keurde het parlement een wet goed die de actieve openbaarheid van bestuur (minimumverplichtingen zoals de publicatie van wegwijsdocumenten) en de passieve openbaarheid van bestuur (recht op inzage en kopie van en uitleg over bestuursdocumenten van de federale overheid) en de uitzonderingen op de openbaarheid regelt. De wet van 11 april 1994 werd vanaf 1 juli geleidelijk van kracht.

Ministeries - In het kader van de reorganisatie van de overheidsdiensten keurde de regering op 3 juni de oprichting goed van een ministerie van Ambtenarenzaken, dat personeels- en logistieke diensten groepeerde die over verschillende departementen verspreid lagen, onder meer de Dienst van Algemeen Bestuur, het Wervingssecretariaat, de Regie der Gebouwen en het Hoog Comité van Toezicht.

In datzelfde kader besliste de regering op 28 oktober de ministeries van Middenstand en van Landbouw te fuseren, alsook die van Sociale Voorzorg en van Volksgezondheid en Leefmilieu; dat laatste kreeg de naam ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu.

Gouverneurs - Op 31 juli werden Lode De Witte en Valmy Féaux bedigd als gouverneur van de nieuwe provincies Vlaams-Brabant resp. Waals-Brabant, die op 1 januari 1995 formeel zouden worden opgericht. Amand Dalem volgde, eveneens op 31 juli, Emile Wauthy op als gouverneur van Namen.

Ecotaks - De invoering van de ecotaks, zoals de milieubelasting op eenmalige verpakking, wegwerpproducten en pesticiden wordt genoemd, liep verder vertraging op. De ecotaks op batterijtjes zou op 1 januari 1995, die op drankverpakking op 1 juli 1995 ingaan. Alleen wegwerpscheermesjes waren al in 1994 in principe aan milieubelasting onderworpen.

Asielbeleid - Onder meer als gevolg van de snellere en strengere erkenningsprocedure (wet van 6 mei 1993) daalde het aantal asielaanvragen van 26.885 in 1993 tot 14.340 in 1994. Om de asielzoekers gelijkmatiger te spreiden, werd een wachtregister ingevoerd (wet van 24 mei 1994) waarop alle asielzoekers en hun familieleden worden ingeschreven, en dat onder meer vermeldt in welke gemeente zij verplicht worden ingeschreven. Eind november stemde de regering in met een wetsontwerp om vervoersmaatschappijen die illegaal vreemdelingen het land binnenbrengen, zwaarder te straffen.

Amnestievraagstuk - In zijn nieuwjaarstoespraak tot de gezagdragers van het land (1 februari) herhaalde koning Albert, inhakend op de vijftigste verjaardag van de Bevrijding die in 1994 werd gevierd, een aanbeveling van zijn voorganger en broer Boudewijn, dat "in het raam van de pacificatie tussen de gemeenschappen maatregelen [moeten] worden bestudeerd die kunnen bijdragen tot de verzoening tussen alle burgers" - een verwijzing naar het politiek delicate vraagstuk van "amnestie" voor burgers die na de Tweede Wereldoorlog wegens collaboratie veroordeeld werden.

In antwoord op interpellaties daarover zei eerste minister Dehaene dat de oproep van de koning niemand onverschillig kon laten en dat hij discrete contacten zou leggen om een oplossing voor de slepende gevolgen van de naoorlogse repressie te zoeken. De Franstalige partijen, die zich steeds tegen amnestiërende maatregelen hadden verzet, zeiden bereid te zijn de sociale gevolgen voor de gezinnen van veroordeelden "geval per geval" te bekijken. Eind 1994 gaf premier Dehaene toe dat er in de kwestie geen vooruitgang was geboekt.

Intussen had minister van Justitie Melchior Wathelet eind februari het Hof van Cassatie gevraagd het proces te herzien van Irma Laplasse, een vrouw die in 1945 geëxecuteerd werd wegens verklikking van verzetsstrijders aan de Duitse bezetter, omdat er, onder meer uit onderzoek van historicus Karel Van Isacker, elementen aan het licht waren gekomen die de rechters in 1945 niet kenden. Begin juli verwees het Hof de zaak-Laplasse naar het hof van beroep in Gent, met de opdracht te onderzoeken of er redenen waren om het strafproces te herzien. Een uitspraak werd begin 1995 verwacht. Redenen om ook het proces van Leo Vindevogel, de terechtgestelde oorlogsburgemeester van Ronse, te herzien, waren er volgens Wathelet niet. Hij zei dat op 26 oktober in antwoord op een parlementaire vraag in de Kamer.

Vrouwenbandel - De bijzondere kamercommissie die sinds begin 1993 het beleid inzake vrouwenhandel onderzocht, besloot op 24 maart haar werkzaamheden. Op 21 april keurde de Kamer de aanbevelingen van de commissie goed, on-

der meer de oprichting van een centrale dienst die informatie verzamelt over dubieuze visumaanvragen, de regeling van de organisatie van en het toezicht op de zedenbrigades van politiediensten en de aanstelling van een nationaal magistrat die belast wordt met de strijd tegen de mensenhandel. Al op 21 juni keurde de Kamer het wetsvoorstel goed dat, eveneens op aanbeveling van de commissie, voorziet in zware straffen voor wie vreemdelingen met valse beloften België binnenbrengt of tot prostitutie dwingt. Het voorstel bleef nadien in de Senaat hangen, tot ongenoegen van de Kamer die, tijdens een debat op 24 november, twijfels uitte over de ernst waarmee de regering de vrouwenhandel aanpakte.

Moord-Cools - Het onderzoek naar de moord op minister van Staat André Cools (PS) boekte in 1994 weinig of geen vooruitgang. De hypothese dat er een verband zou bestaan met de Agusta-affaire, de uitbetaling van smeergeld bij de aankoop door het leger van Agusta-helikopters, kon niet hard worden gemaakt. In de zaak van de aandelenzwendel, die eerder in verband met de moord op Cools was gebracht, besliste het Hof van Cassatie op 1 juni de opsporingsbevoegdheid van onderzoeksrechter Jean-Marc Connerotte van Neufchâteau te ontnemen en het dossier toe te vertrouwen aan onderzoeksrechter Véronique Ancia, die het onderzoek naar de moord op Cools leidde. Het Hof maakte daarmee een einde aan een conflict tussen de twee onderzoeksrechters. Connerotte had op 31 mei Silvio de Benedictis en op 1 juni Richard Taxquet en Pino di Mauro, twee gewezen kabinetsmedewerkers van oud-minister Alain Van der Biest (PS), aangehouden wegens medeplichtigheid aan de moord op Cools. De drie waren betrokken bij een zwendel met gestolen aandelen, waarvan vermoed werd dat die met de moord op Cools te maken had. Dat zij op 16 juni werden vrijgelaten, wees er volgens waarnemers op dat Ancia geen geloof hechtte aan het aandelenspoor in de moord op Cools. In december dook een nieuwe getuige op, die zei bezwarende feiten te hebben over de betrokkenheid van onder anderen Taxquet en di Mauro bij de moord op Cools. Eind november weigerde het Hof van Cassatie het onderzoek naar de moord op Cools aan Ancia te onttrekken. De familie Cools had daarom gevraagd omdat Ancia niet onpartijdig zou zijn en het onderzoek niet echt vooruit zou helpen.

Een derde spoor leidde naar de verzekeringsmaatschappij Omob, waarvan directeur-generaal Léon Lewalle, zijn voorganger Joseph Haverland en een Zwitserse verzekeraar op 6 juli werden aangehouden op verdenking van schriftvervalsing, verduistering en oplichting. Er was sprake van 2 miljard frank. Een maand voor zijn dood zou Cools, die voorzitter was van Omob, de verduistering ontdekt hebben. Ook dat spoor hielp het onderzoek niet vooruit.

Gewestplannen - Het hof van beroep van Brussel trok op 29 november een streep onder het dertien jaar oude gerechtelijke dossier van de vervalsing, op de toenmalige kabinetten van de staatssecretarissen van Ruimtelijke Ordening, van 23 van de 25 Vlaamse gewestplannen. Het hof oordeelde dat alle vermeende misdrijven verjaard waren, zodat de verdachten, zes gewezen medewerkers van CVP-staatssecretarissen, vrijuit gingen. Een van hen was Leonard Quintelier, wiens parlementaire onschendbaarheid als senator op 16 februari in dat verband was opgeheven.

VII. De evolutie in de politieke partijen

De Agusta-affaire veroorzaakte in januari grote deining in de Parti Socialiste (PS), niet alleen wegens de mogelijke betrokkenheid van de "drie Guy's" - Guy Coëme, Guy Mathot en Guy Spitaels -, maar ook door de verklaringen die Philippe Moureaux daarover aan het gerecht had afgelegd.

Partijvoorzitter Philippe Busquin trachtte de interne eenheid en het aangetaste vertrouwen bij de leden te herstellen met de aankondiging (31 januari) van een operatie "Reprendre l'initiative", gericht op een aanscherping van de deontologie, een verbetering van de partijwerking en een grotere transparantie. Zo werd later beslist dat alle federaties van de partij zouden worden omgevormd tot open en doorzichtige vzw's.

Toen kort daarop de Uniop-affaire losbarstte, waarin ook zijn naam werd genoemd, stelde Busquin op maandag 28 februari tot eenieders verbijstering zijn mandaat ter beschikking en zei hij aan het eind van de week te zullen beslissen of hij partijvoorzitter zou blijven. De beslissing werd algemeen beschouwd als een poging om zijn positie in de partij en die van de PS in de federale regering te verstevigen. Zonder dat er zich andere kandidaten hadden gemeld, werd Busquin op 12 maart met 485 van de 499 stemmen door het congres tot voorzitter geplebisciteerd.

Busquin slaagde er nadien in de rust in de partij grotendeels te herstellen, maar de afwikkeling van de Agusta-affaire en de nog steeds niet opgehelderde moord op minister van Staat en oud-PS-voorzitter André Cools bleven als een donkere wolk boven de Franstalige socialistische partij hangen.

Door een statutenwijziging (congres van 22 oktober) werd Busquin als voorzitter van Waalse afkomst meteen voorzitter van de Waalse afdeling van de PS. Op die manier kon hij de "onbetrouwbare" José Happart, wiens populariteit nogmaals gebleken was bij de Europese verkiezingen van 12 juni, de pas afsnijden.

Met een bevraging van de 130.000 leden begon in het najaar de voorbereiding van een congres, gepland voor 1 mei 1995, om het honderd jaar oude "Charter van Quaregnon" te moderniseren.

Johan Van Hecke, de voorzitter van de Christelijke Volkspartij (CVP), kondigde op 12 januari aan, te werken aan de oprichting van een nieuwe "centrumpartij" rond de christen-democraten en andere "centrum-gerichte" krachten. In dat kader plaatste hij enkele "verruimingskandidaten" uit de culturele wereld (Eric Antonis, Jan Hoet, René Verreth) op de CVP-lijst voor de Europese verkiezingen en gaf hij, tegen de kritiek van onder anderen Leo Tindemans in, steun aan Antwerpen '94, de kartellijst van CVP, VU en onafhankelijken bij de gemeenteraadsverkiezingen in de Scheldestad.

Verrassender nog was de overstap, eind oktober, van oud-Europarlementslid Paul Staes en Leo Cox, de secretaris-generaal van de groene fractie in het Europees Parlement, van Agalev naar de CVP. Zij zeiden zich aangetrokken te voelen door de oprechtheid van de oproep van Van Hecke.

De CVP-voorzitter had inmiddels (6 september) in het document "De slogans voorbij" zijn ideeën over de christen-democratie uiteengezet; hij pleitte onder meer voor een politieke herkaveling langs de breuklijn tussen materiele en immateriële waarden. Het debat daarover binnen en buiten de partij en de vernieuwingsoperatie zouden in april 1995 moeten uitmonden in een congres waarop, een halve eeuw na het "Kerstprogramma" van de CVP, een "Paasprogramma" zou worden aangenomen.

De plannen van Van Hecke wekten ongenoegen bij de christelijke arbeidersbeweging. ACW-leiders, met name de vakbondsvoormannen Willy Peirens en Luc Cortebeek, vroegen zich op de Rerum-Novarumviering (12 mei) af, of hun standpunten nog wel aan bod zouden komen in een tot open centrumpartij omgevormde CVP en stelden samenwerking met parlementsleden van andere partijen in het vooruitzicht. Het ACW besliste op 22 juni zich grondig te bezinnen over

zijn plaats in de politiek en zijn "bevoorrechte" relatie met de CVP, en daar op een congres in juni 1995 besluiten uit te trekken.

Het CVP-partijblad Zeg verscheen vanaf 12 januari in een nieuw kleedje, onder de naam Keerpunt.

Voor de Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD) was de - zeker in vergelijking met de opiniepeilingen - matige score bij de Europese verkiezingen van 12 juni, de eerste sinds de oprichting van de partij door de omvorming en verruiming van de PVV (15 november 1992), een ontgoocheling. Voorzitter Guy Verhofstadt, die vroeger al een te radicale opstelling werd verweten, overwoog op de verkiezingsavond zelfs even ontslag te nemen. De zogenaamde donkerblauwe liberalen pleitten voor een minder principiële en meer pragmatische aanpak, maar het partijbestuur besliste op 22 juni niet van koers te veranderen.

Uit een reeks provinciale bijeenkomsten en een "bezinningsdag" van het partijbureau (25 juli) besloot de partijleiding de standpunten op een "meer realistische" wijze na te streven, de achterban en de bevolking beter te informeren over de doelstellingen en standpunten van de partij, en de partijwerking zoveel mogelijk te decentraliseren.

De kritiek ebde echter niet weg. Veel aandacht kreeg het Opinie-artikel dat Luc Van der Kelen, de hoofdredacteur van De Nieuwe Gazet, al op 23 juli in De Morgen had laten publiceren, waarin hij de partijleiding van oligarchie beschuldigde en zei dat het verkeerd was de strijd tegen de Vlaamse sociale organisaties aan te gaan. In een interview met Het Laatste Nieuws (8 augustus) maakte oud-partijvoorzitster Annemie Neyts gewag van "gestook" tegen voorzitter Verhofstadt. Willy De Clercq, de grijze eminentie van de partij, pleitte voor een aanpassing van de statuten.

Door deze en andere persberichten over blijvende interne verdeeldheid en meningsverschillen, zag het partijbureau zich op 29 augustus genoodzaakt te bevestigen dat de VLD "eensgezind en eendrachtig" is.

Nadat ook de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober geen liberale doorbraak brachten en de belangstelling voor zijn meteen nadien uitgebrachte derde "Burgermanifest" (over het algemeen belang) maar matig was, liet Verhofstadt uitschijnen dat de parlementsverkiezingen van 1995 beslissend zouden zijn voor zijn politieke toekomst.

Op een congres over sociale zekerheid van 18-20 maart in Hasselt keurde de VLD een plan goed voor een "echte sociale en solidaire samenleving", waarin onder meer voorgesteld wordt de sociale zekerheid op te splitsen in een beroepsverzekering (werkloosheid, pensioenen, arbeidsongevallen), een gezondheidsverzekering en een volksverzekering (bijstandsregeling). De eerste twee takken wil de VLD volledig aan de particuliere verzekeringssector toe vertrouwen, de derde zou met belastingen in plaats van premies worden gefinancierd. Indien de Franstaligen de privatisering niet zouden aanvaarden, zou de VLD de federalisering van de hele sociale zekerheid bepleiten.

Jef Valkeniers, die in 1993 de VU had verlaten en als onafhankelijke zitting had genomen in de Senaat, kondigde op 16 januari aan toe te treden tot de VLD. In mei stapte CVP-kamerlid Lisette Nelis-Van Liedekerke over naar de VLD, omdat de "linkervleugel van de CVP te zwaar weegt om een evenwichtige koers te kunnen varen".

Op 19 oktober stelde de liberale politieke club Nova Civitas zich aan de pers voor. De denkgroep wil een ontmoetingsplaats zijn tussen vrijzinnigen en chris-

tenen, en een inhoudelijke vernieuwing en verdieping van het liberalisme in Vlaanderen bevorderen.

De Volksunie (VU) vocht in 1994 voor haar voortbestaan. Op 8 januari zei Paul Van Grembergen, de fractieleider in de Vlaamse Raad, dat de partij moest worden opgedoekt als ze bij de Europese verkiezingen van 12 juni minder dan 5% van de stemmen kreeg. Andere partijenoren traden hem daarin bij.

De Europese test viel positief uit, maar na de tegenvallende cijfers bij de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober rees de vraag naar de toekomst van de partij weer in alle scherpte. Sommigen dachten over samenwerking met de CVP - waarover, naar het weekblad Knack op 16 november onthulde, gesprekken waren gevoerd onder patronage van Vaast Leysen -; anderen (van wie senator Jan Loones de woordvoerder was) zagen meer heil in een verstrakking van de communautaire standpunten. Voorzitter Bert Anciaux kreeg op 12 november de partijraad op de lijn van communautaire radicalisering. Beslist werd in maart 1995 op een congres het partijprogramma bij te stellen, onder meer op het punt van de staatkundige toekomst van Vlaanderen. De partij zou alles in het werk stellen om zo sterk mogelijk aanwezig te zijn in de eerste rechtstreeks verkozen Vlaamse Raad.

Senator Michel Capoen, die weigerde gevolg te geven aan de beslissing van de partijraad (8 januari) om zijn zetel af te staan aan Rosa Lernout, verliet de partij en nam als onafhankelijke zitting in de Senaat. De Antwerpse VU-schepen Gerard Bergers werd op 27 juni als lid geschorst omdat hij zich kante tegen VU-deelname aan de lijst Antwerpen '94.

De groene partij Agalev had af te rekenen met een malaise en een breuk tussen de "founding fathers" en de huidige partijleiding. Indicaties daarvan waren de oprichting, uit onvrede over de politieke lijn van de partij, van de groep Waakvlam rond senator Ludo Dierickx (bekendgemaakt in De Morgen van 27 januari), de al vermelde overstap van Paul Staes en Leo Cox, een van de stichters van de partij, naar de CVP, en de felle kritiek van pater Luc Versteyle, de grondlegger van de groene beweging in Vlaanderen, die op 19 november in De Standaard bekendmaakte de partij de rug toe te keren omdat ze haar oorsprong zou verloochenen. Agalev besliste daarop de beweging Anders Gaan Leven van Versteyle niet langer financieel te steunen.

Op een partijcongres in Leuven (3 december) kon Agalev de rijen grotendeels sluiten. Het congres wees een samengaan of een frontvorming met andere partijen, met name de CVP, de VU en de SP, af. Het sloot machtsdeelname niet uit en besliste de omstreden rotatieregels te bevroren. Volgens die regel hadden zes parlementsleden die in 1987 voor het eerst verkozen werden, in 1995 niet langer kandidaat kunnen zijn bij de parlementsverkiezingen. Een definitieve beslissing over de rotatieregels zou later worden genomen.

Willy Minnebo, die in 1993 als laatste communistisch gemeenteraadslid in Vlaanderen naar Agalev was overgestapt, werd na de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober de eerste Agalev-burgemeester.

Na de overstap van Frank Vandenbroucke naar de federale regering wees het partijbureau van de Socialistische Partij (SP) op 11 oktober, twee dagen na de gemeenteraadsverkiezingen, de pas afgetreden minister van Binnenlandse Zaken, Louis Tobback, tot voorzitter aan. Tobback zei een verdere vernieuwing na te streven, ook en vooral wat de SP-parlementsleden betreft.

Hij steunde het initiatief van oud-VU-parlementsleden Maurits Coppieters, die het bekendmaakte in De Morgen (26 november), om - kennelijk op vraag van de SP'ers Norbert De Batselier en Freddy Willockx - te streven naar een progressief front of

zelfs een progressieve partij. Coppieters werkte aan een programmaverklaring die in de herfst 1995 zou worden voorgelegd aan de SP, Agalev, de VU en het ACW. Zowel de VU en Agalev als het ACW verwierpen het plan.

Het met de SP gelieerde maandblad Socialistische Standpunten hield op te bestaan om plaats te maken voor het progressieve maandblad "Samenleving en Politiek. Tijdschrift voor een democratisch socialisme", waarvan het eerste nummer in januari verscheen.

Het Vlaams Blok lag steeds meer in de vuurlijn wegens zijn migranten- en andere extreem-rechtse standpunten. De drie grote vakbonden maakten op 5 oktober bekend geen aanhangers van het Blok op hun kandidatenlijsten voor de sociale verkiezingen van 1995 op te nemen. De socialistische vakbond ABVV ging nog een stap verder en besliste alle extreem-rechtse sympathisanten uit te sluiten. Niet onopgemerkt was de actie van de vzw Antwerps Beraad, een groep van intellectuelen, academici en bedrijfsleiders, twee weken vóór de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober in het Antwerpse 75 affiches op te hangen met de afbeelding van Hitler, als waarschuwing tegen extreem-rechts. De affiches werden na enkele dagen weggenomen, onder meer nadat het Vlaams Blok met een klacht had bedreigd.

De Liga voor de Mensenrechten daagde twee vertegenwoordigers van het VB voor de rechtbank wegens "lidmaatschap van een vereniging die aanzet tot rasenhaat en discriminatie", een inbreuk op de racismewet van 30 juli 1981. De correctionele rechtbank van Brussel verklaarde zich op 6 september onbevoegd omdat het aangevoerde bewijsmateriaal publikaties betrof en het volgens de rechter bijgevolg om een persmisdrijf ging, waarvoor alleen het assisenhof bevoegd is. [Het assisenhof van Henegouwen veroordeelde op 23 juni twee extreem-rechtse militanten van de voormalige Parti des Forces Nouvelles wegens lidmaatschap van een "groepering die aanzet tot vreemdelingenhaat", maar niet wegens het propageren van racisme in pamfletten.]

Het extreem-rechtse Front National zette Daniel Leskens, de lijsttrekker bij de gemeenteraadsverkiezingen in Anderlecht, uit de partij nadat hij tijdens een tv-reportage was herkend in een groepje neo-nazi's die urineren op joodse grafzerken in Duitsland.

Gérard Deprez werd nipt tot voorzitter van de PSC herkozen. Uit de uitslag, die op 7 juli werd bekendgemaakt, bleek dat van de 36.290 leden er 16.475 aan de schriftelijke verkiezingen hadden deelgenomen. Deprez kreeg 8.387 (51,1%) stemmen; zijn tegenkandidaten kamerlid Raymond Langendries en Marc Bertrand, de voorzitter van de PSC-Jongeren, kregen er resp. 6.402 en 1.627.

Om zich aan te passen aan de federale staatsstructuur richtte de Parti Réformateur Libéral (PRL) op 22 januari een "Assemblée des fédérations wallonnes" en een "Régionale bruxelloise" op.

Op 25 september sloot de PRL met het Front Démocratique des Bruxellois francophones (FDF) een akkoord over de vorming van een partijfederatie. Beide partijen spraken af met gemeenschappelijke lijsten aan alle verkiezingen deel te nemen, gemeenteraadsverkiezingen uitgezonderd.

De Algemene Vergadering van Ecolo besliste op een bijeenkomst in Hoei (22-23 januari) de politieke leiding van de partij te versterken door het federaal secretariaat te beperken tot drie (in plaats van vijf) leden die collectief (in plaats van individueel) voor vier (in plaats twee) jaar worden verkozen. Het voorstel de Algemene Vergadering van betalende leden te vervangen door een Congres van afgevaardigden werd verworpen. Op 25 april werden kamerlid Jacky Moraël, Dany

Josse en Isabelle Durant tot leden van het federaal secretariaat verkozen; Morael moest als gevolg van het cumulatieverbod in de partij ontslag nemen uit de Kamer.

De seniorenpartij Waardig Ouder Worden (WOW), die in december 1993 was opgericht en bij de Europese verkiezingen goed scoorde, had af te rekenen met interne verdeeldheid. Verscheidene bestuursleden verweten stichter-voorzitter Paul Verledens (die eerder actief was bij Rossem) een "dictatoriaal" beleid te voeren en verlieten de partij; sommigen, onder anderen nationaal secretaris Erik Vrancken, stapten over naar het concurrerende Algemeen Ouderen Verbond Vlaanderen (AOV) of, zoals Achille Moerman, de lijsttrekker bij de Europese verkiezingen, naar de tweetalige Brusselse seniorenformatie Plus.

Willy Goossens, de enige senator van Rossem, kondigde op 2 maart aan voortaan als onafhankelijke zitting in het parlement te hebben. Kamerlid Jean-Pierre Van Rossem zelf verontschuldigde zich eind februari in een brief aan koning Albert voor zijn gedrag tijdens de eedaflegging van de vorst (augustus 1993); Van Rossem had de plechtigheid verstoord met een republikeinse kreet. Op 7 september begon voor de correctionele rechtbank van Antwerpen het proces tegen Van Rossem wegens schriftvervalsing, eenvoudige en bedrieglijke bankbreuk, oplichting en uitgifte van ongedekte cheques. Het vonnis zou in 1995 worden geveld.

Belgian politics in 1994

by **Kris DESCHOUWER**

Professor of Politics at the Vrije Universiteit Brussel

and **Mark DEWEERDT**

Political journalist of the *Financieel-Economische Tijd*

Two cases of possible corruption created quite some political tensions and even some difficulties for the federal cabinet of christian-democrats and socialists. The cabinet, that was reshuffled a couple of times, could present acceptable budget results. It was however also confronted with some linguistic or 'communautarian' matters. Both the European and the local elections confirmed the success of right-wing extremist parties.

I. The Agusta and Uniop cases

A. *Agusta and the resignation of the "three Guys"*

On January 6 the news was spread that judge Véronique Ancia from Liège was accusing Guy Coëme, the minister of Transport, Infrastructure and Public Enterprises of forgery. In 1988, when he was minister of Defense, he would have used a falsified document in the decision to buy 46 A109-helicopters from the Italian firm Agusta. The judge's file was also said to contain proofs of corruption in this case. At the end of 1993 the Parliament had already been asked to lift the parliamentary immunity of Guy Coëme and of two other Walloon socialists, Guy Spitaels and Guy Mathot. The first was the prime minister of the Walloon regional government, the latter was minister of the Interior in that same regional government. Judge Ancia had found the documents that suggested corruption in the Agusta-case while investigating the murder (on July 18 1991) of André Cools.

The House of Representatives set up a special commission that had to see whether there were indeed enough reasons to accuse minister and MP Guy Coëme and to bring him to the Court of Cassation. In the Senate the commission of Justice had to decide on the immunity of senators Mathot and Spitaels.

After January 6 the press started giving several details from judge Ancia's file. It was said that some negative comments concerning the Agusta helicopter, which was in competition with the German BK117 of Messerschmitt and the Ecureuil of the French Aérospatiale, had been left out of a document produced by army experts. The file was also supposed to contain the reports of some indirect witnesses, among whom former minister Philippe Moureaux, who said that Agusta had paid slush money to the Parti Socialiste. The control over that money would have led to internal struggles in the PS and therefore to the murder of André Cools.

Still according to the press, Guy Mathot would have had several meetings with Georges Cywie, the representative of Agusta in Belgium. In return for his role as go-between he would have received a house in southern France. Mathot however denied these accusations, and said that the whole case was set up by Philippe Moureaux in order to stop his political career. He declared that he had already bought the house in France in 1987.

On January 10 the party bureaus met for the first time after the Christmas holidays, and most parties asked the vice prime minister Guy Coëme to resign. The PS however backed its ministers.

Both Mathot and Spitaels refused to accept the lifting of their parliamentary immunity, because it would enforce the suggestion of guilt that was already been spread by the press. Their lawyers furthermore suggested that Willy Claes was named by Agusta as being the person that 'had been bought'. At the time of the purchase of the helicopter, Claes was minister of Economic Affairs, and had written a letter to Coëme (23 November 1988) in which he expressed a 'slight preference' for Agusta. Claes himself declared that he had had one single meeting with the representatives of each of the three firms, and that he had never received any unlawful offers.

The commission of Justice in the Senate advised on January 14 a partial lifting of the immunity of both Mathot and Spitaels, in order to let judge Anca interrogate them and confront them with other witnesses. The Senate followed that advice on January 20.

After days of ongoing discussions about the case, the position of minister Coëme became rather difficult. He finally decided to resign, when a debate in the House of Representatives made clear that the Flemish governing parties CVP and SP would not support the minister any more. Coëme then resigned on January 21, immediately followed by Spitaels and Mathot, who said they did not want Coëme to carry the burden alone.

That same night the bureau of the PS gathered and confirmed its trust in the federal government. And one day later the presidents of the four governing parties agreed formally to go on together until the end of the term in December 1995.

The resignation of the three Guys required a reshuffling of both the federal and the Walloon regional government. Guy Coëme was replaced by Elio Di Rupo, who was minister of Education and Media in the French Community government. Bernard Anselme, minister of Social Affairs, was replaced by Magda de Galan, and became himself the successor of Guy Mathot in the Walloon government. The former tasks of Magda de Galan in the federal government (Health, Environment and Social Integration) were taken over by Jacques Santkin. Guy Spitaels was replaced at the head of the Walloon government by Robert Collignon, whose former tasks went to Willy Tamineaux.

On February 1 the House of Representatives followed the advice of its special commission, and decided to send Guy Coëme to the Court of Cassation for the accusation of corruption. The accusation of forgery was not retained. Guy Coëme had himself asked to be sent to Court, in order to be able to defend himself.

The Agusta-case also led to a huge incident between Willy Claes and the newspaper *Het Laatste Nieuws*. The paper wrote on January 29 that Agusta had offered Claes in 1988 15 million BEF. Claes would have discussed this offer in a meeting with the SP ministers and the SP-president Frank Vandembroucke on January 1989. Still according to the paper, that cited a 'witness from inside the SP', Claes would have been furious when Vandembroucke refused the offer. Claes was extremely angry at *Het Laatste Nieuws*. The witness from inside appeared to be MP Pierre Chevalier, who had in 1992 joined the liberal VLD. Yet Chevalier said that he never mentioned the financial offer. Claes sued the paper, and the paper sued Claes.

B. *The Uniop case*

A second case of possible corruption that emerged immediately after the Agusta case, was again to bring especially the PS in trouble. Judge Jean-Claude Van Espen from Brussels had closed the investigation on the Uniop-case, and asked for the lifting of parliamentary immunities again.

Uniop was a research institute of the Université Libre de Bruxelles and was said to have billed fake research projects to different politicians. Some of the payments would then have flown back to the politicians or to their parties. In 1989 this case had already led to the arrest of the Uniop-director Camille Javeau, ULB-professor Nicole Delruelle and Robert Willermain, the former head of the personal cabinet of minister Robert Urbain (PS).

The PS-president Busquin reacted quite angrily, and said he believed this was another organized attack on his party. He resigned as PS-president, but was re-elected two weeks later by the PS-congress.

The affair finally reached the parliament in July. The file contained the names of eleven politicians. For six of them the case had to be closed because the facts were already older than five years. It concerned André Kempinaire (VLD), André Degroeve (PS), François Guillaume (PS), Raymonde Dury (PS), Elio Di Rupo (PS) and Philippe Busquin (PS). The House of Representatives had again to set up a special commission to decide on the fate of vice-prime minister Willy Claes and of the two former ministers Guy Coëme and Philippe Moureaux. For Guy Coëme the House decided on July 14 that he would also be sent to the Court of Cassation for this case. The House decided that for Moureaux and Claes there were not enough indications of their guilt to send them to court. The Senate decided not to lift the immunity of Guy Spitaels and of former ULB-rector Hervé Hasquin. At the end of 1994 there was still no final judgment in the Uniop-case.

II. The budget policy

A. *Correction of the 1994 budget*

The minister of the Budget, Herman Van Rompuy, announced on February 3 that the deficit in the federal accounts for 1993 was 376 billion BEF, or 5.3% of the GNP (against 5.4% in 1992). That was 12 billion more than planned in the budget, which was - given the rather sloppy economical situation - considered to be a satisfactory result. The deficit of all state authorities (federation, regions, communities, provinces, local municipalities and social security) would be 516 billion or 6.6% of the GNP (6.5% in 1992).

When he had made up the balance of the Belgian presidency of the European Union in December 1993, prime minister Dehaene had declared that extra financial efforts would have to be made by the regions and communities. They had reacted rather reluctantly, all saying that their budget policy and budget results were perfectly according to the rules. The National Bank, in its yearly report published on February 17, backed the idea of the prime minister. After recommendations made by the High Council of Finance, and a reiteration of the question by the Minister of Finance Philippe Maystadt, the regions and communities accepted on July 19 that they would cooperate to reduce the deficit of all state authorities to a total of maximum 3% of the GNP, which is the convergence-norm of the Maastricht Treaty for the countries wanting to participate in the European single currency.

When on March 25 the results of the budget control were published, both the prime minister and the minister of the Budget stressed the fact that the recovery of the economy enabled to limit the review of the 1994 budget to some technical aspects that would not really hurt the population. The changes in the budget were a better management of the debt (extra income 16 billion) and the increase of the expected results of privatisations. The telephone company Belgacom and the National Lottery were therefore put on the list of companies that could be sold by the state.

These measures would have to allow the deficit for 1994 to be reduced to 315 billion. Early 1995 the result proved to be a deficit of 313 billion or 4.4% of the GNP.

B. *The 1995 budget*

The National Bank announced on July 11 that its economic growth estimate for 1994 was raised from 1% to 1.8%. That caused some scepticism, but other banks followed this optimistic estimate, and the National bank would even rise it to 2.8% in October. This higher estimate for the economic growth meant of course that the income of the state would also rise. A few days before the government started the work on the 1995 budget, the minister of Finance was glad to announce that the state income from taxes in 1994 was already 35 billion higher than budgeted. This all meant that only 40 billion had to be found to keep the budget under control.

After only a few days of talks the federal government presented on July 25 its budget for 1995. The government hoped again to get more money from privatisations, and had taken some rather painless measures in the social security. The budget looked forward to a total income of 1425 billion and to 1696 billion expenses. That meant a budget deficit of 271 billion, or 3.6% of the GNP.

For all the state authorities together the deficit was budgeted on 4.2% of the GNP.

Since the deficit has to be down to 3% at the end of 1996 - the Maastricht norm - the budget of 1996 will be crucial. Therefore the governor of the National Bank Verplaetse had launched the idea that it might be wise to hold the next parliamentary elections, scheduled for December 1995, before the summer of 1995. He also said that a deficit of 3.999% might be acceptable for 1996. Yet the prime minister replied that the governor should not interfere with the activities of the government, and that he certainly should refrain from comments on the election date.

C. *The execution of the crisis plan and the social negotiations*

After the New Year's recess the trade unions and the employers' organizations had to discuss the execution of the crisis plan that the federal government had announced on November 17 1993. The government had asked the social partners to present concrete measures for a smooth introduction of the 'company plans' to redistribute labour. The negotiations were rather difficult, since the trade unions had gone on strike against the plan in November 1993.

On January 24 the National Labour Council could finally agree on measures concerning the redistribution of labour, a reduction of the employers' costs for the lower incomes, the extension of temporary contracts and new rules on terms and payments for the ending of white-collar contracts. There was no agreement

on part-time work, on the rules for overtime work and on the regulation of social conflicts. The bureaus of the two main trade unions, ACV/CSC and ABVV/FGTB although immediately rejected the agreement. They stated that the employers were not giving enough guarantees for new jobs in turn for the reduction of their costs. The government then announced that it would itself deal with the aspects on which there was no agreement, in order to allow the social partners to start at least sectorial negotiations on the redistribution of labour. Yet this did not lead to many concrete agreements at that level either.

The implementation of the crisis plan was realized through a global social law that was passed in the Parliament in March. It contained - among others - the creation of 'odd-job services' or local employment agencies for the long-term unemployed and a reduction of the growth of social security expenses. It also introduced the 'objective responsibility' in road traffic, which means that the driver of a car will always have to pay indemnities to bikers or pedestrians who are involved in an accident.

During the second half of the year the relations between the social partners defroze, which led in the end to a central and general agreement for the private sector for 1995 and 1996. The agreement copied the formula of the previous plans to help the youngest unemployed, but left out the age limit. This means that the reduction of the social security contributions for the employers would be given from January 1995 on for every new job given to somebody who has been unemployed for at least one year.

D. *Privatisations*

The government expected in 1994 an income of 57 billion from the privatisation of state services and companies. The selling of the national investment company (NIM/SNI) did not go that easy. On January 14 the federal government accepted the suggestion of the minister of Finance Maystadt to sell the public holding to the group Ackermans & Van Haaren. The expected price was 14.5 billion. The buyer would then sell the public holding's participation in Distrigaz to Tractebel, a company belonging to the Société Générale group. Local municipalities would also have the possibility to participate in Distrigaz, and a part of the Distrigaz shares would be sold on the stock market. The remaining parts of the public holding NIM/SNI would be taken over by the ASLK/CGER-holding as Federal Investment Company. Yet the Flemish government did not like this construction, because it would mean the transfer of Distrigaz to the too francophone and France-oriented Tractebel. The Flemish prime minister Van den Brande suggested, within his general principle of 'Flemish anchoring', not to sell shares on the stock market but to a Flemish group of investors. Such a group reached an agreement with Tractebel, but the federal government did not change its plan. After some remarks by the European Commission, the public holding could finally be sold in December 1995 for 15.5 billion BEF.

The selling of the National Lottery was not realized. The government only decided that the Lottery had to pay an extra concession right of 15 billion. The privatisation of the telephone company Belgacom was also not yet realized. In order to be able to book the budgeted 25 billion, the government decided on October 7 that the ASLK/CGER-holding would pay this amount to the Belgian state, while the holding would then later have the right to sell the Belgacom shares.

III. The European and the local elections

The Belgian citizens had to vote twice in 1994: on June 17 for the European Parliament and on October 9 for the councils of the local municipalities and for the provincial councils. For these elections the parliament passed a law aiming at a more balanced representation of men and women on the electoral lists. The law of May 24 1995 stated that one quarter, and from 1999 on one third of the candidates have to be female.

A law was also passed on the maximum expenses for the campaigns, expanding and refining the rules that were already introduced for national elections. For national and European elections each party can spend a maximum of 50 million, for the regional elections a maximum of 40 million (9 million in the Brussels region) and for the local elections a maximum of 15 million. The expense limits for individual candidates vary according to their place on the list and the size of the constituency. Distributing presents and gadgets is forbidden. For European and national elections each party can use a maximum of 600 posters of more than 4 square meters. These large posters are forbidden for local elections.

A. *European elections and reshuffling of the cabinet*

Belgium elected on June 12 25 members of the European parliament. That is one seat more than in 1989. As a result of the Saint-Michael's agreement the Flemish community would have 14 seats (plus one), the French community 11 seats (minus one) and the German community one (new) seat.

European citizens living in Belgium could vote in the European elections. They had to register as a voter in their local municipality. Only very few European citizens did so.

The European campaign was, as usual, dominated by Belgian political issues. Especially the opposition parties seized the opportunity to call for a vote against the government. For the VLD, this was the very first election since the creation of the party, and the polls indicated a score that could reach 30%. The results of the VLD however were very disappointing. It polled 18.4%, which was even less than the result of the Flemish liberals at the national elections of 1991. VLD-president Guy Verhofstadt admitted that he had lost a battle, and even considered the possibility to resign.

For the Vlaams Blok the European elections were a confirmation of the success of 1991. A new party called WOW (Waardig Ouder Worden), and aiming at the votes of the elderly, polled a surprising 3.4% in Flanders. Another surprise was the 7.9% and one seat for the Front National in the French constituency.

Freddy Willockx, who was elected for the SP, was replaced as minister of Pensions in the federal government by Marcel Colla. The minister of Internal Affairs Louis Tobback was also elected (because of his very high number of personal votes), but did not take his seat in the European parliament.

During a few months it seemed that prime minister Dehaene would himself leave the government to become president of the European Commission. On March 9 The Guardian had mentioned this for the first time. Yet it was not before June 17 that Dehaene confirmed that he was indeed a candidate for that function. He was backed by most member states of the European Union, and especially by France and Germany. Other candidates were the Dutch christian-dem-

ocrat and former prime minister Ruud Lubbers and the British European Commission member Leon Brittan.

European elections of June 12 1994

	European election				National elections
	1994		1989		1991
	%	seats	%	seats	
CVP	27.4	4	34.1	5	27.0
VLD	18.4	3	17.1	2	19.2
SP	17.7	3	20.0	3	19.2
VL. BLOK	12.6	2	6.6	1	10.6
Agalev	10.7	1	12.2	1	7.8
VU	7.1	1	8.7	1	9.5
WOW	3.4	-			
PS	30.5	3	38.5	5	35.7
PRL-FDF	24.2	3	22.8	2	25.4
PSC	18.8	3	21.0	2	20.5
Ecolo	13.0	1	16.5	2	13.6
FN	7.9	1	-	-	1.7

At the European top conference in Korfoe (24-25 June) both Lubbers and Brittan withdrew, but the British prime minister John Major vetoed Dehaene, who was believed to be too much of a European centralist. Since Britain held on to its veto, Dehaene had no other choice but to stay in the Belgian government.

B. Local elections and new reshuffling of the government

On October 9 the Belgians elected after six years their new municipal councils. For the first time the provincial councils were elected simultaneously and for a fixed six years term. That is a result of the Saint-Michael's agreement of 1993. For the first time the councils of the two new provinces, Flemish Brabant and Walloon Brabant were elected. They would replace the former (bilingual) province of Brabant.

Compared with the national elections of 1991, the provincial elections meant a slight improvement for Agalev and the CVP, a serious decline for the Volksunie and a decline for SP and VLD. The Vlaams Blok stayed on level. In Wallonia both PS and Ecolo lost (still compared with 1991), while the PRL slightly improved its score and the PSC kept a status quo.

In the local elections, which are more difficult to analyze nationwide, the Vlaams Blok proved to be the winner in Flanders. In Antwerp the party polled 28% (18% in 1988). The other parties (SP, VLD, Agalev and Antwerpen 94 (a common list of CVP and VU)) needed two months to produce an anti-Blok coalition with Leona Detiège (SP) as mayor. In all the other larger cities and in the old mining areas of Limburg the Vlaams Blok scored extremely well.

The VLD increased its number of local councillors, but once again these elections did not mean the breakthrough of the newly reformed liberal party.

In Wallonia the christian-democrats improved their position. The PS lost votes, but was able to repeat its former high scores in its traditional 'red fortresses' in the cities and industrial areas. PRL and Ecolo kept their positions. The Front National confirmed its European score, and won also seats in most of the Brussels municipalities. In the city of Brussels François-Xavier De Donnée (PRL) became mayor of a coalition with PS, Ecolo, CVP and VLD.

Reacting to the repeated successes of the right-wing extremist parties, CVP-president Van Hecke and prime minister Dehaene suggested the idea of an electoral threshold and the abolition of the obligation to vote. This would counter the fractionalization of the Belgian party system. There was however no consensus on these ideas within the federal coalition. Yet the four governing parties did agree on the introduction of the consultative local referendum and the expansion of the multiple personal vote (used only for local elections) to all elections.

After the local elections two federal ministers of the SP were replaced. Willy Claes, who had been appointed Secretary-general of the NATO on September 29, was replaced as minister of Foreign Affairs and as vice prime-minister by SP-president Frank Vandebroucke. Johan Vande Lanotte succeeded as minister of Internal Affairs to Louis Tobback, who became president of the SP and mayor of Leuven. Jean-Maurice Dehousse (PS), who was to become mayor of Liège, left the federal government on December 23 and was replaced as minister of Science Policy by Michel Daerden.

IV. Reform of the state and related problems

Following the reform of the Constitution in 1992-93, introducing in Belgium a genuine federal structure, both the House and the Senate accepted early 1994 a completely new, more logical and more readable renumbered version of the Constitution. It was solemnly signed by the King on February 17. Before that the parliament had introduced two new articles, one on the protection of the privacy and the other on economical, social and cultural basic rights.

Also following the federal reform of the state, the federal state and the regions and communities signed on March 8 four treaties on cooperation in international politics. One of these agreements dealt with the representation of Belgium in international organizations. On May 30 the federal state and the three regions settled the final separation of the old province of Brabant, and the distribution of buildings, budgets and personnel.

The state reform of 1992-93 being concluded did not stop the political elites of thinking about the further evolutions of the Belgian state. Especially the Flemish prime minister did so. In a speech on July 11, the Flemish national holiday, he repeated his preference for a bipolar confederation, with Flanders and Wallonia as senior partners, and both the Brussels region and the German community as junior partners. On that same day the King was present at some Flemish festivities - an absolute première - and was seen 'lipping' the Flemish national anthem. The reactions on the French-speaking side were very negative. Robert Collignon, the Walloon prime minister, did not attend the official part of the Flemish festivities. On July 14 the House of Representatives organized a debate on the question. Prime minister Dehaene assumed the full responsibility for the King's acts. He thought that in the light of the new state structure the presence of the

King was absolutely normal. He announced that the King would also be present to honour the French community's and the Walloon region's national holidays. As for Van den Brande's ideas on the future Belgian state, Dehaene declined obviously all responsibility. He said that the state reform was certainly not finished and that one could reflect on it. He warned however for precipitation.

In the margin of the state reform, the discussions on the possible reform (splitting) of the social security system went on. Flemish minister Johan Sauwens (VU) published on June 6 the results of a research that had been ordered by the Flemish government. It proved - according to Sauwens - that Flanders is able to pay for its complete social security with only the contributions of workers and employers, while Wallonia and Brussels would not be able to do so and therefore needed extra tax-payers money.

Professor Danny Pieters, who had led the research, defended on June 16 the almost complete splitting ('federalization') of the social security. Only unemployment, occupational diseases and pensions would remain federal. Yet not all members of the research group agreed with this political conclusion. Four professors said on October 3 that a federalization of the social security would only be meaningful if the system in general would be rationalized and if the same goal (more regional responsibility) could not be achieved with other means like a better control.

In December the Walloon prime minister Collignon declared that according to a similar research conducted by francophone universities, Wallonia did prove to receive more from the social security than it pays for, but that these differences are due to objective structural differences between the regions, and that the balance might well favour Flanders in the future. He rejected any federalization of the system.

B. *More 'communitarian' tensions*

The year 1994 had the usual list of miscellaneous quarrels between the two linguistic groups in Belgium. On February 8 the European Commission asked the federal government to interfere with the Walloon government to suspend the order for buses that had been placed with the company EMI (province of Luxembourg). That company would cooperate with Renault in France. But the Flemish company Van Hool, which felt discriminated against, had complained to the Belgian Council of State and to the European Commission. The Council of State had first suspended the order, but had then withdrawn the suspension since Van Hool would not face real important losses. The Commission however said that the principle of equal treatment for all offers had been broken, and brought the case to the European Court of Justice. The Court also refused to suspend the order, and postponed to 1996 its final judgment. Van Hool will then only be able to claim indemnities anyway.

On October 19 the minister of Science Policy Jean-Maurice Dehousse caused quite some controversy when visiting a conference on North Sea research in Oostende (Flanders), and spoke - in the presence of the King - only French and English. He had although, so said the press, a Dutch version of his speech with him. The Flemish government protested heavily against this 'lack of federal loyalty'. Federal minister of Defense Leo Delcroix even asked the resignation of Dehousse.

Prime minister Dehaene had to respond on interpellations on this problem on October 27. He said that he deplored Dehousse's attitude and that he had sent all the members of the federal government a letter in which he set out a new eth-

ical rule, asking federal ministers who visit one of the linguistic regions to be as courteous as possible and to speak at least in part the language of the region. Of course the law does not oblige any federal minister to be bilingual. Dehaene added that he had reminded minister Delcroix of another rule of ministerial ethics, which is to not criticize the colleagues in public.

Another source of conflict was the European decision to grant the right to vote in local elections to all European citizens from 1995 on. At the European top of Essen (9-10 December) Belgium asked and received the right to introduce exceptions. In local municipalities where the number of European non-Belgians exceeds 20% of the population, a minimal stay of six years in Belgium can be required to receive the right to vote. Both the French Community Council and the Walloon Council protested against this exception, which was granted to give in to the Flemish fear of seeing the numerous Europeans living in the Brussels periphery voting mainly for francophone lists. Yet it appeared finally that only a few municipalities in the German-speaking area would possibly fall under this exception.

Much more tension caused the decision of the Flemish Council (December 16) to ask the Court of Arbitration to nullify the budget for 1995 of the French Community, because it contained again a number of subsidies for the development of francophone activities in Flanders (among which the distribution of the francophone periodical 'Carrefour' in the Brussels periphery). The Flemish Council considered this to be a violation of the principle of territoriality. Responding to interpellations on this question, prime minister Dehaene urged the regions and communities to try to solve their mutual quarrels by concluding treaties. A draft treaty between the two large linguistic communities is ready, but can however not be concluded exactly because of this different interpretation of the principle of territoriality.

And finally the Happart-case surfaced again in 1994. Apparently to follow a request from Happart, the federal government decided on June 28 to change the working principles of the 'council of provincial governors'. The new text requires it to meet once a month. Happart had previously accused the Limburg governor not to convene the council. This council controls the local municipality of Voeren for all its decisions, except the use of languages. Not using the council of all 9 governors meant that the Limburg governor largely controlled Voeren on his own. Happart was still not happy with the government's decision, and declared that he would, during the absence of mayor Droeven, act as mayor of Voeren.

Against one of the activities of Happart during that period, the Flemish alderman of Voeren Huub Broers filed a complaint to the Council of State. In its decision of December 19 the Council of State confirmed its ruling of 1986, saying that Happart was never legally mayor or acting mayor of Voeren, since he did not master Dutch in 1986 and provided since then no further proofs of change in this situation. Happart then reacted by saying that he still was a candidate to become the new mayor of Voeren in 1995. The PS let understand that it might want some compensation if Happart was not to become the new mayor. Prime minister Dehaene was going to need the Christmas holidays to find a solution for this (recurrent) Belgian problem.

V. Foreign policy and defense policy

A. Foreign policy

Ruanda - Belgium was involved in a dramatic way in the bloody conflict between Hutus and Tutsis in Ruanda. Since the end of 1993 there were 421 Belgian troops participating in the UN peace force UNAMIR that controlled the implementation of the peace agreements of Arusha (1993) between the Hutu government and the Tutsi liberation movement FPR.

During a visit to Ruanda in March the minister of Defense Delcroix criticized the Ruandese president Habyarimana for slowing down deliberately the implementation of the peace agreements. Secretary of state for Development Eric Derycke then announced on March 22 that development cooperation with Ruanda would be stopped for all projects not having a strictly humanitarian character.

On April 6 Habyarimana died in a plain accident, together with his Burundese colleague Ntaryamira. The killing was to be the start of massive massacres of opponents of the regime, both Tutsis and moderate Hutus. During the riots some members of the presidential guard killed ten Belgian soldiers. The murders were related to the feelings of distrust and even hatred for the Belgians among parts of the Hutu majority. These feelings were further aroused by the private radio station Radio Mille Collines.

The Belgian government met on April 6. It decided, together with France and other western countries, to withdraw all the white people from Ruanda. The operation Silver Back lasted from 10 to 17 April. It brought back 1258 Belgians. All Belgian blue helmets also left Ruanda. The closing of the Belgian embassy in Kigali was the end of one century of Belgian involvement in that country. Belgium did however send help to the Ruandese refugees in Zaire, and agreed in December to send some experts to Ruanda to help the new Tutsi government to rebuild the judicial system.

Zaire - The tense and troubled relations with Zaire improved slightly during the second half of the year. Secretary of state Eric Derycke declared on August 9 that Belgium was ready, under certain conditions however, to normalize the relations with the former colony. He based this decision on a report produced by a group of professors who had analyzed in depth the situation of Zaire and the possible relations with Belgium. The conditions were that the government of Kengo Wa Dondo had to prove its complete control over the central bank, the army and the police forces and that human rights had to be respected.

The press questioned this so-called U-turn of the government. It denied that it had changed its policy, especially because the conditions mean in fact that president Mobutu has to reduce some of his powers. The minister of Defense Delcroix went further, and said that he was ready to have Belgian soldiers play a predominant role in the rebuilding of Zaire. But both the minister of Foreign Affairs Claes and the Walloon socialists rejected this idea. A visit to Kinshasa by several Belgian enterprises, on the initiative of Sabena president Pierre Godfroid did not really please the federal government.

On October 13 and 14 Kengo Wa Dondo was in Brussels. But all he brought home was the promise that the humanitarian help would be continued.

Water treaties - On March 8 the discussions between Flanders, Wallonia, the Netherlands and France on the deepening of the Scheldt and the improvement

of the quality of the Meuse water were terminated with a possible agreement. There had been talks on the deepening of the Scheldt (very important for the Antwerp harbour) since 1980, for the Netherlands asked clean Scheldt water in exchange, and (recently) also an agreement on the tracé of the high-speed train from Brussels to Amsterdam.

The agreements on the water quality of Meuse and Scheldt were signed on April 26 by the governments of France, the Netherlands, Wallonia and Belgium. Flanders refused to sign because the Netherlands still refused to agree on the deepening of the Scheldt. That agreement came finally on December 1, when the problem was no longer linked to the high-speed train. The agreement was to be signed on January 17 1995. The tracé of the train would be settled in the Spring of 1996.

B. *Defense policy*

The year 1994 meant the further implementation of the reform of the Belgian army that had been started by minister Leo Delcroix two years earlier. The reform included the abolition of the military service, the creation of a fully professional army and the retreat of most Belgian soldiers from Germany. On May 20 1994 the Parliament accepted five bills dealing with these reforms.

On February 22 minister Delcroix suggested the introduction of a free 'community service', to replace the military service, and to enable boys and girls between 18 and 25 to do voluntary work in sectors like health care, social welfare, environment, third world development, culture or security. They would then receive 15.000 BEF per month. The implementation of this plan, which required negotiations with the regions and communities, was very much delayed.

In an intermediate report the special commission of the House of Representatives that had been created in 1993 to investigate the big army orders since 1970, proposed to set up after the 1995 elections a special parliamentary control commission that would be able to see any new file on army orders and that would have the right to give the government a binding advice. The government would then have to motivate any other decision than the one suggested by the control commission. So far the special commission did not seem to have found major irregularities in army orders in the past.

VI. Other facts and developments

Resignation of Leo Delcroix - Leo Delcroix (CVP) resigned as Belgian minister of Defense on December 8. In an interview earlier in 1994 he had declared that he did not own a house at the French Côte d'Azur. Yet on December 6 both the magazine Humo and the newspaper De Morgen confirmed that he did own such a house in Bornes-les-Mimosas. The house was said to have been built by postmen on leave, and it was said that Delcroix had used the 'empty' French company Capricorne Sud to buy the house, which had made possible the use of dirty money.

At a press conference on December 7 Delcroix admitted that he had not told the truth, but he rejected the accusations of fraud. The press did not accept this explanation, which made the minister resign on December 8. He was replaced by Karel Pinxten.

Brussels Regional government - Dominique Harmel succeeded on March 24 to Jean-Louis Thys as regional minister of Public Works and Transport. Thys want-

ed to be full-time mayor of the Brussels municipality of Jette, but his name had also been cited in an investigation of illegal party finance.

Royal family - Prince Philip, the oldest son of King Albert and Queen Paola took the oath of Senator on June 21. The Constitution states that the King's children are Senator by right from the age of 18 on. The other children of the King did not yet use that privilege.

Governors - On July 31 Lode De Witte and Valmy Féaux were sworn in as governors of the new provinces of Flemish Brabant and Walloon Brabant. The provinces were to be created on January 1 1995. Amand Damel succeeded to Emile Wauty as governor of Namur.

Amnesty - In his New Year's speech on February 1 the King repeated, following an earlier proposal of his predecessor and brother Baldwin, that 'the pacification between the Belgian communities should enable us to look for measures to reconcile all the citizens of the country'. This referred obviously to the question of amnesty for the Belgian citizens who had been collaborating with the Nazi forces during the Second World War. The prime minister announced that he would try to find a solution through discrete talks. The francophone parties, which had always rejected any general amnesty rule, said that they were prepared to reconsider the social effects of the post-war repression 'case per case'. At the end of 1994 Dehaene admitted that he had made no progress in this matter.

VII. The evolutions in the political parties

The Agusta case caused a great turmoil in the Parti Socialiste, as a result of both the accusations against Guy Mathot, Guy Coëme and Guy Spitaels, and as a result of the accusing declarations of Philippe Moureaux to the judges. Party president Busquin tried to keep the troops together by announcing a new set of moral rules for all the party members, and by starting a reorganisation of especially the intermediate organs (the constituency federations) of the party.

When Busquin himself was named in the UNIOP case, he resigned as party president on February 28, and said that he would announce at the end of that week whether he wanted to go on as party president. No other candidates stepped forward, and the party congress reelected Busquin with 485 votes out of 499. His position in the party had certainly been reinforced after this rather strange move.

Johan Van Hecke, president of the CVP, announced on January 12 that he was working on the creation of a new 'centre party'. He therefore attracted a few well-known cultural personalities on the European CVP-list and he supported for the Antwerp local elections a cartel of CVP, VU and independents.

Very surprising was the arrival in the CVP of Paul Staes and Leo Cox, the first a former MEP for Agalev and the latter the secretary general of the Green group in the European Parliament and former party secretary of Agalev. They said that they were convinced of the sincerity of Van Hecke to change the CVP. Party president Van Hecke had presented his ideas in a book ('Beyond the slogans'), in which he defended a political reorientation of his party along the materialist-post-materialist cleavage.

Van Hecke's plan caused quite a bit of discontent among the representatives of the Christian labour organisations. The overall organisation ACW (General Christian Labour Movement) announced that it would rethink its privileged relation with the CVP.

For the VLD the European elections, being the first elections after the creation of the new Flemish liberal party, were a huge disappointment. Party president Verhofstadt thought of resigning, but was convinced to stay. Within the party some people asked for a more pragmatic and less ideological strategy, but the party bureau decided not to change its strategy. Yet it accepted to take more care of translating to the population the new ideas and principles of the party. The local elections were also rather disappointing, and the internal discussions in the party went on and on.

At a congress meeting on March 18-20 the VLD had proposed a plan for a new social security system, in which the private insurance sector would play a larger role. The other parties, and especially the socialists, reacted heavily, and used the threat of a destruction of the old social security system during the electoral campaigns.

The Volksunie fought in 1994 for its survival. Paul Van Grembergen, the party leader in the Flemish Council, said on January 8 that the party had to disappear if it failed to reach 5% of the votes at the European elections. The results were acceptable (7.1%) but then the local elections in October were again rather disappointing. Some people in the party were thinking of merging the party with the CVP, but others defended the idea of choosing for a more radical Flemish nationalist profile.

The green party Agalev was confronted with a conflict between the 'founding fathers' and the current party leadership. The defection of Paul Staes and Leo Cox added to the malaise. At a congress on December 3 the party was able to gather a large audience and to make some clear choices for the future. Agalev rejected the idea of forming a 'progressive front' with CVP, SP and VU. It declared to be ready to accept governing responsibility and suspended the rotation principle. This latter decision allowed most green members of parliament to be on the lists again in 1995.

After Frank Vandenbroucke left the presidency of the SP to become minister of Foreign Affairs, the party bureau appointed Louis Tobback as the new president. Tobback said that he supported the initiative taken by the former Volksunie MP Maurits Coppieters and two SP leaders Norbert De Batselier and Freddy Willockx to create a 'progressive front' and maybe even a new progressive party. Yet VU, Agalev and the Christian labour movement rejected the plan.

Gérard Deprez was reelected president of the PSC with a very small margin of 51.1% of the votes. Almost 50% of the members had participated in the election.

The PRL created on January 22 an 'Assembly of Walloon federations' and a 'Regional Brussels wing', to adapt itself to the logic of the state reform. On September 1995 the PRL reached an agreement with the Brussels francophone party FDF. They would propose common lists for all elections, except for local elections.

The congress of Ecolo decided in January to reinforce the party leadership by reducing the membership of the federal secretariat to three members (formerly five). Jacky Moraël, Dany Josse and Isabelle Durant were elected as federal secretaries on April 25. Jacky Moraël had therefore to resign as member of the House of Representatives.

Vlaanderen verschijnt op het Europese en internationale forum

Kroniek van de Vlaamse politiek in 1994

door Guido TASTENHOYE

Journalist binnenlandse politiek bij Gazet van Antwerpen

1. Inleiding

Het jaar 1994 gaat de Vlaamse geschiedenis in als het jaar waarin de Vlaamse regering haar eerste groot buitenlands diplomatiek succes boekt, met name de overeenkomst tussen Vlaanderen en Nederland over de uitdieping van de vaargeul in de Westerschelde, de zogenaamde Scheldewaterverdragen. In Zuid-Afrika maakt minister-president Luc Van den Brande, samen met zijn minister-vice-president Norbert De Batselier een succesvolle missie. Dat doet hij ook in Polen en Hongarije. De Franse president François Mitterrand ontvangt Van den Brande op het Elysée en leert zo het nieuwe Vlaanderen kennen.

Op het thuisveld speelt de CVP-SP-VU-ploeg Van den Brande met de rustige zelfverzekerdheid van een regering die weet wat ze wil. De begroting is stevig onder controle en de gemaakte plannen kunnen worden uitgevoerd. Van den Brande verliest een veldslag op het vlak van de economische verankering (Distrigas) maar kondigt een grootscheeps offensief aan op het explosieve terrein van de telecommunicatie (Telenet Vlaanderen).

Er zijn schaduwzijden: het in de maak zijnde Mestactieplan (MAP) lokt ook dit jaar hevige reacties uit. Het Structuurplan Vlaanderen, dat een 'cultuurschok' betekent op het gebied van de ruimtelijke ordening, begint aan zijn eigen lijdensweg. Intussen betuigt Van den Brande opnieuw zijn confederale geloofsbelijdenis en opteert voor de splitsing van delen van de sociale zekerheid, maar de socialistische regeringspartner is allesbehalve enthousiast en zelfs de CVP-leiding wil deze boot (voorlopig) afhouden.

De mediawereld is in beroering met de aangekondigde komst van twee nieuwe TV-zenders: VT4 en Ka2, met een zwalpende openbare omroep BRTN die ook nog het voetbalcontract kwijtspeelt. En eindelijk gaan Vlamingen en Nederlanders ondubbelzinnig weten hoe ze hun taal, het Nederlands, correct moeten schrijven...

* * *

2. Diplomatieke hoofdvogels: de Scheldewaterverdragen, het Elysée, Zuid-Afrika,...

De Vlaamse minister-president Luc Van den Brande geeft de Franse president François Mitterrand les in Belgische staatshervorming, wanneer hij op 30 maart op het Elysée in audiëntie wordt ontvangen. Van den Brande maakt er duidelijk dat Vlaanderen voor een groot aantal bevoegdheden eigenmachtig kan optreden, ook in internationaalrechtelijk verband. Hij heeft ook een onderhoud met premier Edouard Balladur en andere ministers. Van den Brande berijdt ook hier zijn stokpaardje, de economische verankering. "Ik heb hier in Parijs aan de Fran-

se politieke leiders precies hetzelfde gezegd als wat ik bij ons zeg. Vlaanderen mag geen economisch slagveld worden. Wij staan open voor nieuwe investeringen, maar wij willen een aantal beslissingscentra behouden, op de eerste plaats in de nutssectoren", aldus Van den Brande na afloop van zijn gesprekken.

Op 20 april zit het er bovenarms op tussen de Nederlandse en de Vlaamse regering over de uitdieping van de Schelde, de zogenaamde Scheldewaterverdragen. Het ontslagnemende Nederlandse kabinet-Lubbers had laten weten de watterverdragen momenteel niet te willen ondertekenen. Minister-president Van den Brande vindt zich behoorlijk op, en in de Vlaamse Raad komt het tot harde verwijten aan het adres van de Nederlanders. Van den Brande bevestigt de beslissing van de Vlaamse regering om de uitdieping van de Schelde voortaan strikt te koppelen aan de kwaliteit van het Schelde- en Maaswater waaraan de Nederlanders veel belang hechten. Ook het Scheldereglement inzake de loodsdiendiensten wordt aan het dossier gekoppeld. Wanneer op 26 april in het Franse Charleville-Mezières de Schelde-Maasverdragen worden ondertekend door alle betrokken partijen, blijft Van den Brande er ostentatief afwezig. Maar met het aantreden van het nieuwe Nederlandse 'paarse' kabinet-Kok komt er meteen een kentering ten goede. Het klikt bijzonder goed tussen premier Wim Kok en zijn Buitenlandminister Hans Van Mierlo en Van den Brande. Er volgt een hartelijk bezoek en een tegenbezoek en de onderhandelingen worden weer losgetrokken. Het klikt zo goed, dat Van den Brande erop aandringt om samen met de Scheldewaterverdragen meteen ook een nieuw Nederlands-Vlaams cultureel samenwerkingsakkoord af te sluiten, ter vervanging van het oude Nederlands-Belgische akkoord uit 1946. Op 1 december is het zover in Den Haag: het langverwachte Scheldeverdrag is verrassend snel rond. De Belgische diplomatie had er meer dan 20 jaar tevergeefs aan gesleuteld, en de Vlaamse lukt het amper anderhalf jaar nadat Vlaanderen krachtens het Sint-Michielsakkoord internationaalrechtelijke bevoegdheden had gekregen. Beslist wordt de Scheldewaterverdragen reeds op 17 januari 1995 te ondertekenen in Antwerpen in het schitterende kader van de Rubenszaal in het Paleis voor Schone Kunsten. Het uitbaggeren van de Schelde tot op een diepte van gemiddeld 11,60 meter is van vitaal belang voor de bereikbaarheid van de Antwerpse haven door grote containerschepen. De totale kostprijs bedraagt 10,3 miljard frank, hoofdzakelijk door Vlaanderen te betalen. Er wordt ook afgesproken dat Vlaanderen en Nederland gezamenlijk een grensoverschrijdend milieu-effectenrapport (MER) laten uitvoeren naar het tracé van de hogesnelheidslijn ten noorden van Antwerpen. De Vlaamse regering heeft een voorkeur voor de Havenweg, maar de Nederlandse regering verkiest een tracé langs de snelweg E19/A16. Dat laatste tracé valt voor Vlaanderen aanzienlijk duurder uit (ruim 22 miljard frank meer). Om het geheel nog feestelijker te maken, willen Vlaanderen en Nederland op 17 januari, op aandringen van Van den Brande, een breed akkoord afsluiten, waarin ook de terreinen van wetenschappelijk onderzoek, technologie, welzijn, milieu, enz. zijn inbegrepen.

Begin oktober sluit minister-president Van den Brande voor Vlaanderen een verdrag met Hongarije in de Hongaarse hoofdstad Boedapest. Net voor de zomer sloot Van den Brande ook al een eerste verdrag met Polen. De verdragen betreffen intenties tot samenwerking op terreinen als economie, wetenschap, technologie, onderwijs, sociaal beleid, huisvesting, infrastructuur, toerisme enz.

De reeks belangrijke buitenlandse diplomatieke zendingen wordt beëindigd in Zuid-Afrika, waar minister-president Luc Van den Brande en zijn minister-vice-president Norbert De Batselier begin november een week vertoeven. Ook minister van Buitenlandse Handel Johan Sauwens toert er op dat ogenblik rond aan het hoofd van een Vlaamse handelsdelegatie, vergezeld door Hans De Belder, de

directeur-generaal van de Vlaamse Dienst voor Buitenlandse Handel. De commerciële missie is een succes, er worden zowat 500 handelscontacten gelegd. Maar ook de diplomatieke missie kan succesvol worden afgerond. Omdat president Mandela in het buitenland verblijft, wordt Van den Brande ontvangen door de vice-president Mbeki, de gedoodverfde opvolger van Mandela. De Vlaamse regering trekt een bedrag uit van een half miljard over 3 jaar, ondermeer voor een project op het vlak van de bevordering van de meertaligheid. Van den Brande krijgt achteraf kritiek vanwege het Vlaams Blok, omdat hij er het graf bezocht van de vermoorde communistische anti-apartheidsstrijder Chris Hani.

Eind november verkiest de Algemene Vergadering van de Europese regio's minister-president Van den Brande tot voorzitter van de commissie 'Samenwerking met de regio's van Midden- en Oost-Europa'. Van den Brande eist bij die gelegenheid een directe vertegenwoordiging op voor de Europese cultuurregio's in de hoogste Europese beslissingsorganen.

3. Voor een beter leefmilieu: MAP, Structuurplan-Vlaanderen, dijken, duinen, afvalstoffendecreet...

Op 12 januari deelt de Vlaamse minister van Openbare Werken Theo Kelchtermans aan de pers mee dat hij zijn collega's in de regering een noodplan heeft voorgelegd, waarin hij voorstelt om een versnelde operatie uit te voeren met het oog op een betere waterbeheersing. Hij stelt uit de stormen, hoogwaterstanden en overstromingen van de kerst- en eindejaarsperiode (vooral in de Maas- en IJzervalleien) de nodige lessen te hebben getrokken. Er hangt een prijskaartje van een slordige zes miljard frank aan het voorstel. Om de dijkverhogingen en dijkherstellingen in Vlaanderen voortaan beter te bewerkstelligen, wil Kelchtermans een globaal nieuw 'dijkendecreet' indienen in de Vlaamse Raad.

Op 13 januari keurt de Vlaamse Raad het voorstel goed inzake de bekrachtiging van het besluit van 15 september 1993 van de Vlaamse regering betreffende de aanduiding van beschermde duingebieden en voor het duingebied belangrijke landbouwgebieden. De Vlaamse regering moet wel nog een definitieve lijst van de beschermde gebieden opmaken voor het einde van het jaar. Op 16 november legt de regering ruim 1.000 ha definitief voor bescherming vast. Voor 64 ha zijn sociale correcties voorzien.

De Vlaamse regering legt op 9 februari de basis voor een nieuw Structuurplan Vlaanderen, met de goedkeuring van een voorontwerp van decreet inzake de ruimtelijke ordening. De Vlaamse regering had het plan opgevat nog in 1994 een ontwerp van ruimtelijk structuurplan in te dienen, maar het dossier wordt uitgesteld tot in 1995. De bedoeling van het Structuurplan Vlaanderen is het ontwikkelen van een totaal nieuwe visie op de ruimtelijke ordening, waarbij de levenskwaliteit voorop staat en de ruimte herbekeken wordt in functie van vier componenten: de open ruimte (of wat er nog van rest, en die zoveel mogelijk moet worden bewaard), de huisvesting, de economische en industriële activiteit en de infrastructuur. Een groep planologen onder leiding van de professoren Louis Albrechts (KU Leuven) en Charles Vermeersch (RU Gent) werkt aan de ontwerpen. Zo wordt tegen het jaar 2007 rekening gehouden met een toename van 400.000 nieuwe woningen en 3.500 tot 9.000 bijkomende hectaren voor de bedrijfs wereld. De diverse sectoren (landbouw, industrie, milieubeweging,...) leveren achter de schermen een gevecht om zoveel mogelijk het laken naar zich toe te halen.

Het decreetvoorstel aangaande maatregelen voor een sociaal grondbeleid, ingediend door CVP-senator Jos De Seranno, wordt op 10 maart goedgekeurd in

het Vlaams parlement. Het voorstel houdt in dat gemeenten voor het bouwrijp maken van sociale kavels tot 30 procent van de gemaakte kosten kunnen recupereren van de Vlaamse overheid, om op die manier meer mensen aan een betaalbare bouwgrond te helpen. De Vlaamse regering wordt verzocht de nodige uitvoeringsbesluiten te treffen.

Het afvalstoffendecreet wordt op 19 april door de Vlaamse Raad goedgekeurd. In dit belangrijke decreet wordt ondermeer een 'aanvaardingsplicht' ingevoerd, waarbij de eindverkoper, de tussenhandelaar, de producent of de invoerder verantwoordelijk wordt voor de goederen op het einde van hun levensduur, dus in de afvalfase. De strafmaat bij overtredingen wordt gevoelig verhoogd, met gevangenisstraf van één maand tot vijf jaar en boetes van 15.000 frank tot 1,5 miljard! Over de terugnameplicht voor verpakkingsmaterialen wordt met de gewesten onderhandeld. Die komen tot een samenwerkingsakkoord op 4 augustus.

Het mestactieplan van Milieuminister Norbert De Batselier komt op 25 mei opnieuw volop in de belangstelling, wanneer de Boerenbond het overleg abrupt afbreekt. Volgens de Boerenbond zou De Batselier geen rekening houden met de resultaten van het overleg. De bedoeling van De Batselier was om midden mei een beslissing te nemen in de schoot van de Vlaamse regering, nadat het MAP al diverse keren was uitgesteld. De CVP voelt echter de hete adem van haar boerenstand in de nek, enkele weken voor de Europese verkiezingen, en wil het MAP liefst uitstellen tot in het najaar, na de gemeenteraadsverkiezingen die in oktober worden gehouden. Net voor de zomervakantie, op 19 juli, neemt de Vlaamse regering dan toch een beslissing, maar eigenlijk beslist ze om nog niet te beslissen, want alle hete hangijzers zoals de bemestingsnormen, de gebiedsgerichte verstrakking en de uitrijregeling, worden naar later verschoven. Adviezen van de Serv en de Mina-raad worden nog ingewacht. De boeren houden op geregelde tijdstippen acties waarbij ze met hun zware tractoren het verkeer hinderen. Het komt soms tot heuse baldadigheden. Net voor de Kerstvakantie, op 21 december, hakt de Vlaamse regering tijdens een nachtelijk beraad dan toch de knoop door, maar het ontwerpdecreet moet dan nog bijgeschaafd worden en voor advies verzonden naar de Raad van State, waarna de Vlaamse Raad het laatste woord krijgt. De landbouworganisaties geven de strijd echter nog niet op. De CVP-fractie in de Vlaamse Raad laat meteen al weten dat de MAP-normen voor haar niet definitief zijn en dat er nog een hartig woordje zal gepraat worden, en die voorstelling zou het volgende jaar ruimschoots uitkomen.

CVP, Vlaams Blok en SP geven op 30 juni in de Vlaamse Raad groen licht voor de mildering van de effecten van de afschaffing van de opvulregel. Personen die rechtmatige aanspraken konden doen gelden doordat ze voor een bouwperceel reeds een bouwvergunning of een stedenbouwkundig attest hadden gekregen, zullen toch mogen bouwen. Ook bestaat opnieuw de mogelijkheid om bestaande zonevreemde gebouwen bewoonbaar te houden via een beperkte uitbreiding.

4. Beweging in de mediawereld, de cultuur en het onderwijs: VT4, Ka2, BRTN, spelling, Hobu, gemengd onderwijs,...

Het gemengd middelbaar onderwijs moet worden veralgemeend. Dat beslist de Vlaamse regering op 26 januari op voorstel van Luc Van den Bossche. Wat later, op 8 februari, vertelt minister Van den Bossche in de Vlaamse Raad dat hij de toepassing van het algemene principe van het gemengd onderwijs om praktische redenen wil uitstellen tot september 1995. Van den Bossche bevestigt dat in vijf gemeenten (Mechelen, Gent, Houthalen, Willebroek, Sint-Niklaas) pilootprojec-

ten aangaande de spreiding van migrantenleerlingen van start zijn gegaan. Er wordt aan een decretale regeling gewerkt voor ondersteunende maatregelen.

Onderwijsminister Luc Van den Bossche trekt op 18 maart zijn ontwerp inzake de hervorming van het HOBU (hoger niet-universitair onderwijs) ontgoocheld in. De VLD lag dwars en weigerde de noodzakelijke tweederde meerderheid te leveren. Het initiatief bloedt echter niet dood, en onder impuls van Agalev krijgt het ontwerp een nieuwe kans in de commissie onderwijs van de Vlaamse Raad die een indrukwekkende reeks hoorzittingen organiseert met alle betrokkenen en het ontwerp bijstaaft en verfijnt. Uiteindelijk kan bijna iedereen er zich in terugvinden, en op 14 juni geeft de Vlaamse Raad groen licht. Vanaf oktober 1995 treedt het decreet in werking en kan de operatie schaalvergroting geleidelijk een aanvang nemen.

Op 6 mei verkoopt de Belgische voetbalbond de exclusiviteit van het Belgisch competitievoetbal aan de commerciële TV-zender VTM. Het is een zware slag voor de openbare omroep BRTN, die VTM in deze zaak onwettig gedrag verwijt, maar VTM wijst die aantijging resoluut van de hand. Overigens blijft het Vlaamse medialandschap in de mist gehuld wat betreft de komst van nieuwe TV-zenders. Ook op het mediaterrain is het debat over de verankering niet uit de lucht. Hierover grijpt een grondig debat plaats op 1 september in de mediacommissie van de Vlaamse Raad. De CVP-fractie handhaaft er haar verzet tegen de komst van VT4, een initiatief van de Amerikaans-Skandinavische groep SBS, daarin bijgetreden door Cultuurminister Hugo Weckx. Volgens fractieleider Eric Van Rompuy gaat het om een Vlaamse zender, die onder een buitenlandse camouflage onze Vlaamse mediawetgeving wil omzeilen. Weckx, die op dat ogenblik nog geen aanvraag gekregen heeft voor VT4 en ook niet voor een tweede VTM-net, stelt dat indien voor VTM het monopolie wordt doorbroken, gelet op de beperktheid van de Vlaamse reclamemarkt, de eigen Vlaamse productie volledig in het gedrang komt en dus ook de verscheidenheid van de geschreven pers. Daar een openbare omroep zijn opdracht onmogelijk kan vervullen zonder een beroep te doen op een gemengde financiering, noemt hij de idee van samenwerking tussen BRTN, VTM en de geschreven pers en van een verdeling van de reclamegelden één van de mogelijkheden om pers en omroepen maximale kansen te bieden. Krijgt hij zo'n signaal, dan wil Weckx daarop (ook decretaal) inspelen. Besluit van het debat: iedereen wil wel min of meer een verankering van een kwalitatief hoogstaand media-aanbod, maar niemand weet op dit ogenblik precies hoe dat kan werken, en vooral, hoe dat de liberale Europese regelgeving kan doorstaan. Na enige aarzeling krijgt VTM toch toestemming van de Vlaamse regering om een tweede net op te starten (dat wordt Ka2). Verbonden met deze problematiek is het debat rond de toekomst van de openbare omroep BRTN. Er groeit een consensus dat de BRTN aan een grondige hervorming toe is. Minister Weckx engageert zich om tegen Pasen 1995 met een plan uit te pakken om de BRTN om te vormen tot een soepel, autonoom en volgens de mechanismen van een privé-bedrijf gerunde instelling. Of ook de (volgens sommigen falende) top van de BRTN weg moet, daarover bestaat geen eensgezindheid.

Op 24 oktober verwerpt het comité van ministers van de Nederlandse Taalunie, met aan Vlaamse zijde de ministers Hugo Weckx (Cultuur) en Luc Van den Bossche (Onderwijs), de voorstellen van de stilaan berucht geworden Spellingcommissie rond de hervorming van de schrijfwijze van het Nederlands. De ministers hebben verrassend weinig tijd nodig om tot de beslissing te komen dat de voorkeurspelling met c de officiële schrijfwijze wordt, en niet de zogenaamde progressieve spelling met k. De beslissing lokt in de media felle reacties van voor- en tegenstanders uit, maar meestal is men tevreden dat er zeer weinig verandert.

Op 4 november wordt het noodlijdende dagblad Het Volk verkocht aan de Vlaamse Uitgevers Maatschappij. Het bestuur van het AVC had de dag voordien ingestemd met de verkoop. Er wordt een saneringsplan aangekondigd en er zullen ontslagen vallen.

5. De sociaal-economische bedrijvigheid en de verankering

Het thema van de verankering van de Vlaamse economische kernsectoren barst opnieuw in alle hevigheid los, naar aanleiding van de verkoop van de NIM (Nationale Investeringsmaatschappij) door de federale regering. De Vlaamse minister-president maakt bezwaar tegen de verkoop van de NIM-participatie in Distrigas aan de nutsholding Tractebel. Tractebel is immers een dochter van de Generale Maatschappij, die op haar beurt gecontroleerd wordt door de Franse holding Suez. Maar het opzet van Van den Brande om een verankering van Vlaamse financiële groepen rond Distrigas in het leven te roepen, mislukt. Op 27 januari komt de zaak trouwens ter sprake in het Vlaams parlement, waar VU-senator Hugo Schiltz de alarmklok luidt over de privatisering van de NIM. Na deze bittere pil onderneemt Van den Brande pogingen om een soort van informele Vlaamse 'ankerclub' op te richten.

Op voorstel van de Vlaamse regering krijgt op 30 juni de herstructurering van de openbare investeringsmaatschappijen Gimv, Gimvindus, VMH en LRM met de Limburgse reconversie een meerderheid in de Vlaamse Raad. De stemming is een uitloper van de werkzaamheden van de KS-onderzoekscommissie die terzake een aantal aanbevelingen formuleerde.

Begin juni, na het afhaken van de Nederlandse kandidaat-overnemer Damen wordt de situatie van het failliete scheepherstellingsbedrijf Antwerp Shiprepair onhoudbaar. De groep De Schelde handhaaft een bod van 70 miljoen. Op 19 augustus wordt duidelijk dat de pogingen om tot een consortium te komen van het Nederlandse scheepsherstellingsbedrijf De Schelde en een aantal Antwerpse bedrijven om Shiprepair te redden, is mislukt.

Op 10 oktober weigert de Vlaamse regering een staatswaarborg toe te kennen voor de financiering van twee olietankers die op de Boelwerf zouden kunnen gebouwd worden. Hierdoor komt het voortbestaan van de Boelwerf in het gedrang en is de doodstrijd van de werf begonnen. Het reddingsplan van voorzitter André Deleyme voor de Boelwerf wordt door de Vlaamse regering verworpen op 10 november. De Boelarbeiders bezetten de werf op 15 november uit protest tegen het nakende faillissement. Wanneer Deleyme op 18 november de boeken wil neerleggen, wordt dat door de arbeiders verhinderd. Van den Brande stelt op 23 november een rapporteur aan die acht dagen tijd heeft om een oplossing voor te stellen. Op 30 november volgt dan het onvermijdelijk geworden failliet. De vakbonden zijn woedend en de arbeiders sluiten de werf af voor de curatoren.

6. Vlaamse regering maakt toekomstplannen: 'Vlaanderen-Europa 2002', sociale zekerheid, begroting, septemberverklaring,...

Over het (tussentijds) verslag van de werkgroep 'Sociale Zekerheid 2002' die op vraag van de Vlaamse regering een onderzoek verricht naar de niet-verklaarbare transfers in de sociale zekerheid, wordt op 27 januari gedebatteerd in de Vlaamse Raad. Uit het debat onthoudt men dat de werkgroep nog niet veel echt concrete zaken op papier heeft gezet. VU-minister voor de Staatshervorming Johan Sauwens geeft bijkomende richtlijnen voor het onderzoek. Op 6 juni maakt

Sauwens de eerste resultaten bekend van het onderzoek naar de transfers. Uit dit onderzoek blijkt dat de transfers een structureel karakter hebben, en dat ze zullen blijven vloeien richting Wallonië, welk scenario men ook hanteert inzake de economische ontwikkeling van het zuidelijke landsgedeelte. De studie slaagt er niet in het niet door objectieve factoren te verklaren deel van de geldoverdrachten juist in kaart te brengen. De Vlaamse regering is overigens niet te spreken over het gebrek aan medewerking vanwege de federale overheidsdiensten waardoor heel wat belangwekkend cijfermateriaal niet kon worden geraadpleegd. Maar nog minder tevreden is de Vlaamse regering over het gebrek aan eensgezindheid in de werkgroep van professoren die eigenlijk twee tegengestelde rapporten met aanbevelingen afleveren. Toch lijkt zich een consensus af te tekenen rond de regionalisering van twee takken van de sociale zekerheid, met name de kinderbijslagen en de gezondheidszorg. Van den Brande zal er nader op ingaan in zijn 11 juli-toespraak en in zijn 'septemberverklaring'.

Het plan voor de bouw van service-flats, waardoor oudere mensen kunnen beleggen in de bouw ervan, wordt op 11 februari aan de pers voorgesteld door minister Wivina Demeester. In ruil voor hun belegging krijgen de deelnemers de garantie dat er voor hen een flat ter beschikking zal zijn op het ogenblik dat ze die nodig hebben. Later lanceert de Vlaamse regering een dergelijk nieuw financieringsstelsel voor de bouw van 5.000 service-flats, ook met de bedoeling de Vlaamse begroting wat te ontlasten.

Op 2 maart keurt de Vlaamse regering een plan goed om de deeltijdse arbeid door middel van premies te bevorderen. De formule houdt in dat werknemers die in het kader van een bedrijfsplan deeltijds gaan werken, kunnen rekenen op een extra overheidspremie. In het najaar wordt beslist om de premies ook buiten de bedrijfsplannen toe te kennen, omdat de formule van de bedrijfsplannen weinig succes kende.

Over het bijgewerkte project 'Vlaanderen-Europa 2002' wordt op 19 april in de Vlaamse Raad gedebatteerd. Wat een boeiende gedachtenwisseling had kunnen worden, verzandt in oeverloze beschouwingen. In de nieuwe tekst zijn enkele concretiserings opgenomen. Zo wordt dieper ingegaan op het internationaal optreden van de Vlaamse regering en wordt het belang van het wetenschappelijk onderzoek krachtiger onderstreept. Ook Brussel, de hoofdstad van Vlaanderen, krijgt in een apart hoofdstuk de aandacht die een hoofdstad verdient als multiculturele stad waar Vlaanderen wil bijdragen tot een kwaliteitsvolle leefgemeenschap. De oppositie noemt 'Vlaanderen-Europa 2002' een maat voor niets.

In Ronse zet de Vlaamse minister-president in een 11 juli-toespraak opnieuw zijn confederale opvattingen uiteen, wat in de pers (vooral de Franstalige) opnieuw voor opgewonden commentaren zorgt. Van den Brande zegt ondermeer dat de federale loyaliteit niet van één kant kan blijven komen. Hij laakt daarbij het weglukken van Vlaamse bedrijven naar Wallonië met Europese subsidies. Van den Brande geeft ook de sectoren aan, ondermeer in de sociale zekerheid, die volgens hem in de toekomst nog moeten worden overgedragen aan de deelstaten.

In zijn stilaan tot een traditie uitgegroeide 'septemberverklaring' in het Vlaams parlement, een soort Vlaamse 'State of the Union', lanceert minister-president Van den Brande een oproep tot alle Vlaamse democratische partijen om samen "voorbereidingen te starten voor een dialoog met de Franstaligen over mogelijke verdere stappen in de staathervorming". Hij verwijst daarbij naar de transfers in de sociale zekerheid en het onderzoeksrapport ter zake dat op de tafel ligt van de Vlaamse regering. Van den Brande zegt de onderzoekers te zullen vragen tot

eensgezinde besluiten te komen, een ijdele hoop zoals later zou blijken. De minister-president deelt mee dat de ontwerpbegroting voorziet in 520,7 miljard frank uitgaven en 490,1 miljard inkomsten. Het tekort bedraagt dus 30,6 miljard, of 800 miljoen lager dan de Hoge Raad voor Financiën als norm had vooropgesteld. De werkloosheid in Vlaanderen blijft onrustwekkend hoog met eind augustus 238.615 volledig uitkeringsgerechtigde werklozen, 12.000 meer dan een jaar geleden. De middelen voorzien in de Vlaamse Werkgelegenheidsconferentie - 8,5 miljard voor drie begrotingsjaren - worden in 1995 volledig ter beschikking gesteld. Van den Brande doet ook een opgemerkte oproep tot het federale niveau om te komen tot een aanvaardbare oplossing voor de "resterende gevolgen voor oorlogsslachtoffers en voor de getroffen en van de repressie- en epuratielawetgeving". Tijdens het debat dat op 28 september over deze regeringsverklaring volgt, reageren de socialisten erg lauw op de oproepen van Van den Brande. Men verneemt er later weinig of niets meer van.

'Telenet Vlaanderen' ziet op 26 oktober officieel het levenslicht, wanneer het toekomstproject voor een Vlaamse informatiesnelweg door minister-president Van den Brande aan de pers wordt voorgesteld. Ook in dit dossier is de verankeringsstrategie van Van den Brande een cruciaal gegeven. Hij wil het dichte kabelnetwerk in Vlaanderen uitbouwen tot een interactief breedbandnetwerk waarop allerlei telecommunicatiediensten kunnen worden aangeboden. Telenet Vlaanderen wordt op deze manier een rechtstreekse concurrent van Belgacom. De minister-president meent dat Telenet Vlaanderen tegen 1997 operationeel kan zijn. Hij wil een buitenlandse partner aantrekken met een grote technologische kennis. Voor het project zou 21 tot 34 miljard frank nodig zijn, waarvoor Van den Brande ook rekent op Vlaams kapitaal. Telenet Vlaanderen wordt erg slecht onthaald in de Belgische salons en in PS-kringen, maar Van den Brande laat er geen gras over groeien en zet door.

Op 17 december, na een bespreking die een week duurde, keurt de Vlaamse Raad de begroting voor 1995 goed, zoals ze was aangekondigd door de minister-president in zijn septemberverklaring. De Vlaamse Raad beslist vrijwel unaniem in een motie om bij het Arbitragehof stappen te ondernemen om de vernietiging te vragen van de budgetpost waarin de begroting van de Franse Gemeenschap middelen voorziet voor steun aan de Franstaligen in Voeren en het Vlaams-Brabantse randgebied. De Franstalige partijen reageren als door een horzel gestoken en kaarten het dossier aan op het Overlegcomité. Rond het jaareinde stijgt de communautaire koorts fel en het dossier Voeren duikt op.

7. Diverse gebeurtenissen en evoluties in de Vlaamse samenleving: migranten, amnestie, Vlaamse Beweging...

De Limburgse socialistische volksvertegenwoordiger Eddy Baldewijns wordt op 13 januari tot nieuwe voorzitter van de Vlaamse Raad verkozen. Hij volgt zijn provincie- en partijgenoot Louis Vanvelthoven op, die moest opstappen omdat zijn naam werd genoemd in mogelijk gesjoemel met een intern bevorderingsexamen. En er volgt nog een aflossing van de wacht. Op de valreep van 1994 kondigt Leo Peeters aan dat hij Leona Detiège opvolgt als minister van Tewerkstelling en Sociale Aangelegenheden. Detiège wordt burgemeester van Antwerpen, nadat de coalitiebesprekingen er zeer moeizaam verliepen en er een anti-Vlaams Blok-coalitie was gevormd.

Op 27 januari grijpt in het Vlaams parlement opnieuw een stemming plaats over een gewijzigde versie van een resolutie van het Vlaams Blok inzake de onaf-

hankelijkheid van Vlaanderen. Het bestuur van de Vlaamse Raad is van mening dat dit voorstel onwettelijk is. Een meerderheid (CVP, SP en Agalev) weigert de Blok-resolutie in behandeling te nemen. De VLD onthoudt zich, terwijl Blok en VU het debat hadden willen aangaan.

Het debat over de beleidsbrief 'Migrantenbeleid van de Vlaamse Gemeenschap, een beleid van gelijke kansen', ingediend door Minister Wivina Demeester, grijpt plaats op 26 januari in het Vlaams parlement. Het migrantenbeleid wordt er niet alleen door het Vlaams Blok, maar ook door de VLD frontaal aangevallen. Volgens VLD-woordvoerder Ward Beysen stoot het voorrangbeleid voor migranten onze bevolking af. Demeester zegt geschokt te zijn door de uitspraken van Beysen. In een opgemerkt interview op 8 februari in *Gazet van Antwerpen*, zegt Johan Leman, directeur van het federale Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (CGKR), het op een aantal punten niet eens te zijn met de aanpak van Wivina Demeester die volgens hem te veel leidt tot een scheiding van Vlamingen en niet-Vlamingen.

Minister-president Luc Van den Brande doet op 9 februari een amnestie-oproep tot het federale vlak, om te komen tot algeheel eerherstel, "niet als een eis van Vlaanderen, maar wel als een appèl om de menselijke deugd van vergeten en vergeven ook tot een politieke deugd te maken", om zo tot verzoening te komen. De Vlaamse regering wil meewerken aan de bevrijdingsfeesten in september, waarbij echter alle aspecten van die bevrijding aan bod moeten komen. Een bijwijlen ontroerde VU-senator Hugo Schiltz, die moest slikken en zijn emoties verbijten toen hij het had over het collaboratieverleden van zijn familie, schetste voor een ademloos luisterend Vlaams parlement het amnestievraagstuk dat na 50 jaar nog altijd de passies hoog doet oplaaien. De interpellatie over amnestie is een Vlaams Blok-initiatief, naar aanleiding van de recente koninklijke toespraak voor de bestuurlijke overheden van het land waarin werd gepleit voor verzoening tussen alle burgers. Intussen werkt in de Vlaamse Raad een speciale werkgroep, opgericht op 19 mei, rond het amnestie-vraagstuk, onder impuls van CVP-senator Herman Suykerbuyk. Op de Vlaamse begroting staat in dit verband trouwens een bedrag van 10 miljoen frank ingeschreven. De bedoeling is dat de Vlaamse partijen het eens worden over een systeem van bijstand aan personen of hun familieleden die nog steeds door de repressie worden getroffen en bv. maar een deel van hun pensioen trekken. Aangezien het om bijstand aan personen gaat is dit een Vlaamse materie, maar het betreft uiteraard slechts een minimaal aandeel in de amnestie-problematiek die voor het overige een federale aangelegenheid blijft. Een deel van de Vlaamse Beweging heroriënteert intussen haar amnestie-eis: op 28 september zegt Davidsfondsvoorzitter Lieven Van Gerven in een opgemerkt interview in het VU-weekblad *Wij*: "Ik denk dat het tijd wordt, na vijftig jaar, om onze pogingen hen (de Walen, n.v.d.a.) te overtuigen toch mee te werken aan het verlenen van amnestie, te staken". Hij geeft terzake elke hoop op. "Strikt genomen is Vlaanderen niet bevoegd om amnestie te verlenen. Wel kan Vlaanderen alles in het werk stellen om waar nodig bevoegdheden te omzeilen en desnoods te 'pakken'." Van Gerven gaat nog een stapje verder: "Wel, in het geval van amnestie, en indien nodig ook om zelfstandig te worden, moet het Vlaams parlement durven zeggen: wij doen het toch! De legale weg is immers iets anders dan de democratische weg. Vlaanderen moet zijn zelfstandigheid verwerven langs democratische weg, via het Vlaams parlement desnoods, maar dat hoeft daarom nog geen legale weg te zijn." Deze separatistische uitspraak wordt 's anderendaags in het Vlaams parlement zwaar op de korrel genomen door SP-voorzitter Frank Vandenbroucke (Vlaams Blok-fractie leider Filip Dewinter had Van Gerven geciteerd). Uiterst ongewoon is het communiqué dat het Davidsfonds na-

dien verspreidt en waarin ondermeer de gehechtheid aan de democratische besluitvorming wordt beklemtoond. Nog in verband met amnestie raakt op 23 februari bekend dat de federale Justitieminister Melchior Wathelet het Hof van Cassatie verzoekt het proces van de in 1945 wegens vermeende verklikking geëxecuteerde Irma Laplasse te herzien.

Het stemrecht voor EU-onderdanen bij gemeenteraadsverkiezingen komt op 10 maart in de Vlaamse Raad ter sprake naar aanleiding van een motie, ingediend door VU-kamerlid Etienne Van Vaerenbergh. In de - goedgekeurde - motie wordt de Vlaamse regering opgeroepen erop aan te dringen dat het EU-stemrecht geconditioneerd zou worden, om de Vlamingen in Brussel en het Vlaams-Brabantse randgebied niet verder te laten minoriseren. Op 30 juni keurt de Vlaamse Raad een motie goed waarin ze er bij de Vlaamse regering op aandringt stappen te ondernemen bij de federale regering om het EU-stemrecht aan voorwaarden te onderwerpen. Die voorwaarden zijn: lokale belastingen betalen, de taalwet respecteren, een tijdlang in ons land verblijven, geen uitvoerende functies zoals burgemeester of schepen uitoefenen, en het invoeren van een drempel in gemeenten met hoge concentraties van EU-burgers. De Belgische regering bekomt uiteindelijk begin december op de Europese top in het Duitse Essen een uitzonderingsregel, waarbij in gemeenten waar de EU-kiezers meer dan 20 procent uitmaken van het totale aantal kiezers, het stemrecht kan onthouden worden aan kiezers die minder dan zes jaar in ons land verblijven. De regering moet eventueel dergelijke gemeenten gemotiveerd aanwijzen. De Vlaamse Beweging is verbijsterd en spreekt van een 'dode mus'.

Alle werkaanbiedingen uitgaande van een werkgever in publicaties in Vlaanderen moeten verplicht in het Nederlands worden gesteld. Dat beslist de bevoegde commissie in de Vlaamse Raad op 4 mei op voorstel van VU-fractie leider Paul Van Grembergen, en de hele Vlaamse Raad, behalve de VLD (die daar later grote spijt van heeft) volgt die opstelling. Het betekent een verstrenging van het decreet-Vandezande (het zogenaamde septemberdecreet) dat de taalbetrekkingen regelt tussen werknemers en werkgevers in Vlaanderen. De Franse Gemeenschap zal hiertegen een klacht inspannen bij het Arbitragehof.

Een selectief huisvestingsbeleid gericht op de autochtonen in dure gemeenten kan best, zonder dat dit een schending betekent van het recht op vrije vestiging of de mensenrechten. Dat blijkt ondermeer uit de uiteenzetting van een Nederlandse deskundige inzake volkshuisvesting op een hoorzitting die op 3 mei plaatsheeft in de commissie Ruimtelijke Ordening van de Vlaamse Raad. Die commissie buigt zich over het decreetvoorstel Suykerbuyk-Van Vaerenbergh dat gemeenten de mogelijkheid wil geven aan selectieve contingentering te doen van de inwijking (bedoeld zijn vooral de gemeenten in het randgebied en langsheen de Nederlandse grens).

Op 21 juni organiseert het 'bureau' van de Vlaamse Raad, dat is het dagelijks bestuur, een ongewone persontmoeting met de parlementaire journalisten om geruchten te weerspreken als zou er gesjoemeld zijn met de vernieuwbouw van de Vlaamse Raad. Uit de uiteenzetting blijkt dat de bouwwerken door een aantal tegenslagen grote vertragingen hebben opgelopen, en dat de kostprijs is gestegen van het aanvankelijk geschatte bedrag van 1 miljard tot wellicht 1,7 miljard. De Europese Commissie zou zich vragen stellen bij de toekenning van een onderhandse gunning aan de bouwfirma Cordeel uit Temse, maar men verneemt daar verder niets meer van.

Tijdens de zomermaanden zit het er bovenarms op in de Vlaamse Beweging. Vooral in de kranten De Standaard en Gazet van Antwerpen wordt in de maand

augustus een nooit eerder meegemaakte pennestrijd geleverd tussen de zogenaamde minimalisten en maximalisten. De pennestrijd is ondermeer een gevolg van een vrije tribune die op 11 juli in De Standaard was verschenen, en waarin de ondervoorzitter van het IJzerbedevaartcomité met een paar gelijkgezinden oproept tot een scheiding in de Vlaamse Beweging tussen wat hij noemt de democraten en de radicale groep rond het Vlaams Blok. De ruzie loopt zeer hoog op. Op 7 augustus blijkt dat de pogingen om het IJzerbedevaartcomité te doen radicaliseren op Vlaams vlak, mislukt zijn. De zogenaamde 'Groep van Gent' binnen het comité, die een week voordien was samengekomen bij de Gentse prof. dr. Michiel De Backere, en die de Vlaamse radicalisering had geëist, moet het onderspit delven. Het vertrouwen in IJzerbedevaartvoorzitter Lionel Vandenberghe wordt bevestigd. Op 12 augustus giet Davidsfondsvoorzitter Lieven Van Gerven olie op het vuur, door in een ophefmakend interview in Gazet van Antwerpen uit te pakken met een zeer gedetailleerd plan voor Vlaamse onafhankelijkheid, waarbij Brussel binnen de zelfstandige staat Vlaanderen een autonome provincie zou worden. Het IJzerbedevaartcomité verwerpt deze stelling. De bedevaart zelf verloopt rustig, al hadden sommigen incidenten voorspeld. Maar het blijft gisten in het comité aan de IJzertoren, en alles wijst erop dat de brokken niet meer te lijmen zijn en dat de breuk finaal zal worden bezegeld. Het separatistische ANZ, de organisator van het jaarlijkse Zangfeest in Antwerpen, maakt zich stilaan op om de radicale voortrekkersrol van het IJzerbedevaartcomité over te nemen.

De Vlaamse regering pakt op 10 november uit met een beleidsnota voor de versterking van het Vlaams karakter van het Vlaams-Brabantse randgebied en van Voeren. Minister-president Van den Brande liet zich bij de uitwerking van de nota inspireren door voorstellen en aanbevelingen van de Vlaamse verenigingen of de plaatselijke mandatarissen. Zo geeft de Vlaamse regering ondermeer de opdracht tot het maken van een wetenschappelijke studie omtrent de Vlaamse verankering van de rand rond Brussel. Een permanente administratieve werkgroep zal het dossier opvolgen en actualiseren.

* * *

La wallonie et les francophones en 1994

par Laura IKER

Politologue

Maître de conférences à la Faculté de Droit de Liège

I. Introduction

La Belgique a connu depuis 1970 une succession très rapide de réformes institutionnelles la menant à un fédéralisme constitutionnellement reconnu. La nature de la période qui commence en 1993, sa durée et son ampleur dépendront de l'acceptation, tant interne qu'externe, des changements apportés. Durant l'année 1994, la partie francophone du pays, à savoir la Région wallonne, la Communauté française et la Région de Bruxelles-capitale pour une grande partie, a-t-elle pu et su profiter de ce répit pour asseoir son autorité face à ses citoyens et à ses partenaires intérieurs et extérieurs?

II. Politique intérieure

1. *Evolution des entités*

a. Provinces

La scission du Brabant, vieille revendication flamande, deviendra effective le 1er janvier 1995. A la fin du mois de mai, l'accord de coopération qui organise les modalités du transfert de personnel, des pensions, du partage de la dette, des droits et obligations ainsi que du patrimoine est signé. Cet accord va permettre une transition en douceur entre le Brabant unitaire et les institutions qui hériteront de ses compétences au sens large et de ses charges: le Brabant wallon, le Brabant flamand, l'État fédéral, la Région bruxelloise et les trois commissions communautaires de Bruxelles. Si les neuf provinces de 1831 couvraient totalement le territoire, les dix provinces de 1995 laisseront un vide, les prérogatives que le Brabant exerçait sur les 19 communes de la capitale seront confiées à la Région bruxelloise.

b. Communauté

En avril, le gouvernement de la Communauté française approuve le principe d'une fusion de ses deux ministères, qui s'étalera sur deux ans à partir de juillet 1994. Cette décision fait suite à la nouvelle répartition de compétences intervenue au début de l'année entre la Communauté et les Régions¹.

Régulièrement, les régionalistes remettent en cause l'existence de la Communauté et prévoient sa faillite en 1996. En juin, le ministre du Budget, E. Tomas propose un plan budgétaire pluriannuel (1994-1999) d'économie. Les deux solutions traditionnelles, la contraction des dépenses et l'augmentation des recettes

1 Cf. infra.

tes, sont envisagées. Les dépenses de la Communauté sont, à plus de 80%, des dépenses de personnel, les réduire signifie des désengagements. Les difficultés de mettre en oeuvre une réforme diminuant le nombre d'enseignants² souligne la problématique d'un suivi rigoureux du plan. Les nouvelles recettes prévues touchent essentiellement à la redevance³ et aux télé distributeurs.

c. Région

Fin de l'année, la Région wallonne innove en lançant un emprunt public auprès des particuliers. L'évolution prévue des besoins financiers de la Région⁴ explique, pour partie, la position des responsables wallons. Cet emprunt marque la volonté de la Région de concrétiser son existence et ses moyens d'actions.

2. Evolution des partis politiques

La préparation des élections et la ritournelle des "affaires" sont les principaux moteurs de la dynamique interne des partis politiques.

Dans la partie francophone du pays, le PS reste le parti le plus affecté par les problèmes de corruption dont la nature, active ou passive, financière ou morale, varie selon la personne en cause et le dossier abordé. Le 21 janvier, trois ministres en exercice démissionnent, emportés par l'affaire Agusta. G. Coëme, vice-premier ministre, ministre des Communications sera renvoyé devant la Cour de Cassation, seule juridiction habilitée à juger des faits commis pendant l'exercice d'une fonction ministérielle. G. Spitaels, ministre-président de la Région wallonne dont la demande de levée de l'immunité parlementaire dans le cadre du dossier INUSOP est rejetée par le Conseil régional wallon le 26 juillet. Enfin, G. Mathot, ministre des Affaires intérieures wallonnes qui sera inculpé, en mai, de corruption de fonctionnaire. Dans le but de garder et de stimuler une crédibilité tant face à son électorat qu'à ses partenaires gouvernementaux, le parti socialiste se devait d'intervenir. La première réaction sera de s'interroger sur la possibilité de continuer à assurer des responsabilités dans les différents exécutifs, fédéral, régionaux et communautaire. Cela conduira à un important remaniement, huit mouvements ministériels seront opérés⁵.

Toutefois, la pression médiatique reste aussi vive, et le 28 février, Ph. Busquin, estimant que le climat de suspicion empêche d'aborder les problèmes essentiels, démissionne de son siège de président du PS. Seul candidat à sa succession, il est réélu lors du congrès du 12 mars par 97 % des voix. Un congrès idéologique est prévu en 1995, après les élections européennes et communales.

Fin avril, c'est au tour de R. Carlier, président de la fédération du PS de Charleroi et président du conseil provincial du Hainaut d'être mis en cause. Il est placé sous mandat d'arrêt pour corruption, détournement, faux et usage de faux

2 Poste de dépenses le plus important de la Communauté.

3 Une augmentation de 10 % est envisagée, soit environ 700 FB de plus, ce qui apporterait quelques 800 millions supplémentaires.

4 37 milliards en août 1993, 62 milliards fin décembre 1995 et 114 milliards à la fin de l'an 2.000.

5 E. di Rupo devient vice-Premier ministre fédéral. Il est remplacé à la Communauté par Ph. Mahoux. A la Région wallonne, R. Collignon devient ministre-président. Aux plans fédéral et régional, les remaniements concernent J.-M. Dehousse, M. de Galan, J. Santkin, W. Taminiaux et B. Anselme.

dans le cadre de son mandat à l'OIS, l'intercommunale des oeuvres sociales. Le 14 juin il est remis en liberté.

Les "affaires" supposées ou avérées, ne sont l'apanage ni des Wallons ni de leur principale force politique. En mars, c'est le PSC et plus spécialement le PSC bruxellois qui est mis au banc des accusés. G. Deprez précipite la démission de J.-L. Thijs, ministre bruxellois des Transports et des Travaux publics, et force celle de M. Demaret, bourgmestre de Bruxelles auquel il est reproché d'avoir tenu des propos indignes, notamment sur la magistrature, ainsi que des pratiques financières frauduleuses lors de l'attribution de marchés publics. En agissant de la sorte, G. Deprez évite l'escalade. Toutefois, la perquisition du Comité supérieur de contrôle au siège du PSC et au siège d'une ASBL proche du PSC et du cabinet de J.-L. Thijs, et les rumeurs concernant des irrégularités dans les contrats de dératisation signés par la Région wallonne, quand elle était présidée par M. Wathelet, ne dissipent pas toutes les craintes sociales-chrétiennes.

La classe politique flamande est également suspectée dans différentes affaires comme les obus de Jersey dérangeant le VLD et plus spécialement F. Vreven⁶, le SP et l'implication de W. Claes dans l'affaire Agusta ou encore les remous dus à L. Delcroix, ex-ministre CVP de la Défense nationale. Toutefois, les partis de l'opposition, le VLD essentiellement, cherchent à transformer le problème en question communautaire et tentent d'abattre le PS, l'ennemi le plus encombrant. Après l'idée nationaliste de scission de la sécurité sociale et de la dette, cette polémique a amené les libéraux francophones à se distancier de leurs partenaires flamands.

Au niveau structurel, seuls les écologistes procèdent à des changements. Début de l'année, le parti écologiste réunit ses militants afin de remanier ses statuts, demeurés inchangés depuis la création du parti en 1979. Suite aux élections de 1991, la délégation parlementaire supplantait le Secrétariat fédéral, structure comparable à une présidence de parti, et ce déséquilibre entraînait des conflits internes. Il est décidé de réduire le Secrétariat de 5 à 3 membres, les 3 secrétaires fédéraux, dont la candidature devra être présentée en groupe et ce afin d'éviter les incompatibilités d'humeur, seront permanents, le bénévolat est désormais exclu. Les trois nouveaux secrétaires, élus en avril avec 61 % des voix, sont: J. Morael (Liégeois), I. Durant (Bruxelles) et D. Josse (Hainaut). Le parti écologiste fait une crise d'identité, l'on peut se demander si la formule adoptée est la bonne.

En janvier, le PRL tient sa première assemblée wallonne. Mandataires et délégués des fédérations adoptent un programme régional qui concerne la Wallonie et Bruxelles. Par la voix de leur président, J. Gol, les libéraux répètent leur attachement à la Communauté et ajoutent, jouant le rôle de parti d'opposition, qu'ils n'entreront dans les gouvernements régionaux que s'ils obtiennent des réformes décrétales renforçant la Communauté.

Au FDF une tendance séparatiste prend corps dans les demandes des jeunes du parti. Estimant que la Flandre se dirige vers son indépendance, ils déclarent l'heure venue de créer une Belgique francophone, qui serait composée de la Wallonie et de Bruxelles et serait baptisée "Belgique du Sud" ou "États Belges Unis". Ne pas attendre le moment choisi par la Flandre pour préparer l'avenir permet le recul nécessaire à des revendications claires. Toutefois, il faut noter que le sentiment séparatiste est moins répandu dans le sud que dans le nord du

6 F. Vreven, ex-ministre de la Défense.

pays. De plus, précipiter les événements risque de priver les Francophones d'un élan nationaliste dont l'émergence peut être facilitée par les revendications insatiables d'un adversaire politique.

Enfin, notons le sursaut communiste qui, par son Regroupement Communiste de Wallonie (RCW) veut reconstruire un parti communiste puissant et dynamique.

3. Enseignement

Poussée par des contraintes budgétaires, la Communauté française cherche depuis plusieurs années à réformer l'enseignement dont les charges sont de plus en plus lourdes⁷. La masse de projets et d'avant-projets déposés par les différents ministres successifs compétents freine l'unité nécessaire à l'élaboration d'un plan cohérent tant dans les priorités à dégager que dans les politiques à suivre. Le projet de réforme du Ministre Lebrun contient trois grands axes: regrouper en 26 "Grandes Écoles" les 113 établissements supérieurs non universitaires de la Communauté française, faciliter la mobilité des étudiants entre établissements⁸ et restreindre l'éventail des orientations possibles.

Le regroupement en "Grandes Écoles", GE, a pour but d'atteindre une taille suffisante pour permettre la mise en commun de professeurs et d'infrastructures. Le regroupement devra se faire au sein de zones qui coïncident avec les provinces⁹ et, en principe, s'opérer au sein d'un même réseau Communauté, officiel subventionné et libre subventionné. En moyenne, les GE comporteront 2.500 étudiants qui, désormais, auront des représentants dans les organes de gestion. La cellule de base de la GE est le "département" qui correspond à une catégorie d'études. Chaque département est dirigé par un directeur, pour un mandat de cinq ans renouvelable, choisi par le ministre sur une liste de trois candidats proposés par les professeurs. Un conseil général de GE¹⁰ est chargé d'émettre des avis sur le fonctionnement de ces Écoles.

Alors que l'enseignement au sens strict devrait sous-tendre toute réforme d'importance, ici il s'agit plutôt de restrictions budgétaires accompagnées d'une aura scientifique. En décembre 1992, les universités francophones sont soumises à un moratoire financier imposé par la Communauté française. Il y a deux ans, le gouvernement francophone décidait de réviser la loi de financement des universités de 1971, et, d'autre part, d'en paralyser la dynamique tant qu'un nouveau mode de calcul ne serait pas au point¹¹. Les institutions à forte croissance

7 A son budget 1994, la Communauté française a inscrit 225 milliards de dépenses dont 170 pour l'enseignement.

8 Par exemple en mettant fin à la distinction entre grades légaux et scientifiques. Les premiers sont au nombre de 41, les seconds concernent plus de 600 formations créées librement par chaque université.

9 La région de Bruxelles-Capitale et le Brabant wallon constituent une même zone.

10 Composé des représentants des directions, des pouvoirs organisateurs, des enseignants, des étudiants et des milieux sociaux et professionnels.

11 La loi du 27 juillet 1971 calcule les dotations annuelles des universités en fonction du nombre d'étudiants inscrits (la loi fixe des "forfaits" variant selon le type d'étudiant, la faculté) et les sommes sont indexées. Le moratoire a paralysé le premier critère. En 1993 et 1994, elles ont reçu des subventions équivalentes à celles de 1992, basées sur le nombre d'inscriptions enregistrées en 1991. Le problème est que, globalement, la population universitaire est en croissance constante.

d'étudiants, comme l'Université de Liège, furent pénalisées. Celles dont la population augmenta peu ou pas, furent favorisées. Ces discriminations ont entraîné, en mai, l'annulation de ce moratoire par la Cour d'Arbitrage. La Communauté a contourné l'impact budgétaire de l'arrêt en introduisant un coefficient réducteur aboutissant à ce que, au total, les subsides 1993 et 1994 atteignent le montant qui devait être libéré en appliquant le moratoire¹².

Dès l'année académique 1995, un moratoire des moyens financiers mis à la disposition des "Grandes Écoles" est également prévu. Le texte initial prévoyait de bloquer le corps professoral au volume déterminé par le nombre d'étudiants d'une année de référence¹³. Pour éviter un éventuel recours devant la Cour d'Arbitrage, il est désormais tenu compte de l'évolution du nombre d'étudiants mais jusqu'à une hauteur de 10 %¹⁴. Le gouvernement de la Communauté française décidera donc de ce qui peut, chaque année, être accordé en plus en fonction du nombre d'étudiants et des possibilités budgétaires.

La réaction des étudiants qui, tout au long de l'année, vont montrer leur mécontentement en organisant des manifestations de plus en plus importantes vont freiner la mise en place du décret. En novembre, le PS et le PSC proposent de suspendre le projet. Loin de satisfaire les organisations étudiantes, cette suspension, qui ne touche pas deux articles concernant l'encadrement professoral¹⁵, raidit le mouvement et amplifie encore le rôle de négociation des syndicats d'enseignants dont le poids devient de plus en plus important. Fin de l'année, des "Assises sur l'enseignement", composées de politiques, d'enseignants et de représentants d'étudiants, sont alors organisées pour tenter de débloquent la situation.

III. Tensions communautaires

La réforme de l'État à peine mise en oeuvre, des revendications, nouvelles ou non réalisées, sont remises à l'agenda politique. Ainsi, la fédéralisation de la sécurité sociale est à nouveau avancée du côté flamand, particulièrement par la Volksunie mais aussi par le ministre-président du gouvernement flamand. Début janvier, suite au rapport Jadot¹⁶, un débat est entamé à la Chambre sur les différences régionales de consommation en soin de santé. Les députés flamands conviennent que ce ne sont pas les patients wallons qui surconsomment, ce sont les prestataires de soins wallons qui prescrivent davantage. Pour les cinq partis démocratiques flamands, la priorité est de lutter contre les abus et d'assurer à cha-

12 246 millions doivent changer de destination au profit des institutions lésées. Le rééquilibrage profitera essentiellement à l'Université de Liège, à l'origine du recours à la Cour d'Arbitrage, qui recevra 235 millions, 3 millions iront à la Fapom (Facultés polytechniques de Mons) et 8 millions à la Fucam (Facultés catholiques de Mons). Ces sommes seront prélevées en trois ans sur les subsides des six autres universités: 20 % des 246 millions seront redistribués en 1994, 40 % en 1995 et 40 % en 1996.

13 Il s'agissait de l'année 1992-1993.

14 Ainsi, si le budget de l'enseignement supérieur gonfle de 200 millions d'une année à l'autre, l'exécutif ne libérera que 20 millions que les écoles se partageront en fonction de leurs évolutions respectives d'étudiants.

15 Il s'agit des articles 33 et 34 du décret.

16 Le rapport Jadot, 20 décembre 1993, est le premier inventaire statistique réalisé par l'INAMI pour souligner les différences, par assuré, des consommations médicales entre les trois Régions du pays.

cun une juste assistance, au nord comme au sud. Le débat sur les transferts non justifiés en soin de santé, un des arguments des partisans de la scission de la sécurité sociale, s'apaise. En juin, un rapport de la KUL¹⁷ vient renforcer les résultats de l'étude wallonne. Les transferts sont considérés comme équilibrés; le corps médical (le nombre de médecins) serait un facteur déterminant du coût des soins de santé¹⁸. Les transferts sont envisagés en tant que phénomène traditionnel d'équilibre et de renfort se produisant dans d'autres pays, qu'ils soient fédéraux comme l'Allemagne ou centralisés comme la France¹⁹. L'approche réalisée par l'université d'Anvers précise que, sans la redistribution de la sécurité sociale, l'insécurité d'existence toucherait près d'un Belge sur quatre, la pauvreté, près d'un sur dix, et l'inégalité des revenus s'accroîtrait de 12 %²⁰. Enfin, les projections prévoient que le développement économique relativement favorable de la Flandre sera probablement neutralisé par le vieillissement de sa population. Malgré ces rapports convergents, la Volksunie et L. Van den Brande maintiennent leurs positions radicales, jugeant la Flandre autosuffisante.

Invitant les Régions et les Communautés à se sentir concernées par d'éventuelles économies à réaliser dans le but d'adapter les normes belges au plan de convergence de Maastricht, le premier ministre fédéral J.-L. Dehaene suscite des tensions entre entités fédérées, le président de l'Exécutif flamand ne se contentant pas de récuser toute responsabilité, mais mettant en cause la Communauté française.

Des tiraillements communautaires apparaissent également sur des dossiers d'investissement comme l'achat de bus par la SRWT²¹ ou le tracé du TGV²². La question de l'amnistie liée à des événements comme la participation du Roi au chant de l'hymne flamand et les habituels pèlerinages de l'Yser vont entraîner des projets de rédaction de Constitution wallonne et de Constitution flamande²³.

En mai, le ministre-président bruxellois réagit à un décret adopté par le Conseil flamand obligeant les entreprises situées en Flandre, et souhaitant engager du personnel, à rédiger leur offre d'emploi en flamand, sous peine de sanction

17 A la demande de J. Sauwens (Volksunie), ministre flamand des réformes institutionnelles, une étude a été demandée, au nom du gouvernement flamand, à des chercheurs universitaires.

18 En Flandre, lorsque le nombre des généralistes (par 100 habitants) augmente d'une unité, le coût des soins de santé augmente en moyenne, par patient, de 85.000 francs pour 62.622 francs en Wallonie.

19 Des taux de cotisations différents entraîneraient une réduction de leur taux dans les régions les plus prospères. Seule la région dont les prix et les coûts sont les plus bas continuerait à produire, vendre, embaucher et investir, ce qui mènerait à une délocalisation accélérée.

20 Le Soir du 6 juin 1994.

21 Le contrat de la SRWT (Société régionale wallonne de transport) passé avec la société EMI-Renault pour la construction à Aubange de 278 bus destinés au TEC va entraîner des tensions. En octobre 1993, le constructeur, Van Hool, soumissionnaire écarté du marché, porte plainte à la Cour de justice de Luxembourg. En avril 1994 il est débouté et prévoit la suppression de plus de 200 emplois suite au manque à gagner occasionné par la perte du contrat.

22 Problèmes liés au financement et à la simultanéité des travaux au nord et au sud du pays.

23 Respectivement par l'Institut J. Destrée et par le Davidsfonds.

financière. Notons qu'actuellement, 1 % des offres d'emplois ne sont pas rédigées en néerlandais en Flandre.

Certaines questions sont des problèmes toujours larvés. Notons le transfert de 18 milliards de compétences de la Communauté française à la Région wallonne dont la plus grande masse des matières transférées, 16 milliards, concerne la santé et le social. Un des premiers projets de la Région est de réorganiser tout le secteur des handicapés. L'idée est de répondre au décret flamand de juillet 1990 instituant le Fonds flamand d'aide aux handicapés qui réserve ses interventions aux personnes domiciliées en Flandre ou à Bruxelles et qui ne bénéficient d'aucune aide de la Communauté française. La pratique risque d'approfondir le fossé entre le nord et le sud, transformant la frontière linguistique en mur pour les handicapés²⁴, et être le socle d'un principe littéral et dangereux pour l'esprit fédéral²⁵, celui du droit du sol.

Des discordes, de diverses natures, avec l'État fédéral secouent également la politique francophone. Ainsi, en août, le ministre de l'Intérieur prend un arrêté royal prévoyant le financement d'une série de projet sociaux et sanitaires en matière d'aide aux toxicomanes, pour autant que le tout soit supervisé par son ministère. Cette attitude, minimale en soi, dans un domaine de compétence régionale, souligne tant les problèmes financiers des entités fédérées que leurs difficultés à asseoir les contours de leurs pouvoirs. Certaines décisions prises au niveau national ont eu des répercussions positives pour les Communautés et Régions.

Début de l'année, un nouvel indice-santé expurgé du tabac, de l'alcool, de l'essence et du diesel, ne reflétant donc plus la consommation des ménages, est établi. Cette disposition a une incidence sur les budgets des Communautés et Régions qui ne se voient pas appliquer ce nouvel indice-santé. Elles réalisent ainsi un boni puisque l'indexation de leurs agents sera, elle, retardée.

IV. Relations extérieures

Le 28 janvier, les attachés commerciaux, spécialistes chargés d'épauler à l'étranger les entreprises exportatrices, sont "régionalisés". La Région flamande disposera de 61 attachés, la Région wallonne de 38 et la Région bruxelloise de 7. Un accord de collaboration est prévu, les gouvernements régionaux conviennent de se "prêter" leurs attachés respectifs dans les villes ou pays où ils n'en disposeraient pas. L'efficacité et la crédibilité de la Belgique dépend d'une application réelle de cet accord.

Début du mois de mars, l'État, les Régions et les Communautés signent deux accords concernant la représentation de l'État belge au Conseil des ministres européens et la conclusion de traités. La représentation belge dépendra des domaines abordés²⁶. En matière de traités, l'accord prévoit une information mutuelle des différents niveaux de pouvoir et une action coordonnée par le ministre des

24 Un handicapé ne pourra être pris en charge, formation professionnelle ou travail en atelier protégé, que par le Fonds existant dans la Région où il est domicilié.

25 On pourrait étendre le principe aux formations professionnelles en général, à l'enseignement ou encore aux soins de santé.

26 Divers cas de figure sont retenus, ministre fédéral seul, ministre régional/communautaire assisté d'un ministre fédéral, ministre fédéral assisté d'un ministre régional/communautaire, ministre régional/communautaire seul.

Affaires étrangères. Cette dilatation des pouvoirs entraînera d'inévitables retards ou rétentions, voulues ou non, de renseignements qui risquent de nuire tant à la crédibilité qu'au pouvoir d'action des nouvelles entités fédérées.

Le Conseil régional wallon, souhaitant bénéficier des avantages que peut lui apporter l'Europe, vote, le 28 février, la création de la Sofico, société publique qui empruntera 18 milliards pour terminer les grands travaux routiers wallons²⁷. Le dossier est présenté à la Banque européenne d'investissement qui avance plus de 8 milliards à la Société.

En juin, la Région a l'occasion d'exercer pour la première fois ses compétences en matières de relations internationales. Le Conseil wallon approuve la convention de Paris pour la protection du patrimoine mondial, culturel et naturel. En mars, la Communauté française avait été le premier "pays" à ratifier la convention de la Haye du 29 mars 1992 sur la protection des enfants et sur la coopération en matière d'adoption. Ces signatures montrent la volonté des nouvelles entités fédérées de jouer un rôle, même s'il est encore minime, dans le domaine des relations internationales.

V. Les élections

Deux lois réglementent les dépenses des élections organisées en 1994²⁸. Pour les élections européennes, régionales et communautaires, le parti peut dépenser jusqu'à 50 millions. Les candidats sont également limités dans leurs dépenses. Le total des dépenses afférentes à la propagande électorale des candidats pour les élections au Conseil régional wallon et au Conseil flamand ne peut excéder pour les candidats sortants plus un, 500.000 francs majorés de 2 francs par électeur inscrit dans la circonscription électorale où le candidat se présente; 200.000 francs pour les autres candidats et le premier suppléant; 100.000 francs pour les autres suppléants. Le total des dépenses afférentes à la propagande électorale des candidats pour les élections au Parlement européen, ne peut excéder pour les candidats sortants plus un, 500.000 francs majorés de 1 franc par vote valable exprimé lors des élections précédentes en faveur, respectivement, du collège électoral français ou néerlandais; 400.000 francs pour les autres candidats et le premier suppléant; 200.000 francs pour les autres suppléants.

Un système tout à fait différent est organisé pour les élections provinciales et communales. Les partis politiques sont divisés en deux grandes catégories:

1. Les partis politiques qui bénéficient d'un numéro national et d'un sigle protégé.

2. Les partis politiques qui ne bénéficient pas d'un numéro national et d'un sigle protégé. En effet, traditionnellement, des listes organisées au seul niveau communal présentent des candidats à ces élections.

Les partis politiques qui ont un numéro national et un sigle protégé sont subdivisés entre ceux qui présentent plus de 50 listes et ceux qui présentent moins

²⁷ Il s'agit essentiellement de l'A8 et de la liaison E25-E40 par le tunnel de Cointe à Liège.

²⁸ La loi du 19 mai 1994 (MB du 25 mai 1994, p. 14.105 à 14.109) dont l'objet est le contrôle et la limitation des dépenses engagées pour les élections du Parlement européen. La loi du 7 juillet 1994 (MB du 16 juillet 1994, p. 18.715 à 18.724) dont l'objet est le contrôle et la limitation des dépenses engagées pour les élections des conseils provinciaux et communaux et pour l'élection directe des conseils de l'aide sociale.

de 50 listes. Les premiers peuvent dépenser jusqu'à 15 millions de francs par élection. Les seconds sont limités à 3 millions. L'absence d'une modulation dans les plafonds renforce les partis présents sur l'ensemble régional ou communautaire. Notons que le parti est libre de concentrer tous ses moyens sur un ou plusieurs candidats, dans une ou plusieurs communes, ou de les répartir entre toutes ses sections.

Les partis ou groupements qui ne remplissent pas les conditions formelles ne sont pas pour autant libres de leurs dépenses. Il est prévu une limitation pour chaque liste en fonction du nombre d'électeurs inscrits.

TABLE I

Jusqu'à 1000 électeurs:	De 1.001 jusqu'à 5.000:	De 5.001 jusqu'à 10.000:	De 10.001 jusqu'à 20.000:	De 20.001 jusqu'à 40.000:	De 40.001 jusqu'à 80.000:	A partir de 80.001 électeurs:
100 FB par électeur	40 FB par électeur	30 FB par électeur	35 FB par électeur	40 FB par électeur	45 FB par électeur	5 FB par électeur

L'objectivité de ces montants semble fort aléatoire. Pourquoi le législateur n'a-t-il pas procédé d'une manière dégressive? Outre une double discrimination contraire au principe d'égalité, entre les partis avec un numéro national et un sigle protégé présentant plus de 50 listes et ceux d'entre eux en présentant moins, et entre eux et les partis qui ne peuvent bénéficier d'un numéro national et d'un sigle protégé, il y a confort des situations acquises.

Le vote multiple, pour plusieurs candidats effectifs d'une même liste, étant autorisé aux élections communales, tous les candidats sont traités sur un pied d'égalité. Dès lors, la compétition électorale, élément essentiel du système démocratique, conserve, ici, son efficacité et sa signification.

Le total des dépenses et des engagements financiers afférents à la propagande électorale de candidats déterminés varie en fonction du nombre d'électeurs inscrits.

TABLE II

Jusqu'à 50.000 électeurs inscrits sur la liste des électeurs: 3 FB par électeur avec un minimum de 50.000 FB	De 50.001 à 100.000 électeurs inscrits: 1 FB par électeur	A partir de 100.001 électeurs inscrits: 0,5 FB par électeur.
---	--	---

Les différents plafonds de dépenses, tant du parti politique que des candidats, sont adaptés aux variations des coûts de production des médias publicitaires utilisés lors des campagnes électorales. La formule pour calculer les montants maximums est déterminée par un arrêté royal délibéré en Conseil des Ministres sur la base de l'indice-pivot applicable au 1er janvier 1994.

1. *Les élections européennes*

Les 25 sièges attribués à la Belgique sont répartis à concurrence de 14 pour le collège électoral néerlandais, 10 pour le collège électoral français²⁹ et le siège octroyé à la Communauté germanophone devient définitif³⁰.

Le PS demeure le premier parti malgré la perte de près de 7,7 % des voix et de deux sièges. Notons que les célébrations du 1er mai ont été marquées par l'absence de la FGTB qui reproche au PS de mener une politique trop libérale. La fédération PRL-FDF, constituée en septembre 1993, et qui présente pour la première fois une liste commune, obtient trois sièges. Le PSC perd sa position de deuxième parti mais garde, malgré un recul de 2,5 %, les deux sièges dont il disposait déjà. Les écologistes connaissent une diminution importante du nombre de leurs voix³¹ et n'obtiennent plus qu'un siège contre deux en 1989. Le Front National, qui se présentait pour la première fois aux élections européennes, obtient 7,9 % des suffrages et décroche un siège.

J. Happart, réélu membre du Parlement européen avec plus de 265.000 voix de préférence, fait pression en annonçant qu'il reprendra les fonctions de bourgmestre de Fourons si la "loi de pacification" n'est pas respectée dans sa commune. La décision du Conseil d'État³² va raviver les tensions et conduire J. Happart à interpeller le gouvernement sur la double lecture d'une même loi et sur la validité des accords antérieurs³³. Les différents partis de la coalition ne veulent pas faire de ce glissement un point qui mettrait en cause l'existence même du gouvernement. Une alternative, qui permet à chaque partie de se retirer, est alors trouvée³⁴ et le problème épineux des Fourons s'apaise.

2. *Les élections communales*

Le vote du 9 octobre confirme la première place du PS, devant le PSC, même s'il connaît une diminution de sa représentation communale³⁵.

Les débats sur la question du droit de vote des ressortissants européens au scrutin communal voit s'affronter deux conceptions différentes sur la limitation ou non à un territoire du rayonnement des Communautés culturelles.

La réticence des Flamands de voir un possible accroissement du nombre d'élus sur les listes francophones dans certaines communes de la périphérie bruxelloise va conduire à une dérogation, exceptionnelle et non automatique, à la Belgique. Dès lors, le gouvernement belge peut désigner un nombre limité de com-

29 Lors des élections précédentes, 24 sièges étaient octroyés à la Belgique, 13 pour le collège électoral néerlandais, 11 pour le collège électoral français. Les revendications flamandes ont donc abouti.

30 Loi du 16 juillet 1993.

31 Écolo est en retrait dans les 10 circonscriptions du collège électoral français.

32 Le gouverneur du Limbourg, province flamande à laquelle appartiennent territorialement les Fourons, outrepassa ses prérogatives en annulant une délibération du conseil communal de Fourons. Cette délibération octroyait à J. Happart un traitement "égal à celui de bourgmestre". Plainte est déposée et après 4 ans, le Conseil d'État juge la saisine irrecevable.

33 Le collège des gouverneurs devait se réunir régulièrement ce qui ne s'est pas fait.

34 Le collège des gouverneurs devra se réunir "au moins une fois par mois".

35 1639 élus sur des listes à numéro national en 1988 contre 1491 élus en 1994.

munes où les ressortissants européens doivent résider depuis six ans pour pouvoir participer au vote³⁶. Ces communes sont celles où les électeurs européens représentent plus de 20 % du nombre total d'électeurs. Aux Conseils de la Communauté française, de la Région wallonne et de Bruxelles-capitale, des motions rejetant toute condition à l'octroi du droit de vote sont adoptées.

VI. Conclusion

L'année 1994 a été politiquement assez calme, en tout cas sans grand bouleversement, malgré deux scrutins. L'on peut cependant observer qu'une part de plus en plus grande de la population et du personnel politique francophones regardent les Flamands comme un peuple différent et que l'idée d'une séparation est à prendre concrètement en considération.

³⁶ L'article 8 B du traité de Maastricht institue une "citoyenneté de l'Union européenne" et stipule que tout citoyen de l'Union résidant dans un État membre dont il n'est pas ressortissant a le droit de vote et d'éligibilité aux élections municipales dans l'État membre où il réside, dans les mêmes conditions que les ressortissants de cet État.

De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994

Analyse van de resultaten

door Johan ACKAERT

Assistent aan het Limburgs Universitair Centrum.

Voor het eerst in de geschiedenis vielen de gemeenteraadsverkiezingen samen met de verkiezing van de provincieraden. Het koppelen van de provincieraadsverkiezingen aan de gemeenteraadsverkiezingen was een uitvloeisel van de staats-hervorming van 1993 zoals onderhandeld in het *Sint-Michielsakkoord* van september 1992. Buiten deze ingreep in de context van de gemeenteraadsverkiezingen onderging de Gemeentekieswet zelf ook een aantal wijzigingen. Tot de belangrijkste behoren het beperken van de kandidaten van hetzelfde geslacht op een ingediende lijst; het beperken van de verkiezingsuitgaven en het wijzigen van de procedures inzake klachten die kunnen leiden tot de vernietiging van de verkiezing.

Een wet op initiatief van de Minister van Binnenlandse Zaken en de Minister, belast met het beleid van gelijke kansen voor mannen en vrouwen, beperkte het aantal kandidaten van hetzelfde geslacht voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 tot *drie vierden*. Die begrenzing was in feite de eerste praktische concretisering van de wil van de regering de aanwezigheid van vrouwen te verhogen op de kandidatenlijsten van alle verkiezingsniveaus (Parlement, Raden, Provincieraden, Gemeenteraden en Europees Parlement)¹. In de tweede plaats werd het verloop van de campagne aanzienlijk beïnvloed door de Wet van 7 juli 1994 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezing van de provincieraden en de gemeenteraden en voor de rechtstreekse verkiezing van de raden voor maatschappelijk welzijn². Die wet beperkte de omvang van de verkiezingsuitgaven en verbood bepaalde campagnemiddelen. Het voorzag als sanctie het vervallen verklaren van het mandaat van verkozen kandidaten die bepaalde regels overtraden. Ten derde werd aan de procedures die kunnen leiden tot de vernietiging van de verkiezing gesleuteld. Zo werd onder meer de termijn waarbinnen bezwaar kan worden aangetekend bij de Bestendige Deputatie tot veertig dagen verlengd³. Voortaan werken beroepen bij de Raad van State tegen de uitspraak van de Bestendige Deputatie ook niet langer opschor-

1 Deze beperking werd ingevoerd door de Wet van 24 mei 1994 ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen (*Belgisch Staatsblad*, 1 juli 1994). Deze wet voerde het principe in dat het aantal kandidaten van hetzelfde geslacht binnen een lijst beperkt wordt tot *twee derden*. De minder strenge begrenzing tot *drie vierden* was dus een tijdelijke overgangsmaatregel, enkel geldig voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1994. De volledige uitvoering van deze wet gaat voor de gemeenteraadsverkiezingen dus in met de stembuslag van 2000.

2 *Belgisch Staatsblad* van 16 juli 1994.

3 Artikel 74 van de Gemeentekieswet, gewijzigd bij Wet van 7 juli 1994. In: *Belgisch Staatsblad*, 16 juli 1994.

tend (tenzij ze gericht zijn tegen een vernietiging van een verkiezing door de Bestendige Deputatie) ⁴.

Op 9 oktober 1994 werd ook het elektronisch stemmen geïntroduceerd bij de gemeenteraadsverkiezingen. Dit gebeurde in 70 gemeenten (of bijna 12% van het totaal aantal Belgische gemeenten). Naast Waarschoot was dit het geval in alle dertig gemeenten van het arrondissement Antwerpen. In Wallonië waren 35 gemeenten uit de provincie Luik aan de beurt. Hetzelfde gebeurde ook in vier van de negentien Brusselse gemeenten.

In tegenstelling tot de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 poogde geen enkele partij de gemeenteraadsverkiezingen aan te grijpen als een tussentijdse test voor het door de federale regering gevoerde beleid. De politieke inzet was dus voor alle partijen louter plaatselijk. Dit neemt niet weg dat werd uitgekeken naar de plaatselijke gevolgen van de omvorming van de PVV naar VLD en de verruimingsoperatie die in 1994 werd ingezet door de CVP, met onder meer de vorming van een groot aantal kartellijsten CVP-VU (vooral de lijst Antwerpen '94 trok heel wat aandacht) ⁵. Daarnaast liepen ook die gemeenten in de kijker waar landelijke socialistische boegbeelden aankondigden de burgemeestersjerp te ambiëren. In Wallonië stond door een aantal politieke schandalen en interne strubelingen de machtspositie van de PS op het spel. In dit landsgedeelte wachtte men ook de plaatselijke opkomst van extreem-rechts af. Voor het globale politiek systeem waren de gemeenteraadsverkiezingen dan weer relevant omdat de vraag rees in welke mate de afbrokkeling van het landelijk politiek systeem, zoals dit zich aandienende met de parlementsverkiezingen van 24 november 1991 zich, ook het lokaal politiek systeem zou treffen.

I. Methodologische beperkingen

Verschillende factoren staan een honderd procent betrouwbare analyse van de gemeenteraadsverkiezingen in de weg. In de eerste plaats wijzigt de lokale politieke morfologie voortdurend. Een indicator hiervan is bij voorbeeld het aantal toegekende nationale lijstnummers aan de politieke partijen. In 1976 bedroeg dit aantal 10 en het liep op tot 27 in 1982. Als gevolg van de wet van 2 augustus 1988 die de partijen vertegenwoordigd in één van beide Kamers slechts toestaat één combinatie van beginletters wettelijk te beschermen, slonk dit aantal in 1988 tot 11. In 1994 groeide het weer met een eenheid. Het aantal deelnemende lijsten is evenmin constant ⁶.

De grootste moeilijkheden duiken echter op bij de beoordeling van de lijsten die niet onder een nationaal nummer naar de gunst van de kiezer dingen. Op 9

⁴ Artikel 76bis van de Gemeentekieswet, vervangen bij artikel 32 van de Wet van 7 juli 1994. In: *Belgisch Staatsblad*, 16 juli 1994.

⁵ Voor een beschrijving van een aantal van die 'experimenten', zie: J. ACKAERT, Politieke vernieuwing aan de basis. Een voorlopige balans. In: *Vlaanderen Morgen*, 1994, 6, blz. 29-36.

⁶ Aan het einde van dit artikel gaan we dieper op de evolutie van de politieke competitie in.

oktober 1994 dienden zich 1.626 lijsten onder een beschermd letterwoord aan, hetzij 54,6% van het totaal aantal ingediende lijsten. Vergeleken met 1988 slonk dit percentage met 3,3%. Die terugloop deed zich enkel in Vlaanderen voor (waar vooral de CVP en de SP in minder gemeenten onder het nationaal nummer aantraden). In Wallonië en in Brussel werden meer lijsten ingediend onder het nationaal nummer. Niettemin is de nationalisering van de lijsten nog altijd het grootst in het Vlaamse Gewest met 61% en het meest beperkt in Wallonië met 45,1%. In Brussel bedraagt het aandeel 'nationale' lijsten 51%.

Het feit dat 45,4% van de lijsten zich niet onder een nationaal nummer aandient, hoeft niet meteen te betekenen dat de wortels van deze laatste volledig in zuiver plaatselijke aangelegenheden en verhoudingen kunnen worden gevonden. Die problematiek werd vroeger reeds uitvoerig aangesneden ⁷. Voor de redactie van deze bijdrage werd ernaar gestreefd zoveel mogelijk semi- of pseudo-plaatselijke lijsten onder de betrokken nationale politieke partijen te brengen. We konden hiervoor op de medewerking rekenen van de voorzitters en woordvoerders van de CVP, SP, VLD, VU, AGALEV, PS, PSC, PRL en ECOLO, die ons de nodige inlichtingen verstrekten ⁸.

II. De resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen

A. De evolutie van de stemverzakingen

Tabel I geeft de ontwikkeling weer van de stemverzakingen bij de gemeenteraadsverkiezingen tussen 1976 en 1994 en spreidt tevens de variatie in het electoraal absentisme en het blanco/ongeldig stemmen naar de drie gewesten ⁹.

⁷ J. ACKAERT, De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988. In: *Res Publica*, 1989, nr. 3, blz. 360-361.

⁸ Wij danken in het bijzonder de Heren G. Devos (SP), J. Malcorps (AGALEV), C. Vandebroeke (VU), R. Van Loock (CVP), C. Ysebaert (VLD), F. Burstin (PRL), Ph. Busquin (PS), J. Poncoux (PSC) en P. Sondag (ECOLO). Het is de eerste maal dat we medewerking ontvingen van de Franstalige politieke partijen. Als gevolg hiervan was het ook mogelijk de identificatie van sommige lijsten bij vorige gemeenteraadsverkiezingen te herzien. Dit verklaart waarom de in deze bijdrage weergegeven cijfers afwijken van andere publikaties. Het cijfermateriaal waarop we ons steunen, vindt haar oorsprong in: MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN AMBTENARENZAKEN, *Gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994. Officiële uitslagen*. Brussel, 1994, 190 blz.

⁹ Voor een meer uitgebreide contextuele analyse van het electoraal absentisme en blanco/ongeldig stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen, zie: A.-P. FROGNIER & J. ACKAERT, La participation aux élections communales en Belgique. In: *Les élections communales et leur impact sur la politique Belge* (Actes du 16e Colloque International du Crédit Communal). Brussel, 1994, blz. 559-586. De cijfers die hier worden weergegeven m.b.t. Brussel hebben betrekking op de 19 Brusselse gemeenten en niet op het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde zoals in de vermelde bron.

TABEL I

Evolutie van de stemverzakingen 1976-1994 (in procenten).

Absenteïsme				
	1976	1982	1988	1994
Vlaanderen	4,5	4,5	5,0	6,5
Wallonië	5,6	6,7	7,2	8,4
Brussel	8,8	11,0	14,7	15,4
Het Rijk	5,3	5,8	6,5	7,7
Blanco/ongeldige stemmen				
	1976	1982	1988	1994
Vlaanderen	3,4	4,4	4,3	4,7
Wallonië	3,7	5,2	5,3	5,7
Brussel	4,3	5,6	5,6	4,6
Het Rijk	3,6	4,7	4,7	5,0

Op 9 oktober 1994 begaven 6.638.543 kiezers zich naar de stembus. Dit is een opkomst van 92,3%, wat vergeleken met 1988 een daling met 1,2% betekent. Vergeleken met de parlementsverkiezingen van 24 november 1991 bleef 0,4 procent van de kiezers meer thuis ¹⁰. Het electoraal absenteïsme groeide in alle drie de gewesten, maar het meest uitgesproken in het Vlaamse (+ 1,5%) gevolgd door het Waalse (+ 1,2%) en tot slot Brussel (+ 0,7%).

Op het niveau van het Rijk nam ook het aandeel blanco/ongeldige stemmen licht toe (+ 0,3%). Met 5% blijft dit aandeel behoorlijk onder de gemiddelden van de parlementsverkiezingen ¹¹. Merkwaardig genoeg groeide het aandeel blanco/ongeldige stemmers niet in Brussel. Daar verminderde het met een vol procent. Met uitzondering van de gemeente Ganshoren nam het aandeel blanco/ongeldige stemmers in elke Brusselse gemeente af ¹².

Tabel II onderzoekt de evolutie van het electoraal absenteïsme en het blanco/ongeldig stemmen, gespreid naar het inwonertal van de gemeenten.

¹⁰ Op 21 mei 1995 bleven nog meer kiezers thuis, met name 8,9 %.

¹¹ Voor de Kamer in 1991 7,0% en in 1995 7,5%.

¹² Na de gemeenteraadsverkiezingen werd de vraag gesteld of het elektronisch stemmen een invloed uitoefende op de opkomst in de vier betrokken Brusselse gemeenten (Brussel, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis en Sint-Joost-Ten-Node). Het is weinig zinvol het gemiddelde absenteïsme in 1994 in die vier gemeenten te vergelijken met 1988; Sint-Joost-Ten-Node kende in 1988 een abnormaal hoog absenteïsme met 32,1 %. Wanneer we de drie overige gemeenten waar elektronisch werd gestemd bestuderen, dan stellen we inderdaad een grotere toename in de afwezigheid vast (+ 2,1 %) vergeleken met de gemiddelde aangroei in het Brusselse Gewest (+ 0,7 %). Anderzijds daalde het blanco/ongeldig stemmen beduidend meer in de vier betrokken gemeenten (- 2,4 %) dan de gemiddelde afname in het gewest (- 1 %).

TABEL II

Evolutie van de stemverzakingen 1988-1994. Spreiding naar inwonertal (in procenten).

Aantal inwoners	Absentéisme		Blanco/ongeldig	
	1988	1994	1988	1994
< 7.500	4,0	4,9	3,7	4,4
7.500 < 15.000	4,4	5,7	4,3	4,9
15.000 < 22.500	5,7	6,8	4,7	5,0
22.500 < 30.000	5,7	7,3	4,5	4,8
30.000 < 37.500	5,8	6,9	4,7	5,1
37.500 +	9,8	11,1	5,4	5,3

In grote lijnen blijft de hiërarchie bewaard die reeds in 1988 werd waargenomen. Beide vormen van stemverzaking komen meer voor in de grote gemeenten dan in de kleine. Het absentéisme neemt in elke categorie gemeenten in min of meer dezelfde mate toe. Dit geldt niet volledig voor het blanco/ongeldig stemmen; we noteren immers een kleine daling in de gemeenten met meer dan 37.500 inwoners. Tot die categorie behoren de meeste Brusselse gemeenten, waar zoals hoger beschreven het blanco/ongeldig stemmen sterk verminderde.

B. De resultaten in het Vlaamse Gewest

1. De evolutie 1976-1994

Tabel III geeft de evolutie weer van de lokale politieke krachtsverhoudingen in de periode 1976-1994 in het Vlaamse Gewest.

TABEL III
Gemeenteraadsverkiezingen Vlaanderen 1976-1994.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
CVP	1976	284	42,8	41,3	1.504.810
	1982	285	37,5	36,6	1.378.353
	1988	284	37,0	35,9	1.396.446
	1994	257	36,4	29,9	1.169.081
SP	1976	260	21,3	19,7	718.740
	1982	267	21,8	20,4	786.682
	1988	264	21,1	19,8	771.988
	1994	226	19,6	16,3	639.015
VLD	1976	172	16,4	11,9	435.403
	1982	207	16,2	13,2	498.891
	1988	223	17,7	15,0	584.567
	1994	240	20,3	17,7	690.508

VU	1976	179	14,7	11,1	405.631
	1982	186	14,4	11,3	426.694
	1988	173	11,6	8,7	337.439
	1994	109	9,1	4,3	168.674
AGALEV	1982	78	6,2	2,8	105.803
	1988	150	6,9	4,7	184.339
	1994	161	8,2	5,9	229.640
VLAAMS BLOK	1982	24	2,5	0,7	26.629
	1988	51	6,1	2,5	95.822
	1994	131	10,3	6,6	259.540
EXTREEM LINKS	1976	48	2,5	1,1	39.347
	1982	50	2,0	0,8	31.608
	1988	47	1,4	0,5	21.231
	1994	52	1,0	0,4	15.623
LOKALE LIJSTEN/ KARTELS	1976	222	20,5	14,6	530.552
	1982	219	18,6	13,5	510.219
	1988	212	17,4	12,7	496.111
	1994	239	21,0	16,9	661.163
FRANSTALIGE LIJSTEN	1976	4	14,6	0,1	6.496
	1982	8	13,7	0,3	12.429
	1988	4	11,6	0,2	7.653
	1994	13	18,4	0,8	30.870
WOW/AOV	1994	50	2,6	1,0	38.377
ROSSEM	1994	11	0,9	0,2	5.944
VVP	1994	5	0,3	0,0	1.091

Kolom 1 staat voor het letterwoord van de partij, kolom 2 voor het jaartal van de gemeenteraadsverkiezingen, kolom 3 voor het aantal gemeenten waar de betrokken partij (of de lijst die er duidelijk affiniteiten mee vertoont) een lijst indiende, kolom vier voor het stemmenpercentage in de gemeenten waar de betrokken partij een lijst indiende, kolom 5 voor het stemmenpercentage berekend op alle geldig uitgebrachte stemmen in het Vlaamse Gewest en kolom 6 voor het aantal behaalde stemmen. De resultaten van 'Lokale lijsten/Kartels' staan voor plaatselijke lijsten die niet onder een nationale politieke partij kunnen worden thuisgebracht. Deze rubriek bevat dus ook kartellijsten. Onder de rubriek Extreem-

Links horen de KP (Kommunistische Partij), PVDA (Partij van de Arbeid, voorheen AMADA), SAP (Socialistische Arbeiderspartij, voorheen RAL) en diverse klein-linkse eenheidslijsten thuis.

Het Vlaams Blok, de VLD en AGALEV zijn onbetwistbaar de winnaars van de gemeenteraadsverkiezingen in Vlaanderen. Daarentegen behoren de VU, SP en CVP tot het verliezende kamp.

Net als in 1988 ging ook het *Vlaams Blok* opnieuw vooruit en dit met 4,2%. Het valt daarnaast op dat het Vlaams Blok in 131 gemeenten lijsten indiende, tegenover slechts 51 in 1988¹³. Daarenboven diende het Vlaams Blok in geen enkele gemeente terrein prijs te geven. Het meest markant is haar score in de stad Antwerpen; 28%, wat neerkwam op een winst van meer dan 10%. Het Blok is daarmee in de metropool de grootste partij. Hetzelfde gebeurde bijna in Mechelen waar het Vlaams Blok net onder de 20% strandde. Algemeen scoorde het Vlaams Blok het sterkst in de provincie Antwerpen en het Waasland, maar ook in een aantal Limburgse mijngemeenten realiseerde ze een doorbraak. In Sint-Laureins (arr. Eeklo) boekte het Vlaams Blok met 1,7% haar zwakste score.

De tot VLD omgevormde PVV kon zich in de gemeenten op de tweede plaats hijsen. Vergeleken met 1988 realiseerden de liberalen een gemiddelde vooruitgang van 2,6%. Die vooruitgang kan gedeeltelijk worden toegeschreven aan de overstap van een aantal belangrijke plaatselijke lijsten naar de nieuw opgerichte VLD. In de gemeenten waar zowel in 1988 als in 1994 liberale lijsten naar de gunst van de kiezer dongen, vergrootten ze hun stemmenaandeel immers van 18 naar 20%, minder sterk dus dan de globale vooruitgang. De VLD ging in 124 gemeenten vooruit, in 67 leed ze verlies terwijl ze in 1 geval (Boom) op een status-quo positie bleef. De winst kwam het meest tot uiting in de arrondissementen Mechelen, Kortrijk, Aalst en Maaseik, het minst in de provincie Brabant. De hoogste score haalde de VLD met de door haar gesteunde lijst Volksbelangen in Horebeke (68%). Onder eigen naam gebeurde dit in Moerbeke (57,4%). Het zwakste resultaat noteerden de liberalen in de Kempische gemeente Beerse (5,4%).

Tot de winnaars behoort ongetwijfeld ook AGALEV. In 1988 leken de groenen op plaatselijk vlak te stagneren. In 1994 won AGALEV daarentegen 1,3% van de stemmen in de gemeenten waar ze aantrad. De groenen gingen in 97 gemeenten vooruit. Dit staat tegenover verlies in 22 gemeenten. In Boutersem behielden de ecologisten een status quo positie. In die gemeenten waar zowel in 1988 als in 1994 groene lijsten werden voorgesteld, klom Agalev van 7,1 naar 8,6%. De groene winst kwam het sterkst tot uiting in vrijwel de gehele provincie Antwerpen, het minst in de provincie West-Vlaanderen. In de Kempische gemeente Hoogstraten behaalde AGALEV met 19,7% haar topscore. Het meest bescheiden resultaat kwam op rekening van de gemeente Dendermonde te staan (3,1%). Het valt tot slot op dat AGALEV slechts in 11 gemeenten meer deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen vergeleken met 1988.

De VU is met een gemiddelde achteruitgang van 2,5 procent de grootste verliezer. Daarenboven werden vergeleken met 1988 in minder gemeenten VU-lijsten (of door haar gesteunde lijsten) ingediend (109 in 1994 tegenover 173 in 1988). In de 74 gemeenten waar de VU onder het nationaal nummer aantrad, verwierven ze slechts 6,6% van de geldig uitgebrachte stemmen. Daar waar zowel in

¹³ Op 9 oktober 1988 nam het Vlaams Blok in 150 gemeenten deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. Bij de hervervkiezing op 8 oktober 1989 diende het Vlaams Blok voor het eerst een lijst in de gemeente Ninove in.

1988 als in 1994 de Vlaamsnationalisten met een lijst naar de kiezer trokken, daalde hun procentueel kiescijfer van 12 naar 8,6%. De VU verloor dan ook in 76 gemeenten en won in slechts 14 gevallen. De verliezen waren het grootst in de provincie Limburg. De schade kon het meest worden beperkt in de provincie Oost-Vlaanderen. Limburg zorgde voor zowel het beste als het zwakste VU-resultaat. In As kreeg de VU 43,2% van de kiezers achter zich¹⁴, in Maasmechelen amper 1,3%.

In de tweede plaats was er voor de tweede keer op rij verlies voor de SP. Ze slaagde er niet in zich plaatselijk te handhaven als de tweede partij. In de gemeenten waar de SP lijsten indiende, verloor ze gemiddeld 1,5% van de geldig uitgebrachte stemmen. De socialisten leden in 144 gemeenten terreinverlies; in 72 gevallen boekten ze winst. In de 216 gemeenten waar zowel in 1988 als in 1994 socialistische lijsten deelnamen aan de stembusslag daalde het procentueel kiescijfer van 22,3% naar 19,7%. Vooral in de arrondissementen Antwerpen, Mechelen, Halle-Vilvoorde, Brugge, Kortrijk, Gent en Oudenaarde was de achteruitgang het grootst. In Turnhout, Leuven, Oostende en Roeselare kon de SP bogen op betere resultaten. De hoogste SP-score werd met 56,3% gerealiseerd in de Limburgse gemeente Gingelom (waar de lijst werd getrokken door de Voorzitter van de Vlaamse Raad Baldewijns). Dilbeek zorgde met 4% voor het zwakste resultaat.

De CVP blijft in Vlaanderen weliswaar de grootste partij, maar ging globaal er voor de derde opeenvolgende keer op achteruit. In de gemeenten waar de CVP deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen verloor ze globaal 0,6 procent van de stemmen. Dit is een geflatteerd beeld; vermits Antwerpen uit het gewogen percentage voor 1994 wegviel. In Antwerpen scoorde de CVP voorheen beduidend onder haar landelijk gemiddelde, zodat het gewogen gemiddelde voor 1994 in feite zwaardere verliezen verbergt. Een vergelijking over de beide verkiezingen van die 252 gemeenten waar de CVP zowel in 1988 als in 1994 lijsten indiende, leert dat de christen-democraten hun stemmenpercentage zagen slinken van 39,3% naar 36,6 procent. In 160 gemeenten leed de CVP terreinverlies; in 92 boekte ze vooruitgang. De verliezen waren het grootst in de arrondissementen Antwerpen, Halle-Vilvoorde, Kortrijk, Oostende, Aalst en Tongeren. Er was daarentegen winst in de arrondissementen Mechelen, Turnhout, Ieper, Tielt, Oudenaarde en Sint-Niklaas. De CVP realiseerde haar hoogste score in het Brabantse Galmaarden (72,7%) en haar laagste met 10,6% in Wemmel (eveneens Brabant).

De lokale en kartellijsten gingen globaal vooruit. In de eerste plaats werden er veel meer ingediend (in 239 gemeenten tegenover 212 in 1988). Het stemmenaandeel groeide in die gemeenten van 17,4 naar 21%¹⁵. De extreem-linkse lijsten (in aantal weliswaar gegroeid) dienden opnieuw terrein prijs te geven. Verder valt in de Vlaamse rand rond Brussel een grotere *Franstalige frontvorming* op (in de vorm van 'UNION'-lijsten). De resultaten van de seniorenlijsten *Waar-dig Ouder Worden* en *Algemeen Ouderen Verbond* bleven onder de verwachtingen.

¹⁴ Zij het dat het hier de door de VU gesteunde lijst *Truyen* betrof.

¹⁵ Men mag niet vergeten dat de CVP, de SP en de VU als dusdanig in minder gemeenten aantraden. In een aantal gevallen resulteerde dit in kartelvorming tussen twee of meer van deze partijen. Het ligt dan ook voor de hand dat de weergegeven cijfers het belang van de 'echte' lokale lijsten overschatten. Bijgevolg is het te gewaagd op basis van de vermelde percentages te besluiten dat de 'nationalisering' van de gemeentelijke stembusslag afnam.

gen die werden gewekt na de Europese verkiezingen van juni 1994. Daarnaast bleken *ROSSEM* en de *Vlaamse Volkspartij* in de gemeenten niet aan te slaan.

2. De spreiding van het stemmenaandeel van de partijen

Gewogen percentages geven slechts een algemeen beeld van de electorale sterkte van de verschillende partijen. Een meer verfijnd beeld wordt verkregen door de behaalde percentages in intervallen (van 10 procent) in te delen en na te gaan wat per partij het aandeel in elk interval is. Dit gebeurt in tabel IV¹⁶.

TABEL IV

Vlaanderen. Procentueel aandeel van de zes grootste partijen per tien-procenten interval.

Stemmen- interval	CVP	VLD	SP	VU	VL.BLOK	AGALEV
< 10 %	-	8,3	20,4	57,8	75,6	78,3
10 < 20 %	4,7	40,4	46,0	22,0	23,7	21,7
20 < 30 %	20,2	25,8	20,4	11,9	0,8	-
30 < 40 %	35,0	17,9	9,7	5,5	-	-
40 < 50 %	19,8	5,8	2,7	2,8	-	-
50 < 60 %	14,0	1,3	0,9	-	-	-
60% +	6,2	0,4	-	-	-	-

Deze tabel blijft het gewicht van de CVP in de gemeenten bevestigen. In geen enkele gemeenten haalt ze minder dan 10% van de geldig uitgebrachte stemmen. In één op vijf gemeenten waar de CVP aantrad, verwierf ze meer dan de helft van de stemmen. Niettemin is er sprake van machtsverlies; de CVP kreeg in veertig procent van de gemeenten meer dan 40% van de kiezers achter zich, daar waar het in 1988 nog om de helft van de gevallen ging. De hoger vermelde vooruitgang van de VLD komt ook tot uiting in de vaststelling dat de liberalen beduidend minder gemeenten tellen waar de 10% van de stemmen niet halen. In 1988 ging het om 18,7% van de gemeenten, in 1994 over 8,3%. In drie gemeenten (Horebeke, Moerbeke en Ternat) kregen de liberalen meer dan de helft van het kiezerskorps achter zich¹⁷. Vergeleken met 1988 slaagde de SP er weliswaar in twee gemeenten in de kaap van de 50 procent te overschrijden (Kapelle-Op-Den-Bos en Gingelom) maar moet ze anderzijds vaststellen dat in 66,4% van de gemeenten de drempel van de twintig procent onhaalbaar blijft (tegenover 63% in 1988). Het feit dat de VU thans in bijna 58% van de gemeenten onder de tien procent bleef (tegenover 42% in 1988) illustreert nogmaals het verlies van de Vlaamsnationalisten. AGALEV slaagde er in 1 op 5 gemeenten in boven te lat van 10% te springen, het Vlaams Blok realiseerde dit opziet in ruim 1 op 4 gemeenten.

Tabel V spreidt het stemmenaandeel van de grootste partijen en de lokale lijsten naar het aantal inwoners van de gemeenten.

¹⁶ Voor de gegevens over 1988, zie J. ACKAERT, *A.w.*, blz. 365.

¹⁷ Ook in Bree kreeg de lijst getrokken door VLD-parlementslid Gabriëls 53,1 % van stemmen, maar daar kwam de lijst (zoals voorheen) op onder de naam *Jong*. Ze verloor weliswaar 5,1%.

TABEL V

Vlaanderen. Stemmenaandeel naar inwonertal.

Aantal inwoners	CVP	VLD	SP	VU	VL. BLOK	AGA LEV	LOKALE LIJSTEN
< 7.500	44,2	26,5	20,0	20,5	6,5	7,7	45,0
7.500 < 15.000	40,3	24,1	17,7	13,9	7,3	8,1	31,0
15.000 < 22.500	37,4	21,5	15,9	12,6	6,5	8,5	18,3
22.500 < 30.000	34,9	19,9	21,2	14,0	7,7	7,6	18,9
30.000 < 37.500	35,8	20,9	19,5	5,3	8,4	6,2	18,2
37.500 +	29,8	15,7	22,7	5,1	14,6	9,2	11,7

In grote lijnen veranderde er niet veel vergeleken met 1988¹⁸. De CVP bleef haar stemmen werven in de veeleer kleine gemeenten, en minder in de grotere. In elke inwonerscategorie gingen de christen-democraten wel achteruit. De sterkere inplanting van de liberalen in kleinere gemeenten bleef bewaard. Wel gingen de liberalen in elke inwonerscategorie vooruit, zij het minder uitgesproken in de steden. Ook bij de VU en de lokale lijsten bleef het omgekeerd verband gelden tussen inwonertal en stemmenpercentage met voor de Volksunie (uitgezonderd de kleinste gemeenten) overal verlies. De lokale lijsten en de kartels slaagden er daarentegen wel in merkelijk vooruitgang te boeken in de gemeenten met meer dan 37.500 inwoners¹⁹. Bij de SP hielden de verschillen tussen de grotere en kleinere gemeenten aan. In de gemeenten met meer dan 30.000 inwoners was er wel achteruitgang; winst kwam daarentegen voor in de (kleinere) gemeenten met minder dan 15.000 inwoners. Het Vlaams Blok behaalde tot slot haar hoogste scores in de grotere gemeenten.

3. De impact van de bestuursmeerderheden

Na de vorige gemeenteraadsverkiezingen werd een verband gelegd tussen de resultaten van de verschillende partijen en het al dan niet behoren tot de aftredende bestuursmeerderheid. Nogal wat partijen die uit de meerderheid naar de kiezer trokken, genoten een electoraal voordeel. Tabel VI onderzoekt of dit verband stand hield op 9 oktober 1994. Dit gebeurt op een dubbele manier. Enerzijds wordt nagegaan of het behoren tot de aftredende bestuursmeerderheid een effect resorteert op het aantal gevallen winst of verlies per partij. Anderzijds wordt de eventuele invloed op de intensiteit van winst en verlies onderzocht. De intensiteit werd gemeten in indexvorm (index = behaalde percentage 1988 / behaalde percentage 1982 * 100)²⁰. Vermits enkel de VLD in een enkel geval een status quo behaalde worden per partij slechts het procentueel aantal gevallen winst weergegeven.

18 Voor de cijfers m.b.t. 1988, zie J. ACKAERT, *a.w.*, blz. 265.

19 Men mag daarbij niet uit het oog verliezen dat de lijst Antwerpen '94 (gesteund door CVP, VU en onafhankelijken) bij deze categorie is ingedeeld, wat door het gewicht van de stad Antwerpen mede de vooruitgang van dit genre lijsten verklaart.

20 De informatie inzake de samenstelling van de lokale bestuursmeerderheden werd geput uit: C. YSEBAERT & L. ASSELBERGHS, *Gemeentelijk Zakboekje '94-'95*. Zaventem, 1994, Bijlage I, blz. 1-215. Gezien het beperkt aantal gevallen waar AGALEV tot de bestuursmeerderheid behoorde, laten we ze hier buiten beschouwing.

TABEL VI

Vlaanderen. Impact van de positie t.a.v. de bestuursmeerderheid op de verkiezingsuitslagen.

	AANTAL GEVALLEN WINST (in procenten)			INDEX PROCENTUEEL STEMCIJFER (1994/1988*100)		
	OPPO- SITIE	MEERDER- HEID	SIGNIF	OPPO- SITIE	MEERDER- HEID	SIGNIF
CVP	39,3	35,7	0,624	95,2	94,2	0,707
SP	30,5	37,6	0,279	93,1	94,4	0,696
VLD	68,6	58,1	0,176	137,5	109,6	0,005
VU	16,7	12,5	0,630	79,4	78,3	0,944

Van het verband dat na 1988 werd waargenomen, blijft niet veel meer over. Wie uit de bestuursmeerderheid naar de kiezer trekt, geniet geen voordeel tegenover zij die het vanuit de oppositie moeten waarmaken. Het valt daarenboven op dat de intensiteit van de VLD-winst veel groter was in de gemeenten waar ze het vanuit de oppositie dienden waar te maken dan in de gemeenten waar ze bestuursverantwoordelijkheid droeg.

4. De zetelverdeling

In tabel VII wordt de evolutie van het aantal behaalde zetels per partij weergegeven in de periode 1976-1994.

TABEL VII

Vlaanderen. Evolutie van de zetelverdeling.

	1976	1982	1988	1994
CVP	3.289	3.022	3.016	2.687
SP	1.018	1.180	1.157	1.011
VLD	694	812	1.009	1.350
VU	539	647	514	267
AGALEV	-	77	129	207
VLAAMS BLOK	-	2	23	199
EXTREEM LINKS	1	3	3	1
RAD	-	1	-	-
WOW/AOV	-	-	-	3
FRANSTALIGEN	12	20	11	62
LOKAAL/KARTEL	1.408	1.331	1.244	1.415

Op het eerste gezicht leverde de CVP de meeste zetels in en kregen de VLD, AGALEV, het Vlaams Blok en de lokale lijsten er veel meer toegewezen dan in 1988. Die gegevens moeten evenwel met de nodige omzichtigheid worden geïnterpreteerd. Vergeleken met 1988 diende de CVP, maar ook de SP en VU in minder gemeenten lijsten in, de VLD in meer. Daarenboven sloot vooral de CVP allianties met andere partijen (in nogal wat gevallen met de VU). De kartellijsten die we als

dusdanig konden identificeren zijn samen goed voor 647 zetels in de gemeenteraden. We kunnen dus redelijkerwijze aannemen dat vooral voor de CVP, SP en VU de weergegeven cijfers een onderschatting inhouden van hun reële getalsterkte. Zowel AGALEV als het Vlaams Blok slaagden erin in veel meer gemeenten een vertegenwoordiging naar de gemeenteraad te sturen. AGALEV heeft mandatarissen in 114 gemeenten, tegenover 79 in 1988. Het Vlaams Blok dringt in de politieke instellingen van 82 gemeenten door, tegenover 10 in 1988.

Ondanks stemmenverlies beschikt de CVP in 89 gemeenten over een absolute meerderheid in de gemeenteraad. Dit zijn er 19 minder dan in 1988. Daarmee valt de CVP zelfs onder het peil van 1982 (toen ze 91 homogene meerderheden telde). De VLD kan potentieel in 11 gemeenten het bestuur leiden zonder coalitiepartner. Dit is een aangroei van 6 tegenover 1988. Ook de SP slaagde erin ondanks globaal tegenvallende resultaten in haar aantal homogene meerderheden van 3 naar 4 te brengen. De VU hield er daarentegen geen enkele meer over (in 1988 nog 2)²¹. Tot slot beschikken de lokale lijsten en kartels in 34 gemeenten over meer dan de helft van de raadszetels, de Franstaligen over 2.

5. De situatie in de provinciehoofdplaatsen

Voor de tweede opeenvolgende maal was het Vlaams Blok in *Antwerpen* de grote winnaar van de gemeenteraadsverkiezingen. In de Scheldestad behaalde het Vlaams Blok ruim 28 procent van de stemmen (+ 10,3%), wat meteen goed is voor 18 zetels, 8 meer dan in 1988. De SP, aangevoerd door aftredend burgemeester Bob Cools, leed 8,3% verlies en viel terug op 20,5%. Haar zetelaantal verminderde van 17 naar 13. Voor de verkiezingen werd sterk uitgekeken naar de resultaten van de lijst Antwerpen '94²². Die lijst verloor evenwel 13,4% vergeleken met het gezamenlijk resultaat (28,5%) van CVP en VU in 1988. Antwerpen '94 moet het met 9 raadszetels stellen, daar waar de CVP en VU er in 1988 respectievelijk over 12 en 4 beschikten. De dissidenten lijsten CVB en PROVU, respectievelijk voortkomende uit CVP en VU, slaagden er niet in een raadszetel binnen te rijden. Ondanks de verruimingsoperatie verloor de VLD gering (-0,3%), kwam op 12% maar bleef haar 7 zetels behouden. AGALEV won daarentegen bijna 4% en 2 zetels²³. Daarmee klom ze op tot 13% en 7 zetels. Tot slot haalde de lijst 'Waardig Ouder Worden' met 3,8% ook een verkozenen. De verkiezingen van 9 oktober 1994 doorbraken de meer dan zeventig jaar oude SP-CVP bestuursmeerderheid van Antwerpen²⁴. Ze betekenden eveneens dat een tweepartijencoalitie zonder het Vlaams Blok niet meer mogelijk was, zodat lange coalitieonderhandelingen zich aandienden.

21 Het betrof weliswaar de lijst *Jong in Bree* (aangevoerd door gewezen VU-voorzitter Gabriëls) en de *VU-lijst in Kruikeke* (aangevoerd door burgemeester Denert). Beide politici stapten inmiddels over naar de VLD, maar namen niet onder het VLD-letterwoord deel aan de gemeenteraadsverkiezingen.

22 *Antwerpen '94* was de campagnenaam van dit bondgenootschap tussen christen-democraten, Vlaamsnationalisten en onafhankelijken aangevoerd door Hugo Schiltz. Na een ingrijpen van Minister van Binnenlandse Zaken Tobback mocht het cijfer '94' niet vermeld worden op het stembiljet. Op dit biljet werd uiteindelijk 'ANTW' vermeld.

23 In feite betrof het een bondgenootschap tussen AGALEV (met als boegbeeld Mieke Vogels) en de 'Beweging voor Sociale Vernieuwing' (van gewezen SP-raadslid Patsy Sörensen).

24 Die meerderheid sneuvelde in feite al tijdens de vorige legislatuur door dissidenties in de CVP en de SP, maar werd toen aangevuld door de VU.

In *Brugge* was de SP (aangevoerd door aftredend burgemeester Bourdon) de grote verliezer. Haar stemmenpercentage daalde tot 27% (- 8,6%), wat een verlies van 4 zetels impliceerde. De CVP kwam als de grootste winnaar uit de strijd. Ze dreef haar stemmenpercentage op tot 33,6% (+ 5,2%) en kwam daarmee op 18 zetels; een winst van 3. Zodoende werd de CVP in Brugge opnieuw de grootste partij. Door dit resultaat was het voor de aftredende CVP-SP meerderheid mogelijk het bestuursakkoord te hernieuwen. Winst was er in Brugge ook voor de VLD. Met 14,5% der stemmen (+ 4,4%) won ze 3 zetels bij en kwam zodoende op 7. Het Vlaams Blok komt met 3 zetels voor het eerst in de Brugse gemeenteraad. Die is het gevolg van een vooruitgang van 6,3%. Met haar 7,9% stak het Vlaams Blok de Volksunie voorbij, die 5,1% verloor. Met haar 4,2% houdt de VU nog 1 zetel over, tegenover 4 in 1988. AGALEV behield in feite een status quo positie; de winst bedroeg nog geen tiende van een procent. Het zetelaantal blijft dan ook ongewijzigd op 3.

In *Gent* bleef de SP (met aftredend burgemeester Temmerman als lijstduwer) nipt de grootste partij. Ze leed een verlies van 5,9% en 3 zetels, waardoor ze er nu nog over 13 beschikt. Daarmee beschikken de socialisten over evenveel zetels als haar coalitiepartner, de VLD, maar gaat ze met haar 21,8% net één tiende procent vooraf. De VLD zelf won een honderdste van een procent maar dreef niettemin haar aantal zetels op van 12 naar 13. De aftredende coalitie behield de kleinst mogelijke meerderheid. De grootste winnaar in Gent was het Vlaams Blok. Ze verzamelde 12,7% van de geldig uitgebrachte stemmen, wat neerkomt op een winst van 7,5%. Haar zetelaantal steeg dan ook van 2 naar 7. Winst was er ook voor AGALEV (+ 2,4%). Met 9,8% hebben de groenen recht op 5 zetels, 2 meer dan in 1988. Tot de verliezers behoren verder de CVP en de VU. De CVP, die het vanuit de oppositie moest waarmaken, strandde op 21,6% (-5,2%). Hierdoor leverde ze 3 zetels in en behield er dus 12. De VU incasseerde een verlies van 4%, wat neerkomt op uitgerekend een halvering tegenover 1988. Van haar 3 zetels behoudt de Volksunie er slechts 1.

In *Hasselt* zag het er lang naar uit dat de ambities van gewezen vice-premier Claes om het burgemeesterschap van deze stad op zich te nemen de inzet van de verkiezingen was. Enkele weken voor de verkiezingen geraakte echter het bericht van zijn benoeming tot secretaris-generaal van de NATO bekend. Claes bleef uiteraard wel lijsttrekker, maar was niet langer het politieke boegbeeld van de SP. Mogelijk mede door deze tribulaties verloor de SP 0,7% van de stemmen, maar werd met haar 33,7% (en een ongewijzigd zetelaantal: 15) nipt de grootste partij. De CVP zelf, aangevoerd door aftredend burgemeester Roppe, was met een achteruitgang van 6,8% de grootste verliezer. Met 33,4% van de stemmen hield ze evenveel zetels als de socialisten over, wat neerkwam op een verlies van 3. De VU behoort eveneens tot het kamp der verliezers. Haar stemmenpercentage slonk van 5,4% naar 4,8%. Ze behield wel haar enige zetel. Tot de winnaars behoorden verder AGALEV, de VLD en het Vlaams Blok. De VLD is de grootste winnaar in Hasselt. De liberalen veroverden 5 zetels. De ene zetel winst is de vertaling van een vooruitgang van 11,9 naar 14,6%. AGALEV won 1,3% en komt zodoende op 7,2% van de geldig uitgebrachte stemmen. Haar zetelaantal verdubbelde daardoor tot 2. Het Vlaams Blok nam voor het eerst deel aan de Hasseltse stembusslag. Met 5,3% maakt het aanspraak op één zetel in de gemeenteraad. Als gevolg van deze verkiezingen kon de aftredende CVP-VLD coalitie potentieel (met de kleinst mogelijke meerderheid) aan het bewind blijven, maar lang voor de verkiezingen was het reeds duidelijk dat een SP-VLD-VU coalitie in de maak was.

De situatie in *Leuven*, de hoofdplaats van de nieuwe provincie Vlaams-Brabant, was enigszins vergelijkbaar met deze in Hasselt. Ook hier stond het voort-

bestaan van de CVP-VLD coalitie op het spel (die in Leuven in 1977 werd gevormd). Daarenboven waren in Leuven ook de ambities bekend van Minister van Binnenlandse Zaken Tobback voor het burgemeesterschap. Hij voerde de SP-lijst aan die 40,5% van de stemmen behaalde; een winst van 15,1%. De SP haalde daarmee 20 zetels binnen, een aangroei van 8. Daarmee stak de SP de CVP voorbij. De CVP-lijst (geduwd door aftredend burgemeester Vansina) verloor 9,1%. Met haar 26,8% houdt ze nog 13 van de 18 zetels over. Haar coalitiepartner VLD leed ook terreinverlies. Ze boette 4,3% der stemmen in en viel terug tot 12,2%. Ze leverde 2 zetels in en behoudt er dus 5. De aftredende bestuursploeg verloor dus haar meerderheid. Verlies was er ook voor de VU. De VU verzamelde nog 3,5% van de stemmen (2,9% minder dan in 1988) en verdwijnt uit de Leuvense gemeenteraad, daar waar ze na 1988 nog over een tweekoppige fractie beschikte. In Leuven behoort ook AGALEV tot het kamp der verliezers. De groenen zakten terug van 10,4% in 1988 naar 9,3% in 1994. Hun zetelaantal blijft wel ongewijzigd op vier. Naast de SP was het Vlaams Blok de enige winnaar. Extreem-rechts behaalde in Leuven 5,1%; dit is een winst van 2,7 t.o.v. 1988. Met één raadslid maakt het Vlaams Blok voor het eerst zijn intrede in de gemeenteraad.

6. De situatie in de 'faciliteitengemeenten'

De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988 waren de eerste waarbij de pacificatiewet van 9 augustus 1988 werd toegepast in de zes faciliteitengemeenten rond Brussel. Die wet streefde een evenredige vertegenwoordiging van de twee taalgemeenschappen in de schepencolleges na. Die proportionele vertegenwoordiging geldt overigens ook voor Voeren en Komen-Waasten. Tot aan de vooravond van de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 kwamen de betrokken faciliteitengemeenten maar zelden in het nieuws, zodat de indruk overheerste dat de betrokken pacificatiewet althans gedeeltelijk effectief was. Het was dan ook de vraag of die pacificatie zich doorzette in het stemgedrag, en dit zich mogelijkerwijze zou vertalen in stemmenwinst voor de tweetalige lijsten in de betrokken gemeenten.

In *Kraainem* liep de Franstalige meerderheidslijst van aftredend burgemeester Maricq verder uit op de Vlaamse kartellijst. De Franstaligen kregen 74,5% van de kiezers achter zich (een winst van 1,9%) en beschikken over 18 zetels in de gemeenteraad. De twee bijkomende zetels (als gevolg van de zetelaanpassing) in Kraainem gingen dus naar hen. De Vlaamse eenheidslijst verloor evenveel en strandde op 25,5%, maar behielden 5 zetels. De zetelverdeling in het college wijzigde niet; 4 voor de Franstaligen en 1 voor de Vlamingen.

In *Linkebeek* boekten de Franstaligen opnieuw winst. De lijst van burgemeester Van Eyken behaalde 75,5% van de stemmen, een vooruitgang van 5,3% tegenover 1988. Daarmee bezetten ze 13 zetels (1 meer dan in 1988). Net als in 1988 nemen ze alle mandaten in het schepencollege in. De Vlaamse lijst verloor nipt 0,4% van de stemmen. Met haar 21,3% verloor ze evenwel 1 zetel en houdt er dus 2 over. De winst van de burgemeesterlijst komt dus bijna volledig op rekening van de tweetalige lijst 'Unie', die 4,9% moet inleveren en nog 3,2% van het electoraat achter zich kreeg. Bijgevolg moet ze het, net als in 1988, zonder vertegenwoordiging in de gemeenteraad stellen.

De Vlaamse eenheidslijst die in 1988 voor het eerst de duimen moest leggen voor de Franstaligen in *Sint-Genesius-Rode* spatte in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 uiteen, zodat zich twee Vlaamse lijsten aandienden een door de CVP gesteunde lijst (CVR) en een SP-VLD kartel (RODE). Zij namen het op tegen de Franstalige lijst Intérêts Communaux-Gemeentebelangen van bur-

gemeester Delacroix-Rolin en de tweetalige lijst UNP. Net zoals in de overige faciliteitengemeenten in de Vlaamse rand rond Brussel, liepen de Franstaligen verder uit. Ze behaalden 54,7% tegenover 51,1% in 1988. Hun zetelaantal groeide met 2 aan tot 15. Ze wonnen ook 1 zetel bij in het schepencollege en leveren daar nu 4 mandaten. De door de CVP gesteunde lijst kreeg 27,2% van de stemmen, het SP-VLD kartel 14,7%. Daarmee beschikken ze respectievelijk over 7 en 3 gemeenteraadsleden. Gezamenlijk verliezen de Vlaamse lijsten 3,9% vergeleken met 1988 en leveren ze 2 raadszetels in. De lijst CVR heeft er nu 7, RODE 3. Enkel de door de CVP gesteunde lijst bracht een schepen voor. In 1988 telde de Vlaamse eenheidslijst nog 2 schepenen. De tweetalige lijst UNP wint 0,3%, maar blijft met haar 3,5% en zonder raadsleden vrij marginaal.

In *Wemmel* namen 9 lijst deel aan de gemeenteraadsverkiezingen, tegenover 4 in 1988. Zes daarvan zijn Vlaamse; VU, Vlaams Blok, CVP, AGALEV, ROSSEM en de Vlaamse Volkspartij. Zij namen het in gespreide slagorde op tegen de 2 tweetalige lijsten (de Lijst van Burgemeester Geurts en de door de VLD gesteunde lijst LW). In tegenstelling tot 1988 diende ook het FDF een eigen lijst in. Deze laatste verwierf daarmee 10,6% van de stemmen (en 2 zetels). De burgemeesterlijst verloor 9,86%, maar behoudt met haar 51,6% hetzelfde zetelaantal als in 1988: 16. De VU kan met 6,3% aanspraak maken op een zetel, de CVP met 10,6% op 2, net als de door de VLD gesteunde tweetalige lijst LW (die 10,8% van de kiezers achter zich kreeg). De tweetalige burgemeesterlijst neemt nu wel alle 5 de schepenzetels in. Door de versnippering onder de Vlaamse lijsten, moeten ze hun 2 schepenportefeuilles behaald in 1988 prijsgeven. In het totaal behalen alle Vlaamse lijsten 27,1% van de stemmen, dit is 4,3% minder dan de Vlaamse eenheidslijst in 1988. De Vlaamse lijsten houden ook maar 3 zetels over, de lijst WEMMEL beschikte in 1988 over 7 raadsleden. De beide tweetalige lijsten zijn dus goed voor 62,3% van het electoraat, wat een kleine winst van 0,9% betekent. In het totaal winnen ze wel 2 zetels.

Drie lijsten dienden zich aan in *Wezenbeek-Oppem*, de Franstalige lijst Union Francophone, de tweetalige lijst van burgemeester de Grunne en de Vlaamse lijst Demokraten Wezenbeek-Oppem. De Franstalige lijst was de grote winnaar. Ze behaalden 41,8% tegenover 34,6% in 1988. Hun zetelaantal steeg van 6 naar 10. Hun winst kwam bijna volledig op rekening van de Vlaamse eenheidslijst. Hun stemmenpercentage slonk van 25,8% naar 19,5%, hun zetelaantal van 6 naar 4. Daardoor verliest deze Vlaamse lijst haar enige schepen. De tweetalige burgemeesterlijst leed een licht verlies (- 0,8%). Met 38,8% van de stemmen behoudt ze wel haar 9 zetels. De Franstalige eenheidslijst levert thans 3 schepenen (+ 1), de burgemeesterlijst 2 (status quo).

Drogenbos is de gemeente met de minste polarisatie tussen Franstaligen en Vlamingen. De twee ingediende lijsten waren beiden van het tweetalige type. De lijst van aftredend burgemeester Calmeyn verloor 3,7% der stemmen, maar kan nog altijd rekenen op 78,2% van het electoraat. Ze behield dan ook haar 13 zetels en haar drie vertegenwoordigers in het schepencollege. Het verlies van de burgemeesterlijst ging uiteraard integraal naar de GS-EC lijst, die op 21,8% komt maar zich net als in 1988 tevreden moet stellen met twee raadsleden en geen vertegenwoordiging in het college.

In *Voeren*, de symbolisch meest geladen gemeente, verloor de lijst 'Retour à Liège' van burgemeester Droeven en Europees parlementslid Happart (PS) 4,5% van de stemmen, maar hield er 55,3% over. Het aantal naamstemmen van lijsttrekker Happart slonk overigens van 1097 naar 777. Dit alles resulteerde in een verlies van 1 zetel maar met 8 zetels beschikken ze nog altijd over de meerder-

heid in de gemeenteraad. De winst in Voeren ging dan ook volledig naar de Vlaamse lijst 'Voerbelangen', die nu op 44,7% van de stemmen komt en over 7 raadszetels beschikt (winst: 1). Aan de verdeling van de schepenen wijzigt niets: 2 voor de Franstaligen en 1 voor de Vlamingen.

In de Vlaamse rand rond Brussel valt dus globaal de winst van de Franstalige lijsten op, ten nadele van de Vlaamse. Dit is in het bijzonder het geval in Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel en Wezenbeek-Oppem. Drogenbos blijft daarentegen de gemeente waar de taalverhoudingen het minst scherp zijn. Een tweede trend lijkt het uiteenvallen van de Vlaamse eenheidslijsten te zijn. Dit is zo in Sint-Genesius-Rode en Wemmel. Die verzwakte blokvorming kan mogelijk wijzen op verminderde communautaire polarisatie in de faciliteitengemeenten. Daarnaast kunnen vragen worden gesteld over de efficiëntie van de pacificatiewet van 1988 aangezien enkel in de gemeenten Kraainem en Sint-Genesius-Rode verkozenen van de Vlaamse lijsten een mandaat behouden in het college van burgemeester en schepenen.

In 1988 was dit nog ook het geval in Wemmel en Wezenbeek-Oppem. In Linkebeek kwamen ze er toen al niet aan de pas, in Drogenbos was er geen Vlaamse lijst.

C. De resultaten in het Waalse Gewest

1. De evolutie 1976-1994

Tabel VII geeft de electorale evolutie weer in de Waalse gemeenten over de periode 1976-1994.

TABEL VIII

Gemeenteraadsverkiezingen Wallonië 1976-1994.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
PS	1976	196	41,8	37,1	719.445
	1982	200	41,3	33,7	648.281
	1988	201	43,3	38,9	754.200
	1994	204	37,8	34,5	669.192
PSC	1976	175	28,3	22,4	433.668
	1982	159	27,8	18,2	349.801
	1988	157	27,8	20,8	403.734
	1994	193	27,3	23,7	459.804
PRL	1976	107	16,8	10,5	203.607
	1982	121	22,2	13,0	251.071
	1988	120	21,9	14,5	281.247
	1994	163	21,1	17,1	331.682

RW	1976	49	10,9	5,0	96.043
	1982	17	5,8	1,1	21.159
	1988	9	1,5	0,2	4.210
	1994	2	4,2	0,0	769
EGOLO	1976	2	2,1	0,1	2.346
	1982	75	7,2	3,8	73.641
	1988	85	8,5	5,0	97.657
	1994	133	8,5	6,5	125.951
PSC-PRL	1976	48	41,9	5,0	96.540
	1982	57	41,6	9,6	185.184
	1988	59	42,3	7,1	138.264
	1994	52	47,2	5,7	110.656
PDB	1976	2	40,5	0,3	6.589
	1982	2	29,4	0,2	4.511
	1988	2	17,7	0,2	2.918
DIVERS	1976	1	1,3	0,0	430
WAALS	1982	16	1,9	0,4	8.335
	1988	1	7,1	0,0	448
EXTREEM LINKS	1976	76	7,0	4,2	81.885
	1982	51	5,5	2,5	47.574
	1988	38	3,7	1,5	28.423
	1994	39	2,3	1,0	19.590
EXTREEM RECHTS	1982	3	1,4	0,1	2.506
	1988	8	1,9	0,3	6.057
	1994	45	7,9	3,1	59.670
LOKAAL	1976	178	22,9	15,3	297.371
	1982	168	27,6	16,2	312.142
	1988	161	23,5	11,5	222.711
	1994	163	13,5	9,4	182.848

Het is zeer moeilijk om op basis van deze tabel eenduidige conclusies te trekken. Alle traditionele Franstalige partijen dienden in Wallonië meer lijsten in (of steunden er meer) dan in 1988. Het is bijgevolg niet aangewezen uitspraken te formuleren over winst of verlies, zich daarbij enkel steunend op veranderingen in het aandeel van elke partij in het Waalse kiezerskorps. Er zijn niettemin redenen om aan te nemen dat extreem-rechts in Wallonië de grote winnaar van de

gemeenteraadsverkiezingen was. De uitslagen van traditionele partijen en ECOLO neigden veeleer naar verlies of stagnatie.

Extreem-rechts diende in 45 Waalse gemeenten lijsten in. In 1988 gebeurde dit slechts in 8 entiteiten. Het *Front National* trad in 37 gemeenten, *AGIR* in 14. Daarnaast waren er nog lijsten van de *Parti Communautaire Européen* in drie gemeenten en de *Parti Social National* in 1 geval. Dit betekent dus dat in enkele gemeenten meer dan 1 extreem-rechtse lijst werd voorgesteld. Extreem-rechts kreeg in die 45 gemeenten 7,9% van de stemmen achter zich, tegenover slechts 1,9% in 8 gemeenten in 1988. Extreem-rechts plantte zich het best in de provincie Henegouwen en Luik in. La Louvière is de stad waar extreem-rechts de meeste stemmen haalde (14,4%). In de provincies Namen en Luxemburg kon extreem-rechts op veel minder aanhang rekenen. Ze presteerden het zwakst in Saint-Hubert (1% voor Agir).

ECOLO stagneerde. Ze kreeg in 133 gemeenten 8,5% van de stemmen achter zich. Dit is hetzelfde percentage als in 1988, maar toen ging het nog maar over 85 gevallen. In de 43 van de 75 gemeenten die zowel in 1994 als in 1988 *ECOLO*-lijsten kenden, gingen de Franstalige groenen vooruit, in 32 gevallen achteruit. De procentuele vooruitgang van *ECOLO* in die gemeenten blijft al bij al vrij bescheiden: van 8,6% naar 8,7%. Niettemin zorgde *ECOLO* in een aantal gemeenten voor merkwaardige resultaten. Zo strandden ze in het Luikse Limbourg op een zucht van de 30% (29,4%). In Cerfontaine (Namen) kwamen ze anderzijds niet verder dan 2,9%. Globaal is Waals-Brabant de provincie bij uitstek waar *ECOLO* aanzienlijke terreinwinst realiseerde ²⁵.

De *PS* blijft onmiskenbaar de grootste partij in Wallonië, maar leed toch aanzienlijke verliezen. In de gemeenten waar de *PS* lijsten indiende (of steunde), haalde ze 37,8% van de stemmen binnen. In 1988 ging het nog om 43,3%. De *PS* kwam in 187 gemeenten zowel in 1994 als in 1998 op. Daar daalde het procentueel kiescijfer van 44,1% naar 38,5%. Dit was het gevolg van verlies in 132 gemeenten en winst in 54 gevallen. De *PS* verloor vooral in de provincie Henegouwen en Waals-Brabant. In de gemeente Ramillies, behorende tot de laatstgenoemde provincie haalde de *PS* met 5,5% haar laagste score. Daarentegen scoorde de *PS* met 73,5% het sterkst in de gemeente Orey (provincie Luik). In Eupen bleef de *PS* op een status quo-positie.

Relatieve achteruitgang was er ook voor de *PSC*, zij het minder sterk dan bij de *PS*. In de gemeenten waar christen-democratische lijsten aantraden, konden deze op de bijval van 27,3% van het kiezerskorps rekenen. Dit is een half procent lager vergeleken met 1988. De *PSC* nam in 140 gemeenten zowel in 1994 als in 1988 deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. Daar liep haar procentueel kiescijfer terug van 27,6% naar 27%. De *PSC* liep het sterkst achteruit in de provincie Henegouwen. In Luxemburg, waar de *PSC* traditioneel sterk ingeplant is, was er eerder winst dan verlies. De *PSC* realiseerde met 69% van de stemmen haar grootste succes in Fernelmont (provincie Namen). Het meest tegenvallende resultaat werd opgetekend in het Luikse Seraing (7,9%).

Licht verlies was er ook voor de *PRL*. Waar ze lijsten indienden waren de liberalen goed voor 21,1% van de stemmen, dit is 0,8% minder vergeleken met 1988. In 107 gemeenten werden bij de jongste twee gemeenteraadsverkiezingen liberale lijsten ingediend. In 58 gevallen gingen de liberalen achteruit, tegenover winst

²⁵ In feite was de *ECOLO*-winst nog groter in de provincie Luxemburg, maar daar ging het maar om vier vergelijkbare gemeenten.

in 49 gemeenten. In procenten uitgedrukt kwam dit neer op een beperkte achteruitgang (van 21,7% naar 21,2%). In PRL-verliezen concentreren zich vooral in de provincie Namen, in de andere provincies zijn de resultaten vrij gelijklopend. Het beste liberaal resultaat boekte de door de PRL gesteunde lijst U.C. in Wassegès (provincie Luik) met 71,3%; de zwakste uitslag staat op naam van de PRL-afdeling in Rumes (provincie Henegouwen) die amper 5,4% van de stemmen binnenreef.

Hoewel we in regel niet ingaan op de resultaten van de diverse types kartellijsten, maken we toch een uitzondering voor de PSC-PRL-allianties in Wallonië. Deze worden traditioneel in nogal wat Waalse gemeenten ingediend, vaak om de discriminerende effecten van het Imperiali-verdelingssysteem (waar de PS vaak profijt uit haalt) te milderen. In 1994 was dit het geval in 52 gemeenten. Tabel VIII suggereert winst voor de PSC-PRL-kartellijsten (van 42,3% naar 47,2%). Hierbij moet wel rekening worden gehouden met het gegeven dat vergeleken met 1988 minder PSC-PRL kartellijsten werden ingediend. Hoger wezen we er reeds op dat de traditionele partijen in Wallonië meer deelnamen aan de gemeenteraadsverkiezingen. Rekening houdende met het betrekkelijk gering aantal gemeenten waar die lijsten werden ingediend, ligt het voor de hand dat een verandering in de frequentie van dit genre lijsten een scheeftrekking veroorzaakt in hun gewogen gemiddeld resultaat. We stellen immers vast dat in de 31 gemeenten waar in 1994 en in 1988 een PSC-PRL-kartellijst als keuzemogelijkheid aan de kiezer werd aangeboden het gemiddeld procentueel kiescijfer daalde van 47,8% naar 46%. Anders gesteld, in 19 gemeenten was er verlies, tegenover winst in 12 gevallen. Het meest opvallende resultaat haalde een dergelijke kartellijst in de gemeenten Chimay (Henegouwen) met 86,5% van de stemmen. In Amay (provincie Luik) kreeg deze lijst maar 17,5% van het kiezerskorps achter zich; meteen haar zwakste resultaat.

Tot slot dient vermeld te worden dat de *lokale lijsten* in Wallonië hun aandeel in het totaal van het kiezerskorps aanzienlijk zagen slinken. Hetzelfde gebeurde met *extreem-links*. Verder is ook de aanhang van het RW te verwaarlozen.

2. De spreiding van het stemmenaandeel van de partijen

Tabel IX deelt de stemmenpercentages behaalde door de grootste partijen in intervallen van 10% in.

TABEL IX

Wallonie. Procentueel aandeel van de vier grootste partijen per tien-procenten interval.

INTERVAL	PS	PSC	PRL	ECOLO
< 10 %	4,4	0,5	6,7	76,7
10 < 20 %	13,7	18,7	31,3	21,0
20 < 30 %	26,5	24,9	30,1	2,3
30 < 40 %	18,1	24,9	17,8	-
40 < 50 %	18,1	20,2	4,9	-
50 < 60 %	11,3	7,3	5,5	-
60 % +	7,8	3,6	3,7	-

Deze tabel illustreert het gewicht van de PS in de Waalse gemeenten. In bijna 1 op 5 gemeenten, waar de PS meestreed in de stembuslag, kreeg ze de helft of

meer van het kiezerskorps achter zich. Geen enkele andere partij benadert dit percentage. Niettemin boette de PS vergeleken met 1988 aan gewicht in ²⁶. Toen beschikte de PS in ruim 28% van de Waalse gemeenten over de helft van het electoraat. Ook in 1988 haalde de PS in slechts 11% van de gevallen de kaap van de 20% niet; in 1994 liep dit op tot 18%. De twee andere Waalse traditionele partijen zagen eveneens hun aantal absolute meerderheden (in stemmen uitgedrukt) teruglopen. Zo kon de PSC in 1988 in ruim 16% van de gevallen op de helft van de kiezers rekenen. Dit kromp tot 11% in 1994. Voor de PRL betrof het een afname van 12% naar 9%. ECOLO overschreed in bijna een kwart van de gemeenten de kaap van de 10%. In Limbourg, Baelen en Engis (alle drie behorende tot de provincie Luik) stemde meer dan 1 op 5 kiezers op de ECOLO-lijsten.

Tabel X staat stil bij het stemmenaandeel van de grootste partijen in verhouding tot het inwonertal van de gemeenten waar ze lijsten indienden.

TABEL X
Wallonie. Stemmenaandeel naar inwonertal.

AANTAL INWONERS	PS	PSC	PRL	ECOLO	LOKALE LIJSTEN
< 7.500	31,5	38,4	28,4	9,3	34,3
7.500 < 15.000	35,7	31,6	28,2	7,6	13,5
15.000 < 22.500	37,5	30,3	19,9	8,0	9,2
22.500 < 30.000	43,4	18,4	21,9	8,4	8,3
30.000 < 37.500	46,2	18,3	16,9	9,3	5,7
37.500 +	40,0	20,3	14,6	9,2	4,9

De PS behaalde nog altijd de meeste stemmen in de middelgrote gemeenten. Vergeleken met 1988 loopt haar aandeel in elke categorie gemeenten terug. Vooral in de grote steden dienden de socialisten terrein prijs te geven. De PSC zag ook in elke categorie gemeenten haar aanhang krimpen. In tegenstelling tot de PS kunnen de christen-democraten in de kleinere gemeenten op de meeste steun rekenen. De PRL vertoont hetzelfde beeld: sterkere inplanting in de kleinere gemeenten maar een terugloop in elke categorie. Met betrekking tot ECOLO is het verband tussen het inwonertal en de behaalde percentages minder hecht. Wel is de aangroei het sterkst in de kleinere gemeenten. Lokale lijsten blijven een typisch gegeven in de kleine gemeenten.

3. De impact van de bestuursmeerderheden

Naar analogie van tabel VI exploreert tabel XI voor Wallonië het verband tussen de behaalde resultaten van de grootste partijen en hun aanwezigheid in de aftredende bestuursmeerderheid ²⁷.

²⁶ Voor de vergelijking met 1988, zie J. ACKAERT, *a.w.*, blz. 372-373.

²⁷ De informatie inzake de samenstelling van de Waalse bestuursmeerderheden werd geput uit: L. ASSELBERGHS & F. VAN DE WOESTYNE, *Mémento Communal 1994*. Zaventem, 1994, Bijlage I, blz. 1-176. Gezien het beperkt aantal gemeenten waar ECOLO participeerde in het college van burgemeester en schepenen, laten we hen hier buiten beschouwing.

TABEL XI

Wallonië. Impact van de positie t.a.v. de bestuursmeerderheid op de verkiezingsuitslagen.

	AANTAL GEVALLEN WINST (in procenten)			INDEX PROCENTUEEL STEMCIJFER (1988/1982*100)		
	OPPO- SITIE	MEERDER- HEID	SIGNIF	OPPO- SITIE	MEERDER- HEID	SIGNIF
PS	33,3	26,8	0,210	92,2	89,5	0,395
PSC	45,0	45,0	1,000	102,5	100,9	0,714
PRL	53,4	36,7	0,084	110,0	96,3	0,012
PSC-PRL	52,6	16,7	0,045	102,1	89,2	0,044

In 1988 haalde de PS profijt uit haar aanwezigheid in de schepencolleges. In die gevallen waar ze behoorde tot de aftredende politieke meerderheid, won ze aanzienlijk meer dan in de gemeenten waar ze het vanuit de oppositie diende waar te maken. Daarentegen deden de PSC-PRL-kartellijsten het bijzonder goed vanuit de oppositie, en was er globaal verlies vanuit de meerderheid. De gegevens over 1994 wijzen niet volledig dezelfde richting uit. Geen enkele partij doet het nog beter vanuit de meerderheid dan vanuit de oppositie, dus ook de PS niet. Daarentegen gaan de anti-PS-kartels in tal van Waalse gemeenten meer vooruit waar ze het dienden op te nemen tegen een PS-meerderheid. Hetzelfde geldt ook voor de PRL; meer winst vanuit de oppositie dan vanuit de bestuursmeerderheid.

4. De zetelverdeling

Tabel XII geeft de evolutie weer van de zetelverdeling in de Waalse gemeenten.

TABEL XII

Wallonië. Evolutie van de zetelverdeling.

	1976	1982	1988	1994
PS	1.666	1.691	1.783	1.635
PSC	1.222	1.079	1.097	1.311
PRL	467	640	651	857
RW	90	16	7	1
ECOLO	-	47	82	144
PSC-PRL	366	523	496	462
UDRT	-	5	-	-
EXTREEM LINKS	67	44	15	7
EXTREEM RECHTS	-	-	-	28
PDB	19	14	4	-
DIVERS WAALS	-	2	-	-
LOKAAL	1.001	911	835	434

Deze tabel suggereert verlies van zetels voor de PS en winst voor PRL, PSC en ECOLO. De zetelwinst van de twee laatst genoemde moet worden gerelativeerd door te verwijzen naar het gegeven dat de PRL, PSC en ECOLO meer lijsten indienden of steunden bij de gemeenteraadsverkiezingen. Als gevolg hiervan zetelt ECOLO vandaag in 75 Waalse gemeenteraden, tegenover 46 in 1988. Extreemrechts telt voor het eerst raadsleden in 14 Waalse gemeenten.

Het zetelverlies van de PS wordt niet vertaald in een analoog machtsverlies. In 1988 beschikte de PS over 64 homogene meerderheden. In 1994 dienden de socialisten in totaal maar 1 in te leveren. De PSC verloor er 3 en houdt er dus 37 over. De PRL telt nog 18 homogene meerderheden (1 minder dan in 1988). Het aantal meerderheden van PSC-PRL-kartellijsten steeg van 26 naar 31. In 24 gemeenten beschikt een lokale lijst over de meerderheid, tegenover 32 in 1988.

3. De situatie in de provinciehoofdplaatsen

In *Bergen* verloor de PS, aangevoerd door aftredende burgemeester Lafosse en gesteund door vice-premier Di Rupo haar homogene meerderheid. De PS zag haar aanhang immers slinken van 49,7% tot 37,4%. Haar zetelaantal kromp van 25 naar 20, waardoor haar homogene meerderheid teloor ging. Dit verlies was deels toe te schrijven aan interne dissidenties in de PS. Een aantal socialisten traden samen met liberalen aan op de lijst 'Mons Démocratie et Liberté'. Deze lijst kreeg 14,4% van de stemmen achter zich, wat goed was voor 7 zetels. De PRL zelf - in 1988 goed voor 16,1% van de stemmen en 7 zetels - nam als dusdanig niet deel aan te gemeenteraadsverkiezingen en kampte ook met dissidenties. Behoudens de vermelde lijst MDL figureerden ook liberale kandidaten op de lijst 'Association des réformateurs libéraux', die 5,7% van het kiezerskorps achter zich kreeg en voortaan 2 leden telt in de gemeenteraad. De PSC ging licht vooruit van 20,8% naar 21,2% en beschikt over 10 raadsleden (+ 1). ECOLO leed een beperkt verlies. Met 10,1% van de stemmen gingen ze 0,4% achteruit, maar het zetelaantal blijft ongewijzigd op 4. Nieuw in de Bergense gemeenteraad is het Front National. Met 7% van de stemmen sturen ze een tweemansfractie naar de gemeenteraad.

Hoewel Bergen de hoofdplaats is van de provincie Henegouwen, werd omwille van het politiek en sociaal-economisch gewicht nog meer uitgekeken naar de kiesverrichtingen in *Charleroi*. Ook daar verloor de PS, geleid door aftredend burgemeester Van Cauwenberghe bijna 10% van de stemmen. Ze behoudt evenwel met 54% en 32 zetels (-5) een comfortabele meerderheid in de gemeenteraad. Gering verlies was er ook voor de overige partijen die aan de vooravond van de gemeenteraadsverkiezingen over een vertegenwoordiging in de gemeenteraad beschikten. De PRL strandde op 11,4% van de stemmen. Ondanks het beperkt stemmenverlies (-0,3) wonnen ze 1 zetel en tellen nu dus 6 raadsleden. De PSC, die 11,6% behaalde verloor 0,8% en tevens 1 raadslid. Ze houden er dus 5 over. Ook ECOLO diende een raadslid in te leveren. Met 6,3% (-1,3%) van de stemmen sturen ze voortaan een tweemansfractie naar de gemeenteraad. De grote winnaar was opnieuw het Front National, die 10,5% van het electoraat verzamelde. Ter vergelijking, in 1988 kreeg het FN amper 0,4% van de kiezers achter zich. Het FN vaardigt thans 5 leden af naar de gemeenteraad.

Luik stond in de belangstelling omwille van de reeks politieke schandalen die deze stad de vorige jaren trof en de interne strijd in de PS tussen de aanhangers van wijlen André Cools en de strekking rond Jean-Maurice Dehousse. Laatstgenoemde werd uiteindelijk lijststaanvoerder, maar kon niet verhinderen dat de PS terugviel van 40% tot 32,6%. Haar zetelaantal kromp van 23 naar 18. Verlies was

er ook voor de PRL. De liberalen kwamen uit op 19,7% (-2%). Van de 12 zetels behaald in 1988 hielden ze er 10 over. Licht verlies ook voor ECOLO. Met 11,1% verloor ze 0,2% en 1 zetel. De ecologisten resten dus nog 5 zetels. De grootste winnaar was extreem-rechts, in de gedaante van enerzijds het Front National en anderzijds AGIR. Ze behaalden elk voor het eerst 2 zetels. De grootste van beiden is AGIR, die voor het eerst deel nam aan de gemeenteraadsverkiezingen ²⁸. Dit leverde hen 6,2% van de stemmen op. Het Front National haalde net de 5% (tegenover 0,9% in 1988). Met 21,8% van de stemmen was de PSC de tweede winnaar van de gemeenteraadsverkiezingen in Luik. Ze dreven dus hun stemmen-aandeel op met 3,3%. Het zetelaantal groeide van 10 naar 12. Hierdoor beschikt de aftredende PS-PSC coalitie nog altijd over een ruime meerderheid.

Socialisten, christen-democraten en ecologisten waren de winnaars van de gemeenteraadsverkiezingen in *Aarlen*. De PSC won 3,9%. Met haar 34,9% van de stemmen kan ze op 11 zetels rekenen (+2). De PS kreeg 28,7% van de kiezers achter zich. De winst van 1,9% werd evenwel niet vertaald in een groter zetelaantal; dit bleef ongewijzigd op 8. ECOLO kon op de steun van 6,9% van het electoraat rekenen. De winst van bijna 1% was niettemin onvoldoende om de eenmansfractie uit te breiden. De PRL slaagde er ondanks stemmenverlies (-2%) met haar 24,2% toch in de 7 liberale zetels te vrijwaren. Door de resultaten van de PS en de PRL blijft het voortbestaan van de door hen in 1988 gevormde meerderheid mogelijk. Het grootste verlies werd door de plaatselijk lijst 'GERONS' geleden. Ze verloor 4,7% en hield er dus 5,3% over, maar verliest haar 2 vertegenwoordigers in de gemeenteraad.

De vier partijen die in 1988 over een fractie beschikten in de gemeenteraad van *Namen* dienden allen terrein prijs te geven (PS, PSC, PRL en ECOLO). Het grootste verlies kwam op rekening van de PS (aangevoerd door aftredend burgemeester Close). De socialisten zagen hun aanhang krimpen van 38,5% tot 32,3%. Van de 19 zetels verworven in 1988 dienden ze er 2 in te leveren. Aanzienlijk verlies ook voor de liberalen. De PRL kwam uit op 12,1% tegenover 17,1% in 1988. Hun zetelaantal slonk van 8 naar 5. In de derde plaats leden ook de christen-democraten een nederlaag. Ze gingen 3,7% achteruit. Met 26,4% maken ze aanspraak op 13 zetels in de gemeenteraad, 2 minder vergeleken met 1988. Niettemin beschikt de aftredende rooms-rode coalitie nog altijd over een meerderheid in de gemeenteraad. ECOLO verloor 2,2%, maar behoudt met 10,7% haar 5 zetels. De winst ging naar 2 partijen. In de eerste plaats verwierf de lijst 'Intérêts Communaux' (bestaande uit liberale en christen-democratische dissidenten) 10,1% en 4 zetels. In de tweede plaats kwam het Front National (die voor het eerst deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen) uit op 7,2%, wat hun 3 zetels opleverde.

De stad *Nijvel* promoveerde dank zij de uitvoering van de recentste staatshervorming tot hoofdplaats van de provincie Waals-Brabant. Een accurate vergelijking opstellen tussen de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 en 1994 is hier bijzonder moeilijk. In 1988 trad immers een kartellijst PSC-PRL aan. In 1994 gingen ze echter beiden hun eigen weg (telkens gesteund door een plaatselijke formatie). Een vergelijking is bijgevolg enkel mogelijk voor de PS en ECOLO. De socialisten behaalden 32,9% en 11 zetels. Dit komt neer op een achteruitgang van 4,7% en 1 zetel. ECOLO won 0,7% en kreeg 8,9% van het electoraat op zich. Haar eenmansfractie van 1988 werd in omvang verdubbeld. De lijsten PRL-UC en NN-

²⁸ In 1988 nam wel de lijst *Parti des Forces Nouvelles* aan de gemeenteraadsverkiezingen in Luik deel. Zij behaalden wel 2,9% van de stemmen maar geen zetels.

PSC behaalden respectievelijk 23,7% en 15,6%. In 1988 behaalde de PSC-PRL kartellijst en de lijst NN (die voorheen samen met de PS de bestuursmeerderheid vormde) respectievelijk 35,3% en 13,1%. Christen-Democraten en liberalen kregen in 1988 gezamenlijk 11 zetels toegewezen. De liberale lijst zich vandaag tevreden stellen met 7 zetels, de christen-democratische met 4. De plaatselijke lijst 'Intérêts Communaux' was goed voor 8% van het kiezerskorps en 2 zetels. Het Front National (die ook hier voor het eerst aantrad) reef 6,8% van de stemmen binnen, wat haar 1 zetel opleverde.

D. De resultaten in het Brusselse Gewest

1. De evolutie 1976-1994

Om verschillende redenen is een diepgaande statistische analyse van de gemeenteraadsverkiezingen in het Brusselse Gewest geen sinecure. In de eerste plaats varieert het aanbod aan type-lijsten sterk over de verschillende gemeenten²⁹. Dit lijkt een constante te zijn in Brussel, net als in 1988 ging het over 27 verschillende partijen en allianties van partijen. Dit, gecombineerd met een relatief beperkt aantal gevallen (19) maakt het formuleren van besluiten bijzonder risicovol. Tot slot treden over de verschillende verkiezingen heen vrij frequent wijzigingen op in de aard van de kandidatenlijsten. De kartels in Brussel zijn verre van duurzaam³⁰.

Tabel XIII poogt een overzicht te bieden van de electorale evolutie in de 19 Brusselse gemeenten tussen 1976 en 1994. De indeling in kolommen gebeurde naar analogie van tabel III. Met de rubriek 'Vlaamse' worden lijsten bedoeld tussen verschillende Vlaamse partijen (zoals bij voorbeeld de lijst 'SP-VU' in Ganshoren, of de lijst 'ELSENE' in de gemeente met dezelfde naam). Onder de rubriek 'Divers Lokaal' horen zowel plaatselijke lijsten, als bij voorbeeld politiek moeilijk te duiden burgemeesterlijst in Schaarbeek thuis). Waar extreem-rechts wordt vermeld, betreft het doorgaans het Front National.

TABEL XIII

Gemeenteraadsverkiezingen Brussel 1976-1994.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
CVP	1976	4	9,0	2,1	12.418
	1982	5	6,8	1,8	9.635
	1988	3	7,3	1,2	5.809
	1994	4	6,0	1,3	5.573

²⁹ Ter illustratie, Ecolo was de enige partij die in alle 19 Brusselse gemeenten een lijst indiende onder eigen naam.

³⁰ Voor een meer diepgaande analyse van de instabiliteit in het Brusselse partijsysteem, zie: K. DESCHOUWER, Partijsystemen in beweging. Enkele kanttekeningen bij de partijpolitieke verhoudingen in de 19 gemeenten sinds 1964. In: E. WITTE (red.), *Het probleem Brussel sinds Hertoginnedal*. Brussel, 1989, blz. 87-98.

PSC	1976	14	11,6	8,7	52.078
	1982	13	10,6	7,6	39.394
	1988	13	12,6	9,1	43.174
	1994	13	11,4	8,3	36.444
CVP-PSC	1976	5	24,7	6,1	36.678
	1982	3	24,0	4,5	23.607
	1988	3	29,0	5,5	26.211
	1994	3	27,4	3,0	13.236
SP	1982	5	3,9	1,3	6.646
	1988	2	5,0	0,9	4.165
	1994	1	5,6	0,5	2.232
PS	1976	15	17,7	14,1	84.573
	1982	15	12,0	9,9	51.514
	1988	11	15,5	9,5	45.321
	1994	15	13,4	10,6	46.315
SP-PS	1976	4	33,5	6,8	52.078
	1982	3	33,4	5,4	39.394
	1988	6	27,7	9,8	43.174
	1994	3	30,3	6,0	26.249
VLD	1976	1	7,2	0,1	737
	1982	3	3,4	0,9	4.811
	1988	1	5,2	0,6	3.030
	1994	3	2,8	0,5	2.191
PRL	1976	11	13,0	7,7	45.969
	1982	15	18,9	16,4	85.303
	1988	13	25,6	16,2	76.988
	1994	13	22,1	15,4	67.222
PL-LP	1976	8	16,7	7,4	44.327
VLD-PRL	1976	2	10,0	0,8	4.907
	1982	2	19,1	0,9	4.433
	1988	3	30,2	5,2	24.690
	1994	4	19,3	3,4	14.877

VU	1976	1	8,4	0,4	2.319
	1982	5	4,1	1,6	8.269
	1988	4	2,9	0,9	4.232
	1994	5	1,6	0,7	3.228
DIVERSE VLAAMSE LIJSTEN	1976	18	7,7	7,3	43.903
	1982	12	6,4	3,2	16.733
	1988	13	6,2	4,0	19.164
	1994	9	5,5	1,9	8.327
ECOLO	1982	16	6,6	6,1	31.644
	1988	18	8,0	7,7	36.636
	1994	19	8,6	8,6	37.638
FDF	1976	19	33,7	33,7	202.194
	1982	19	28,2	28,2	146.837
	1988	16	17,6	14,1	67.231
	1994	17	15,1	13,2	57.754
UDRT	1982	17	4,6	3,9	20.531
EXTREEM LINKS	1976	15	2,8	2,5	15.110
	1982	12	1,3	1,0	5.136
	1988	15	0,9	0,8	3.702
	1994	16	0,7	0,6	2.814
EXTREEM RECHTS	1976	1	0,3	0,0	147
	1982	7	1,5	0,5	2.682
	1988	8	2,8	1,4	6.756
	1994	17	9,1	8,6	37.374
VLAAMS BLOK	1982	2	1,8	0,2	798
	1988	7	1,9	0,9	4.150
	1994	11	3,2	2,3	10.130
PRL-PSC	1982	1	26,6	1,2	6.083
CVP-VLD	1982	2	5,1	0,6	2.954
	1994	1	5,5	0,7	3.013

PS-PSC	1982	1	40,1	0,5	2.860
	1988	1	47,3	0,6	2.928
	1994	1	48,9	0,6	2.735
PRL-FDF	1988	2	40,0	6,1	29.207
	1994	2	51,8	6,6	28.660
PS-FDF-PSC	1988	1	34,0	0,6	2.789
LOKALE	1976	11	3,1	2,2	13.194
LIJSTEN	1982	15	5,2	4,4	22.744
	1988	10	8,1	4,9	23.280
	1994	16	7,8	7,1	31.060

De grootste winnaar in Brussel is ongetwijfeld extreem-rechts. Zowel aan Vlaamse als aan Franstalige kant boekten extreem rechtse lijsten aanzienlijke vooruitgang. Aan Franstalige kant betrof het voornamelijk het Front National, aan Vlaamse kant het Vlaams Blok. Alle overige partijen gaven terrein prijs.

Het *Front National* nam in 17 gemeenten deel aan de verkiezingen. In 1988 waren er nog maar in acht Brusselse gemeenten Franstalige extreem-rechtse lijsten. In de 17 gemeenten behaalde het FN gemiddeld 9,1% van de stemmen. Voor het volledige Brusselse Gewest betekent dit 8,6%. In 1988 stond Franstalig extreem-rechts maar voor 1,4 van de Brusselse stemmen in. Het FN realiseerde haar hoogste score in Sint-Jans-Molenbeek (16,6%). Ook in Anderlecht (13,2%) en Koekelberg (12,6%) klommen ze boven de kaap van de tien procent. De laagste scores werden genoteerd in de meer residentiële Brusselse gemeenten zoals bij voorbeeld Sint-Pieters-Woluwe (2,8%) en Watermaal-Bosvoorde (3,8%).

Het *Vlaams Blok* trad in 11 Brusselse gemeenten aan tegenover 7 in 1988. In de 11 gevallen kreeg het 3,2% van het electoraat mee (dit komt neer op 2,3% op niveau van het Brusselse Gewest). In de 6 gemeenten waar het Vlaams Blok zowel in 1994 als in 1988 lijsten indiende, groeide hun aanhang van 1,8% naar 3,9%. Nergens ging het Vlaams Blok achteruit. In Evere stemde 6,2% van de kiezers voor het Vlaams Blok, wat meteen haar hoogste score is. De Vlaams Blok doorbraak is daarentegen het minst geslaagd in Ukkel (1%).

Tot de winnaars, zij het bescheiden, van de gemeenteraadsverkiezingen in Brussel behoort ook *ECOLO*. Ze was ook de enige partij die in alle Brusselse gemeenten onder haar eigen naam opkwam. *ECOLO* behaalde in het Brusselse Gewest 8,6% tegenover 7,7% in 1988 (weliswaar maar in 18 gemeenten). In de 18 gemeenten waar zowel in 1994 als in 1988 groene lijsten werden aangeboden, steeg de aanhang gering van 8% naar 8,7%. In 13 gemeenten was er vooruitgang, in 5 achteruitgang. Het succes van *ECOLO* was het grootst in Sint Gillis (+ 4,6%). Daarentegen verloor ze 3,7% in Koekelberg. *ECOLO* geraakte boven de tien procent in Elsene (12,9%), Sint-Gillis (11%) en Watermaal-Bosvoorde (11,3%). In Evere (6,1%) en Sint-Pieters-Woluwe (6,6%) waren de *ECOLO*-resultaten het meest bescheiden.

De *PRL* blijft in het Brusselse Gewest de grootste partij, hoewel haar aandeel in het totaal van de Brusselse stemmen slonk van 16,2% naar 15,4%. In de 11 Brusselse gemeenten waar zowel in 1988 als 1994 de kiezer werd geconfron-

teerd met lijsten van liberale signatuur bleef de PRL echter op een status quo-positie (24,5%). De Franstalige liberalen verloren in zes gemeenten en boekten winst in vijf gemeenten. De winst was het grootst in Etterbeek (+ 14,2%). In de stad Brussel zelf leden de Franstalige liberalen de grootste nederlaag (- 5,8%). In Etterbeek, Vorst, Ukkel en Sint-Pieters-Woluwe zijn de Franstalige liberalen de grootste partij. In twee Brusselse gemeenten (Elsene en Sint-Lambrechts-Woluwe) ging de PRL samen met het FDF naar de kiezer. Dit resulteerde in beide gevallen in verlies. In Elsene verloor deze lijst 14,2% vergeleken met de afzonderlijk ingediende lijsten in 1988. In Sint-Lambrechts-Woluwe ging het kartel met 8,5% achteruit. Het PRL-FDF kartel dat in 1988 in Anderlecht 23,9 behaalde trad niet meer aan in 1994. Het FDF en de PRL traden afzonderlijk naar de kiezer. Ze verwierven respectievelijk 11,2 en 14,6 procent, wat dus meer is dan onder kartelvorm. De in 1988 door PRL en PVV gesteunde lijst NOLS in Schaarbeek spatte uiteen in enerzijds een PRL-VLD lijst en een burgemeesterlijst. Deze kregen respectievelijk 16,5% en 20,5% van het kiezerskorps achter zich, meteen een achteruitgang van 9% tegenover de NOLS-lijst van 1988. Het globale stemmenaandeel van de liberale politieke familie slonk in de 19 Brusselse gemeenten van 22% naar 19,3%. Daarmee blijven ze in Brussel wel de grootste politieke familie. Het FDF zelf diende opnieuw terrein prijs te geven, zij het dat de achteruitgang minder spectaculair is dan wat in de jaren tachtig het geval was. In het Brusselse Gewest hielden 17 FDF-lijsten nog 13,2% van de stemmen over (tegenover 14,1% in 1988). In de vijftien gemeenten waar het FDF zowel in 1994 als in 1988 lijsten indiende, daalde haar gemiddeld procentueel kiescijfer gering van 17% naar 15,5%. Dit is het resultaat van verlies in 10 gemeenten en winst in 5. Het FDF verloor het sterkst in Watermaal-Bosvoorde (-11,4%, mede te wijten aan dissidenties). Niettemin blijft ze daar de grootste partij (met 24,4%). Dit is ook het geval in Oudergem met 46,2%. De grootste FDF-winst werd in Schaarbeek opgetekend (+ 3,9%).

Globaal verlies was er ook voor de PS. Weliswaar groeide het aandeel PS-stemmen in het totaal aantal uitgebrachte stemmen in het Brusselse Gewest, maar dit is louter toe te schrijven aan het feit dat de PS in 15 gemeenten met een eigen lijst aantrad, tegenover 11 gevallen in 1988. In de 11 gemeenten waar de PS zowel in 1994 als in 1988 met eigen lijsten deelnam aan de stembusslag, daalde haar score van 15,5% naar 14,6%. Anders gesteld, de PS verloor in 9 gemeenten en won in 2 gevallen (Brussel en Sint-Lambrechts-Woluwe). Het verlies was het grootst in Sint-Gillis (- 12,9%). In deze gemeente blijft ze met 47,5% wel de grootste partij. De door PS en SP gesteunde burgemeesterlijsten in Anderlecht en Evere verloren respectievelijk 14 en 10,2 procent, maar blijven met 23,3% en 44,1% in die gemeenten de grootste partij. Daarentegen was er aanzienlijke winst voor de door beide socialistische partijen gesteunde lijst in Sint-Jans-Molenbeek. Haar procentueel kiescijfer groeide van 22,5% naar 32,7%. In het totaal behaalden de socialistische partijen in Brussel 17,1% van de stemmen, ruim drie procent minder dan in 1988 (20,2%).

Tot de verliezers behoren ook de christen-democraten. Het aandeel stemmen van de PSC in Brussel slonk van 9,1% tot 8,3%. In 11 Brusselse gemeenten waar zowel in 1988 als 1994 PSC-lijsten werden aangeboden, daalde het procentueel kiescijfer gering van 12,5% naar 12,2%. De PSC ging slechts in drie gemeenten achteruit (Anderlecht, Jette en Ukkel). Vooral de verliezen in de twee laatst genoemde (respectievelijk -3,3% en -5,4%) waren dermate groot dat ze niet gecompenseerd werden door de successen in de overige 8 gemeenten. In Sint-Pieters-Woluwe boekte de PSC de grootste winst (+ 3,9%). In Jette blijft de christen-democratische lijst van Burgemeester Jean-Louis Thys wel de grootste partij. In de stad Brussel zelf spatte de PSC-CVB lijst van 1988 uiteen. De CVP ging scheep

met de VLD, hoewel dissidenten binnen de CVP trouw bleven aan BSC-CVB lijst van Michel Demaret (die in 1994 als burgemeester ontslag nam) en Minister van State Paul Vanden Boeynants³¹. Ondanks deze tribulaties bleef het verlies van de BSC-CVB lijst binnen de perken. Ze verloor weliswaar 3,4% maar bleef met 23,4% wel de grootste partij in de hoofdstad. De CVP-VLD lijst diende genoeg te nemen met 5,5%, hoewel de lijst BON-PVV in 1988 5,2% van de kiezers achter zich kreeg. Mede door de moeilijkheden in de hoofdstad verloor de christen-democratische familie in het Brusselse Gewest 3,2%. Ze is thans nog goed voor 12,6% van de stemmen in dit gewest.

De Vlaamse lijsten, in 1988 goed voor 8,5% van de stemmen, zagen globaal hun stemmenaandeel licht slinken tot 7,9%. De SP (-0,4%), VLD (-0,1%), VU (-0,2%) en Vlaamse kartellijsten (-1,4%) gaven terrein prijs. Winst, zij het beperkt, was er voor CVP (+0,1%) en het Vlaams Blok (+1,4%). Laatstgenoemde is daarmee de grootste Vlaamse partij in Brussel geworden.

Tot slot groeide op het eerste gezicht het aandeel van de lokale lijsten in Brussel. Ze kregen 7,1% van het kiezerskorps achter zich, tegenover 4,9 in 1988. Daarbij mag wel niet uit het oog worden verloren dat de BSC-CVB lijst in Brussel en de burgemeesterlijst in Schaarbeek tot deze categorie werden gerekend. Dit verklaart de vooruitgang van deze categorie lijsten.

2. De zetelverdeling

Tabel XIV geeft de evolutie weer van de zetelverdeling in het Brusselse Gewest over de periode 1976-1994. Die tabel vermeldt niet afzonderlijk de anderstalige raadsleden die verkozen werden op lijsten van partijen behorende tot een taalgroep.

TABEL XIV

Brussel. Evolutie van de zetelverdeling.

	1976	1982	1988	1994
CVP	16	13	10	5
PSC	55	50	57	51
CVP-PSC	44	34	38	34
SP	-	5	4	-
PS	106	89	71	74
SP-PS	48	24	72	46
VLD	-	2	2	1
PRL	51	108	117	102
VLD-PRL (inc. PL-LP)	48	14	34	39
VU	2	4	1	-
FDF	264	225	108	99
ECOLO	-	28	37	45
VLAAMS BLOK	-	-	-	4

³¹ Deze lijst kreeg wel geen toelating het PSC-letterwoord te gebruiken.

	1976	1982	1988	1994
UDRT	-	13	-	-
PRL-PSC	-	10	-	-
CVP-VLD	-	2	-	2
PS-PSC	-	14	16	16
PRL-FDF	-	-	40	47
PS-FDF-PSC	-	-	9	-
EXTREEM LINKS	2	-	-	-
EXTREEM RECHTS	-	-	1	47
DIVERS VLAAMS	36	15	19	10
DIVERS LOKAAL	3	17	29	29

In 9 van de 19 Brusselse gemeenten kwam een homogene meerderheid uit de stembus. Dit is een status quo vergeleken met 1988. Het FDF behield haar enige meerderheid in Oudergem. In Evere en Sint-Gillis slaagden ook de socialistische partijen daarin. In Ganshoren was dit het geval met de christen-democratische burgemeesterlijst. De PRL beschikt voortaan over twee homogene meerderheden in Brussel. In 1988 was dit enkel het geval in Koekelberg. De gemeenteraadsverkiezingen van 1994 voegden daar ook Sint-Pieters-Woluwe aan toe. Door het uiteenspatten ging de meerderheid van de lijst NOLS in Schaarbeek wel teloor. Voorts bleven de PRL-FDF meerderheden in Elsene en Sint-Lambrechts-Woluwe overeind, net als de meerderheid van de socialistisch-christen-democratische lijst in Sint-Joost-Ten-Node. Het is niet mogelijk op basis van tabel XIV exact het aandeel Nederlandstalige raadsleden te bepalen. Het bestaan van tweetalige lijsten (b.v. het Front National) staat dit in de weg. Daarenboven werden in een aantal gemeenten Nederlandstaligen verkozen op Franstalige lijsten (bij voorbeeld de PS). Kris Deschouwer houdt het bij een status-quo positie (11,1% van de Brusselse raadsleden zouden Nederlandstalig zijn) ³².

III. Veranderingen in het lokaal politiek systeem?

Welke veranderingen bracht 9 oktober 1994 aan het plaatselijk politiek systeem? Daags na de gemeenteraadsverkiezingen ontwaarde Eerste-Minister Dehaene het probleem van de politieke versplintering. In zijn ogen nam dit probleem een dergelijke omvang aan dat de discussie omtrent enkele modaliteiten in de kieswetgeving diende te worden geopend ³³. Deze paragraaf poogt na te gaan in welke mate kan worden gesproken over een afbrokkeling van het plaatselijk politiek systeem, zoals dit zich voordeed bij de parlementsverkiezingen van 24 november 1991. Daarbij wordt enerzijds ingegaan op de verschillen en gelijkenissen tussen de uitslagen van de parlements- en gemeenteraadsverkiezingen en anderzijds op de versplintering in de gemeenteraden zelf. Een tweede belangrijke verandering, in de wetgeving althans, was de verplichting het aantal kandidaten van hetzelfde geslacht op een lijst te beperken tot drie vierden. Op de effecten hiervan wordt ingegaan aan het slot van deze paragraaf.

³² G. FONTEYN, Status-quo voor Vlaamse stemmen in Brussel. In: *De Standaard*, 1 februari 1995.

³³ *De Morgen*, 11 oktober 1994.

A. Gemeenteraadsverkiezingen - parlamentsverkiezingen

De participatie aan de verkiezingen is een eerste indicator om de stabiliteit van het politiek systeem te meten. De *opkomst* bij de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 bedroeg 92,3%, wat een afname van 1,2% betekent tegenover 1988. De groei van het absentisme was het grootst in Vlaanderen, maar Brussel telt nog altijd de meeste afwezige kiezers (15,4%). Het is de eerste keer sinds 1976 dat de non-participatie in die mate toenam. De omvang van het absentisme bij de jongste gemeenteraadsverkiezingen ligt 0,4% hoger dan bij de parlamentsverkiezingen van 24 november 1991. Hoewel dit verschil klein lijkt, is het de eerste keer na de samenvoeging van gemeenten dat een discrepantie van die omvang kon opgetekend worden tussen gemeenteraadsverkiezingen en de voorafgaande parlamentsverkiezingen. Naast het absentisme is het aandeel *blanco-ongeldige* stemmen een tweede maatstaf van de participatie. Dit aandeel groeide, vergeleken met de vorige gemeenteraadsverkiezingen, beduidend minder sterk. Vijf procent van de kiezers bracht een blanco-ongeldige stem uit, wat amper 0,3% meer is in vergelijking met 1988. Deze vorm van stemverzeking nam vooral in Vlaanderen en Wallonië toe, daar waar in Brussel een afname van een vol procent werd vastgesteld. Daarenboven brachten ruim 2% van de kiezers minder een blanco/ongeldige stem uit bij de gemeenteraadsverkiezingen dan bij de voorafgaande parlamentsverkiezingen. Samenvattend, de cijfers inzake het absentisme zouden op een achteruitgang van de participatie kunnen wijzen, maar de gegevens over het blanco/ongeldig stemmen spreken dit dan weer tegen. In beide gevallen is er wel sprake van een toename, maar zeker het aandeel blanco/ongeldige stemmen blijft beduidend onder het gemiddelde van de parlamentsverkiezingen.

Tabel XV poogt de resultaten van elke partij bij de parlaments- en de gemeenteraadsverkiezingen te vergelijken. Bij de interpretatie van deze gegevens moet met verschillende beperkingen rekening worden gehouden. Zo vormt bij de organisatie van parlamentsverkiezingen het kanton en niet de gemeente de kleinste kiesomschrijving. Slechts in 46 gevallen valt de gemeentelijke omschrijving samen met de kantonnale. Daarnaast stelt zich het bijzonder probleem in Halle-Vilvoorde waar sommige gemeenten verdeeld werden over meer dan één kanton. In de derde plaats zorgt de wijzigende politieke morfologie in Brussel voor onoplosbare interpretatieproblemen. Daarenboven is de inzet van de gemeenteraadsverkiezingen niet dezelfde als die van de parlamentsverkiezingen.

De weergegeven cijfers voor de parlamentsverkiezingen in tabel XV zijn de uitslagen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Voor de gemeenteraadsverkiezingen zijn de vermelde cijfers de percentages voor elke partij berekend op het totaal van de gemeenten waar de betrokken partij een lijst indiende. Dit brengt mee dat de totalen niet gelijk zullen zijn aan honderd. De vergelijking wordt beperkt tot het Vlaamse en het Waalse Gewest en de grootste politieke partijen ³⁴.

³⁴ Voor de resultaten van de parlamentsverkiezingen werd een beroep gedaan op: W. FRAEYS, Les élections législatives du 17 avril 1977. In: *Res Publica*, 1977, nr. 3, blz. 495-513; W. FRAEYS, Les élections législatives du 8 novembre 1981. In: *Res Publica*, 1982, nr. 1, blz. 129-149; W. FRAEYS, Les élections législatives du 13 décembre 1987. In: *Res Publica*, 1988, nr. 1, blz. 3-24; W. FRAEYS, Les élections législatives du 24 novembre 1991. In: *Res Publica*, 1992, nr. 2, blz. 131-153. Voor de parlamentsverkiezingen van 1995 steunen we op eigen berekeningen gebaseerd op MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN (Directie Verkiezingen en Bevolking), *Parlamentsverkiezingen. Uitslagen der verkiezingen van 21 mei 1995. Volledige vernieuwing van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Officiële uitslagen*. Brussel, 1995, 153 blz.

TABEL XV

Vergelijking parlementsverkiezingen - gemeenteraadsverkiezingen.

	1974	1976	1977	1978	1981	1982	1985	1987	1988	1991	1994	1995
	K	G	K	K	K	G	K	K	G	K	G	K
VLAANDEREN												
CVP	39,9	42,8	43,9	43,5	32,0	37,5	34,6	31,4	37,0	26,9	36,4	27,3
SP	22,3	21,3	22,4	20,9	20,6	21,82	3,7	24,2	21,1	19,4	19,6	19,9
VLD	17,3	16,4	14,5	17,2	21,1	16,2	17,4	18,5	17,7	19,0	20,3	20,8
VU	16,8	14,7	16,7	11,5	16,0	14,4	12,7	12,9	11,6	9,3	9,1	7,4
AGALEV				0,3	4,0	6,2	6,1	7,3	6,9	7,8	8,2	7,0
VL BLOK	2,1	1,8	2,5	2,2	3,0	6,1	10,3	10,3	12,2			
WALLONIE												
PS	36,8	42,0	38,7	36,7	36,2	41,6	39,5	43,9	43,3	39,2	37,8	33,7
PSC	22,6	28,3	25,7	26,9	19,6	27,8	22,6	23,2	27,8	22,5	27,3	22,5
PRL	15,1	16,5	18,9	17,4	21,7	22,2	24,2	22,2	21,9	19,8	21,1	23,9(*)
RW	18,5	10,9	9,5	9,2	5,5	5,8	0,6	0,8	1,5	0,2	4,2	-
ECOLO				1,2	6,1	7,2	6,2	6,5	8,5	13,5	8,5	10,3
EX-RECHTS						1,4			1,9	2,4	7,9	5,7

K: Parlementsverkiezingen. Uitslagen Kamer van Volksvertegenwoordigers

G: Gemeenteraadsverkiezingen

* Op 21 mei 1995 dienden de PRL en het FDF gezamenlijke lijsten in.

Deze tabel blijft, voor de christen-democraten over de taalgrens heen, op belangrijke verschillen tussen de parlements- en gemeenteraadsverkiezingen wijzen. Zowel de CVP als de PSC blijven het beter doen bij de gemeenteraadsverkiezingen dan bij de parlementsverkiezingen. De CVP haalt ruim 9% meer bij de gemeenteraadsverkiezingen dan bij de voorafgaande en volgende parlementsverkiezingen, de PSC bijna 5%. Het valt daarenboven op dat de CVP tussen 1988 en 1994 op lokaal vlak maar relatief weinig terrein prijs gaf, daar waar de verliezen tussen de parlementsverkiezingen van 1987 en 1991 aanzienlijk groter waren. In het socialistische kamp vallen de verschillen tussen SP en PS op. Voor de SP bleef maar weinig verschil over tussen de gemeenteraadsverkiezingen en de parlementsverkiezingen. Daarentegen luidde het PS-verlies bij de gemeenteraadsverkiezingen de nederlaag op 21 mei 1995 (parlementsverkiezingen) in. Niettemin kan de PS nog altijd over een groter stemmenpotentieel beschikken bij gemeenteraadsverkiezingen dan bij de parlementsverkiezingen. Bij de liberalen aan beide zijden van de taalgrens is het omgekeerd; voor hen kondigden de gemeenteraadsverkiezingen vooruitgang aan, die op 21 mei 1995 werd bevestigd door de parlementsverkiezingen. Op het eerste gezicht bleef de achteruitgang van de VU bij de gemeenteraadsverkiezingen binnen de perken, maar men mag niet uit het oog verliezen dat de VU in veel minder gemeenten aantrad. De VU verloor overigens nog veel meer op 21 mei 1995. AGALEV ging daarentegen vooruit. In tegenstelling tot de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 slaagden de Vlaamse groenen er wel in vooruit te gaan vergeleken met de parlementsverkiezingen. De parlementsverkiezingen van 21 mei 1995 stelden abrupt een einde aan die trend. ECOLO stagneerde bij de gemeenteraadsverkiezingen en gaf eveneens terrein prijs

bij de parlementsverkiezingen (hoewel ze op 21 mei 1995 een hoger kiescijfer behaalde dan bij de gemeenteraadsverkiezingen). Tot slot valt de stabilisering van extreem-rechts in Vlaanderen op. Het Vlaams Blok bleef op het niveau van de parlementsverkiezingen van 1991. Daarentegen is er aan de andere zijde van de taalgrens wel degelijk sprake van een doorbraak van extreem-rechts. Deze is daar zelfs meer uitgesproken bij de gemeenteraadsverkiezingen dan bij de parlementsverkiezingen.

B. Meer versplintering?

Hoger gaven we reeds aan dat sommigen de verbrokkeling van het plaatselijk politiek systeem als belangrijkste 'trend' ontwaarden na de stembusslag van 9 oktober 1994. De validiteit van deze interpretatie wordt op een drievoudige manier getoetst. In de eerste plaats geeft tabel XVI de evolutie van het aantal kandidatenlijsten voor de gemeenteraadsverkiezingen en het aantal fracties in de gemeenteraden weer voor de periode 1976-1994.

TABEL XVI

Evolutie van het aantal kandidatenlijsten en fracties (1976-1994).

	1976		1982		1988		1994	
	N	GEMID.	N	GEMID.	N	GEMID.	N	GEMID.
AANTAL LIJSTEN								
Vlaanderen	1285	4,17	1470	4,77	1524	4,95	1683	5,46
Wallonië	984	3,76	1042	3,98	963	3,67	1095	4,18
Brussel	138	7,26	193	10,16	169	8,89	200	10,53
Het Rijk	2407	4,09	2705	4,59	2656	4,51	2978	5,06
AANTAL FRACTIES								
Vlaanderen	1065	3,46	1189	3,86	1205	3,91	1265	4,11
Wallonië	812	3,10	790	3,02	774	2,95	836	3,19
Brussel	102	5,37	118	6,21	109	5,73	123	6,47
Het Rijk	1979	3,36	2097	3,56	2088	3,54	2224	3,78

Op het eerste gezicht is deze tabel een ondersteuning voor de 'afbrokkelings-hypothese'. De politieke competitie nam onmiskenbaar toe. In indexvorm uitgedrukt, steeg het aantal deelnemende lijsten tussen 1988 en 1994 met 13,4%. Die toename was het grootst in Brussel en het minst uitgesproken in Vlaanderen (zij het dat de Vlaamse gemeenten gemiddeld een grotere politieke competitie kennen dan de Waalse). Een blik terug in de tijd stemt tot enige voorzichtigheid. Tussen 1976 en 1982 nam de competitie immers ook al met 12,3% toe. Daarenboven was er een globale terugval tussen 1982 en 1988. Dit brengt mee dat de groei tussen 1988 en 1994 overgeaccentueerd dreigt te worden. Verder mag men niet vergeten dat het landelijk politiek systeem inzake partijaanbod aanzienlijk werd uitgebreid in de jaren tachtig (door bij voorbeeld de opkomst van AGALEV, ECO-

LO, het Vlaams Blok, Rossem en recent extreem-rechts in Wallonië), zodat een groeiende competitie op plaatselijk vlak te verwachten was. Tot slot dient te worden aangestipt dat de evolutie van de omvang van de politieke competitie maar één indicator is. Een andere is de evolutie van het aantal fracties in de gemeenteraden. De betrokken gegevens zijn veel minder frappant. Het aantal fracties groeide tussen 1988 en 1994 maar met 6,5%, beduidend minder dus dan de toename van het aantal lijsten³⁵. Men mag evenmin uit het oog verliezen dat het aantal fracties in de periode 1976-1982 al met 6% steeg en nadien slonk. Die groei was opnieuw het meest uitgesproken in Brussel en het minst in Vlaanderen. De evolutie van de politieke competitie en het aantal fracties die de 'verbrokkelings-hypothese' lijkt te ondersteunen, moet dus gerelativeerd worden. Als tweede indicator nemen we het aantal door de kiezer gevormde homogene meerderheden. Tabel XVII geeft de evolutie ter zake weer.

TABEL XVII

Evolutie van het aantal homogene meerderheden 1976-1994.

	1976	1982	1988	1994
Vlaanderen	197	134	151	140
Wallonië	159	168	181	173
Brussel	8	6	9	9
Het Rijk	364	308	341	322

Deze tabel toont aan dat de verbrokking, uitgedrukt in het kleiner aantal gevormde homogene meerderheden, weliswaar toenam, maar zeker geen absoluut hoogtepunt bereikte. Anders geformuleerd: in 1994 kwam in 54,7% van de Belgische gemeenten een homogene meerderheid tot stand, wat een afname betekent met 3,2% maar nog altijd meer is dan de situatie in 1982 (52,3%). De evolutie van het aantal homogene meerderheden is dus niet overtuigend om te spreken over een reële afbrokking van het plaatselijk politiek systeem. Als derde maatstaf gebruiken we fractionaliseringsindex van Douglos Rae. Die index loopt van 0 (1 partij heeft alle zetels) tot 1 (een oneindig aantal partijen beschikt telkens over 1 zetel)³⁶. De ontwikkeling van die index wordt weergegeven in tabel XVIII.

35 Het gegeven dat het aantal fracties niet evenredig groeide met het aantal kandidatenlijsten kan gedeeltelijk worden verklaard door de effecten van het Imperiali-verdelings-systeem, dat een drempel opgooit ten aanzien van kleinere politieke formaties. Dit zet vraagtekens achter de opportuniteit van eventuele wijzigingen aan het kiessysteem om de 'versplintering tegen te gaan'. Het Imperiali-systeem lijkt deze functie reeds adequaat te vervullen. Zie hierover: J. ACKAERT, Imperiali, D'Hondt en Niemeyer als verdelingstechnieken bij de gemeenteraadsverkiezingen. In: *Res Publica*, 1989, nr. 3, blz. 359-384.

36 I.F. = $1 - \sum | (z_i / Z)^2 |$

met z_i = aantal zetels behaald door partij i
 Z = totaal aantal te begeven raadszetels.

Bron: D. RAE, *The political consequences of electoral laws*. New Haven, 1967, blz. 56.

TABEL XVIII

Evolutie van de fractionalisatie-index (1976-1994).

	1976	1982	1988	1994
Vlaanderen	0.57	0.61	0.60	0.61
Wallonië	0.56	0.55	0.54	0.56
Brussel	0.66	0.68	0.65	0.71
Het Rijk	0.57	0.59	0.58	0.59

Het cijfermateriaal dat deze tabel bevat, biedt geen evidentie voor de 'afbrokkelingshypothese'. De fractionalisering nam slechts in beperkte mate toe vergeleken met 1988, maar situeert zich op het niveau van 1982. Bijgevolg kan geen gewag worden gemaakt van een uitzonderlijke toename van de fractionalisering, het blijft hoogstens beperkt tot een schommeling.

Op het eerste gezicht zijn er dus genoeg redenen om te twijfelen aan de 'afbrokkelingshypothese'. Men mag nochtans niet om het gegeven voorbij stappen dat de traditionele partijen in Vlaanderen als dusdanig minder aan de verkiezingen deelnamen. Het groeiend aantal lijsten dat niet onder een nationale politieke partij kan thuisgebracht worden, wettigt het vermoeden dat meer kartellijsten aantraden. We kunnen voorlopig enkel veronderstellen dat de trend tot versplintering (tijdelijk?) werd afgeremd door kartelvorming.

C. De vertegenwoordiging van vrouwen

De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 werden ook gekenmerkt door het beperken tot drie vierden van het aantal kandidaten van hetzelfde geslacht op de kandidatenlijsten. Een enquête uitgevoerd door de minister bevoegd voor het gelijke-kansenbeleid leert dat deze norm ruimschoots werd gehaald³⁷. De vrouwen namen 32,1% in van de kandidatenlijsten³⁸. Dit aandeel was het hoogst in Brussel (39,9%). Vlaanderen (36,7%) ging Wallonië net vooraf (32,2%). Het aandeel vrouwelijke kandidaten was het hoogst bij het FDF (50,2%) en het laagst bij de VLD (28,1%). Het effect naar de aanwezigheid van vrouwen in de gemeentelijke politieke instellingen wordt weergegeven in tabel XIX.

TABEL XIX

De vertegenwoordiging van vrouwen in de gemeentelijke politieke instellingen 1976-1994 (in %).

	1976	1982	1988	1994
Raadsleden	9,2	9,8	13,8	19,9
Schepenen	6,4	7,1	10,4	14,1
Burgemeesters	2,0	2,9	3,9	5,1

³⁷ Cijfers ter beschikking gesteld door de Minister van Tewerkstelling en Arbeid en het Gelijke-Kansenbeleid.

³⁸ Een vergelijking met 1988 is wegens gebrek aan cijfermateriaal niet mogelijk.

Op het niveau van de raadsleden lijkt de maatregel effect te ressorteren. De toename van het aantal vrouwelijke raadsleden over de periode 1988-1994 is aanzienlijk groter dan in de periode 1982-1988. De meeste vrouwelijke raadsleden werden in Brussel verkozen (28,2%), gevolgd door Vlaanderen (20,2%). Wallonië heeft met 18,1% de minste vrouwelijke verkozenen. Het FDF telt verhoudingsgewijze het grootste aandeel vrouwelijke verkozenen (38,5%), de VU het kleinste aantal (12,4%).

Hoewel het effect van de wettelijke ingreep duidelijk is, kan uit die cijfers ook worden besloten dat die maatregel op zich onvoldoende is om alle achterstand van vrouwen weg te werken. Vrouwen zijn gemiddeld genomen electoraal minder succesvol dan mannen. Van alle vrouwelijke kandidaten werd 15,3% verkozen. Van alle mannelijke kandidaten haalden daarentegen 29% de gemeenteraad³⁹. Daarenboven neemt de doorstroming af bij de onrechtstreeks verkozen politieke instellingen. De groei van het aantal vrouwelijke schepenen is veel minder stevig dan de toename van het aantal vrouwelijke raadsleden. Bij de (weliswaar benoemde, maar in regel door gemeenteraadsleden voorgedragen) burgemeesters lijkt de aangroei in de periode 1988-1994 amper groter te zijn dan in de voorafgaande periode.

IV. Besluiten

De opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 daalde met meer dan 1% vergeleken met 1988. De afname kwam vooral tot uiting in het Vlaanderen. Het aandeel blanco/ongeldig stemmen nam daarentegen met amper 0,3% toe. In Brussel verminderde deze vorm van stemonthoudingen; in de andere gewesten groeide het.

In Vlaanderen namen de landelijke politieke partijen minder onder het nationaal nummer deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. In Wallonië deed zich daarentegen het omgekeerde voor. De discussie over politieke vernieuwing op plaatselijk vlak en de daaruit voortvloeiende experimenten met nieuwe allianties lijkt zich vooralsnog vooral te beperken tot Vlaanderen.

Tot de grootste winnaars in Vlaanderen behoren het Vlaams Blok, AGALEV en de VLD. De verliezers zijn de VU, de SP en de CVP. In Wallonië is extreem-rechts de grote winnaar. De uitslagen van de traditionele partijen en ECOLO wijzen eerder op verlies of stagnatie. Extreem-rechts en ECOLO boeken tenslotte ook terreinwinst in Brussel, ten nadele van de overige partijen. Hoewel in Brussel de politieke vertegenwoordiging van de Nederlandstaligen op peil blijft, verzwakt ze in de faciliteitengemeenten. Daar deinde het Franstalig kiezerskorps verder uit.

Hoewel er geen volmaakt parallellisme bestaat tussen de parlements- en gemeenteraadsverkiezingen kunnen we ons niet van de indruk ontdoen dat de landelijke trends (zoals opgetekend op 24 november 1991) zich in afgezwakte vorm ook laten gelden op plaatselijk vlak. Vooral het lokaal succes van extreem-rechts in alle gewesten en het verlies van socialisten en christen-democraten over beide zijden van de taalgrens illustreert dit. Toch kunnen we beide types van verkiezingen nog altijd niet volledig gelijkschakelen. Het gepubliceerd cijfermateriaal ondersteunt de hypothese over de versplintering van het plaatselijk politiek land-

³⁹ Eigen berekeningen op basis van cijfers ter beschikking gesteld door de Minister van Tewerkstelling en Arbeid en het Gelijke-Kansenbeleid.

schap niet. De politiek competitie (gemeten aan de hand van het aantal deelnemende lijsten) nam inderdaad toe. De toename van het aantal fracties in de gemeenteraden was niet evenredig. Daarenboven is de vermenigvuldiging van het aantal lijsten en fracties niet uitzonderlijk te noemen. We kenden daar immers in 1982 al een aanzienlijke stijging van, zonder dat toen gerept werd over 'versplintering'. Ook de reductie van het aantal homogene meerderheden is niet uitzonderlijk. Vandaag zijn er nog altijd meer homogene meerderheden dan in 1982. Tot slot kende de fractionaliseringsindex allesbehalve een spectaculaire toename.

Dit betekent niet dat er geen wijzigingen op til zijn in het lokaal politiek systeem. Eén vaststelling maar: daar waar tot 1988 partijen die tot de aftredende bestuursmeerderheid behoorden, relatief met een voordeel naar de kiezer trokken, stellen we vast dat die 'wetmatigheid' tot het verleden behoort. Integendeel zelfs, de cijfers waarover we beschikken tonen zelfs aan dat de liberalen (aan beide zijden van de taalgrens) het verhoudingsgewijze beter doen vanuit de oppositie dan vanuit de meerderheid. Dit is wellicht één van de markantste besluiten uit de voorbije gemeenteraadsverkiezingen. De indruk wordt immers gewekt dat besturen electoraal niet meer loont. Tot slot steeg als gevolg van wetgevend werk de vertegenwoordiging van vrouwen in de gemeenteraden. Dit betekent niet dat alle drempels voor vrouwen meteen opgeheven zijn. Vrouwelijke kandidaten maken gemiddeld minder kans op verkiezing dan mannelijke. Daarenboven nam de aanwezigheid van vrouwen in de onrechtstreeks verkozen gemeentelijke politieke instellingen niet evenredig toe.

Summary: The results of the 1994 Belgian local elections.

The institutional setting of the 1994 local elections was characterized by a by law introduced limitation of campaign expenditures and the increased share (at least 25%) of female candidates.

In spite of compulsory voting rules, the turnout decreased with 1,2%. The proportion of blanc or invalid votes increased slightly with 0,3%.

The results of the local elections followed the trends drawn by the 1991 general election. This means general losses for the traditional parties and large progress for the extreme right-wing parties. In the Flemish region, the winners were the extreme right-wing Vlaams Blok, the ecologist AGALEV and the VLD liberals. The others parties lost votes. This was particularly the case for the Flemish-nationalist VU, followed by the socialists (SP) and the christian-democrats (CVP). In the Walloons region, all the traditional parties were set back or stagnated. The socialists (PS) suffered the largest decline, but the liberals (PRL) and christian-democrats (PSC) lost voters too. The ecologist ECOLO only kept a modest status quo position. On the other hand, the extreme right-wing parties Front National and Agir realised a breakthrough. In Brussels, we notice the same tendencies, set-backs for the traditional parties and progress for the extreme right-wing parties (of both languages). The ecologists belonged there also to the winning side. Nevertheless, the fragmentation of the local political system should not be dramatized.

In general terms, parties supporting the leaving political majorities in the municipalities were no longer electorally favoured. On the contrary, the liberals realized better results in these municipalities where they belonged to the opposition.

Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1993 en 1994

Opgesteld door Peter JANSSENS

Assistent aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven, in samenwerking met de secretariaten van de politieke partijen.¹

DE CHRISTELIJKE VOLKSPARTIJ (CVP)

1. Algemeen congres

In 1993 en 1994 werden er vijf congressen gehouden.

- Brussel, Brugge, Sint-Katelijne-Waver, Hasselt, 5 en 6 juni 1993.
Congres: "Politiek dicht bij de mensen."
- Aalst, 28 september 1993.
Agenda: Nationale meeting gemeenteraadsverkiezingen 1994.
- Gent, 26 februari 1994. Agenda: Verkiezingscongres. Goedkeuring statuten. Congres: "Europa in goede handen"
- Gent, 28 mei 1994.
Agenda: Nationale Europa-meeting CVP.
- Leuven, 18 september 1994.
Agenda: Nationale startmeeting gemeente- en provincieraadsverkiezingen.

2. Partijraad

In 1993 en 1994 kwam de partijraad niet bijeen.

3. Algemeen partijbestuur

3.1 Samenstelling

Artikel 42 van de partijstatuten: "Het algemeen partijbestuur bestaat uit:

¹ Heel in het bijzonder wensen wij mevrouw L. Decuypere van Agalev, de heer L. Vanmaercke van de CVP, de heer D. Houttekier van de SP, de heer G. van Hevele van de VLD en de heer N. Moyaert van de VU te bedanken.

1. Leden met stemrecht:

a) de leden aangewezen volgens artikel 23.2.e door de arrondissementale partijbesturen. Voor het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde voegt zich hierbij een lid aangewezen uit en door de Hoofdstedelijke Partijraad. Elke arrondissementale afdeling is gerechtigd tenminste één afgevaardigde aan te wijzen als lid van het partijbestuur. Daarenboven is elke arrondissementale afdeling gerechtigd vanaf 5000 leden en daarna per schijf van 5000 leden een extra afgevaardigde aan te wijzen. Waar de afvaardiging vanuit de arrondissementale afdeling uit 3 of meer leden bestaat moet minstens 1/3 jonger dan 35 jaar zijn en er moet minstens één vrouw, respectievelijk man zijn in opgenomen;

Adriaenssens Annemie
Benoit Marc
Bergmans Lisette
Crabbe Roland
De Crem Pieter
De Lange Gerard
Delvou Monique
De Ryck Monique
De Smedt Chantal
De Vlies Carl
De Winne Etienne
D'Hooghe Jacques
Elsen Jef
Janssens Willy
Ghekiere Guido
Lambers Peter
Ostijn Guido
Philips Tuur
Sannen Jos
Segers Leonard
Severs Tom
Smeets Luc
Strubbe Johan
Vaasen Raf
Van Canneyt Luk
Vandenberghe Pieter
Van Den Bogaert Guido
Van Den Bossche Marcel
Van Den Heuvel Koen
Vermeulen Wim
Vyvey Christa
Wambacq Frans
Wijnants Johny
Willemaers Mieke

b) de leden die rechtstreeks verkozen worden. Dit zijn:

1. de voorzit(s)ter, gekozen door de leden;

2. een aantal leden te kiezen door het algemeen partijcongres. Dit aantal is 1/2 van het aantal leden die door de arrondissementen worden afgevaardigd;

Van Hecke Johan
Van Peel Marc (eerste ondervoorzitter) ² *
Merckx-Van Goey Trees
(tweede ondervoorzitter)*
Amssoms Chris
Audoor Caroline
Baeck Karel
Buijs Willy
De Schamphelaere Mia
Doomst Michel
Gabriels Jef
Heeren Veerle
Helsen Ludo
Lenaerts Lieven

2. Leden aangeduid met * zetelen de facto in het algemeen partijbestuur.

c) de leden die ambtshalve toetreden.

Dit zijn:

1. de voorzit(s)ter en 4 leden van de CVP-Kamerfractie, de voorzit(s)ter en één lid van de CVP-Senaatsfractie, de voorzit(s)ter en 4 leden van de CVP-fractie in de Vlaamse Raad, en de voorzit(s)ter van de Vlaamse EVP-fractie in het Europees Parlement, allen gekozen door hun respectievelijke fracties;

2. twee leden van het dagelijks bureau van de CVP-Jongeren en twee leden van het dagelijks bureau van de CVP-Werkgroep 'Vrouw en Maatschappij', waaronder de respectievelijke voorzit(s)ters;

3. de CVP-leden van de Federale, de Vlaamse regering en de Brusselse Gewest Regering, de CVP-voorzit(s)ter(s) van de parlementaire instelling(en);

Manteleers Michel
Taes Chris
Van Campen Marcel
Van Cauwelaert Annelies
Van Den Berghe Jean-Pierre
Van Hecke Mieke
Vleeshouwers Bart
Willems Annick

Kamer

Dupré Jos
Tant Paul
Van Parys Tony

Senaat

De Roo Johan
Arts Alex
De Seranno Jos
Didden Maurice
Martens Luc

Vlaamse Raad

Van Rompuy Eric
Deprez Paul
Leysen Anie
Olivier Marc

Brusselse Hoofdstedelijke Raad

Vandenbossche Walter

Europees parlement

Tindemans Leo
Marck Pol

CVP-Jongeren

Caluwé Ludwig
Suys Raf

CVP-Werkgroep Vrouw en Maatschappij

de Bethune Sabine
Van Vaerenbergh Myriam

Leden van de Federale Regering

Dehaene Jean-Luc
Bourgeois André
Delcroix Leo

Van Rompuy Herman
Smet Miet

Leden van de Vlaamse Regering

Van Den Brande Luc
Demeester-De Meyer Wivina
Kelchtermans Theo

Weckx Hugo

Lid Brusselse Hoofdstedelijke Executieve

Chabert Jos

Voorzitter van de Senaat

Swaelen Frank

4. een vertegenwoordig(st)er aangeduid door de leden bij de BSD en overzee; Van Bladel Paul
5. de voorzit(s)ter van de vereniging van oud-CVP-parlementsleden; Devos Godelieve
6. de voorzit(s)ter van de vereniging van CVP-raadsleden; Ansoms Jos
7. de voorzit(s)ter van de CDE-werkgroep;
8. de voorzit(s)ter van de CVP-werkgroep Senioren;

Croux Lambert
(Commissie buitenland)*

d) de bestuursleden, gecoöpteerd door bovenvermelde leden, voor maximum 1/2 van het onder a) aangegeven aantal leden. De coöptatie moet rekening houden met bijzondere ervaring, deskundigheid of functie en moet gebeuren met het oog op het verzekeren van een evenwichtige vertegenwoordiging van de maatschappelijke geledingen, de arrondissementen, de jongeren, de vrouwen. Personeelsleden van de partij en haar bijzondere organen en organisaties, personeelsleden van parlementsleden, kabinetsmedewerkers die werkzaam zijn op het kabinet van een Minister, Staatssecretaris of medewerkers verbonden aan één van de parlementaire fracties komen evenwel niet in aanmerking voor coöptatie. Gecoöpteerde partijbestuursleden krijgen ambtshalve ontslag indien zij een ambt van kabinetslid of van medewerker bij één van de parlementaire fracties aanvaarden. Het algemeen partijbestuur kan op de kandidatuurstelling voor de coöptatie met een 2/3 meerderheid een uitzondering toestaan.

Becq Sonja
Braet Hilde
Daniels Jos
Delannoy Mark
Devoldere-Demedts Hilde
Gotzen Rudi
Justaert Marc
Lyben Hubert
Olbrechts Jean-Pol
Peers-Geuens Régine
Smits Jan
Stalmans Jos
Steverlynck Jan
Stivigny Christian
Swinnen Monique
Vandevelde Dirk
Windels Roger
Wulleman Gerard

2. Leden met raadgevende stem

- a)* de algemeen secretaris; Willems Luc
- b)* de secretarissen van de CVP-Kamerfractie, CVP-Senaatsfractie en de CVP-fractie in de Vlaamse Raad;
- c)* de directeur van de studiedienst; Maertens Paul
- d)* de directeur van het IPOVO;

e) de woordvoerder van de CVP. Hij/zij staat in voor het verslag van de bestuursvergaderingen;

f) de personeelsleden-secretarissen van één van de bijzondere vaste commissies en werkgroepen en van de bijzondere organisaties, zoals beschreven in de artikelen 50 en 60 en van de CVP-Jongeren en van de CVP-Werkgroep 'Vrouw en Maatschappij' zoals beschreven in de artikelen 70 en 80."

Martens Wilfried (gewezen voorzitter)*
Verhaegen Walter (administratief directeur)*

Artikel 42.1.3: "Het algemeen partijbestuur kan alle personen die het wenst te raadplegen, uitnodigen en horen."

In de verslagperiode werden Agnes Luyckx en Vera Van Der Borgh uitgenodigd.

3.2 Frequentie van samenkomst

Het algemeen partijbestuur komt maandelijks samen, uitgezonderd in de vakantiemaanden.

4. Algemeen partijbureau

4.1 Samenstelling

Artikel 43.1.2: "Het algemeen partijbureau is samengesteld uit:

1. Leden met stemrecht:

a) de algemeen voorzit(s)ter en de beide ondervoorzit(s)ters waaronder minstens 1 man of vrouw;

Van Hecke Johan (voorzitter)
Van Peel Marc (eerste ondervoorzitter)
Merckx-Van Goey Trees (tweede ondervoorzitter)

b) tien niet-parlementsleden, te kiezen door en uit het algemeen partijbestuur;

Amssoms Chris
Baeck Karel
De Schamphelaere Mia
Gabriels Jef
Helsen Ludo
Lyben Hubert
Steverlynck Jan
Vaasen Raf
Van Cauwelaert Annelies
Van Den Heuvel Koen
Windels Roger

c) de voorzit(s)ters en een tweede vertegenwoordig(st)er van de CVP-fracties in de parlementaire instellingen in ons land en in het Europees Parlement;

Senaat
De Roo Johan
Arts Alex
De Seranno Jos
Didden Maurice
Martens Luc

Kamer

Dupré Jos

Tant Paul

Van Parys Tony

Vlaamse Raad

Van Rompuy Eric

Deprez Paul

Leysen Anie

Olivier Marc

Brusselse Hoofdstedelijke Raad

Vandenbossche Walter

Europees Parlement

Tindemans Leo

Marck Pol

d) de Eerste Minister of eventueel Vice-Eerste Minister en de Voorzit(s)ter van de Vlaamse Regering wanneer zij tot de CVP behoren en één lid uit de Federale en uit de Vlaamse regering en uit de Brusselse Gewest Regering;

Leden van de Federale regering

Dehaene Jean-Luc

Bourgeois André

Delcroix Leo

Van Rompuy Herman

Smet Miet

Leden van de Vlaamse regering

Van Den Brande Luc

Demeester-De Meyer Wivina

Kelchtermans Theo

Weckx Hugo

Lid Brusselse Hoofdstedelijke Excutieve

Chabert Jos

e) de voorzit(s)ters van de parlementaire instellingen, indien zij tot de CVP behoren;

Swaelen Frank (Senaatsvoorzitter)

f) de algemeen voorzit(s)ter van de CVP-Jongeren;

Caluwé Ludwig

g) de algemeen voorzit(s)ter van de CVP-Werkgroep 'Vrouw en Maatschappij';

de Bethune Sabine

h) de voorzit(s)ter van de vereniging van CVP-raadsleden;

Ansoms Jos

i) de voorzit(s)ter van de CVP-werkgroep Senioren.

2. Leden met raadgevende stem

a) de algemeen secretaris;

Willems Luc

b) de directeur van de studiedienst;

Maertens Paul

c) de directeur van IPOVO;

d) de woordvoerder van de partij."

Lambert Croux en Wilfried Martens namen eveneens deel aan de vergaderingen van het algemeen partijbureau.

4.2 Frequentie van samenkomst

Het algemeen partijbureau komt wekelijks samen, uitgezonderd in de vakantie maanden.

5. Voorzitter

Herman Van Rompuy was partijvoorzitter tot september 1993. Johan Van Hecke werd voorlopig aangeduid op voordracht van de verenigde fracties en bevestigd in zijn functie op het partijbestuur van 7 september 1993. De definitieve aanduiding via een rechtstreekse verkiezing door de leden vond plaats op 5 december 1993. 39.459 leden stemden ja (91,05% van de stemmen).

6. Ondervoorzitters

Marc Van Peel en Trees Merckx-Van Goey werden door het algemeen partijbestuur aangeduid tot respectievelijk eerste en tweede ondervoorzitter.

7. Kaderleden

Gemeenteraadsleden	2.883
Schepenen	658
Burgemeesters	164
OCMW-voorzitters	166
OCMW-raadsleden	1.071
Gedeputeerden	13
Volkvertegenwoordigers	39
Senatoren	36
Federale ministers	5
Vlaamse ministers	4

8. Ledenaantallen

De CVP telde in 1993 124.747 leden en in 1994 121.499 leden.

Arrondissementele spreiding in 1994:

Aalst	7.770
Antwerpen	12.282
Brugge	4.539
Brussel	1.858
Dendermonde	4.949
Gent-Eeklo	8.905
Halle-Vilvoorde	14.604
Hasselt - Sint-Truiden	7.397
Ieper	1.804

Kortrijk	4.413
Leuven	9.253
Mechelen	10.445
Oostende-Veurne-Diksmuide	4.814
Oudenaarde	3.011
Roeselare-Tielt	4.564
Sint-Niklaas	3.930
Tongeren-Maaseik	8.620
Turnhout	8.229
CVP-Overzee	112
TOTAAL	121.499

Er waren in 1994 72.974 mannen en 48.403 vrouwen lid.

Leeftijdsstructuur in 1994:

- 35 jaar	16.539
36 - 55 jaar	43.384
56 - 65 jaar	22.876
+ 65 jaar	38.700

9. Personeelsbestand ³

9.1 Belangrijkste functies

- Nationale secretaris: Willems Luc
- Studiedienst CEPES (Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies)
 - Directeur: Maertens Paul
 - sinds december 1994: Falter Rolf
 - Secretaris-generaal: Poncelet André-Marie
 - Administratief secretaris: Servais André
 - Adviseurs (5 Nederlandstaligen en 4 Franstaligen)
 - 9 administratieve en logistieke medewerk(st)ers
- Vormingsdienst IPOVO (Instituut voor Politieke Vorming)
 - Afgevaardigd beheerder: Van Peel Marc*
 - Directeur: Deckers Miet
 - 2 inhoudelijke medewerk(st)ers
 - 5 provinciale verantwoordelijken
- Pers en communicatie
 - Woordvoerder: De Backer Dirk
 - sinds september 1993: Buijs Willy
 - CDO (Christen-Democratische Omroep) en KEERPUNT ⁴:
 - Heymans Mark
 - sinds januari 1994: Van Buyten Alain

³ * behoren niet tot het personeelsbestand maar zijn verkozen in deze functie.

⁴ Het ledenblad ZEG werd in december 1993 omgedoopt tot KEERPUNT.

- Dienst Internationale Betrekkingen en CDE (Christen-Democraten voor Europa)
 - Voorzitter CDE: Benoit Marc*
 - Voorzitter Internationale Betrekkingen: Croux Bert*
sinds januari 1994: Eyskens Marc
 - Secretaris: Willems Paul
- Groeperingen
 - Vrouw & Maatschappij:
 - Voorzitster: de Bethune Sabine*
 - Nationaal secretaris: Scheerlinck Leen
 - CVP-jongeren:
 - Voorzitter: Caluwé Ludwig*
 - Secretaris: Thijs Erika
 - Adjunct-secretaris: Moeyersoons Rosita
 - Vereniging CVP-raadsleden:
 - Voorzitter: Ansoms Jos*
 - Secretaris: Van Loock Raymond
 - Senioren:
 - Voorzitter: Windels Roger*
 - Secretaris: Steevens Gert
sinds juni 1994: Ballon Hilde
- Commissies:
 - Commissie Buitenland onder voorzitterschap van Croux Bert*
(sinds januari 1994: Eyskens Mark)
 - Communicatiecommissie onder voorzitterschap van Taes Chris*
 - Commissie van Beroep onder voorzitterschap van Bevernage Carl*

9.2 *Parlementaire medewerkers*

- 20 wetenschappelijke medewerkers waarvan 4 in de Senaat, 10 in de Kamer en 6 in de Vlaamse Raad.

9.3 *Globaal aantal tewerkgestelden*

- 25 personen zijn werkzaam op de partijdiensten. Fractiemedewerkers en personeelsleden van CEPES zijn hierin niet begrepen.

10. Partijfinanciën ⁵

Het betreft de verslaggeving van de activiteiten van de Christelijke Volkspartij, van de VZW Agora ⁶ en van de VZW Maatschappij en Beweging ⁷ voor de periode

⁵ Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1397/1 (G.Z. 1993-1994) (Kamer), pp. 2-7. Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1810/1 (G.Z. 1994-1995) (Kamer), pp. 2-13.

⁶ Oppericht conform artikel 22 van de wet van 4 juli 1989.

⁷ Oppericht krachtens artikel 104, 3°, I van het Wetboek van Inkomstenbelasting 1992.

1 januari 1993 tot en met 31 december 1994.

<i>Ontvangsten</i>	1993	1994
- courante ontvangsten:	243.321.391	225.619.526
- financieel resultaat:	2.188.504	4.390.129
- uitzonderlijk resultaat:	2.237.311	108.053
<i>Uitgaven</i>		
- courante uitgaven:	235.927.471	225.699.751
<i>Resultaat:</i>	11.819.735	4.417.957

11. Publikaties

11.1 Instituut voor Politieke Vorming (IPOVO)

1993

- *Mijn gemeente, mijn thuis - Handboek voor een creatief gemeentebestuur.*

1994

- *Politiek Brussel, de staatsvorming.*
- *Politiek Brussel, de federale besluitvorming, gemeenschappen en gewesten. Samenvatting voor studenten.*
- *Gemeente en provincie. Basisbrochure werking gemeente en provincie.*
- J. SMITS, *De Europese verkiezingen van 12 juni 1994.*
- J. SMITS, *De Memoires van Gaston Eyskens.*

s.d.

- *Frakties aan het werk.*

11.2 Vereniging van CVP-raadsleden

- *Telegram: Maandblad voor gemeentelijke en provinciale mandatarissen. Op-lage: 3800 exemplaren.*
- Dossiers:
 - *Het beleidsideeënboek. (1993)*
 - *Mijn gemeente, mijn thuis - Handboek voor een creatief gemeentebestuur. (1993)*

11.3 CEPES

- *Nieuw tijdschrift voor politiek. (Tweemaandelijks)*
- *CEPES-Bladen:*
 - *Mediawetgeving. (1993)*
 - *Naar een nieuwe democratie. (1993)*
 - *Objectief werkgelegenheid. Analyse en aanbevelingen. (1994)*
- *CEPES-Kronieken:* Maandelijks (één uitgave voor juli en augustus). De kronieken geven een overzicht van de gebeurtenissen van de voorbije maand. Er verschijnen elke maand zes kronieken:
 - De sociale toestand.
 - De economische toestand.
 - De financiële toestand.
 - De internationale toestand.

- De binnenlandse politiek.
- Efemeriden.
- *CEPESS-Dossiers*: 10 nummers per jaargang
- Buiten reeks: A. ALEN, F. MEERSSCHAUT, *De Grondwet van het federale België*. 1994, 137 p.

11.4 Vrouw en maatschappij

- *Niet zonder ons*. Ledenblad, verschijnt 4 maal per jaar.
- *Nieuwsbrief*.
- *Vrouwen vandaag: Vrouwen en Europa*. (1994)
- *Europees manifest - Europese verkiezingen juni 1994*.
- *Tien prioriteiten Vrouw en Maatschappij voor de gemeenteraadsverkiezingen 1994*.
- *Resultaten gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 9 oktober 1994*.

11.5 CVP-Jongeren

- *Radikaal*: Tijdschrift van de CVP-Jongeren, 10 nummers per jaar. Oplage: 9500 exemplaren.
- *De eerste keer. Praktisch campagneboek*. (1994)
- *Hoog tijd voor een nieuw beleid*. (1994, bijlage bij Radikaal)

11.6 CVP

- ledenblad: *Zeg* (1993): 110.000 exemplaren
Keerpunt (1994): 110.000 exemplaren
- kaderblad: *Zeg-kaders* (1993)
Campagnekrant (1994): 5.000 exemplaren
Wordt vervolgd (december 1994): 8.000 exemplaren
- boeken:
 - J. VAN HECKE, *De slogans voorbij*. 1994.
 - *Europa in goede handen*. 1994, door de kandidaten voor de Europese verkiezingen geschreven.

12. Organogram

Gezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de toestand dd. 1992 verwijzen we naar het organogram in de "Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1991 en 1992". In: Res Publica, 1993, nr. 3-4, blz. 519.

DE SOCIALISTISCHE PARTIJ (SP)

1. Nationaal partijcongres

In 1993 en 1994 werden er drie congressen georganiseerd.

- Blankenberge, 17 april 1993.
- Agenda: Politiek en administratief congres.
Opkomst: 950 aanwezigen.

- Antwerpen, 18 en 19 december 1993.
Agenda: Referendum oktober 1993, politieke vernieuwing.
Opkomst: 800 aanwezigen per dag.
- Hasselt, 5 maart 1994.
Agenda: Europese verkiezingen.
Opkomst: 900 aanwezigen.

2. Raad van voorzitters en secretarissen

De raad van voorzitters en secretarissen kwam in de beschouwde periode drie maal samen.

- Brussel, 30 maart 1993.
Agenda: Politieke actualiteit.
Opkomst: 500 aanwezigen.
- Brussel, 12 juni 1993.
Agenda: De toekomst van de pensioenen. Coöptatie leden van het partijbureau en leden van de administratieve commissie.
Opkomst: 400 aanwezigen.
- Gent, 9 oktober 1993.
Agenda: Startschot gemeenteraadsverkiezingen 1994.
Opkomst: 1.000 aanwezigen.

3. Coöptatieraad

De coöptatieraad kwam niet bijeen in de periode 1993-1994.

4. Administratieve commissie

4.1 Samenstelling

Artikel 42: "De administratieve commissie telt naast de partijvoorzitter 16 leden:

a) de partijvoorzitter;	Vandenbroucke Frank (tot oktober 1994)
Tobback Louis (vanaf oktober 1994)
b) acht leden verkozen op het tweejaarlijks administratief congres;	Derycke Erik (<i>voorzitter</i>)
De Muyler Roger
Dufaux Julien
Huybrechts Wim
Jaspers Helmut
Naegels Willy
Suykens Lucien
Triest Guido
c) vier leden aangeduid door het partijbureau;	Lemonnier Martine
Maximus Lydia
Van Swieten Ann
Vermeir René

- d) vier leden aangeduid door het college van federale secretarissen; Andre Alain
Vanlerberghe Myriam
Vercruysse Freddy
Vancoppenolle Chris
- e) één lid aangeduid door de Jongsocialisten; Uyttebroeck Guy
- f) één lid aangeduid door de Socialistische Vrouwen; Claes Vera
- g) één lid aangeduid door de Centrale voor Socialistisch Cultuurbeleid; Leunens Patrick
- h) lid met raadgevende stem: Blomme Linda
Houttekier Dirk
- i) aanvulling volgens de bepalingen van artikels 68, 69 en 70 (vertegenwoordiging van vrouwen, jongeren en senioren).” Houbrechts Nicole
Syvertsen Roland

4.2 Frequentie van samenkomst

De administratieve commissie kwam in de verslagperiode 8 keer samen in plenaire vergadering.

5. Partijbureau

5.1 Samenstelling

Artikel 34: "Het politiek bureau bestaat uit:

- a) de partijvoorzitter; Vandenbroucke Frank (tot oktober 1994)
Tobback Louis (vanaf oktober 1994)
- b) de nationale secretaris; Blomme Linda
- c) de adjunct-nationale secretaris; Houttekier Dirk
- d) leden met stemrecht; Baldewijns Eddy
Bossuyt Gilbert
Cools Bob
De Meyer Magda
De Loor Herman
Devos Gio
Dielens Fred
Geuens Jos
Leclercq Jan
Lemonnier Martine
Maximus Lydia
Merchiers Nadia
Sleeckx Jef
Swinnen René

	Vandekerckhove Ivan
	Van Der Sande Jean
	Van Swieten Ann
	Vanvelthoven Louis
	Vermeir René
	Verschueren Karel
e) ministers en staatssecretarissen (met raadgevende stem);	Claes Willy
	De Batselier Norbert
	Detiège Leona
	Van den Bossche Luc
	Tobback Louis (tot oktober 1994)
	Grijp Rufin
	Derycke Erik
	Colla Marcel
f) leden met raadgevende stem."	Beke Frank
	Hancké Lode
	Erdman Frank
	Colpaert Toon
	Van Wolputte Walter
	De Vits Mia
	Peeters Guy
	Casaer Dylan
	Van der Maelen Dirk
	Voorhamme Robert
	Delathouwer Robert
	Van Dyck Fons
	Van Miert Karel
	Willockx Freddy

5.2 Frequentie van samenkomst

Het partijbureau komt wekelijks op maandag samen, uitgezonderd de vakantieperiodes.

6. Partijvoorzitter

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 nam Frank Vandenbroucke ontslag als voorzitter. Louis Tobback werd door het partijbureau aangeduid als interim voorzitter tot het volgend statutair congres.

7. Partijsecretaris

In de periode 1993-1994 was Linda Blomme nationaal secretaris.

8. Adjunct-nationaal secretaris

In de periode 1993-1994 was Dirk Houttekier adjunct-nationaal secretaris.

9. Kaderleden

	1993	1994
- federale ministers en staatssecretarissen	4	4
- Vlaamse ministers	4	4
- volksvertegenwoordigers	27	27
- senatoren	25	25
- leden Brusselse Hoofdstedelijke Raad	2	2
- Europarlementairen	3	3
- provincieraadsleden	85	87
- bestendig afgevaardigden	7	10
- gemeenteraadsleden	991	871
- schepenen	199	214
- burgemeesters	37	40
- OCMW-voorzitters	40	45
- OCMW-raadsleden	472	409
- bestuursleden	6.400	6.450

10. Partijleden

De SP telde in 1993 89.085 leden. Gegevens over het ledenbestand van 1994 zijn nog niet beschikbaar.

Arrondissementele spreiding

	1992	1993
Aalst	5.191	5.363
Antwerpen	14.651	14.009
Brugge	2.118	2.133
Brussel-Halle-Vilvoorde	8.280	7.418
Dendermonde	2.445	2.351
Gent-Eeklo	10.002	9.390
Hasselt-Sint-Truiden	8.628	8.138
Ieper	2.211	2.087
Kortrijk	3.128	2.934
Leuven	9.085	8.572
Mechelen	8.043	7.703
Oostende-Veurne-Diksmuide	3.145	3.123
Oudenaarde-Ronse	1.948	1.791
Roeselare-Tielt	2.471	2.383
Sint-Niklaas	1.859	1.721
Tongeren	6.186	6.073
Turnhout	3.960	3.896
TOTAAL	93.351	89.085

In 1994 werden een aantal federaties gefusioneerd zodanig dat de omschrijving van de nieuwe federaties overeenkomen met de omschrijving van de kieskringen zoals die bepaald werden in het Sint-Michiels-akkoord.

11. Personeelsbestand

Opsomming van de belangrijkste functies:

- Nationaal secretaris	Blomme Linda
- Adjunct-nationaal secretaris	Houttekier Dirk
- Jongsocialisten	Uyttebroeck Guy
- Socialistische Vrouwen	Lemonnier Martine, nationaal secretaris (tot oktober 1993) Claes Vera (vanaf november 1993)
- Internationaal secretaris	Drijbooms Dirk (tot december 1994) Van der Maelen Dirk (vanaf januari 1995)
- Vormingscentrum Herman Vos	Blomme Linda, directeur Snoeck Marc, secretaris
- Socialistische Omroep	Blomme Linda
- CSC-Vormingswerk	Leunens Patrick, nationaal secretaris Vranckx Willy, stafmedewerker
- SEVI	Colpaert Toon, directeur Triest Guido, secretaris
- IPSA	Devos Gio, coördinator

12. Partijfinanciën *

De in het verslag opgenomen activiteiten omvatten deze van het nationaal secretariaat van de Socialistische Partij, van de VZW SOCFIN ⁹ en van de VZW Aktie en Informatie ¹⁰ voor de periode 1 januari 1993 tot en met 31 december 1994.

<i>Ontvangsten</i>	1993	1994
- courante ontvangsten:	110.000.380	119.464.353
- financieel resultaat:	3.541.792	3.033.988
- uitzonderlijk resultaat:	3.424.318	1.202.041
<i>Uitgaven</i>		
- courante uitgaven:	112.625.711	114.987.683
<i>Resultaat:</i>	4.340.779	8.712.699

⁸ Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1397/1 (G.Z. 1993-1994) (Kamer), pp. 14-18. Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1810/1 (G.Z. 1994-1995) (Kamer), pp. 23-32.

⁹ Opggericht conform artikel 22 van de wet van 4 juli 1989.

¹⁰ Opggericht krachtens artikel 92 van het Wetboek van Inkomstenbelasting.

13. Publikaties

13.1 Programmatische publikaties en brochures

a) Socialistische Partij

1993

- *De Ronde van Vlaanderen van de SP.*
- *Werkingsverslag 1991-1992.*
- *Rapporten en verslagen van de werkgroepen.*
(Politiek en administratief congres, 17-18 april 1993)
- *De SP vraagt bijkomende initiatieven van Europa voor economisch en sociaal herstel.*
- *De sociale zekerheid veiligstellen en pensioentoestand voorbereiden.*
- *Lezersenquête "Doen".*
- *13 vragen om een einde te stellen aan de VLD-kakafonie.*
- *Hoop op een andere toekomst.*
- *Wat ik nog zeggen wou: Commentaar van de SP-leden bij het referendum.*

1994

- *Grenzen aan de toenemende kracht en snelheden van voertuigen.*
- *Oproep voor een ander Europa.*
- *Het regeringsbeleid vandaag en morgen.*
- *Dossier: De werking van de Europese instellingen van Maastricht.*
(i.s.m. fractie van de Partij van de Europese Sociaal-Democraten)
- *De vierdagenweek als project voor een betere samenleving.*
- *Regieboek gemeenteraadsverkiezingen 1994.*
- *Programma gemeenteraadsverkiezingen.*
- *Resultaten provincieraadsverkiezingen 9 oktober 1994.*
- *Resultaten gemeenteraadsverkiezingen 9 oktober 1994.*
- *De rechten van het raadslid.*

b) Studie- en documentatiecentrum Emile Vandervelde Instituut

SEVI-dossiers

1993

- *Controle- en inspectiediensten in kaart gebracht.*
- *Veilig verkeer? Moed & kunnen.*
- *Cultuurverandering in openbare diensten.*

1994

- *Nieuwe partner in het grotere Europa.*
- *De rode herinnering. Sociaal democraten in Praag.*
- *Het VLD-alternatief. Gewikt en gewogen.*
- *Het gezin gezien?*
- *De Belgische fiscaliteit.*

SEVI-Paperclips

1993

- *Welke wegen leiden naar nieuwe banen?*
- *De ecotaks getakseerd.*
- *Het nieuwe België.*

1994

- *Geplande arbeidsplaatsen.*
- *Scheiden met minder lijden.*
- c) Instituut voor Plaatselijke Socialistische Actie (IPSA)
 - *De rechten van het raadslid.* (heruitgave)
 - *Fractiewerking.* (brochure)
 - *Lokale tewerkstelling.* (documentatiemap)
 - *Wonen in je gemeente.* (documentatiemap)

13.2 Periodieke publikaties

- a) Socialistische partij
 - *SP-Aktueel:* kaderblad (verschijnt ad hoc)
 - *Doen:* ledenmagazine (maandelijks, niet in juli en augustus)
- b) Jongsocialisten
 - *JS-Flash:* verschijnt acht maal per jaar
- c) CSC-Vormingswerk
 - *Golflengte:* driemaandelijks
- d) SV
 - *Inkijk:* driemaandelijks
- e) Centrale voor Socialistisch Cultuurbeleid
 - *De Hoogste Tijd:* driemaandelijks
 - *Periodiek verschijnsel:* tweemaandelijks
- f) SEVI
 - *SEVI-Tijdingen:* driemaandelijks
 - *Socialistische Standpunten:* tweemaandelijks
- g) IPSA
 - *IPSA-mededelingen:* verschijnt vijf maal per jaar

14. Organogram

Gezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de toestand dd. 1992 verwijzen we naar het organogram in de "Morfolgie van de Vlaamse politieke partijen in 1991 en 1992". In: Res Publica, 1993, nr. 3-4, blz. 529.

VLAAMSE LIBERALEN EN DEMOCRATEN (VLD)**1. Congres**

In de periode 1993-1994 werden drie congressen gehouden.

- Kortrijk, 26-28 maart 1993. Statutencongres.
- Gent, 22-24 oktober 1993. Congres: "Burgerdemocratie". Opkomst: max. 750 deelnemers stemmingen.¹¹

¹¹ Cijfers participerende observatie Afdeling Politologie.

- Hasselt, 18-20 maart 1994. Congres: Sociale zekerheid. Opkomst: max. 750 deelnemers stemmingen.¹¹

2. Algemene ledenvergadering

Artikel 7 van de partijstatuten:

"De algemene ledenvergadering is samengesteld uit de partijleden. De algemene vergadering komt minstens éénmaal per jaar samen op een vooraf bepaalde dag. Zij wordt verder bijeengeroepen op initiatief van de voorzitter, het bestuur of op vraag van 1/5 van de, of duizend leden...."

In de praktijk wordt de algemene ledenvergadering voor een congres georganiseerd. Merk op dat de geregistreerde kiezers hier niet mogen aan deelnemen.

3. Bestuur

3.1 Samenstelling

Artikel 9:

"Het bestuur is samengesteld uit de in nuttige volgorde verkozen leden. Het nationaal bestuur bestaat uit 31 leden.... Naast de voorzitter, de secretaris en de penningmeester bestaat elk bestuur voor de helft uit niet-mandatarissen. Te dien einde wordt een gelijk aantal mandatarissen en niet-mandatarissen verkozen op afzonderlijke lijsten. Indien daaropvolgend mocht blijken dat het aantal bestuursleden niet-mandatarissen minder dan de helft is, wordt het bestuur aangevuld met de in nuttige orde niet-verkozen niet-mandatarissen, in volgorde van de door hen behaalde stemmen.

Elk kiesarrondissement is door tenminste één lid vertegenwoordigd in het nationaal bestuur. In voorkomend geval wordt het nationaal bestuur aangevuld met de in nuttige orde niet-verkozen mandataris of niet-mandataris die in de bestuursverkiezingen het hoogste aantal stemmen behaalde....

De fractievoorzitters worden toegevoegd aan het bestuur op het desbetreffende niveau. Tevens kan het bestuur elkeen met raadgevende stem uitnodigen."

- De voorzitter:	Verhofstadt Guy
- De algemene partijsecretaris:	Ysebaert Clair
- De nationaal-secretaris:	Versnick Geert
- De penningmeester:	Goovaerts Leo
- De woordvoerder:	Vanhengel Guy
- De fractieleiders:	Denys André
De Clercq Willy
Dewael Patrick
De Croo Herman

- 11 mandatarissen:
 - Beysen Ward
 - Bril Louis
 - Chevalier Pierre
 - Cortois Willy
 - Coveliers Hugo
 - Daems Rik
 - De Grauwe Paul
 - De Gucht Karel
 - De Maght-Aelbrecht Annie
 - Demeulenare Julien
 - Gabriels Jaak
 - Kempinaire André
 - Leduc Jeannine
 - Neyts-Uyttebroeck Anne-Marie
 - Vanderpoorten Marleen
 - Vermeiren Francis
- Niet-mandatarissen:
 - Bossuyt Marc
 - Bracquené Hans
 - Claes-Van Waes Simonne
 - Cuyppers Johan
 - De Buyst Didier
 - De Meulemeester Marnic
 - Decat Marc
 - Delwaide Leo
 - Geens André
 - Michiels Ann
 - Somers Bart
 - Taelman Martine
 - Van Den Abeele Andries
 - Van Riet Iris
 - Van Waeyenberge Marleen
- Studiedienst:
 - Ector Stefan
 - Kerremans Jan

3.2 Frequentie van samenkomst

Het bestuur komt wekelijks samen.

4. Bestuursverkiezingen

Op 19 juni 1993 werden er verkiezingen voor o.a. het nationaal partijbestuur gehouden. Ongeveer 36.000 leden namen aan deze verkiezingen deel.

Guy Verhofstadt werd verkozen tot voorzitter met 22.445 stemmen (68,5% van de uitgebrachte stemmen).¹² Herman De Croo behaalde 10.322 stemmen. Blanco en ongeldig 3.160.

¹² Cijfers uit: VERNIEUWE GEERTRUI, PVV en VLD: Een vergelijkend partijonderzoek. Leuven, diss. lic. pol. soc., 1995, blz. 97. *De Standaard*, 21 juni 1993.

Anne-Marie Neyts behaalde 19.109 stemmen en werd de nieuwe ondervoorzitter.¹³

5. Partijleden

In 1993 had de VLD 80.455 leden, in 1994 82.804 leden.

6. Partijfinanciën¹⁴

Het betreft de activiteiten van de Vlaamse Liberalen en Democraten, van de VZW Libera¹⁵ en van de VZW Centrum voor Maatschappelijke Informatie¹⁶ voor de periode 1 januari 1993 tot en met 31 december 1994.

<i>Ontvangsten</i>	1993	1994
- courante ontvangsten:	113.441.494	111.538.811
<i>Uitgaven</i>		
- courante uitgaven:	97.662.931	109.129.489
- financieel resultaat:	4.135.514	5.264.388
<i>Resultaat:</i>	11.643.049	-2.855.066

7. Publikaties

Periodieke publikaties

- *Burgerkrant: maandelijks algemeen ledenblad* (oplage 82.000 exemplaren)
- *VLD-Telex: tweewekelijks tijdschrift voor kaderleden* (oplage 5.000 exemplaren)

8. Organogram

Gezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de toestand dd. 1992 verwijzen we naar het organogram in de "Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1991 en 1992". In: Res Publica, nr. 3-4, blz. 538.

VOLKSUNIE - VLAAMSE VRIJE DEMOCRATEN

1. Congres

In 1993 en 1994 werden vijf congressen georganiseerd.

¹³ Artikel 12 van de statuten: "Het bestuurslid dat het hoogste aantal stemmen behaalde bij de bestuursverkiezingen, zetelt als ondervoorzitter en vervangt de voorzitter bij afwezigheid."

¹⁴ Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1397/1 (G.Z. 1993-1994) (Kamer), pp. 19-22. Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1810/1 (G.Z. 1994-1995) (Kamer), pp. 33-40.

¹⁵ Oppericht conform artikel 22 van de wet van 4 juli 1989.

¹⁶ Oppericht krachtens artikel 71 van het Wetboek van Inkomstenbelasting.

- Wachtebeke, 20 juni 1993. Feest van de Toekomst.
Agenda: Communautaire standpunten van de partij.
Opkomst: 2.000 aanwezigen
- Leuven, 11 en 12 september 1993. Algemeen ledencongres: "Van Strijd naar Beleid"
Agenda: Sociaal-economische standpunten van de partij.
Opkomst: 1.000 aanwezigen
- Waregem, 26 maart 1994. Eurocongres: "Voor een Europa waar Vlamingen thuis zijn"
Opkomst: 400 aanwezigen
- Gent, 28 mei 1994. Verkiezingscongres.
Agenda: Verkiezingen Europees Parlement.
Opkomst: 400 aanwezigen
- Mechelen, 17 september 1994. Verkiezingscongres: "Frisse ideeën voor helder besturen"
Agenda: Gemeenteraadsverkiezingen.
Opkomst: 300 aanwezigen

2. Partijraad

2.1 Samenstelling

Partijstatuten ¹⁷ artikel 6.1.1: "Lid van de partijraad zijn ¹⁸:

	<i>1993</i>	<i>1994</i>
<i>a)</i> de arrondissements-voorzitters, de arrondissementssecretarissen en twee vaste afgevaardigden aan te wijzen door de arrondissementsraad uit eigen leden. Voor deze vier afgevaardigden wordt door het arrondissementsbestuur uit eigen leden één plaatsvervanger aangewezen;	<i>Aalst</i>	<i>Aalst</i>
	Denayer Danny	Denayer Danny
	De Bruecker Hugo	De Bruecker Hugo
	Blommaert-De Schepper Mieke*	Feusels Emi*
	<i>Antwerpen</i>	<i>Antwerpen</i>
	Raets Koen	Loete Bob
	Pauli Koen	Pauli Koen
	Lemmens Luk*	Lemmens Luk*
	<i>Brugge</i>	<i>Brugge</i>
	Grootaerd Luk	Grootaerd Luk
	Vanoverschelde Gilbert	Vanoverschelde Gilbert
	Boussemaere Joel*	Barremaecker Henk*
	<i>Brussel</i>	<i>Brussel</i>
	Quix Marie-Paule	Quix Marie-Paule
	Delannoo Stefaan	Delannoo Stefaan
Smeekens Ludo*	Smeekens Ludo*	
<i>Dendermonde</i>	<i>Dendermonde</i>	
De Wit Gommaar	De Wit Gommaar	
Van Acker Chris	Van Acker Chris	

¹⁷ De vernieuwde partijstatuten van de VU Vlaamse Vrije Democraten werden goedgekeurd door de VU-partijraad van 8 juni 1991, en gewijzigd op 11 april 1992 en 12 februari 1994. Deze jongste wijziging wordt met betrekking tot de samenstelling van de partijraad eerst toegepast bij de nieuwe samenstelling in januari 1996.

¹⁸ De plaatsvervangers worden aangeduid met *.

Brusselmans Werner*	Verhaegen Jozef*
<i>Gent-Eeklo</i>	<i>Gent-Eeklo</i>
Van Hoorebeke Karel	Van Hoorebeke Karel
Depaepe Peter	Depaepe Peter
Goethyn Denise*	Goethyn Denise*
<i>Halle-Vilvoorde</i>	<i>Halle-Vilvoorde</i>
Ronsijn Piet	Croonenberghs Jef
Claes Greet	Claes Greet
Van Ransbeeck Frans*	Van Ransbeeck Frans*
<i>Hasselt</i>	<i>Hasselt</i>
Notermans Erik	Notermans Erik
Melotte Jo	Robijns Luk
Coninx Ivo*	Coninx Ivo*
<i>Ieper</i>	<i>Ieper</i>
Meersseman Marc	Meersseman Marc
Delaere Wilfried	Delaere Wilfried
Lefever Brigitte*	Lefever Brigitte*
<i>Kortrijk</i>	<i>Kortrijk</i>
Beelen Staf	Beelen Staf
Verreth Guido	Verreth Guido
Lemayeur Hans*	Lemayeur Hans*
<i>Leuven</i>	<i>Leuven</i>
Vanden Bempt Pol	Vanden Bempt Pol
Ruytings Annie	Ruytings Annie
Van Melkebeek Andre*	Van Melkebeek Andre*
<i>Mechelen</i>	<i>Mechelen</i>
De Cuyper Danny	De Cuyper Danny
Billiet Mia	Billiet Mia
Servaes Hugo*	
<i>Oostende-Veurne- Diksmuide</i>	<i>Oostende-Veurne- Diksmuide</i>
Snauwaert Roos	Snauwaert Roos
Nolf Pierre	Nolf Pierre
Serpieters Willy*	Serpieters Willy*
<i>Oudenaarde</i>	<i>Oudenaarde</i>
Herteleer Eddy	Herteleer Eddy
Vander Haeghen Jacques	Vander Haeghen Jacques
D'Hose Filip*	Van Den Heede Frans*
<i>Roeselare-Tielt</i>	<i>Roeselare-Tielt</i>
Verbeke Joris	Verbeke Joris
Soete Tonie	Soete Tonie
Coghe Robrecht*	Coghe Robrecht*
<i>Sint-Niklaas</i>	<i>Sint-Niklaas</i>
Vlegels Boudewijn	Vlegels Boudewijn
Maes Jan-Pieter	Maes Jan-Pieter
De Munck Lucie*	De Munck Lucie*
<i>Tongeren-Maaseik</i>	<i>Tongeren-Maaseik</i>
Cuppens Jaak	<i>samen gevoegd met het</i>
Vissers Linda	<i>arrondissement Hasselt-</i>
<i>Turnhout</i>	<i>Turnhout</i>
Thijs Jef	Thijs Jef
Adams Frieda	Adams Frieda
Hertogs Klara*	Hertogs Klara*

b) de bijkomende arrondissementen en één bestendig plaatsvervanger, door de arrondissementsraad uit de eigen leden verkozen. Hun aantal bedraagt één per schijf van 7.000 stemmen behaald op de lijst voor de Vlaamse Raad van de VU bij de jongste verkiezingen. Een laatste schijf van 5.000 stemmen of meer wordt beschouwd als een volledige schijf van 7.000 stemmen. Voor het arrondissement Brussel wordt het aantal stemmen behaald op de lijst voor de Brusselse Hoofdstedelijke Raad in aanmerking genomen. Het aantal afgevaardigden bedraagt ten minste 2. Indien één van deze personen wegvalt dan dient hij (zij) bij verkiezing te worden vervangen;

Aalst

Van Den Bossche Filip
Vermeire Erwin
Van Vaerenbergh Bert*
Antwerpen
Crick Fonne
Vergauwen Dirk
Bral Luk
Van Gelder Dirk
De Beul André
Madereel Els
Verhaegen Gusta*

Brugge

Collier Zeger
Lemiengre Johan
Barremaecker Henk*

Brussel

Anciaux Bert
Gatz Sven
Stas Miguel*
Dendermonde
Strynckx Jan
Verschuren Jacques
Van Driessche Herman*
Gent-Eeklo
Callewaert Hildegard
Roegiers Jan
Grypdonck Lieve
Van Kerckhove Paul
Van Caimere Koen*
Halle-Vilvoorde
Maes Lieve
Cornelis Herwig
De Schrijver Albrecht
Van Huychem Herman
De Ridder Jef
Peeters Richard*

Hasselt

Janssens-Vanoppen
Simonne
Puttemans Paul
Wellens-Purnal Anita
Ombelets Hendrik-Jan
Vandermaesen Freddy*

Aalst

Van Den Bossche Filip
Masscho Lut
Van Vaerenbergh Bert*
Antwerpen
Crick Fonne
Vergauwen Dirk
Bral Luk
Van Gelder Dirk
De Beul André
Van Brussel-Vernimmen
Simonne
Borginon Fons*

Brugge

Collier Zeger
Lemiengre Johan
Boussemaere Joël*

Brussel

Anciaux Bert
Gatz Sven

Dendermonde

Strynckx Jan
Verschuren Jacques
Van Driessche Herman*

Gent-Eeklo

Callewaert Hildegard
Roegiers Jan
Grypdonck Lieve

Van Kerckhove Paul
Van Caimere Koen*

Halle-Vilvoorde

Maes Lieve
Cornelis Herwig
Keymolen Etienne

Durang Wim
De Ridder Jef
Peeters Richard*

Draulans Hugo*

Hasselt

Janssens-Vanoppen
Simonne
Joosten Pierre

Nijsten Nico
Ombelets Hendrik-Jan
Puttemans Paul

Schoenmaekers Berno
Van Berkel Piet
Verleysen Bert

Wellens-Purnal Anita
Vandermaesen Freddy*

Ieper

Lernout-Martens Rosa

Lamaire Cathérine*

Kortrijk

Debels Marleen

Van Biervliet Johan*

Leuven

Raskin Gerda

Bex Jos

Verheirstraeten Herman

Stockx Jos*

Mechelen

Van Weert Jef

Meys André

Andries Mark*

*Oostende-Veurne-**Diksmuide*

Boullet Ives

Christiaens Wilfried

Serpiaeters Willy*

*Oudenaarde**geen extra raadsleden**Roeselare-Tielt*

Guillemin Luc

De Rammelaere Luk

Dessein Geert*

Sint-Niklaas

Dehandschutter Lieven

Weyers Jan

Tongeren-Maaseik

Verleysen Bert

Robijns Luc

Joosten Pierre

Schoenmaekers Berno

Nijsten Nico

Van Berkel Piet

Turnhout

Tops Liliane

Valgaeren Jo

Boulliard Jan

Draulans Hugo*

Ieper

Lernout-Martens Rosa

Lamaire Cathérine*

Kortrijk

Debels Marleen

Van Biervliet Johan*

Leuven

Raskin Gerda

Bex Jos

Verheirstraeten Herman

Stockx Jos*

Mechelen

Van Weert Jef

Meys André

Andries Mark*

*Oostende-Veurne-**Diksmuide*

Boullet Ives

Christiaens Wilfried

Serpiaeters Willy*

*Oudenaarde**geen extra raadsleden**Roeselare-Tielt*

Guillemin Luc

De Rammelaere Luk

Dessein Geert*

Sint-Niklaas

Dehandschutter Lieven

Weyers Jan

*Tongeren-Maaseik**samen gevoegd met het**arrondissement Hasselt**Turnhout*

Tops Liliane

Valgaeren Jo

Boulliard Jan

Draulans Hugo*

c) de bestendig afgevaardigden, de parlementsleden, de leden van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, de staatssecretarissen en de ministers:

1. staatssecretaris en minister;

Anciaux Vic
Sauwens Johan

Anciaux Vic
Sauwens Johan

2. Kamerleden;	Anciaux Vic Candries Herman (tot september 1993) Caudron Jan Lauwers Herman Olaerts Hugo Sauwens Johan Van Grembergen Paul Van Vaerenbergh Etienne	Anciaux Vic Caudron Jan Lauwers Herman Olaerts Hugo Sauwens Johan Van Grembergen Paul Van Vaerenbergh Etienne
3. Senatoren;	Appeltans Laurens Capoen Michel Kuijpers Willy Loones Jan Maes Nelly Schiltz Hugo Valkeniers Jef (tot september 1993) Van Hooland Bob	Appeltans Laurens Kuijpers Willy Loones Jan Maes Nelly Schiltz Hugo Van Hooland Bob
4. lid Euro-parlement;	Vandemeulebroucke Jaak	Vandemeulebroucke Jaak
5. bestendig afgevaardigden;	Brepoels Frieda Van Bree Jef	Brepoels Frieda Van Bree Jef
6. Brusselse Hoofdstedelijke Raad;	De Berlangeer Jan	De Berlangeer Jan
d) de leden van het partijbestuur voor de duur van hun mandaat als partijbestuurslid;	De Saeger Willy Maes Bob Tommelein Nora Van de Castele Annemie Vandenbroeke Chris Vankrunkelsven Patrik	De Saeger Willy Luyten Walter Maes Bob Tommelein Nora Van de Castele Annemie Vandenbroeke Chris Vanhorenbeek Luk Vankrunkelsven Patrik
e) - de aftredende leden van het partijbestuur;	Loete Bob Luyten Walter Vanhorenbeek Luk	Loete Bob
- de provinciale voorzitters;	<i>Antwerpen</i> Van Weert Jef <i>Brabant</i> Maes Bob <i>Limburg</i> Truyen Jos <i>Oost-Vlaanderen</i> Ritzen Jan <i>West-Vlaanderen</i> Vanoverschelde Gilbert	<i>Antwerpen</i> Van Weert Jef <i>Brabant</i> Maes Bob <i>Limburg</i> Notermans Erik <i>Oost-Vlaanderen</i> Ritzen Jan <i>West-Vlaanderen</i> Vanoverschelde Gilbert
- de hoofdredacteur van het algemeen partijblad;	Van Liedekerke Maurits	Van Liedekerke Maurits
- de algemene directeur;	Moyaert Nico	Moyaert Nico
- één afgevaardigde van elke VU-fractie in de provinciale raden, en één vaste plaatsvervanger aan te wijzen door de fractie;	<i>Antwerpen</i> De Ranter Clem Driesen Staf* <i>Brabant</i> Denayer Juul	<i>Antwerpen</i> De Ranter Clem Driesen Staf* <i>Brabant</i> Denayer Juul

	Kiesekoms Staf* <i>Limburg</i> Peumans Jan Cuppens Jaak* <i>Oost-Vlaanderen</i> Burghgraeve Herman Beke Johan* <i>West-Vlaanderen</i> Lamsens Erik Fonteyne Jan	Kiesekoms Staf* <i>Limburg</i> Peumans Jan Cuppens Jaak* <i>Oost-Vlaanderen</i> Burghgraeve Herman <i>West-Vlaanderen</i> Lamsens Erik Fonteyne Jan
- vijf door de nationale raad van de VU-jongeren aan te duiden afgevaardigden alsmede één plaatsvervanger;	Hendrickx Marc Van Waeyenberghe Patrick Abeel Dirk Van Weert Els Lambert Geert Valkenborghs Marc*	Hendrickx Marc Vermaercke Karel Abeel Dirk Van Weert Els Lambert Geert Valkenborghs Marc*
- de directeur van het vormingsinstituut;	Dehandschutter Lieven	Dehandschutter Lieven
- de stafmedewerker van VUJO;	Degeyter Kate	Degeyter Kate
- de algemeen voorzitter van V.V.M.."	Bourgeois Geert	Bourgeois Geert
Artikel 6.1.2: "Bij gewone meerderheid kan de Partijraad ten hoogste 20 leden met stemrecht coöpteren."	Baert Frans Bracke Marie-Lou De Keuckeleire Anne Vangermeersch Sigurd Van den Kerchove Guido Vande Velde Rufin Van Ooteghem Oswald	Baert Frans Bracke Marie-Lou De Keuckeleire Anne Vangermeersch Sigurd Van den Kerchove Guido Vande Velde Rufin Van Ooteghem Oswald
Artikel 6.1.3: "Aftredende parlemenstleden blijven lid van de Partijraad tot de eerstvolgende algemene vernieuwing van de raad, tenzij hun arrondissementsraad zich daartegen verzet met een 2/3 meerderheid."	geen	geen
Artikel 6.2: "Na de installatie van de nieuwe partijraad wijst deze uit eigen leden een bureau aan bestaande uit de voorzitter van de partijraad, een eerste en tweede ondervoorzitter, een secretaris en een verslaggever."	<i>Voozitter:</i> Vanden Bempt Pol <i>Leden:</i> Callewaert Hildegard De Schrijver Albrecht	<i>Voozitter:</i> Vanden Bempt Pol <i>Leden:</i> Callewaert Hildegard Claes Greet Peeters Richard

2.2 Frequentie van samenkomst

De partijraad komt eens per maand samen.

3. Partijbestuur

3.1 Samenstelling

Partijstatuten artikel 5.2.1.1: "Stemgerechtigde leden van het partijbestuur zijn:

	<i>1993</i>	<i>1994</i>
a) van rechtswege: de stichter-voorzitter;	Van der Elst Frans	Van der Elst Frans
b) de algemene voorzitter en de algemene secretaris, beiden belast met de algemene politieke leiding en het algemeen beheer van de partij;	Anciaux Bert (algemene voorzitter) Vandenbroeke Chris (algemene secretaris)	Anciaux Bert (algemene voorzitter) Vandenbroeke Chris (algemene secretaris)
c) twee ondervoorzitters, waarvan er één bij voorrang geen parlamentslid is;	Vankrunkelsven Patrik Van de Castele Annemie	Vankrunkelsven Patrik Van de Castele Annemie
d) acht door de partijraad te verkiezen partijraadsleden waarvan ten hoogste twee parlamentslid zijn. Voor zover als nodig staan de laatst verkozen kandidaten-parlamentslid hun plaats af aan de eerste niet verkozen kandidaten-niet-parlamentslid. Hebben deze laatste kandidaten niet de vereiste meerderheid behaald, dan wordt er opnieuw gestemd. Zijn er niet voldoende kandidaten-niet-parlamentslid, dan vervalt deze beperking tot het beloop van het aantal ontbrekende kandidaten;	Bral Luk Dehandschutter Lieven Demeurie Dirk (tot 1.10.93) Janssens-Vanoppen Simonne Loones Jan Maes Bob Tommelein Nora Verheirstraeten Herman	Bral Luk Dehandschutter Lieven Luyten Walter (vanaf 1.10.93) Janssens-Vanoppen Simonne Vanhorenbeek Luk Maes Bob Tommelein Nora Verheirstraeten Herman
e) de voorzitter van de fractie van de Vlaamse Raad, de voorzitter van de groep in het Europees Parlement en telkens twee door de Kamer- en Senaatsfracties aan te duiden leden, onder wie de fractievoorzitter;	<i>Vlaamse Raad</i> Van Grembergen Paul <i>Europees Parlement</i> Vandemeulebroucke Jaak <i>Kamer</i> Candries Herman (tot september 1993) Lauwers Herman	<i>Vlaamse Raad</i> Van Grembergen Paul <i>Europees Parlement</i> Vandemeulebroucke Jaak <i>Kamer</i> Lauwers Herman Olaerts Hugo

	<i>Senaat</i> Valkeniers Jef (tot september 1993) Schiltz Hugo Lambert Geert	<i>Senaat</i> Loones Jan Schiltz Hugo Lambert Geert
f) één bijkomend lid verantwoordelijk voor de jongerenwerking, op voorstel van de nationale VUJO-Raad, door de partijraad uit eigen leden aangewezen. Deze persoon is een reële schakel tussen het partijbestuur en VUJO: hij is tevens lid van het dagelijks bestuur van VUJO;		
g) de algemene penningmeester, belast met het financieel beheer van de partij."	De Saeger Willy	De Saeger Willy
Artikel 5.2.1.2: "Lid van het partijbestuur met raadgevende stem zijn:		
a) de aftredende algemene voorzitter en de aftredende algemene secretaris;	(geen aftredend algemene voorzitter) Kuijpers Willy (aftredend algemeen secretaris)	(geen aftredend algemene voorzitter) Kuijpers Willy (aftredend algemeen secretaris)
b) de voorzitter van de partijraad of zijn plaatsvervanger, aangewezen door de leden van het bureau van de partijraad uit eigen leden;	Vanden Bempt Pol	Vanden Bempt Pol
c) de algemene secretaris;	Moyaert Nico	Moyaert Nico
d) de ministers en staatssecretarissen, voor de periode van hun mandaat én de daaropvolgende bestuursperiode van het partijbestuur."	Anciaux Vic Sauwens Johan	Anciaux Vic Sauwens Johan

3.2 Frequentie van samenkomst

Het partijbestuur komt wekelijks samen.

4. Partijvoorzitter

In de periode 1993-1994 werd geen verkiezing van de partijvoorzitter gehouden.

5. Ondervoorzitters

In de periode 1993-1994 werd geen verkiezing voor de ondervoorzitters ingericht.

6. Nationaal secretaris

In de periode 1993-1994 werd geen verkiezing van de nationale secretaris gehouden.

7. Kaderleden - Militanten

	1993	1994
a) Mandatarissen:	893	887
waarvan:		
- gemeenteraadsleden	730	728
- schepenen	94	94
- burgemeesters	16	16
- provincieraadsleden	36	34
- volksvertegenwoordigers	9	7
- senatoren	8	8
b) Bestuursleden:	circa 2.400	circa 2.000

8. Partijleden

Arrondissementale spreiding

	1993	1994
Antwerpen	3.206	2.479
Mechelen	1.813	1.440
Turnhout	1.485	1.075
Brussel	259	271
Halle-Vilvoorde	3.137	2.131
Leuven	1.460	1.208
Hasselt-Tongeren-Maaseik	2.164	1.898
Aalst	1.715	1.253
Dendermonde	1.511	1.007
Gent-Eeklo	2.974	2.478
Oudenaarde	321	210
Sint-Niklaas	1.172	922
Brugge	939	789
Ieper	644	392
Kortrijk	1.135	964
Oostende-Veurne-Diksmuide	1.850	1.663
Roeselare-Tielt	1.911	1.651
TOTAAL	27.694	21.831

9. Personeelsbestand

Opsomming van de belangrijkste functies:

- Algemeen directeur:	Moyaert Nico
- Organisatie en communicatie:	Moyaert Nico
- Politiek medewerker en pers:	Van Caimere Koen
- Directeur Vormingscentrum Lodewijk Dosfel:	Dehandschutter Lieven
- VU-Jongeren:	Degeyter Kate

10. Partijfinanciën ¹⁹

Het betreft de verslaggeving van de activiteiten van de Volksunie Vlaamse Vrije Democraten (nationaal secretariaat), van de VZW Volksunie ²⁰ en van de VZW Dokter Balletfonds ²¹, voor de periode van 1 januari 1993 tot en met 31 december 1994.

<i>Ontvangsten</i>	1993	1994
- courante ontvangsten:	76.507.835	64.786.705
- financieel resultaat:	4.086.484	3.808.933
- uitzonderlijk resultaat:	250.104	-
<i>Uitgaven</i>		
- courante uitgaven:	74.556.881	68.500.514
- uitzonderlijk resultaat:	-	95.124
<i>Resultaat:</i>	6.287.542	0

11. Publikaties

11.1 Programmatische publikaties

1993

- *Ben sociaal gemeentebeleid.* (verslagboek studiedag)
- *Ben nieuw politiek projekt van de Volksunie.*
(Ontwerptekst voor het algemeen ledenkongres, 11 en 12 september 1993)

1994

- *Veilige gemeenten.* (verslagboek studiedag)
- *Programma Europese verkiezingen.*
- *Programma gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen.*
- *Ontwerpteksten ledenkongres "Vitaminen voor Vlaanderen".*

¹⁹ Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1397/1 (G.Z. 1993-1994) (Kamer), pp. 49-56. Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1810/1 (G.Z. 1994-1995) (Kamer), pp. 87-96.

²⁰ Opgericht conform artikel 22 van de wet van 4 juli 1989.

²¹ Opgericht krachtens artikel 71 van het Wetboek van de Inkomstenbelasting.

11.2 Brochures

1993

- *De Vlaamse kust is niet te koop.*
- *VU-voorstellen voor een verfijnde democratie.*
- *Het Belgisch voorzitterschap van de Europese Gemeenschap.*
- *Europese en Vlaamse staatsvormende krachtlijnen van de Volksunie na het Sint-Michielsakkoord.*
- *Maatregelen tot eenvormige toepassing van de sociale zekerheidswetgeving in gans het land - stand van zaken.*
- *De Volksunie Vlaamser dan ooit. (informatiebrochure)*
- *Operatie werk: De VU en het sociaal pakt.*
- *Een schoon milieu door een propere politiek.*
- *De overheid en het kunstbeleid - Wie wordt er beter van?*
- *Nieuwe cijfers inzake transfers in de sociale zekerheid: De gezondheidszorg.*
- *Het plan van de gemiste kansen.*
- *VU-voorstellen voor het beter functioneren van de gemeenteraad.*
- *Roemenië - 4 jaar later.*

1994

- *Zolang het Nederlands geen volwaardige plaats krijgt in Europa, geven wij de taalstrijd niet op.*
- *De spoorweg in het Vlaams vervoerbeleid.*
- *Op zwart-wit-denken bouw je geen samenleving - dossier betreffende amnestie en verzoening.*
- *De rekenende flamingant.*

12. Organogram

Gezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de toestand dd. 1982 verwijzen we naar het organogram in de "Morfologie van de Vlaamse Politieke Partijen in 1982". In: Res Publica, 1983, nr. 2-3, blz. 473.

AGALEV (Anders Gaan Leven)

1. Nationaal partijcongres

- Malle, 26 juni 1993. Statutair congres.
Opkomst: 250 aanwezigen.
- De Haan, 18-19 december 1993. Programmacongres: Europese en plaatselijke verkiezingen.
- Mechelen, 23 mei 1994. Verkiezingscongres: Europese verkiezingen.
Opkomst: 400 aanwezigen.
- Leuven, 3 december 1994. 2. Uitvoerend comité
Opkomst: maximaal 870 aanwezigen.²²

²² Cijfers participerende observatie Afdeling Politologie.

Uitvoerend comité

2.1 Samenstelling

Het uitvoerend comité bestaat uit:

- maximum acht door het congres verkozen leden;
 - Hamels Johan
 - Lamote Luc
 - Leestmans Jef
 - Sannen Ludo
 - Steenkiste Guido
 - Vertriest Isabelle
 - Van Espen Henriette
 - Williame Frank
- de politiek secretaris;
 - Malcorps Johan
- de fractieleiders van de Kamer, de Senaat en de Vlaamse Raad.
 - Geysels Jos
 - Tavernier Jef
 - Vogels Mieke

2.1 Frequentie van samenkomst

Het uitvoerend comité vergadert wekelijks op maandag.

3. Stuurgroep

3.1 Samenstelling

"De landelijke stuurgroep bestaat uit maximum 50 stemgerechtigde leden en 50 plaatsvervangers, telkens 10 per provincie en verdeeld over de verschillende arrondissementen in verhouding tot hun bevolking."²³

- Effectieve stuurgroepleden:
 - Bauwen Josée
 - Bax Urbain* ²⁴
 - Bosmans Ward*
 - Brauwens Rita
 - Callant Angelo
 - Cerfontaine Georges
 - Debaere Juul
 - De Bruycker Annemarie
 - Denecker Jacques
 - De Prycker Hilaire
 - De Smet Riet
 - Doms Raymond

²³ Wegwijzer Agaley, p. I.A.

²⁴ De leden van het bureau van de stuurgroep worden aangeduid met *.

Hellemans Mark
Kok Frank
Lannoo Vera
Libbrecht Jo*
Lockefeer Sylvain
Maes Willy
Matthieu Jan*
Orij Flor
Parmentier Lieve
Pillot Jan
Smagghe Danny
Stroobandt Roger
Vandekerckhove Pieter
Van den Bossche Roland
Vanheusden Marleen
Van Hoyweghen Riet*
Vanhoucke Fabrice
Vanoost Lode
Weyns Willy
Witters Hugo
Wuyts Suzy
Wyns Tine
Cant Gilbert
De Clopper Wim
De Meyer Marc
De Peuter Marja
Desmet Patrick
Donceel Yolande
Jackers Jan
Lockefeer Mieke
Melle Ulrich
Mutsaerts Luk
Peraer Lu
Peeters Kris
Polfliet Alex
Saey Jago
Salen Liebrecht
Sergeant Sigried
Stassen Jos
Sybers Luc
Tanghe Brigitte

- Plaatsvervangers:

Thewissen René
 Van Bogaert Marijke
 Van Breuseghem Peter
 Van Damme Emiel
 Van Dijck Dirk
 Van Durme Wilfried
 Ventura Antonio
 Vercammen René
 Vermeesch Dirk
 Vos Gerry
 Williame Jim

Johan Malcorps en Vera Hendrickx maakten eveneens deel uit van het bureau van de stuurgroep.

4. Personeelsomkadering

4.1 Politiek secretariaat

Politiek secretaris
 Persverantwoordelijke

Malcorps Johan
 Pira Ingrid

Studiedienst IPE

Studiemedewerkers:

Leefmilieu en landbouw
 Economie
 Sociaal beleid
 Milieurecht
 Documentaliste

Steenwegen Chris
 Van Reusel Veerle
 Vandembroucke Geert
 Daems An
 Gijssels Mick

Landweg

Secretaris
 Medewerkers

Debruyne Louis
 Daems Rudi (milieu)
 Heughebaert Marc (ruimtelijke ordening)
 Van Houtte Peter (milieu)

4.2 Partijsecretariaat

Campagneleider/personeelsverantwoordelijke

Bervoets Wilfried

Adjunct-campagneleider

Debruyne Louis

Financieel verantwoordelijke

Merckx Hildegard

Vormingsdienst V.Z.W. PLOEG

Vormingsmedewerkers

Janssens Frederik
 Steenkiste Luc
 D'hondt Leen
 Van den Bossche Nadine

Administratie

Technisch secretariaat

Coördinatie

Fagard Malou

Ledenadministratie

Decuypere Lieve

Andries Koen

Bladgroen

Hoofdredactie

Baeten Relinde

Redactieraad

Baeten Relinde

Janssens Frederik

Malcorps Johan

Pira Ingrid

Steenwegen Chris

Willieme Jim

Debruyne Louis

Steenkiste Luc

Administratie

Buner Bart

Ledenadministratie

Decuypere Lieve

Globaal aantal tewerkgestelden

a. vast verband	52
b. totaal (incl. gewetensbezwaarden, tewerkgestelde werklozen vrij van stempelcontrole, enz.)	54

5. Kaderleden

Gemeenteraadsleden waarvan	231
vrouwen	72
mannen	159
Schepenen waarvan	20
vrouwen	5
mannen	15
Provincieraadsleden waarvan	23
vrouwen	11
mannen	12
OCMW-raadsleden waarvan	107
vrouwen	48
mannen	59

6. Ledenaantallen

	1993	1994
Provincie Antwerpen	787	1.357
Provincie Brabant	336	571
Provincie Oost-Vlaanderen	427	828
Provincie West-Vlaanderen	243	428
Provincie Limburg	104	191
TOTAAL	1.897	3.375

"In 1993 waren er 665 vrouwen en 1207 mannen lid; in 1994 1207 vrouwen en 2055 mannen."²⁵

7. Partijfinanciën ²⁶

Voor de periode 1 januari 1993 tot en met 31 december 1993 slaat het verslag op de activiteiten van het nationaal secretariaat van Agalev en van de VZW Groen Fonds ²⁷. Voor de periode van 1 januari 1994 tot en met 31 december 1994 komen hier ook nog de activiteiten van de provinciale secretariaten van de partij en van de VZW Groenhuis bij.

	1993	1994
<i>Ontvangsten</i>		
- courante ontvangsten:	87.844.491	75.526.387
- financieel resultaat:	1.160.371	1.387.386
- uitzonderlijk resultaat:	33.884	-
<i>Uitgaven</i>		
- courante uitgaven:	82.860.188	71.689.766
- uitzonderlijk resultaat:	-	427.644
<i>Resultaat:</i>	6.178.558	4.796.363

8. Publikaties

8.1 Brochures

1993

- *Agalev en het crisisplan.*
- *Programmaboekje Open Trefdag 17 oktober 1993.*
- *Wie zei daar dat politiek saai is?*
- *Zij hebben de stap gezet. U ook?*
- *De gemeente in de kering.*

²⁵ Cijfers Agalev.

²⁶ Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1397/1 (G.Z. 1993-1994) (Kamer), pp. 42-48. Verslag van de Controlecommissie betreffende de verkiezingsuitgaven en de boekhouding van de politieke partijen, *Wetgevende Vergaderingen*, 1810/1 (G.Z. 1994-1995) (Kamer), pp. 77-86.

²⁷ Oppericht conform artikel 22 van de wet van 4 juli 1989.

- *De Groenen in Europa.*
- *Ekotaks vermijden is... op het milieu besparen.*
- *Het groene alternatief.*
- *Het Groene projekt uitbouwen.* (Werkmap ledenwerving)
- *Het groene verhaal. Als jij ook vindt dat de wereld vierkant draait, is het tijd om daar rond voor uit te komen.* (folder)
- *Laat je niet vangen. Ekotaks, eindelijk een belasting die je mag ontduiken.*
- *Moeder waarop leven wij. 1000 black points in Vlaanderen.*
- *Open Trefdag Antwerpen 17 oktober 1993.* (verslagboek)

1994

- *Statuten van Agalev II.*
- *Stem voor je buurt.* (programma)
- *Stem voor je moeder.* (folder)
- *Stem voor je moeder.* (brochure)
- *Voor een sociaal en ekologisch verantwoorde landbouw.*
- *Voor een vernieuwde ruimtelijke ordening zonder kerktorenpolitiek.*
- *Drums en dromen.*
- *Milieu werkt. Arbeid herverdelen. Arbeid en inkomen loskoppelen.*

8.2 IPE Brochures

1993

- *Bio-industrie in Vlaanderen. Een hulpmiddel voor acties op lokaal vlak.*

1994

- *Zwartboek dioxines.*
- *Beheer van radio-actief afval in België. Een kritische doorlichting van de optie 'Geologische berging in de Boomse klei onder het SCK te Mol'.*
- *Krisis in de auto-industrie: kans voor werk en milieu.*
- *Naar een Schelde-actieplan.*
- *Naar een sociaal-ekologisch technologiebeleid.*

9. Organogram

Gezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de toestand dd. 1992 verwijzen we naar het organogram in de "Morfologie van de Vlaamse Politieke Partijen in 1991 en 1992". In: Res Publica, 1993, nr. 3-4, blz. 560.

Les aides de la région wallonne à l'investissement après la réforme de 1992

par S. EGGERMONT

Assistant de recherche, Université de Mons Hainaut

G. PAGANO

Premier - Assistant, Université de Mons Hainaut

et M. TILMAN

Assistante de recherche, Université de Mons Hainaut

I. INTRODUCTION

En Région wallonne, les aides à l'expansion économique ont connu en 1992 une réforme importante ¹ qui est encore largement méconnue. Pourtant, les montants en jeu ne sont pas négligeables: dans le budget régional de 1994, les moyens destinés à l'expansion économique représentent quelque 5.3 milliards BEF, tandis que les prévisions correspondantes pour 1995 sont de 6.1 milliards BEF ².

Aussi, il nous a paru intéressant de présenter succinctement la réforme de 1992 (voir II) et, surtout, d'analyser les réponses qu'elle apporte aux critiques adressées traditionnellement aux aides publiques à l'investissement. Ces critiques sont nombreuses - et parfois même contradictoires - mais, d'une façon générale, elles portent sur cinq éléments: la *complexité* des procédures, le *saupoudrage*, l'*inefficacité*, l'*allocation sub-optimale* des ressources, et, surtout, les *effets négatifs sur l'emploi*. Nous passerons ces critiques en revue, en discutant d'abord leur pertinence et en analysant ensuite les éléments de réponse fournis par la réforme de 1992 (voir III).

Enfin, en guise de conclusion, nous suggérerons quelques pistes de réflexion pour une amélioration ultérieure du dispositif (voir IV).

1 Voir le décret du 25/06/1992 modifiant la loi du 30/12/1970 sur l'expansion économique (M.B. 28/08/1992), le décret du 25/06/1992 modifiant la loi du 04/08/1978 de réorientation économique (M.B. 28/08/1992) [*ci-dessous "décret du 25/06/1992"*], ainsi que les arrêtés de l'Exécutif régional wallon (AERW) du 09/07/1992 (M.B. 28/08/1992) et du 16/09/1993 (M.B. 18/01/1994); AERW du 09/07/1992 portant exécution des articles 2, 12 et 16 de la loi du 30/12/1970 modifiée par le décret du 25/06/1992 [*ci-dessous "AERW* du 09/07/1992"*]; AERW du 16/09/1993 visant à mettre en oeuvre une politique spécifique en matière d'énergie renouvelable dans le cadre des articles 5 et 5 bis de la loi du 30/12/1970 modifiée par le décret du 25/06/1992; AERW du 09/07/1992 portant exécution des articles 32.2, 32.4 et 32.7 de la loi du 04/08/1978 modifiée par le décret du 25/06/1992 [*ci-dessous "AERW** du 09/07/1992"*]; AERW du 09/07/1992 portant exécution de l'article 32.10 de la loi du 04/08/1978 modifiée par le décret du 25/06/1992; AERW du 09/07/1992 portant exécution de l'article 32.11 de la loi du 04/08/1978 modifiée par le décret du 25/06/1992 [*ci-dessous "AERW*** du 09/07/1992"*]; AERW du 16/09/1993 visant à mettre en oeuvre une politique spécifique en matière d'environnement dans le cadre de l'article 32.13 de la loi du 04/08/1978 modifiée par le décret du 25/06/1992; AERW du 16/09/1993 visant à mettre en oeuvre une politique spécifique en matière d'énergies renouvelables dans le cadre de l'article 32.13 de la loi du 04/08/1978 modifiée par le décret du 25/06/1992

2 CONSEIL REGIONAL WALLON: *Budget des recettes et des dépenses pour l'année budgétaire 1995 - Exposé général (Partie I)*, p. 15.

II. LA REFORME DE 1992

Par rapport au dispositif précédent, la réforme de 1992 apporte trois modifications majeures.

En premier lieu, elle élargit la *définition de la PME* pour y inclure toute entreprise dont l'effectif ne dépasse pas 250 personnes et dont le chiffre d'affaires n'excède pas 20 millions ECU ³. Cet élargissement de la notion de PME - qui englobe désormais plus de 99 % des entreprises situées en Wallonie ⁴ - compense la suppression de la loi du 17 juillet 1959, intervenue le 1er août 1991 sous la pression de la CEE, et qui privait les entreprises de plus de 50 personnes non situées en zones de développement de toute aide à l'investissement.

En deuxième lieu, la réforme remplace les anciennes primes en capital et subventions-intérêt par une *aide unique* ⁵ appelée "prime à l'investissement" (voir II.1.), et instaure de *nouvelles aides*: la prime à la consultance et les aides spécifiques pour les investissements favorisant la protection de l'environnement ou les énergies renouvelables. Nous reviendrons en particulier sur la prime à la consultance (voir II.2.).

Enfin, la réforme accentue l'importance de l'*emploi* parmi les critères pour l'obtention et le calcul de l'aide, et accroît la *sélectivité* générale du dispositif. Nous reviendrons sur ces deux éléments, lors de l'analyse des critiques (voir III).

II.1. LA PRIME A L'INVESTISSEMENT

La prime à l'investissement, qui constitue l'élément central du nouveau dispositif, correspond à un certain pourcentage de l'investissement admissible ⁶ réalisé par l'entreprise. Ce pourcentage (total) est calculé en additionnant le pourcentage d'aide obtenu pour chacun des 7 critères suivants: une aide de base, une aide à la première installation et cinq aides variables en fonction de l'intérêt de l'activité, de l'évolution de l'emploi et de la valeur ajoutée par emploi, de l'emploi indirect et de la vulnérabilité de l'investissement. La fourchette des pourcentages d'aide qui peuvent être obtenus pour chacun des critères est reprise au tableau 1 ⁷.

3 Décret du 25/06/1992, Art. 32.2 § 2 et AERW** du 09/07/1992, Art. 2

4 Voir DONCKELS R., AERTS R. & COTTYN M. (1993), p. 34

5 Décret du 25/06/1992, Art. 32.4 § 1er

6 Les investissements pouvant faire l'objet d'une aide sont les immobilisations corporelles et incorporelles visées par l'annexe à l'arrêté royal du 08/10/1976 relatif aux comptes annuels des entreprises. Pour le détail, voir AERW** du 09/07/1992, Art. 5

7 Pour plus de détail, voir Annexe 1

TABLEAU 1

Calcul de la prime à l'investissement
(en %)

TAILLE (Effectif en unités)	PME						GE
	=<20 [1]		21-50 [2]		51-250 [3]		[4]
SECTEUR	A Ind. Man	B Services	A Ind. Man	B Services	A Ind. Man	B Services	-
AIDE DE BASE	12	8	4	2	4	2	-
PREMIERE INSTALLATION	3	3	-	-	-	-	-
INTERET DE L'ACTIVITE	0 à 3	0 à 2	0 à 3	0 à 2	0 à 3	0 à 2	0 à 3
EVOLUTION DE L'EMPLOI			0 à 8	0 à 8	0 à 8	0 à 8	0 à 8
EVOLUTION DE LA VA / EMPLOI			0 à 3	0 à 3	0 à 3	0 à 3	0 à 3
EMPLOI INDIRECT GENERE							0 à 3
VULNERABILITE DE L'INVESTISSEMENT							0 à 4
TOTAL (maximum possible)	18	13	18	15	18	15	21

LEGENDE

- [1]: Entreprise indépendante financièrement et employant au plus 20 personnes
 [2]: Entreprise employant de 21 à 50 personnes ou entreprise employant au plus 20 personnes et non indépendante financièrement
 [3]: Entreprise employant de 51 à 250 personnes ou création d'entreprise d'au moins 50 personnes
 [4]: Entreprise employant plus de 250 personnes ou réalisant un chiffre d'affaires supérieur à 20 millions d'ECU et située en zone de développement.

L'aide de base est octroyée sans condition particulière à tout investissement admissible. Elle est réservée aux PME et décroît avec la taille de l'entreprise.

Par "première installation" on entend la situation d'une part, d'une personne physique qui n'a pas dépassé l'âge de 35 ans au moment de l'introduction du dossier et dont l'inscription à titre principal à l'INASTI ne remonte pas à plus de 24 mois à la date d'introduction du dossier ou, d'autre part, celle des sociétés dont le capital est détenu nominativement à concurrence de 75 % minimum par une ou plusieurs personnes physiques qui n'ont pas dépassé l'âge de 35 ans, dont l'inscription à titre principal à l'INASTI ne remonte pas à plus de 24 mois à la date d'introduction du dossier et pour autant qu'une de ces personnes exerce la gestion journalière de la société⁸.

Le critère "intérêt de l'activité" permet d'accroître l'aide lorsque l'investissement est réalisé dans des secteurs de pointe, en recherche et développement, pour l'utilisation de technologies propres, ou est estimé essentiel pour la Région. Si l'investissement a un caractère innovant, le pourcentage octroyé pour ce premier critère est automatiquement de 3 % pour le groupe A et 2 % pour le groupe B.

Le critère "évolution de l'emploi" permet de favoriser les projets qui présentent les meilleurs rapports emploi / investissement. L'aide obtenue en fonction

⁸ AERW** du 09/07/1992, Art. 1

⁹ Id, Art. 10 § 5. Les modalités d'appréciation des dossiers en fonction de ce critère sont précisées par le Ministre

de ce critère est importante puisqu'elle varie entre 0 et 8 % en fonction du nombre d'emplois créés¹⁰. On notera que si les investissements pour lesquels l'aide est sollicitée débouchent sur une réduction de l'emploi, une "aide négative" est calculée de la même façon qu'en cas de création d'emploi.

Le critère "*emploi indirect généré*" prend en compte, pour les grandes entreprises, l'impact de l'investissement aidé sur le développement du tissu industriel wallon et, en particulier, sur le développement des entreprises localisées dans la Région¹¹.

Le critère "*évolution de la valeur ajoutée par emploi*" vise à favoriser les investissements créateurs de valeur ajoutée. La prime accordée pour ce critère est fonction de la différence de valeur ajoutée par emploi au terme d'une période de deux ans qui suit la fin du programme d'investissements¹². La valeur ajoutée est définie comme la différence entre chiffre d'affaires (rubrique comptable 70) et approvisionnements en marchandises et services et biens divers (rubriques 60 et 61).

Enfin, le critère "*vulnérabilité de l'investissement*" n'est pris en considération que pour les grandes entreprises. Ce critère est évalué sur la base des éléments suivants: diversification de l'activité, première implantation en Wallonie, caractère obligatoire ou non de l'investissement, et risques technologiques¹³.

Notons encore que l'aide n'est pas octroyée si la prime obtenue en application des taux repris au tableau 1 est inférieure à 5 % du montant investi¹⁴.

Enfin, comme il apparaît au tableau 1, l'aide est calculée de façon différente pour les grandes entreprises et les PME¹⁵.

A. LES PME

Pour les PME, la prime dépend de 5 critères modulés en fonction du *secteur d'activité* et de la *taille* de l'entreprise. Ainsi, les PME sont réparties en deux groupes: le groupe A se compose essentiellement des industries manufacturières et

10 Le pourcentage exact est repris à l'Art. 10 de l'AERW** du 09/07/1992 (voir Annexe 1, ci-dessous). Par ailleurs, ces pourcentages s'appliquent à un montant maximum de 20 millions de F par emploi créé (voir ci-dessous)

11 AERW* du 09/07/1992, Art. 9 § 6. Les modalités d'appréciation des dossiers en application de ce critère sont précisées par le Ministre

12 La prime est de 0,75, 1,50, 2,25 ou 3 % selon que l'accroissement de la valeur ajoutée par emploi est de 10, 15, 20 ou 25 % par rapport à la situation avant investissement. Voir AERW** du 09/07/1992, Art. 10

13 AERW* du 09/07/1992, Art. 9 § 7. Les modalités d'appréciation des dossiers en application de ce critère sont précisées par le Ministre

14 Si l'aide passe en dessous de 5 % en raison d'une diminution du pourcentage due à l'évolution négative de l'emploi ou lorsque l'aide est limitée en raison d'un rapport investissement / emploi trop important (voir ci-dessous), elle est cependant toujours octroyée

15 Cette distinction est héritée des textes légaux antérieurs à la régionalisation qui constituent encore la base législative en matière d'aides publiques à l'investissement. Ainsi, l'aide aux grandes entreprises (situées en zones de développement) est fondée sur la loi du 30/12/1970, tandis que l'aide aux PME est fondée sur la loi du 04/08/1978

reçoit généralement une aide supérieure, le groupe B reprend quant à lui les entreprises d'extraction et de services ¹⁶.

Par ailleurs, au sein de chaque groupe, il est tenu compte de la taille de l'entreprise. On distingue trois catégories de PME en fonction de leur effectif et de leur caractère indépendant.

Pour les plus petites entreprises - les entreprises indépendantes financièrement occupant au plus 20 personnes (colonne 1 du tableau 1) -, la prime comprend une aide de base forfaitaire (12 ou 8 %), une aide de première installation (3 %) et une aide basée sur l'intérêt de l'activité (0 à 3 ou 2 %). Dans le cas le plus favorable, la prime peut donc atteindre 18 % du montant investi. L'absence d'aide liée à l'emploi s'explique par l'existence de mesures spécifiques qui octroient à ce type d'entreprises un montant de 100.000 BEF par emploi créé, même en l'absence d'investissement ¹⁷.

Pour les entreprises non indépendantes financièrement de maximum 20 personnes et les entreprises de 21 à 50 personnes (colonne 2), la prime comprend une aide de base (4 ou 2 %) et trois aides liées, respectivement, à l'intérêt de l'activité (0 à 3 ou 2 %), à l'évolution de l'emploi (0 à 8 %) et à l'évolution de la valeur ajoutée par emploi (0 à 3 %), soit, dans le cas le plus favorable, 18 % du montant investi.

Pour les entreprises de 51 à 250 personnes ou lors de la création d'une entreprise d'au moins 50 personnes (colonne 3), le calcul de la prime répond aux mêmes critiques généraux qu'au paragraphe précédent; cependant, l'aide liée à l'évolution de l'emploi est calculée différemment ¹⁸.

Enfin, il faut encore noter que les PME situées en zone de développement peuvent obtenir une majoration de 50 % de l'aide relative à l'évolution de l'emploi ¹⁹.

B. LES GRANDES ENTREPRISES

Les grandes entreprises situées en zone de développement (colonne 4) peuvent recevoir une aide en fonction de cinq critères: l'intérêt de l'activité (0 à 3 %), l'évolution de l'emploi (0 à 8 %), l'évolution de la valeur ajoutée par emploi (0 à 3 %), l'emploi indirect généré (0 à 3 %) et la vulnérabilité du programme d'investissement (0 à 4 %). Au total, l'aide peut donc atteindre 21 % du montant investi.

16 La définition de ces groupes est donnée par l'AERW** du 09/07/1992, Art. 9. Le groupe A reprend les classes NACE 05.02, 15 à 22, 23.1, 23.2, 24 à 36 et 72.2 ainsi que les investissements d'appui logistique des entreprises de transport ou ceux visant les transports combinés. Le groupe B reprend les activités d'extraction reprises en NACE 13 et 14; les activités d'horticulture, de sylviculture et d'exploitation forestière et pépinière reprises en NACE 01.12 et 02; le commerce de gros repris en NACE 37 et 51.2 à 51.7; les activités de service aux entreprises reprises en NACE 01.4, 60.25, 61, 62, 63.1 à 63.4, 64.12, 72.5, 72.6 et 74; les activités informatiques reprises en NACE 72.1, 72.3, et 72.4; la construction reprise en NACE 45.1 à 45.4, et le secteur touristique: hôtels (NACE 55.1), villages de vacances, parcs d'attraction et exploitations de curiosités touristiques.

17 Décret du 25/10/1992, Art. 32.10 et AERW du 09/07/1992 portant exécution de cet article

18 Voir Annexe 1, ci-dessous

19 Voir ci-dessous

II.2. LA PRIME A LA CONSULTANCE

Outre la prime à l'investissement, le décret du 25/06/1992 ²⁰ prévoit la dispense du droit proportionnel d'enregistrement sur les apports en société, une prime à l'emploi pour les entreprises de moins de 20 personnes (voir ci-dessus), une prime de premier établissement, une aide particulière pour les entreprises victimes d'une catastrophe publique reconnue comme telle par le gouvernement régional, des aides pour la mise en oeuvre de politiques régionales d'intérêt particulier (assainissement des sites pollués, préservation de l'environnement, promotion des énergies renouvelables et des économies d'énergie), et une prime à la consultance.

Il serait trop long de passer en revue chacune de ces aides. Nous revenons cependant sur la prime à la consultance dans la mesure où celle-ci semble répondre à un besoin maintes fois observé auprès des PME. En effet, par leur taille, les PME peuvent difficilement disposer parmi leur personnel de tous les spécialistes dont elles ont potentiellement besoin au cours de leur développement ²¹. Le recours ponctuel à des consultants peut alors constituer une réponse, mais le coût paraît souvent dissuasif ²².

Pour les PME n'occupant pas plus de 100 personnes, la prime à la consultance de la Région wallonne prend en charge des honoraires d'un consultant agréé ²³ à concurrence de 75 % pendant les 3 jours d'une pré-étude, 75 % pendant les 10 premiers jours d'une mission d'étude et 50 % pendant les jours qui suivent. Les honoraires pris en considération sont limités à 25.000 BEF par jour HTVA et l'intervention régionale totale ne peut dépasser 500.000 BEF HTVA ²⁴. Sont éligibles les actions menées dans les domaines de la gestion financière et comptable (rentabilité, coûts, prix, gestion des stocks,...), de la gestion commerciale (produits, distribution, organisation des ventes,...), de la politique industrielle (investissements, production,...), de l'organisation et du management ²⁵.

III. LES CRITIQUES

Après avoir présenté, pour l'essentiel, le dispositif mis en place par les décrets du 25 juin 1992, il est intéressant d'examiner dans quelle mesure il apporte un élément de réponse aux critiques adressées traditionnellement aux aides à l'investissement (voir III.1.). Par ailleurs, non reprendrons également (III.2.) les critiques qui ont été adressées plus particulièrement au nouveau dispositif.

III.1. LES CRITIQUES TRADITIONNELLES

Comme nous l'avons mentionné dans l'introduction, les critiques traditionnellement adressées aux aides financières à l'investissement sont principalement au nombre de cinq (A à E).

²⁰ Art. 32.9 à 32.13

²¹ Selon DONCKELS R. & AERTS R. (1993), le profil du dirigeant de PME type serait caractérisé par "*un écolage technique très sérieux, mais souvent une information insuffisante dans le domaine économique*" (p. 92)

²² *Ibid.*, p. 129

²³ AERW*** du 09/07/1992, Art. 9

²⁴ *Id.*, Art. 5

²⁵ *Id.*, Art. 3

A. LA COMPLEXITE DES PROCEDURES

En premier lieu, les contacts entre les PME et l'administration sont parfois jugés dissuasifs²⁶; en particulier, la complexité des démarches administratives semble constituer, pour les PME davantage que pour les grandes entreprises, un frein à la demande d'aides à l'investissement²⁷. La réforme de 1992 comporte trois éléments qui contribuent à simplifier le système: l'introduction d'un type d'aide unique, la répartition des entreprises en deux catégories - au lieu de quatre, précédemment - et, enfin, une procédure de demande simplifiée pour les entreprises de petite taille²⁸.

En revanche, il semble que la réforme ne réduise pas fondamentalement l'incertitude quant à l'obtention de la prime, à son montant et à la date de sa liquidation. A cet égard, on note que les modalités d'appréciation des critères *intérêt de l'activité, emploi indirect généré et vulnérabilité de l'investissement* de la prime à l'investissement sont précisées par le Ministre, ce qui paraîtra peu transparent²⁹.

B. LE SAUPOUDRAGE

Pour certains auteurs³⁰, la dispersion des aides sur un trop grand nombre d'entreprises et/ou de secteurs réduit l'impact par projet aidé de telle sorte qu'il devient rapidement à peu près négligeable. A l'analyse, cette remarque ne paraît pas toujours fondée: s'il y a effectivement multiplicité des "guichets", on observe que les aides à l'investissement se concentrent finalement, pour environ 70 %, dans trois secteurs, la sidérurgie, la chimie et les fabrications métalliques³¹ dont les deux derniers peuvent être considérés comme relativement progressifs.

En tout état de cause, la réforme de 1992 introduit deux mesures qui semblent de nature à réduire ce phénomène.

En premier lieu, elle exclut une série de secteurs qui, précédemment, étaient éligibles³². Parmi les nouveaux exclus se trouve le commerce de détail qui représentait auparavant près de 50 % des demandes d'aide.

En second lieu, une sélection supplémentaire est opérée sur la base de la situation financière des entreprises. Cette mesure vise à éviter que les aides à l'expansion économique soient en partie utilisées pour financer les plans de restructuration de secteurs en difficulté (voir ci-dessous), mais elle a aussi pour conséquence de réduire le nombre de bénéficiaires potentiels et donc le saupoudrage.

L'élargissement de la notion de PME pourrait conduire à un accroissement du nombre de dossiers introduits mais celui-ci engendrerait, probablement, un acc-

26 DONCKELS R. (1993), pp. 259 à 261.

27 OOGHE H. & DE GROOTE W. (1981), p. 492

28 Il s'agit des entreprises occupant au plus 50 personnes et dont le programme d'investissement ne dépasse pas 50 millions de francs; voir AERW** du 09/07/1992, Art. 7

29 On remarquera cependant que deux de ces trois critères concernent exclusivement les grandes entreprises, pour lesquelles, semble-t-il, les démarches administratives constituent un frein moins puissant

30 Voir GILOT A. (1987), p. 25

31 BOUVY F. (1989), p. 24

32 Les activités exclues sont définies aux articles 3 et 4 de l'AERW** du 09/07/1992

roissement du volume total des aides versées plutôt qu'une réduction de l'aide attribuée par dossier.

C. L'INEFFICACITE

C.1. INTRODUCTION

Parmi les critiques adressées aux aides à l'investissement, le thème de l'inefficacité mérite une attention particulière. En économie on définit traditionnellement l'efficacité d'une politique comme la mesure dans laquelle celle-ci atteint l'objectif qu'on lui a assigné. Discuter l'efficacité des aides à l'investissement postule donc un accord quant à leurs objectifs. A cet égard, on peut remarquer d'emblée une certaine disparité dans la littérature. Ainsi, pour de FALLEUR R. (1977), les aides publiques ont pour finalité de favoriser l'emploi, tandis que pour d'autres (BOUVY F. (1989)) les aides visent à accroître l'investissement. Ces deux approches ne sont pas nécessairement contradictoires. En effet, les aides à l'investissement ont à l'évidence pour premier objectif d'accroître l'investissement. Mais s'agit-il là de l'objectif final? Cela paraît douteux dans la mesure où l'investissement n'est pas, en soi, un objectif de politique économique mais plutôt une *cible intermédiaire*.

En terme d'objectifs *finals*, de FALLEUR privilégie l'emploi, ce qui paraît pertinent vu l'ampleur que ce problème a prise depuis 1974, mais il est probable que la législation sur les aides à l'investissement, dont la première version remonte à 1959, avait également pour objectif implicite de favoriser la *croissance économique* qui, dans les années 1960, se trouvait contrainte par l'insuffisance de la main-d'oeuvre. De même, il est probable que, par la suite, des éléments comme la *compétitivité* des entreprises et l'amélioration de leur *structure financière* aient été pris en considération au moins implicitement, même s'il s'agit là aussi de variables intermédiaires ³³.

Ainsi, discuter l'efficacité des aides à l'investissement nous conduit à envisager leur lien avec plusieurs variables: d'abord la liaison entre aides et investissement (C.2.) mais aussi, par la suite, la liaison entre aides et structure financière (C.3.). Quant à la relation entre aides et emploi, elle sera abordée au point D.

C.2. LES AIDES ET L'INVESTISSEMENT

Les aides à l'investissement augmentent-elles le volume de celui-ci? D'une façon générale, tant les études économétriques ³⁴ que les enquêtes réalisées auprès des entreprises ³⁵ tendent à fournir une réponse négative à cette question.

Cette remarque doit cependant être nuancée. Pour GILOT A. (1987) ³⁶, dans les années 1960 et dans la première moitié des années 1970 les lois d'expansion économique "*connurent un grand succès notamment après des investisseurs étrangers qui, en s'implantant dans des secteurs de pointe ont contribué à la restructuration de l'appareil de production*". Cette analyse est corroborée par une enquête auprès des managers d'entreprises étrangères et notamment américaines ³⁷ qui rangent l'existence de stimulants à l'investissement parmi les fac-

³³ Voir, à ce propos, GILOT A. (1987), p. 25

³⁴ Voir BOUVY F. (1989), p. 6 ainsi que ILZKOVITZ F. (1985)

³⁵ *Ibid.*, p. 7

³⁶ P. 3

³⁷ Voir BOUVY F. (1989), pp. 45-46

teurs qui, de 1945 à 1975, ont favorisé leur localisation en Belgique. De même, ces managers rangent l'*insuffisance* relative des aides parmi les facteurs qui, par la suite, les ont incités à préférer d'autres localisations.

En revanche, pour ce qui concerne les investissements des entreprises déjà installées en Belgique, un certain nombre d'études soulignent le caractère faiblement incitatif des aides, et suggèrent qu'elles ne génèrent pas ou peu d'investissements additionnels importants: beaucoup de projets semblent intrinsèquement rentables et seraient vraisemblablement entrepris sans aide (OOGHE H. & DE GROOTE W. (1981) ³⁸).

Selon ILZKOVITZ F. (1985), le principal déterminant dans la décision d'investir est la *demande*. L'influence du *coût* et du *profit attendu* semble à la fois sensiblement moins importante et statistiquement moins significative. Or, c'est précisément à travers ces deux éléments que les aides publiques pourraient influencer la décision d'investir.

Il semble donc qu'on puisse conclure que, selon les circonstances, l'investissement serait plus efficacement soutenu par une politique qui encourage la demande intérieure ou extérieure plutôt que par une subsidiation directe (BOUVY F. (1989), p. 5, GILOT A. (1987), p. 27).

C.3. LES AIDES ET LA STRUCTURE FINANCIERE DES PME

La croissance de l'activité économique peut être considérée comme un des objectifs implicites de l'aide à l'investissement. Pour les PME, le manque de moyens financiers et, en particulier, le manque de fonds propres représente un des principaux obstacles à la croissance ³⁹. Par ailleurs, les propriétaires de PME familiales sont généralement peu favorables à l'ouverture de leur capital à de nouveaux actionnaires. DONCKELS R. & HOEBEKE K. (1990) ⁴⁰ révèlent que seuls 10 % des patrons de PME qu'ils ont interrogés accepteraient de recourir au capital extérieur pour soutenir la croissance de leur entreprise ⁴¹.

Dans ces conditions, on peut se demander si les aides publiques n'influencent pas davantage l'activité des PME - et, en particulier le niveau de leurs investissements - en élargissant implicitement les moyens d'actions de ces dernières qu'en réduisant le coût du capital ou en augmentant les perspectives de profit. Cependant que si tel est le cas, des modalités d'intervention visant spécifiquement à accroître les moyens d'action des PME pourraient s'avérer au moins aussi efficaces.

D. L'IMPACT NEGATIF SUR L'EMPLOI

Dans le contexte actuel, la quatrième critique adressée aux aides à l'investissement est la plus préoccupante. En réduisant le coût d'utilisation du capital, celles-ci renforceraient la substitution du capital au travail, ce qui tendrait à accroître le chômage (de FALLEUR (1977)). Cet argument ne manque pas d'intérêt. Il ne concerne d'ailleurs pas uniquement les aides qui réduisent le coût du capital, mais aussi le financement de la sécurité sociale qui, basé sur le seul facteur tra-

38 P. 494

39 Voir MICHEL P. & ROME N. (1990), pp. 80-84

40 P. 26

41 DONCKELS R. & AERTS R. (1993), p. 86

vail, accroît exagérément le coût de celui-ci. Cependant, sa portée nous paraît atténuée par trois éléments.

D'une part, comme nous l'avons souligné au point précédent, on reconnaît généralement que les aides à l'expansion économique ont contribué à attirer en Belgique d'importants investissements étrangers dont l'impact direct et indirect sur l'emploi est positif ⁴².

D'autre part, si, comme le suggèrent nombre d'études et d'enquêtes, les aides n'accroissent pas le volume de l'investissement domestique (voir ci-dessus), *elles ne peuvent contribuer ipso facto au renforcement de l'intensité capitaliste* du processus productif: l'inefficacité des aides - leur faible capacité à accroître l'investissement - exclut la substitution.

Enfin, on peut également s'interroger sur les interactions complexes entre investissement, rémunération réelle, compétitivité et emploi. Pour un même niveau de production, un processus productif moins intense en capital offre *a priori* un débouché plus large pour l'emploi. Il requiert cependant - fort probablement - *des salaires réels moins élevés*, comme l'indiquaient déjà les simulations économétriques de de FALLEUR (1977). Aussi, si le niveau des rémunérations réelles est donné, il est possible que l'investissement soit indispensable au maintien de la compétitivité-prix et donc contribue à soutenir l'emploi.

Cependant, la situation actuelle sur le marché de l'emploi est suffisamment alarmante pour qu'on tente de favoriser les investissements les plus intenses en emplois. La réforme de 1992 s'inscrit clairement dans cette logique. Quatre mesures visent spécifiquement à réduire la substitution du capital au travail.

En premier lieu, l'aide à l'investissement est fortement liée à la création d'emplois. Le tableau 1 montre que parmi les critères déterminant la prime, celui relatif à la création d'emplois est le plus important (jusqu'à 8 %), à l'exception de la prime de base pour les entreprises les plus petites ⁴³.

En deuxième lieu, le critère relatif à la création d'emploi est appliqué sur un montant maximum de 20 millions BEF d'investissement par emploi créé ⁴⁴.

En troisième lieu, les PME situées en zone de développement peuvent obtenir une majoration de 50 % de ce critère (dans les limites des plafonds admis) ⁴⁵. La prime calculée en fonction de l'emploi peut donc atteindre 12 %.

Enfin, pour les grandes entreprises, il est également tenu compte de l'emploi indirect généré. Ce critère permet d'attribuer une aide de (maximum) 3 %.

E. L'ALLOCATION SUB-OPTIMALE DES RESSOURCES

La cinquième critique à l'encontre des aides à l'investissement a été formulée, notamment, par DESTERBECQ-FOBELETS H. (1979) et SIAENS A. (1985) pour qui les aides publiques à l'investissement contribuent à une allocation sub-op-

⁴² Entre 1959 et 1981, les emplois prévus par les projets d'investissements étrangers ou mixtes aidés dans le cadre des lois d'expansion économiques se montaient à environ 96 000 (MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉCONOMIQUES (1981), p. 10)

⁴³ Rappelons, en outre, que si une entreprise réalise un programme d'investissement entraînant une diminution de son effectif, elle est sanctionnée par une diminution de l'aide

⁴⁴ AERW** du 09/07/1992, Art. 10 § 2

⁴⁵ *Id.*, Art. 12

timale des ressources productives parce qu'elles permettent la sauvegarde à court terme d'entreprises non compétitives⁴⁶.

On peut se demander si cette critique ne concerne pas, potentiellement, davantage certaines prises de participation en capital que les aides à l'investissement. En tout état de cause, la réforme de 1992 condamne les dossiers d'entreprises dont l'actif net est réduit à un montant inférieur aux deux tiers du capital. De plus, les demandes ne sont plus prises en considération si elles émanent d'entreprises qui ont enregistré, au cours des deux exercices comptables précédant la demande d'aide, une perte d'exploitation excédant le montant des amortissements et réductions de valeur sur frais d'établissement, immobilisations corporelles et incorporelles⁴⁷. Ces mesures apportent donc certainement une réponse au moins partielle à la critique.

III.3. LES CRITIQUES NOUVELLES

Suite à la réforme de 1992, de nouvelles critiques sont apparues. L'Union wallonne des entreprises déclare que: *"L'aide peut monter à 18 %, dont 8 % sont liés à l'emploi. Soit, mais ces 8 % jouent en négatif si l'emploi est réduit. Ainsi, on pénalise les investissements de compétitivité. On n'encourage pas la modernisation. Il y a risque d'effet pervers."*⁴⁸.

Cette critique est *a priori* pertinente et illustre la distinction entre emploi créé et emploi sauvegardé, mais elle indique surtout combien il est important de s'accorder sur l'objectif des aides. S'agit-il de favoriser d'abord les investissements ou l'emploi? La réforme de 1992 comporte un choix clair: elle privilégie les investissements *directement* créateurs d'emplois.

Il n'est pas exclu que les investissements de restructuration soient, eux aussi, porteurs d'emplois, fût-ce à plus long terme, mais ce ne sont pas ces investissements-là que la Région souhaite aider prioritairement. Dès lors, l'aide régional dont ils bénéficieront sera, toute chose égale par ailleurs, moins élevée.

V. CONCLUSION

Après avoir décrit succinctement les principaux aspects du dispositif mis en place à partir de juin 1992 en matière d'aide à l'expansion économique, nous avons analysé les éléments de réponse que cette réforme apporte aux critiques émises traditionnellement à l'encontre des aides publiques.

Dans ce domaine, il semble que les autorités wallonnes aient surtout voulu réduire les risques de substitution accélérée du capital au travail en favorisant les investissements les plus intenses en emplois. Pour le reste, la réforme de 1992 tend aussi à réduire la complexité des démarches administratives, et la dispersion des aides, mais dans une mesure difficile à apprécier. Enfin, elle introduit des innovations susceptibles de rencontrer certains problèmes spécifiques aux PME, par exemple en favorisant la consultance.

⁴⁶ voir SIAENS A. (1985), p. 74

⁴⁷ AERW**, Art. 6, § 2. Cette disposition ne s'applique pas aux entreprises constituées depuis moins de trois ans, ni au cas où l'entreprise concernée a présenté un plan de restructuration approuvé par le Gouvernement régional

⁴⁸ EVENS T. (1992)

Ceci ne clôt évidemment pas le débat sur l'efficacité des aides, et il est souhaitable que la réflexion se poursuive quant à la meilleure façon d'affecter les budgets disponibles. A cet égard, deux conclusions semblent émerger.

D'une part, les aides à l'investissement ont vraisemblablement été plus efficaces en attirant en Belgique les investisseurs étrangers qu'en accroissant l'investissement domestique. Le maintien d'un dispositif d'aide à l'investissement semble donc inévitable dès lors que les autres pays/régions conservent leurs propres aides ⁴⁹. Mais on peut alors se demander s'il ne convient pas d'aider, en priorité, la première implantation en Région wallonne ⁵⁰.

D'autre part, l'efficacité des aides à l'investissement peut également être recherchée dans la réponse partielle qu'elles apportent au manque de fonds propres des PME. Là aussi, on peut se demander si d'autres formes d'interventions ne seraient pas plus adéquates. On pense en particulier aux prises de participations temporaires des Invests qui présentent deux avantages majeurs. D'une part, elles sont *a priori* neutres quant à l'intensité relative des facteurs utilisés dans le processus productif. D'autre part, les dividendes perçus et le rachat des titres par les propriétaires initiaux de l'entreprise tendent à réduire le coût final de l'intervention publique.

49 Voir CONSEIL REGIONAL WALLON: *Compte rendu de la séance du mercredi 24 juin 1992*, C.R.I. n°11, pp. 13-14

50 Pour les grandes entreprises, la première installation en Région wallonne permet déjà d'obtenir une aide plus importante pour le critère *vulnérabilité de l'investissement*

ANNEXE 1: AIDE OCTROYEE EN FONCTION DE L'EVOLUTION DE L'EMPLOI

Les tableaux ci-dessous donnent le détail des fourchettes d'aide mentionnées dans le corps de l'article au tableau 1.

I. ENTREPRISES INDEPENDANTES FINANCIEREMENT ET OCCUPANT DE 21 A 50 PERSONNES OU ENTREPRISES NON INDEPENDANTES FINANCIEREMENT DE 20 PERSONNES AU PLUS

(Colonne 2 du tableau 1) ⁵¹

(aide en pour-cent de l'investissement admissible)

VARIATION DE L'EFFECTIF (unités)	AIDE	VARIATION DE L'EFFECTIF (unités)	AIDE	VARIATION DE L'EFFECTIF (unités)	AIDE
1	1 %	8 - 10	4 %	21 - 25	7 %
2 - 4	2 %	11 - 15	5 %	> 25	8 %
5 - 7	3 %	16 - 20	6 %		

II. ENTREPRISES DE 51 A 250 PERSONNES OU CREATION D'ENTREPRISE D'AU MOINS 50 PERSONNES (colonne 3 du tableau 1)

(aide en pour-cent de l'investissement admissible)

VARIATION DE L'EFFECTIF (unités)	EFFECTIF DE DEPART (unités)			
	50-75	75-120	120-180	180-250
5 - 10	4%	3%	2%	1%
11 - 15	5%	4%	3%	2%
16 - 20	6%	5%	4%	3%
21 - 25	7%	6%	5%	4%
26 - 30	8%	7%	6%	5%
31 - 40	8%	8%	7%	6%
41 - 50	8%	8%	8%	7%
plus de 50	8%	8%	8%	8%

⁵¹ En cas de création d'entreprise, l'aide est automatiquement de 8 %

III. GRANDES ENTREPRISES (colonne 4 du tableau 1)

(aide en pour-cent de l'investissement admissible)

CREATION D'ENTREPRISE		EXTENSION D'ENTREPRISE								
VARIATION EFFECTIF (unités)	AIDE	VARIATION DE L'EFFECTIF (unités)	VARIATION DE L'EFFECTIF EN % DE L'EFFECTIF DE DEPART							
			3-5 %	6-10 %	11-15 %	16-20 %	21-25 %	26-30 %	31-35 %	>35 %
5 - 10	1 %	10 - 20	1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	6 %	7 %	8 %
11 - 20	2 %	21 - 40	2 %	3 %	4 %	5 %	6 %	7 %	8 %	8 %
21 - 30	3 %	41 - 60	3 %	4 %	5 %	6 %	7 %	8 %	8 %	8 %
31 - 45	4 %	61 - 90	4 %	5 %	6 %	7 %	8 %	8 %	8 %	8 %
46 - 60	5 %	91 - 120	5 %	6 %	7 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %
61 - 75	6 %	121 - 150	6 %	7 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %
76 - 100	7 %	151 - 200	7 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %
> 100	8 %	> 200	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %	8 %

Summary: The walloon region investment incentives after the reform of 1992

In 1992, the Walloon Region modified its investment incentive legislation. The new legislation applies the notion of SME to any business employing up to 250 people and which turnover does not exceed 20 million ECU, and replaces the former interest subsidies and capital premiums by a grant calculated as a percentage of investment. According to the size of the business, the activity sector and the area, the maximum aid may vary from 13 to 21 %. The grant total percentage is calculated by summing up the percentage of aid obtained for five criteria under which job creation is by far the most important (up to 8 %).

The new legislation gives a partial answer to traditional criticisms against investment incentives. First of all it aims at reducing the risk of accelerated substitution of capital for labour. Besides, it simplifies administrative procedures and reduces the "sprinkling" (spreading of the available budget over a large number of business which makes the impact by investment project almost negligible). It should also reduce the risk of inefficient allocation of resources that arises when grants go to loss-making enterprises. But the question of whether investment incentives actually increase the level of investment (effectiveness) remains largely unanswered. Evidence suggests that investment incentives might have contributed to attract foreign investments but have little impact on the level of domestic investment. Nevertheless, as far as SMEs are concerned, public grants might contribute to increased investment not by reducing the cost or increasing the profitability of the project but rather by increasing the means available in the business.

BIBLIOGRAPHIE

- BOUVY F.: *L'aide aux entreprises / I. Critères de fonctionnement des Lois d'Expansion Economique - analyse critique*; Bulletin de IRES n° 138-139; 1989.
- CONSEIL REGIONAL WALLON: *Compte-rendu de la séance du 24 juin 1992*; Compte Rendu Intégral n° 11; 1992.
- CONSEIL REGIONAL WALLON: *Budget des recettes et des dépenses pour l'année budgétaire 1995 - Exposé général.*; 11/1994.
- de FALLEUR R.: *Modalités d'aide aux investissements privés et emploi*, Bulletin de Documentation du Ministère des Finances; 12/1977.
- D'ESTERBECQ-FOBELETS H.: *Le contrôle externe de l'octroi des aides étatiques aux entreprises privées en Belgique*; Administration publique trimestrielle; 1979.
- DONCKELS R. (Ed.): *Les leviers de la croissance de la PME*; Fondation Roi Baudouin et Roularta Books; Bruxelles; 1990.
- DONCKELS R. (Ed.): *Pleins feux sur les PME. De la théorie à la pratique*, Fondation Roi Baudouin et Roularta Books; Bruxelles; 1993.
- DONCKELS R.: *Libre blanc* in DONCKELS R. (Ed.); 1993.
- DONCKELS R., AERTS R. & COTTYN M.: *Panorama des PME en Belgique: une image quantitative* in DONCKELS R. (Ed.); 1993.
- DONCKELS R. & AERTS R.: *Panorama des PME en Belgique: une image qualitative* in DONCKELS R. (Ed.); 1993.
- DONCKELS R. & HOEBEKE K.: *Mille dirigeants de PME nous parlent de la croissance: un message riche d'enseignements* in DONCKELS R. (Ed.); 1990.
- EVENS T.: *Priorité emploi / production: bien mais...*, Le Soir, 24 mars 1992.
- EVENS T.: *L'aide aux entreprises centrée sur l'emploi et la production*, Le Soir, 20 mars 1992.
- GILOT A.: *Les aides publiques aux entreprises privées: essai d'évaluation*, Bureau du Plan; Bruxelles; 11/1987.
- ILZKOVITZ F.: *Les déterminants des investissements des entreprises en Belgique*; Cahiers Economiques de Bruxelles, n° 108; 1985.
- MICHEL P. & ROME N.: *Le financement de la croissance dans les PME* in DONCKELS R. (Ed.); 1990.
- MINISTERE DE LA REGION WALLONNE: *Les aides pour investir*; Namur; 1992.
- MINISTERE DES AFFAIRES ECONOMIQUES: *Rapport aux chambres législatives sur l'application des lois d'expansion économiques*; Bruxelles; 1981.
- OOGHE H. & DE GROOTE, W.: *Onderzoek t.v.m. fiscale en directe overheids-subsidie bij Vlaamse ondernemingen*; Cahiers Economiques de Bruxelles n° 91; 1981.
- SIAENS A.: *Le prince et la conjoncture*; Duculot Perspectives; Bruxelles; 1985.

Ecolo et les "nouveaux mouvements sociaux" en Belgique francophone: frères de sang ou lointains cousins? ¹

Benoît RIHOUX

Assistant, Unité de science politique et d'affaires publiques (SPOL), Département des sciences politiques et sociales (POLS), Université Catholique de Louvain.

Introduction

L'analyse scientifique de la question des relations entre les NMS et les partis politiques est une question particulièrement complexe, pour au moins trois raisons principales. La première raison renvoie à la nature même des NMS, en particulier le fait qu'ils sont d'apparition relativement récente, mais aussi leur caractère pluriel et plus "fluide" en termes d'organisation par rapport aux mouvements sociaux plus "établis". En outre, cette question est assez "sensible", dans la mesure où les NMS sont en règle générale très soucieux de conserver -du moins officiellement- une autonomie par rapport à la sphère politique. Enfin -et ceci découle sans doute partiellement à la deuxième raison-, il n'existe pas de données systématiques et fiables en la matière.

Cependant, l'analyse des relations entre les NMS et les partis écologistes revêt un intérêt tout particulier, dans la mesure où ces derniers sont eux-mêmes issus très largement des NMS des années 70. L'objectif de la présente étude est précisément de mieux identifier la nature des relations entre ces deux types d'acteurs en Belgique francophone (Wallonie et Bruxelles): d'une part le parti Ecolo, fondé en 1980, et, d'autre part, les principaux "secteurs" des NMS qui se sont développés depuis le début des années '70. A cet égard, il importe de distinguer deux périodes: les années '70 précisément, qui correspondent à "l'entrée en politique" progressive des écologistes, puis les années '80 et '90, qui correspondent au développement et à la consolidation d'Ecolo en tant que parti politique.

Nous tenterons, en particulier, de tester des hypothèses émises dans d'autres études scientifiques (en particulier Kitschelt, 1989; Kitschelt & Hellemans, 1990) et de confronter nos résultats avec ceux de ces études. Pour cela, et vu la pauvreté des données disponibles, nous avons réalisé une enquête en août et septembre 1994 auprès des *élus et cadres* du parti Ecolo. Cette enquête originale porte précisément sur les relations entre Ecolo et les NMS. Des questionnaires ont été envoyés à tous les membres d'Ecolo qui, selon nos informations, *ont occupé au moins un mandat politique local (conseiller communal) et/ou au moins un poste de responsabilité dans le parti à l'échelon de la "régionale"* (niveau de l'arrondissement) depuis la création de ce parti en 1980. Au total, 153 questionnaires complétés ont été renvoyés (soit un taux de réponse d'environ 50%). Une large part des répondants ont une longue expérience au sein d'Ecolo: plus de 50% d'entre eux sont membres d'Ecolo depuis 1982 ou avant. Cet échantillon

¹ Une version néerlandaise de cet article (excepté quelques modifications de détail) est parue sous le titre "Ecolo en de nieuwe sociale bewegingen in Franstalig België, bloedbroeders of verre verwanten?", in Staf Hellemans & Marc Hooghe (éds) *Van "Mei '68" tot "Hand in Hand". Nieuwe sociale bewegingen in België - 1965-1995*, Leuven & Appeldoorn, Garant, 1995.

constitue donc une partie importante du "noyau" militant de ce parti, plus stable dans le temps, et dont l'expérience -et l'analyse- des relations Ecolo-NMS est particulièrement pertinente. En complément, quelques interviews de responsables d'Ecolo et d'organisations importantes des NMS ont été réalisées.

1. L'émergence d'Ecolo et les NMS

Nous ne présenterons pas ici un historique détaillé de "l'entrée en politique" des écologistes en Belgique francophone, processus qui a débuté en 1973 et qui a abouti en mars 1980 à la création du "Mouvement Ecolo", intitulé officiel du parti Ecolo (pour une présentation détaillée: cfr. Mahoux & Moden, 1984, pp. 2-10; Rihoux, 1993).

Ce processus peut être subdivisé en trois phases. La première phase, celle de la présentation des premières listes aux élections, s'étend de 1973 à 1977; elle débute avec la création du mouvement "Démocratie Nouvelle" (DN) à Namur, qui défend des thèses écologistes et fédéralistes, et qui est issu d'une scission d'une section locale du Rassemblement Wallon (RW) (cfr. infra). Lors des élections législatives de 1974, DN présente une liste dans l'arrondissement de Namur. Aux élections communales de 1976, DN participe à un cartel dénommé "Combat pour l'Ecologie et l'Autogestion" (CAE). Enfin, aux législatives de 1977, DN s'associe avec d'autres mouvements écologistes ou apparentés pour présenter une liste "Wallonie-Ecologie" (WE) dans huit arrondissements. A ce stade, les résultats électoraux restent très limités.

La deuxième phase, qui correspond à la structuration progressive du mouvement WE, s'étend de 1977 à 1979. En janvier 1978, WE se reconstitue en tant qu'organisation permanente; ce mouvement constitue en quelque sorte l'"embryon" du futur Mouvement Ecolo. Lors des élections législatives de 1978, WE présente des listes dans 6 arrondissements, enregistrant des résultats toujours modestes mais en progression par rapport à ceux de 1977. Dans le même temps, suite à une scission survenue au sein de la section belge des Amis de la Terre (cfr. infra), une tendance "libertaire" présente une liste "Ecopol" à Bruxelles.

Enfin, la troisième étape aboutit à la fondation d'Ecolo. Lors des élections européennes de juin 1979, WE ainsi que le groupe majoritaire des Amis de la Terre (cfr. infra) présentent une liste intitulée "Europe-Ecologie". Le résultat constitue une réelle percée: 5,1%, soit le meilleur score européen pour une liste écologiste. Ce succès a certainement joué un rôle de catalyseur dans la fondation du parti Ecolo.

Disons à présent quelques mots du développement ultérieur de ce parti (cfr. Rihoux, 1993, pour une analyse plus complète). Ecolo s'établira progressivement comme la quatrième force politique en Belgique francophone, disposant d'élus à tous les niveaux de pouvoir dès 1984. Ses résultats électoraux restent relativement stables aux élections législatives de 1981 (5,9%), 1985 (6,2%) et 1987 (6,5%). Dans le même temps, Ecolo obtient son premier siège européen en 1984 (9,9%) et s'implante un nombre croissant de conseils communaux (75 élus en 1982; dans la majorité à Liège; 117 élus en 1988; participation à 4 majorités, dont Bruxelles-Ville). C'est cependant à partir de 1989 qu'Ecolo acquiert une dimension électorale plus importante: 16,6% aux élections européennes de 1989 (2 élus), 13,5% aux élections législatives de 1991 (16 élus à la Chambre et au Sénat), 13,7% aux élections européennes de 1994 (un élu), et enfin près de 200 élus aux élections communales de 1994 (participation à 8 majorités, dont Bruxelles-Ville). A partir de 1992, Ecolo soutient avec Agalev et la VU les accords institu-

tionnels de fédéralisation du pays. Les résultats électoraux de ce parti aux élections législatives de 1995 marquent un recul par rapport à 1991.

Venons-en maintenant à la place des NMS dans ce processus d'"entrée en politique" des écologistes francophones durant les années 70. Il faut sans doute remonter à la fin des années 60 et au **mouvement étudiant** pour retrouver l'origine d'Ecolo. C'est effectivement sur les sites universitaires que se sont développés différents mouvements de contestation et de revendication dans cette période. Le mouvement étudiant a certainement constitué un lieu -temporaire- de "socialisation militante" pour plusieurs futurs militants et leaders d'Ecolo, comme d'ailleurs pour les militants et dirigeants des NMS qui se sont développés durant les années 70. Si l'on peut considérer que le mouvement étudiant a constitué un secteur-clé d'"entrée en militance" de futurs leaders d'Ecolo (Kitschelt & Hellemans, 1990, p. 110), seuls 8% des répondants font explicitement référence à un activisme étudiant dans leur expérience personnelle. Il n'en reste pas moins que le *milieu* universitaire de la fin des années 60 et du début des années 70 a constitué, à Bruxelles et en Wallonie comme en Flandre (Walgrave, 1994) un "vivier" pour différents NMS, mais aussi pour des mouvements plus clairement politiques (extrême-gauche,...), et que de nombreux militants et leaders d'Ecolo ont été actifs dans ces différents mouvements (cfr. infra).

Cependant, un trait original d'Ecolo est que la première organisation identifiable qui a mené à la fondation du parti n'est pas à proprement parler un mouvement social, mais un **mouvement politique fédéraliste**: le mouvement *Démocratie nouvelle* (DN), créé en 1973, qui résulte d'une dissidence namuroise au sein du *Rassemblement wallon*. Il s'agit essentiellement d'un proto-parti à dominante namuroise, dont les principales thèses gravitent autour de la notion de "fédéralisme intégral". Les trois principaux animateurs de DN (dont P. Lannoye) feront plus tard partie du "noyau" des fondateurs d'Ecolo en 1980.

C'est à partir de 1974 que se nouent les **premiers contacts** avec des NMS et entre différents responsables et militants de NMS. Dans un premier temps, DN noue divers contacts avec des groupes environnementaux et anti-nucléaires (comme l'A.P.R.I.), surtout dans la province de Liège. Ce sera l'occasion de premiers contacts avec les futurs fondateurs d'Ecolo-Liège. L'on observe ici un rôle de "catalyseur" d'un enjeu bien particulier: la lutte contre l'énergie nucléaire (cfr. infra).

Par la suite, des réunions plus formelles rassemblent des membres de DN avec différents groupes environnementaux locaux ou de plus grande dimension (comme AVES), dans l'optique de créer une section belge des Amis de la Terre. Sur le terrain politique, des collaborations ponctuelles verront le jour à l'occasion des élections communales de 1976: à Namur, la liste "Combat pour l'Écologie et l'Autogestion" rassemble des chrétiens progressistes (G.P.T.C., M.O.C.), des pacifistes (M.C.P.), des membres d'Amnesty International et d'autres mouvements urbains.

En mars 1976 est créé le mouvement **Les Amis de la Terre - Belgique** (AT). Ce mouvement occupe une place tout à fait particulière dans l'émergence et le développement d'Ecolo. Tout d'abord, de nombreux fondateurs des AT deviendront par la suite fondateurs de sections locales d'Ecolo (à Liège, en particulier) et souvent des leaders d'Ecolo. Deuxièmement, les AT se définissent assez clairement -dans un premier temps du moins- comme un mouvement politique. Troisièmement, la réflexion programmatique des AT constituera le noyau de la doctrine politique d'Ecolo durant le début des années 80. En 1978 déjà, le programme de "Wallonie-Écologie" aux élections législatives est très proche de celui des AT. Lors de ces élections, les AT avaient néanmoins décidé de ne soutenir ouvertement

aucun candidat; le président des AT a d'ailleurs démissionné de sa fonction afin de pouvoir figurer sur la liste "Wallonie-Ecologie". Cependant, aux élections européennes de 1979, 13 candidats sur 17 de la liste "Europe-Ecologie" sont membres des AT. Il est important de noter que les AT se sont fortement divisés dès fin 1978 sur la question de l'opportunité de la création d'un parti politique: seuls les "institutionnalistes" (majoritaires) se sont orientés dans cette voie, tandis que les "libertaires" (minoritaires) ont fait dissidence en créant le Réseau Libre des Amis de la Terre (RLAT). De nombreux "institutionnalistes" des AT figureront parmi les participants aux deux assemblées fondatrices d'Ecolo, en mars 1980. Soulignons enfin que, dans la structuration d'Ecolo, le rôle des AT a été nettement plus important en Wallonie (en particulier à Namur et à Liège) qu'à Bruxelles, où le rôle d'autres mouvements -surtout des mouvements urbains, alternatifs, mais aussi d'extrême-gauche- a été prédominant.

En outre, après la création du parti Ecolo, et encore aujourd'hui, il faut relever une réalité non négligeable: la création de groupes locaux ("locales") d'Ecolo dans le sillage direct de luttes locales. Dans ces cas, des organisations locales de NMS ont donné naissance à des nouveaux groupes locaux Ecolo. Le plus souvent, il s'agit de NMS du secteur "environnement"; le cas-type est celui de la lutte contre l'implantation (ou la gestion) d'une décharge d'immondices, d'un incinérateur,...

Par ailleurs, existe-t-il une "seconde voie" qui ait mené les futurs élus et cadres Ecolo à rejoindre (ou à fonder) ce parti, une voie *politique*? Selon notre enquête, moins de 30% des élus et cadres Ecolo ont été actifs politiquement "*en-dehors de l'écologie politique*" avant de rejoindre Ecolo. Cela tend à rejoindre les conclusions d'études précédentes (Kitschelt, 1989, p.108; Kitschelt & Hellemans, 1990, p.111). En ordre décroissant d'importance, l'on note l'extrême-gauche (10%), cartels progressistes (8%), chrétiens progressistes (7%), social-chrétien (5%), anarchiste-libertaire (4%), socialiste (3%) et fédéraliste-régionaliste (2%). Nous en tirons deux conclusions: qu'une proportion relativement faible des élus et cadres Ecolo ont eu une expérience politique avant de rejoindre Ecolo (mais ils ont eu beaucoup d'expérience dans les NMS; cfr. infra) et que la composante fédéraliste est tout à fait négligeable malgré son importance "historique" (à Namur essentiellement) dans l'émergence d'Ecolo.

Pour conclure, soulevons deux remarques importantes. D'une part, il faut noter que ces expériences politiques ont été dans la quasi-totalité des cas des expériences transitoires et éphémères, tandis que les expériences au sein des NMS ont été le plus souvent nettement plus durables. D'autre part, on observe que de nombreux répondants font référence à une expérience militante dans les NMS et dans l'un ou l'autre groupe politique. Il n'existe donc pas, à proprement parler, de "voie politique" distincte vers Ecolo.

2. Les élus et cadres Ecolo et les NMS: quelles expériences, quelles activités?

2.1. Eléments généraux

Commençons par exposer trois caractéristiques des élus et cadres Ecolo: leur âge, leur sexe et leur localisation géographique. Ces trois traits ne sont en effet pas "neutres" si l'on s'intéresse aux NMS.

En ce qui concerne l'âge, il est frappant de constater une forte sur-représentation de la tranche 35-45 ans (plus de 50% des répondants), alors que les moins de 30 ans et les plus de 55 ans sont nettement sous-représentés. Or, cette tranche d'âge dominante (35-45 ans en 1994) correspond à celle des individus en âge d'études supérieures au durant les années 70, période qui marque précisément la "première vague" des NMS.

En ce qui concerne le sexe, les femmes ne constituent que 20% des répondants. D'une part, cela confirme la "loi sociologique" en vertu de laquelle la proportion de femmes décroît à mesure que l'on s'élève dans l'organisation d'un parti politique: environ 50% des électeurs, environ 30% des membres cotisants, 20% des élus et cadres, et moins encore si on ne considère que le niveau le plus élevé du parti. D'autre part, on peut donc s'attendre a priori à ce que la composante féministe ne soit pas -par la force des choses- prédominante chez Ecolo.

Enfin, en termes de **localisation géographique**, plus de 70% des répondants sont domiciliés dans des centres urbains de grande taille (Bruxelles et Liège: 40% de l'échantillon à eux seuls; Charleroi) ou de taille moyenne (Namur, Verviers, Tournai,...). On observe une claire prédominance urbaine, et l'on peut donc s'attendre à observer un activisme dans différents "mouvements urbains" dans notre échantillon.

Analysons à présent l'expérience et les activités des élus et cadres Ecolo dans les NMS, et tout d'abord de manière générale. Le questionnaire présentait 5 "secteurs" des NMS: **environnement, tiers-monde, paix/pacifisme, anti-nucléaire et féminisme**, ainsi qu'une catégorie "autres NMS". Il était demandé aux répondants de préciser, dans chaque secteur, de mentionner les organisations, mouvements,... dans lesquels ils ont été impliqués, et à quel titre (simple membre cotisant, membre actif, fondateur, dirigeant,...). Dans chaque secteur, un maximum de 5 organisations a été encodé, soit un total théorique de maximum 30 organisations de NMS.

TABLEAU 1

Nombre de NMS auxquels les élus et cadres écolo participent
(où ont participé) (maximum théorique: 30 NMS)

Nombre de NMS	% de répondants
0 (aucun)	7
1	15
2-3	27
4-5	21
6-7	12
8-9	7
10 et plus (max.: 16)	11

Le tableau 1 nous enseigne tout d'abord que la très large majorité (93%) des élus et cadres Ecolo sont (ou ont été) actifs dans au moins un NMS. Cependant, on note que près de la moitié des répondants ne sont (ou n'ont été) actifs que dans trois NMS ou moins, ce qui correspond à une implication relativement faible. Si l'on considère que, assez souvent, les répondants dont état d'une participation "minimale" à certaines organisations (par exemple: verser simplement une cotisation annuelle), on peut estimer qu'entre 15% et 20% des élus et cadres Ecolo

n'ont eu aucune participation *active* à des NMS, ce qui n'est pas négligeable. Cependant, la proportion des "hyper-actifs" dans les NMS, c-à-d. ceux qui sont (ou ont été) actifs dans plusieurs NMS n'est elle non plus pas négligeable.

2.2. Les différents "secteurs"

Venons-en maintenant aux différents "secteurs". Le tableau 2 offre un aperçu général de l'activité des élus et cadres Ecolo dans ces différents secteurs. Suivant en cela des études précédentes (Kitschelt & Hellemans, 1990), nous avons tenu compte non seulement de l'appartenance déclarée à une *organisation* bien délimitée, mais aussi -dans des cas spécifiques, d'une certaine importance-, la participation à des activités ("happenings") particulières.

TABLEAU 2

Activité dans les NMS des différents "secteurs"

(%)	Environn.	Tiers-monde	Paix/pacifisme	Anti-nucléaire	Féministe	Autres
Inactifs	35	51	57	80	93	37
Actifs, dont...	65	49	43	20	7	63
1 organis.	28	29	20	14	6	37
2 organis.	18	10	12	2	1	14
3 organis.	14	3	5	3	1	9
4 organis.	3	4	3	1	(néant)	2
5 organis.	2	3	2	(néant)	(néant)	1

De manière générale, les pourcentages de répondants actifs dans les différents secteurs sont supérieurs à ceux d'une étude précédente (Kitschelt & Hellemans, 1990, p.114). Ceci n'est pas étonnant, dans la mesure où l'enquête menée en 1994 est ciblée uniquement sur les élus et cadres Ecolo (c-à-d. le "noyau restreint" des militants Ecolo), alors que l'étude précédente portait sur les participants à l'Assemblée Générale de ce parti (ce qui est plus large).

On note tout d'abord que, malgré le fait que nous touchons ici au "noyau restreint" d'Ecolo, *la proportion des "inactifs" n'est pas négligeable* dans chacun des secteurs. Même dans le secteur de l'environnement (secteur où les élus et cadres Ecolo sont manifestement les plus actifs), cette proportion dépasse un tiers. Seuls 20% sont (ou ont été) actifs dans le mouvement anti-nucléaire. De même, l'on note la très faible implication dans le mouvement féministe: 7 %, c-à-d. seulement 35% des femmes de l'échantillon. En d'autres termes: plus des deux-tiers des femmes élues ou cadres Ecolo ne déclarent aucune activité ou engagement dans le mouvement féministe. Cette faiblesse numérique de la composante féministe, mais aussi de la composante anti-nucléaire contraste certainement très fortement avec le cas des *Grünen* allemands, par exemple.

On note, par ailleurs, que la proportion d'actifs dans d'"autres" NMS est assez importante. Cela signifie donc que la "nébuleuse" des NMS est nettement plus vaste que les cinq secteurs repris ci-dessus (cfr. infra). Examinons à présent, secteur par secteur, la répartition des activités dans les différentes organisations.

* *Environnement*

Non moins de 55 organisations différentes sont citées, dont 21 à vocation supra-locale (régionale, nationale ou internationale) et 34 de type local. Ceci est une confirmation de l'importance -et de la diversité- de l'engagement militant des élus et cadres Ecolo dans ce secteur. Par ordre décroissant d'importance, les principales organisations citées (en % des répondants se déclarant actifs dans le secteur "environnement") sont: Greenpeace (56%), Les Amis de la Terre (38%), WWF (11%), IEW ou IEB (8%), Jeunesse et Ecologie (7%) et Nature et Progrès (6%).

On note la nette prédominance de Greenpeace et des Amis de la Terre, mais aussi la présence d'une organisation (Jeunesse et Ecologie) qui peut être définie comme l'"organisation de jeunes" du parti Ecolo. La première place de Greenpeace n'est pas étonnante, dans la mesure où il s'agit de l'archétype de l'organisation de NMS de masse, basée sur la contribution financière d'un nombre maximal de *sympathisants*. Quant à la position toute particulière des Amis de la Terre, elle s'explique tout naturellement par l'historique du développement d'Ecolo (cfr. supra).

* *Tiers-monde*

On note encore une fois une grande diversité des engagements, avec 55 organisations citées, dont 14 à caractère supra-local et plus de 15 "comités de solidarité" différents (portant sur des pays ou des peuples particuliers). Par ordre décroissant, les principales organisations ou activités citées (en % des répondants se déclarant actifs dans le secteur "Tiers-monde") sont: Oxfam-Magasins du Monde (29%), MSF (16%), CNCD (12%), Opération 11 11 11 (12%), *le fait d'être parti en coopération* (11%), Frères des Hommes (7%), Entraide et Fraternité (5%) et Iles de Paix (5%).

On observe en particulier l'importance de la participation aux réseaux d'activités d'Oxfam, ce qui confirme le statut "structurant" de cette organisation dans le secteur des NMS de tiers-monde (Walgrave, 1994).

* *Paix/pacifisme*

Le nombre d'organisations et d'engagements est encore une fois élevé: 37 au total, dont 18 à portée nationale ou internationale, et 13 de type local. Le reste est constitué d'organisations intermédiaires, en particulier des "maisons de la paix". Les organisations ou activités les plus citées (en % des répondants se déclarant actifs dans le secteur "paix/pacifisme") sont: *le fait d'être objecteur de conscience* (38%), *la participation à des manifestations pacifistes (en général)* (25%), *MIR/IRG* (18%), *M.C.P.* (15%), *la participation au mouvement des objecteurs de conscience* (12%), *CNAPD* (11%), *la participation aux actions à Florennes* (11%), Rassemblement Liégeois pour la Paix (8%).

On note que la proportion de répondants qui font explicitement référence à Florennes est relativement faible. Ceci constitue une confirmation du degré de mobilisation relativement faible -en termes quantitatifs, par rapport aux NMS flamands (Rihoux et Molitor, 1995, 1996)- des NMS wallons et bruxellois autour de l'enjeu de l'implantation des missiles de croisière. Par ailleurs, on note qu'environ 50% des élus ou cadres masculins d'Ecolo ont acquis le statut d'objecteur de conscience, ce qui est une proportion qui se passe de commentaires. Enfin, l'on note un mélange de référence à des *organisations* bien identifiées, d'une part, et à des *actions* ou des *engagements*, d'autre part.

* *Anti-nucléaire*

Dans ce secteur, la situation est très différente des trois secteurs précédents: seules 13 organisations ou activités (dont 6 à caractère uniquement local) sont citées. En outre, les répondants ne citent le plus souvent qu'une seule organisation ou activité. Les principales (en % des répondants se déclarant actifs dans le secteur "anti-nucléaire") sont: *la participation à des manifestations (en général)* (68%), *la participation à des actions à Chooz* (35%), *la participation à des actions à Tihange* (13%), et l'A.P.R.I. (6%).

Ceci appelle deux remarques. Premièrement, rappelons que la proportion globale de répondants déclarant avoir participé au mouvement anti-nucléaire est faible (seulement 20%; cfr. tableau 2): cela signifie que, en réalité, seuls respectivement 7% et 3% de l'ensemble des répondants ont été actifs sur le terrain à Chooz et à Tihange. Deuxièmement, on note qu'il est d'abord fait référence à des *actions*, plutôt qu'à des *organisations*. Ceci est sans doute lié au caractère plus "fluide" et plus temporaire de la plupart des organisations du mouvement anti-nucléaire en Belgique francophone. Ces deux remarques ne signifient cependant pas que l'élément anti-nucléaire soit resté totalement "marginal" dans le développement de l'écologie politique en Belgique francophone: au contraire, rappelons que ce secteur a joué un rôle-clé durant la seconde moitié des années '70, en coalisant les futurs fondateurs d'Ecolo autour d'un enjeu commun mobilisateur (cfr. supra; cfr. aussi Rihoux, 1991, pp. 42-44). En définitive, il semble que le rôle de cet enjeu dans le développement de l'écologie politique a été d'une double nature: organisationnel (en favorisant la rencontre de différents mouvements) et idéologique (en radicalisant et en politisant les analyses des idéologues de certains NMS).

* *Féminisme*

La très petite taille du sous-échantillon déclarant des activités féministes (11 individus) ne permet pas de tirer des conclusions quand aux différentes organisations concernées, si ce n'est que la composante féministe est sans aucun doute la plus faible des "grands" secteurs des NMS parmi les élu(e)s et les cadres Ecolo. Les différentes organisations ou actions ne sont effectivement citées chacune que par une ou deux répondantes.

* *Les autres NMS*

La diversité des NMS est grande, en Belgique francophone comme ailleurs. Rappelons à cet égard que ce caractère de "nébuleuse" et d'hétérogénéité est d'ailleurs central à la définition des NMS (Hellemans, 1993, 1995, Rihoux et Molitor, 1995, 1996). A cet égard, rappelons que l'appartenance à d'"autres" NMS est indiquée par plus des deux-tiers des répondants (cfr. tableau 2).

Le tableau 3 permet de se faire une idée de l'importance de ces autres catégories de NMS, qui recouvrent plus d'une centaine d'organisations individuelles. Nous reconnaissons toutefois que, faute d'une typologie scientifique faisant autorité, le classement de chaque organisation dans une catégorie bien précise n'est pas toujours aisé. De même, certaines catégories pourraient sans doute être agrégées, ou au contraire subdivisées.

TABLEAU 3

Activité dans les "autres" NMS
(en % du total de l'échantillon, par ordre décroissant d'importance)

Secteur	%
Droits de l'homme	36
Comités de quartier	13
Nouvelles coopératives (produits "bio",...)	11
Mouvements urbains (de rénovation, de participation,...)	9
Mouvement étudiant	8
Mouvement anti-raciste	7
Mouvements de promotion de transports/mobilité	7
Mouvements de consommateurs	5
Mouvements "alternatifs"	5
(divers)	4
Mouvement homosexuel	1

La prédominance des organisations de droits de l'homme est nette, ainsi que la quasi-absence de la composante homosexuelle. On note également l'importance de mouvements à très forte dominante urbaine (comités de quartier, mouvements urbains, mouvement anti-raciste, mouvements "alternatifs",...) (Rihoux et Molitor, 1995, 1996). Par ailleurs, seules deux organisations individuelles sont citées par plus de quelques répondants: Amnesty International (18%) et la Ligue des Droits de l'Homme (8%), ce qui explique très largement l'importance du secteur "droits de l'homme" parmi les élus et cadres Ecolo.

2.3. Des individus très actifs

En définitive, s'il est vrai que le degré d'activité des élus et cadres Ecolo dans les différents secteurs des NMS est variable, il n'en reste pas moins qu'ils "couvrent" très largement la nébuleuse des NMS en Belgique francophone. En outre, l'importance d'un "secteur" des NMS ne se mesure pas seulement en termes quantitatifs: certains mouvements, comme le mouvement anti-nucléaire (cfr. supra), mais aussi certains mouvements urbains (à Liège et à Bruxelles surtout), ont joué un rôle important dans la structuration de l'écologie politique en Belgique francophone, du moins dans les strates supérieures du leadership d'Ecolo (le "noyau" fondateur).

Par ailleurs, il faut noter que les répondants ont souvent joué un rôle-clé dans certains NMS. En particulier, les répondants ont très souvent été à la base (comme (co-)fondateurs) d'organisations à l'échelon local. Dans d'autres cas, ils ont occupé une position importante dans un NMS à un échelon supérieur (cfr. infra.). Ceci n'est guère étonnant, si l'on considère que l'échantillon auquel nous nous intéressons -les élus et cadres Ecolo- constitue certainement une "élite". Néanmoins, pour plusieurs grandes organisations (du type Greenpeace, Amnes-

ty International, MSF,...) une part importante des répondants se déclarent comme simple souscripteurs (simple versement d'une cotisation).

Concluons de tout ceci qu'une grande proportion des élus et cadres Ecolo sont (ou ont été) des individus très "participatifs", dans différentes organisations et/ou activités des NMS.

A cet égard, il faut noter qu'ils sont également assez actifs dans des organisations plus "traditionnelles" ou "établies": plus de 70% des répondants en citent spontanément une ou plus. L'on trouve, en ordre décroissant (en % du total des répondants; ces chiffres sont certainement sous-estimés vu le libellé de la question): syndicat (29%), organisation sociale/caritative (29%), mouvements de jeunesse (10%), organisations religieuses/spirituelles (10%), Ligue des Familles (7%), organisations de sports et de loisirs (4%) et mutuelles (2%). Souvent, plus de 2 organisations sont citées.

De ces derniers chiffres, nous pouvons tirer deux conclusions sans doute contradictoires. D'une part, il semble que le degré d'activité des élus et cadres Ecolo dans ces organisations plus "traditionnelles" ne soit pas particulièrement élevé; on peut même juger ce degré d'activité assez (par exemple le taux d'activité syndicale). On pourrait dès lors en conclure qu'il s'agit d'individus qui se sont davantage impliqués dans des organisations "dépillarées" (les NMS). Mais, d'autre part, l'activité de ces individus dans les organisations plus "traditionnelles" n'est pas négligeable. Cela signifierait donc plutôt que ces organisations ont joué un rôle relativement important dans l'"itinéraire militant" de ces individus, qu'il s'agit de militants plus "polyvalents" ou "mixtes" et qu'il ne suffit donc pas de se limiter aux seuls NMS pour comprendre leur activité militante. Nous ne pouvons trancher à ce stade.

3. Nature et évolution des relations Ecolo-NMS

Selon H. Kitschelt, les liens entre les NMS et les partis écologistes entrent dans quatre grandes catégories, du plus "diffus" au plus "dense": les relations de personne à personne, la communication sélective entre les élites, le clientélisme et les liens structurels (Kitschelt, 1989, p.230). Dans le cadre de la présente étude, nous nous concentrerons surtout sur le premier, le deuxième et le quatrième aspect, dans la mesure où les liens de type clientélistes semblent très peu présents dans le cas d'Ecolo.

Les relations de personne à personne correspondent au niveau individuel. Il s'agit d'une part d'interactions entre individus actifs dans les NMS et d'autres individus actifs dans le parti Ecolo, mais aussi et surtout de phénomènes de "militance croisée" ("overlapping involvement"): un même individu est à la fois militant Ecolo et actif dans un ou plusieurs NMS. A un niveau plus collectif, la "communication sélective" entre les élites correspond à des interactions entre des *représentants* du parti Ecolo (élus, mandataires internes) et des *responsables* de NMS. Il s'agit bien, comme nous le démontrerons par la suite, d'une communication *sélective*, c-à-d. non systématique. Enfin, les liens structurels correspondent à des degrés de formalisation et de régularité nettement plus élevés. A ces trois niveaux, d'une manière plus transversale, il faut sans doute ajouter ce que Kitschelt nomme l'"interpénétration culturelle": le fait qu'une large proportion des membres du parti Ecolo, qu'ils soient simple membres, militants actifs, élus, leaders,... se situent très largement dans l'espace culturel de nombreux NMS.

Notre enquête comporte une question générale, qui recouvre sans doute ces trois niveaux. Il a été demandé aux élus et cadres Ecolo s'ils pensent que, de ma-

nière générale et par rapport aux partis traditionnels (PS, PRL, PSC), Ecolo entretient des liens "*plus étroits*", "*moins étroits*" ou "*comparables*" avec les NMS, ou encore si "*aucune de ces affirmations n'est correcte*". La distribution des réponses à cette question n'est que partiellement prévisible: s'il est vrai que près des trois-quarts (72%) des répondants estiment que ces liens sont plus étroits (contre 3% pour "*moins étroits*" et 6% pour "*comparables*"), on observe que près d'un répondant sur six (16%) considère qu'aucune de ces affirmations n'est correcte. L'analyse des réponses ouvertes à cette question montre que les derniers cités refusent une règle générale. Ils établissent le plus souvent une distinction entre différents secteurs ou organisations des NMS: ils considèrent -en évoquant souvent une expérience personnelle- que certains secteurs (p.e. les mouvements pacifistes, ou encore des mouvements de droits de l'homme,...) sont quasi-équidistants d'autres partis, tandis que d'autres secteurs ou organisations (p.e. les Amis de la Terre, les mouvements "*alternatifs*", le mouvement anti-nucléaire) sont nettement plus proches d'Ecolo que d'autres partis.

3.1. Les "*militances croisées*"

Les données de l'enquête (cfr. sections précédentes) confirment en tout cas que le phénomène de "*militances croisées*" est important: de nombreux individus sont à la fois actifs dans le parti Ecolo (à degrés divers) et membres d'une ou de plusieurs organisations de NMS. A y regarder de plus près, on remarque cependant que, très souvent, le degré d'implication des répondants dans les organisations des NMS diminue fortement à partir du moment où ils accèdent à un mandat politique ou à une position formelle au sein de l'"appareil" d'Ecolo.

A cet égard, les données semblent indiquer qu'il existe deux types de "*carrières*" militantes. Le premier type est celui des individus qui ont été *d'abord* actifs dans différentes organisations des NMS puis impliqués plus fortement au sein d'Ecolo (cadres et élus). Dans ce premier cas, les liens avec les NMS deviennent alors très distendus à partir du moment où les militants s'"institutionnalisent" dans Ecolo ou dans les assemblées politiques. Le deuxième type est plus complexe: il s'agit d'individus qui ont débuté leur engagement au sein des NMS, puis qui sont devenus élus ou cadres d'Ecolo -en conservant souvent des liens assez étroits avec ces NMS-, et qui ont effectué ensuite un, voire plusieurs "*aller-retour*" entre les NMS et Ecolo.

Ces deux types de "*carrière militante*" présentent un point commun: les positions de leadership dans les NMS et dans Ecolo ne sont (à de très rares exceptions près, et uniquement pour des organisations *locales* de NMS) jamais occupées *simultanément*. Dans certains cas, un même individu a occupé alternativement la position la plus élevée dans un NMS donné, et ensuite atteint assez rapidement une position élevée chez Ecolo (c-à-d. un mandat interne ou externe au plus haut niveau du parti), ou vice-versa. Ce fut le cas (dans le sens NMS - Ecolo) pour plusieurs leaders des Amis de la Terre. Les cas de figure inverses (dans le sens Ecolo-NMS) sont plus rares; l'on peut citer le cas d'un fondateur historique et parlementaire Ecolo qui, après avoir quitté Ecolo, est devenu directeur de Greenpeace-Belgique... mais seulement après avoir respecté trois années de "*quarantaine politique*".²

² En fin de compte, l'intéressé a démissionné de Greenpeace en 1995 et a été réélu député Ecolo. Il occupe depuis lors la fonction de chef du groupe parlementaire Ecolo-Agalev à la Chambre.

3.2. La communication sélective des élites

Une première question est de savoir comment ces liens, ces réseaux de communication entre les élus et cadres Ecolo et les responsables des NMS ont évolué dans le temps. Peut-on parler (comme on pourrait l'imaginer de manière intuitive) de manière simple -sans doute simpliste- d'un "distanciation" d'Ecolo par rapport aux NMS, au fur et à mesure qu'Ecolo s'"institutionnalise"? Trois questions de notre enquête permettent d'apporter des éléments de réponse.

A la question "*pensez-vous que les liens entre Ecolo et les NMS ont évolué depuis la création d'Ecolo (...) jusqu'à aujourd'hui?*", près des trois-quarts des répondants (73%) répondent positivement, alors que seuls 12% répondent négativement. Plus intéressante est la question (question ouverte) de la nature de cette évolution, pour les 73% des répondants qui pensent qu'une évolution s'est produite.. Nous avons effectué un premier codage, en trois modalités: "distanciation", "rapprochement" et "autre type d'évolution/d'analyse". Le résultat est très parlant: seuls 34% (un tiers) des répondants analysent l'évolution en termes de "distanciation", alors qu'environ 10% parlent de "rapprochement"... mais plus de 40% (43%) de répondants émettent une autres analyse. Le plus souvent, ces derniers apportent des nuances (ou des distinctions fortes) entre les différents "secteurs" des NMS, ou des nuances en termes périodisation (périodes de rapprochement, mais aussi périodes de distanciation), ou encore ils émettent des doutes quant à la pertinence de la question.

Des analyses antérieures ont démontré que ces relations sélectives se nouent le plus souvent à l'initiative des responsables de NMS, et non des élus ou cadres Ecolo (Kitschelt, 1989). Notre enquête confirme cette analyse, et apporte plusieurs précisions sur la nature de cette relation. Tout d'abord, il apparaît que, dans la plupart des cas, les responsables des NMS ne se tournent pas vers le *parti* Ecolo, mais plutôt vers des *individus* (les élus Ecolo). Deuxièmement, les élus Ecolo font souvent état d'un certain "malaise" suite à cet état de fait: ils considèrent alors que les responsables des NMS veulent rester "autonomes", alors qu'ils sont de *facto* "liés" de manière privilégiée avec un élu Ecolo... et donc, à travers cet élu, avec le parti Ecolo. Troisièmement, il semble que ces relations sélectives sont nettement plus systématiques à l'échelon local, où les collaborations sont nombreuses -et plus durables- sur le terrain. Dans les quelques cas où Ecolo a participé à une majorité communale, ses mandataires ont été très souvent placés sous une pression constante d'organisations locales de NMS, sans pouvoir répondre à toutes les sollicitations.

3.3. Des liens "structurels"?

Nous utiliserons une définition large de ce concept: des liens qui dépassent l'interpersonnel, et qui renvoient à une certaine formalisation, une systématisation, voire une "routinisation" plus importante.

A la question "*à votre connaissance, Ecolo entretient-il (ou a-t-il entretenu) des liens structurels (c-à-d. au-delà de simples contacts de personne à personne) avec une/des organisation(s) appartenant aux NMS?*", plus de la moitié (51%) des élus et cadres Ecolo répond affirmativement, mais 37% des répondants estiment que de tels liens structurels n'existent pas (et 12% de non-réponses). Les réponses à cette question sont donc partagées, mais nous pouvons doré et déjà conclure que l'existence de liens structurels Ecolo-NMS constitue un phénomène non négligeable. Ceci tend à infirmer des analyses précédentes (en particu-

lier: Kitschelt, 1989, p.234 ff.), qui mettaient plutôt en évidence la faiblesse -relative- de ces liens structurels par rapport à des liens interpersonnels. Le fait que les réponses soient partagées peut être interprétées -en première analyse- de trois manières: soit certains répondants ont une connaissance (ou une expérience) *objective* de l'existence de liens structurels alors que d'autres les ignorent, soit la notion de "liens structurels" est floue pour certains répondants, soit certains répondants n'osent pas "avouer" l'existence de tels liens. Nous ne pouvons trancher à ce stade.

Le tableau 4 présente les organisations identifiables de NMS qui sont citées par le plus grand nombre de répondants. Au total, plus de 40 organisations sont citées, ce qui constitue une autre confirmation de l'importance de ces liens structurels.

TABLEAU 4

Liens structurels entre Ecolo et des organisations identifiables des NMS
(en % des répondants qui estiment que de tels liens existent)

Organisation	%
Les Amis de la Terre	36
Jeunesse et Ecologie	18
Forum modes d'emploi	9
Greenpeace	8
CNAPD	8
IEW/IEB	6

Ces résultats confirment tout d'abord le statut tout à fait particulier des Amis de la Terre par rapport à Ecolo (cfr. supra). Quant à "Jeunesse et Ecologie", ce n'est pas du tout étonnant dans la mesure où cette organisation constitue en réalité un "satellite" d'Ecolo, qui s'apparente -au moins partiellement- à l'organisation de jeunes d'Ecolo. Le score non négligeable du "Forum modes d'emploi", initiative rassemblant différents acteurs mais dans laquelle Ecolo a effectivement joué un rôle moteur (aspects financier et logistique y compris) indique sans doute un développement assez récent des liens d'Ecolo avec d'autres organisations: une mobilisation autour de "thèmes" porteurs. Le cas du CNAPD est lui aussi assez logique, dans la mesure où il s'agit d'un comité auquel sont associés -de manière formalisée- différents mouvements et partis, dont Ecolo.

Par contre, le fait que Greenpeace et IEW/IEB soient cités par plus de quelques répondants est assez surprenant, si l'on considère que (officiellement du moins) ces organisations -comme du reste la plupart des organisations des NMS entretiennent une grande prudence par rapport à la sphère politique en général et aux partis politiques en particulier. Effectivement, les quelques informations que nous avons pu obtenir auprès de grandes organisations de NMS font toutes état d'un *pluralisme* politique -ou plutôt une volonté d'autonomie par rapport aux partis politiques-, ainsi que de *règles d'incompatibilité* avec des fonctions politiques publiques. Chez Greenpeace, par exemple, les membres du staff et de l'assemblée générale ne peuvent exercer un mandat politique ou figurer sur une liste électorale à quelque niveau que ce soit. Par contre, ils ont le droit d'avoir un engagement politique *privé*, et en particulier d'être *membres* (détenir la carte) d'un parti politique. De même, chez IEW, aucun administrateur ou chargé de mission

ne peut exercer un mandat politique. En outre, toute organisation-membre d'IEW doit remplir un critère de non-liaison structurelle avec un parti politique. Cela étant dit, tant pour Greenpeace que pour IEW (et d'autres organisations du même type), ces règles formelles n'excluent évidemment pas des collaborations et des liens privilégiés (avec Ecolo, en particulier), mais toujours de manière *informelle*.

Dans le tableau 5, les NMS qui sont cités comme entretenant des liens structurels avec Ecolo sont agrégés par "secteurs" (cfr. sections précédentes).

TABLEAU 5

Liens structurels entre Ecolo et des organisations identifiables des NMS,
agrégées par "secteurs"
(en % des répondants qui estiment que de tels liens existent)

Secteur	%
Environnement	88
Paix/pacifisme	12
Tiers-monde	10
Transports/mobilité	4
Anti-nucléaire	3
Anti-raciste	1
Autres/divers	32

Les données du tableau 5 indiquent donc clairement qu'Ecolo entretient les liens les plus stables et les plus "structurés" d'abord avec des organisations actives dans le secteur de l'environnement, et nettement plus rarement dans d'autres secteurs d'activité des NMS. Cette prédominance du secteur "environnement" (parmi lequel on retrouve les Amis de la Terre, Jeunesse et Ecologie et Greenpeace, mais aussi de nombreuses organisations locales) constitue un enseignement fort intéressant, qu'il conviendrait de comparer avec le cas d'autres partis écologistes (dont Agaley).

Quant aux *modalités* de ces liens structurels, les répondants en relèvent souvent trois types. Le premier type est le soutien (financier, logistique,...) pour des *actions* spécifiques. Il semble en effet que, surtout depuis le début des années 90 et l'augmentation des ressources (en particulier financières) d'Ecolo, ce type de soutien "à la carte" ait fortement augmenté. Il s'agit le plus souvent d'un soutien à des actions menées par des organisations locales (p.e. pour un dossier environnemental bien précis), que ce soit des actions sur le terrain ou des procédures judiciaires. Ces soutiens sont souvent rendus possibles par le fait que certains militants des ces organisations sont également membres -voire élus ou cadres- d'Ecolo (cfr. supra). Un point important est à noter ici: ce type de soutien reste le plus souvent dissimulé, "confidentiel", *informel*. Le deuxième type correspond à une simple "collaboration" sur des enjeux plus larges. Il s'agit alors davantage d'une relation plus équilibrée entre Ecolo et une organisation des NMS d'une certaine importance. Enfin, le troisième type correspond à une "osmose", partielle ou totale. Elle renvoie à la participation directe (et formalisée) du parti ou de ses représentants dans les organes directeurs du NMS. Le cas le plus proche de l'osmose totale est bien sur celui de Jeunesse et Ecologie.

Conclusion: les ambiguïtés d'une relation complexe et évolutive

Notre question de départ portait sur la nature et l'évolution des relations entre le parti Ecolo et les NMS en Wallonie et à Bruxelles. Il s'agit d'une question complexe, que nous avons pu commencer à éclaircir grâce aux données d'une enquête réalisée en 1994 auprès des élus et cadres Ecolo. Au terme de notre analyse, plusieurs indications importantes et tangibles ont ainsi pu être dégagées, mais plusieurs questions restent posées. Fondamentalement, certaines *ambiguïtés* de cette relation ne sont pas levées.

En ce qui concerne l'**émergence** du parti Ecolo durant les années 70, nous avons démontré l'importance de certaines *organisations* bien précises des NMS (en particulier les Amis de la Terre) dans le processus d'"entrée en politique" de l'écologie. A cela se sont couplés des enjeux mobilisateurs globaux, comme la lutte anti-nucléaire ou le pacifisme, et à portée uniquement locale, comme des dossiers environnementaux et d'aménagement du territoire. Dans tous les cas, les NMS ont joué un rôle important de "réseau de recrutement" (Kitschelt & Hellemans, 1990, p.109) d'une large proportion de futurs militants Ecolo.

Pour ce qui est de l'**activité** des élus et cadres Ecolo dans les NMS, nous avons mis en évidence que cette activité est importante et diversifiée: elle "couvre" très largement la nébuleuse des NMS. Cependant, le degré d'activité est très variable, et une proportion non négligeable (mais minoritaire) des élus et cadres Ecolo n'ont jamais été actifs dans des NMS. En ce qui concerne l'importance relative des différents "secteurs" des NMS, deux grandes tendances se dégagent: la prédominance du secteur "environnement", et le caractère marginal des composantes féministe et anti-nucléaire, ce qui ne signifie pas pour autant que l'enjeu anti-nucléaire n'a joué aucun rôle "historique" dans l'émergence d'Ecolo. Par ailleurs, parmi les autres secteurs, l'on note l'importance des mouvements de droits de l'homme, ainsi que de certains mouvements urbains.

Enfin, en ce qui concerne la **nature et l'évolution** des relations Ecolo-NMS, nous nous sommes penchés sur trois modalités particulières. Premièrement, les phénomènes de "militances croisées" (dans Ecolo et dans les NMS) sont importants, mais l'on observe des trajectoires différentes selon les individus. Deuxièmement, les mécanismes de "communication sélective" entre les élites d'Ecolo et des NMS sont eux aussi relativement importants, mais ils sont très variables selon les cas particuliers et selon le niveau de pouvoir, et ils soulèvent en outre des difficultés. Enfin, les "liens structurels" Ecolo-NMS sont apparemment plus développés qu'on ne le considère généralement, plus particulièrement dans le secteur "environnement", mais ces liens restent très largement dissimulés. Nous avons aussi noté que ces trois types de relations ont évolué à mesure du développement organisationnel -et de l'institutionnalisation- d'Ecolo durant ces dernières années, et en particulier depuis 1991.

Il n'empêche que notre analyse a mis en évidence des ambiguïtés, et que plusieurs questions restent sans réponse.

Le premier aspect concerne le pluralisme politique (réel ou supposé) des NMS et la situation d'Ecolo par rapport à celle des partis "traditionnels" à cet égard: Ecolo est-il un parti "privilegié" ou un parti "comme un autre" dans sa relation avec les NMS? Nous ne disposons pas de données qui permettraient de trancher. En tout état de cause, Ecolo ne dispose aucunement d'un "monopole" politique sur les NMS, ne serait-ce que parce que ce parti reste très petit en termes de nombre de membres, mais aussi parce qu'il ne participe que rarement à l'exercice du pouvoir exécutif. De plus, certaines organisations de NMS entretiennent assuré-

ment des relations privilégiées avec d'autres sphères politiques, en particulier des organisations (partis politiques y compris) des "piliers" socialiste et chrétien, par proximité réelle et/ou par nécessité fonctionnelle (Rihoux et Molitor, 1995, 1996).

La deuxième question concerne le travail des élus Ecolo dans les assemblées politiques (de la commune à l'Europe): peut-on y trouver des indications sur l'évolution et la nature des relations Ecolo-NMS? En particulier: les demandes des NMS "relayées" par Ecolo dans ces assemblées constituent-elles une part importante des initiatives d'Ecolo? Nous ne disposons pas de données suffisantes pour répondre à cette question, mais des premiers comptages sur l'activité parlementaire (Chambre et Sénat) des élus Ecolo de 1981 à 1985 tendent à démontrer que les demandes des NMS ne constituent pas (du moins à cet échelon de pouvoir) une part majoritaire des initiatives d'Ecolo.

Enfin, d'autres questions restent pendantes. Par exemple: peut-on dire, plus généralement, que les NMS présentent une spécificité "urbaine"? En est-il de même pour Ecolo? Si l'on répond positivement à ces deux questions, quelles implications cela a-t-il pour les relations Ecolo-NMS? Par ailleurs, peut-on confirmer la thèse de Kitschelt, selon laquelle les partis écologistes (et Ecolo en particulier) sont en tension permanente entre une logique de "constituency representation" (en particulier le relais des demandes des NMS) et une logique de "electoral competition" (la recherche d'une "performance" sur le marché électoral) (Kitschelt, 1989)?

Il nous faut donc conclure que la relation Ecolo-NMS reste ambiguë à plusieurs égards. Il s'agit d'une relation de proximité/distance, quelque part à mi-chemin entre l'intégration structurelle du type "pilier" et l'autonomie.... ce n'est donc ni l'intégration, ni l'autonomie! De plus, il faut tenir compte de la grande diversité des NMS: chaque organisation des NMS est plus ou moins proche ou distante d'Ecolo sur ce continuum proximité/distance. C'est aussi, par définition, une relation évolutive et fluctuante. Cette relation oscille-t-elle "entre loyauté et sélectivité", comme le suggère S. Walgrave dans le cas d'Agalev et des NMS flamands (Walgrave, 1995)? Sans doute. En fin de compte, Ecolo et les NMS sont sans doute plus des "frères de sang" que des "cousins éloignés". Mais leur relation fraternelle n'est en aucun cas fusionnelle.

Annexe: sigles

A.P.R.I.: Association pour la Protection contre les Rayonnements Ionisants

CNAPD: Comité National d'Action pour la Paix et le Développement

CNCD: Centre National de Coopération au développement

G.P.T.C.: Groupement Politique des Travailleurs Chrétiens

IEB: Inter-Environnement Bruxelles

IEW: Inter-Environnement Wallonie

M.C.P.: Mouvement Chrétien pour la Paix

MIR/IRG: Internationale des Résistants à la Guerre

M.O.C.: Mouvement Ouvrier Chrétien

MSF: Médecins Sans Frontières

WWF: World Wildlife Fund

Sources (liste sélective; cfr. ces sources pour une bibliographie plus complète)

S. HELLEMANS (1993), Nieuwe sociale bewegingen in de Belgische Politiek. Een impressie, *Res Publica*, XXXV(2), pp. 197-211.

H. KITSCHOLT (1989), *The Logics of Party Formation. Ecological Politics in Belgium and West Germany*, Cornell University Press, Ithaca & London.

H. KITSCHOLT, S. HELLEMANS (1990), *Beyond the European Left. Ideology and Political Action in the Belgian Ecology Parties*, Duke University Press, Durham & London.

P. MAHOUX, J. MODEN (1984), Le Mouvement Ecolo, *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1045-1046.

B. RIHOUX (1991), *Emergence et institutionnalisation des partis écologistes. Etude de politique comparée: Die Grünen (RFA), Les Verts (France), Ecolo et Agalev (Belgique)*, UCL, Louvain-La-Neuve (mémoire de licence, non publié).

B. RIHOUX (1993), Emergence et développement des deux partis écologistes belges: Ecolo et Agalev, *ICPS Working Papers*, Barcelona, n°77.

B. RIHOUX et M. MOLITOR (1995), Nieuwe sociale bewegingen in Franstalig België, eenheid in verscheidenheid?, in S. HELLEMANS & M. HOOGHE (eds) *Van "Met '68" tot "Hand in Hand". Nieuwe sociale bewegingen in België - 1965-1995*, Leuven & Appeldoorn, Garant, 1995.

B. RIHOUX et M. MOLITOR (1996), Les nouveaux mouvements sociaux en Belgique francophone: l'unité dans la diversité?, *Recherches Sociologiques* (à paraître).

S. WALGRAVE (1994), *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen. Een sociologische verkenning van de milieubeweging, de derde wereldbeweging en de vredesbeweging*, SOI/KULeuven, Leuven.

S. WALGRAVE (1995), *Tussen loyauteit en selectiviteit. Over de ambivalente verhouding tussen nieuwe sociale bewegingen en groene partij in Vlaanderen*, Leuven & Appeldoorn, Garant.

Summary: Ecolo and the "new social movements" in French-speaking Belgium: bloodbrothers or distant relatives?

This article deals with the nature and the evolution of the relationships between the Belgian French-speaking Green party Ecolo and the new social movements in Wallonia and Brussels, from the larger identified sectors of these movements (environment, third-world, peace, anti-nuclear, women) to various other movements. To start with, the status of these movements in the emergence of the Green party is scrutinised. Then, on the basis of a survey conducted amongst members of the party elite (elected representatives and cadres), different modalities of the party/movements links are analysed: joint activism, selective communication channels between the elites, structural links. The bottom line is that, altogether, the links are tighter than one might expect, but that the Green party-new social movements linkage remains ambiguous in many respects.

Het laatste jaar van de Twaalf: de Europese Unie in 1994

Bart KERREMANS

Deeltijds docent aan de Universitaire Instelling Antwerpen en de Katholieke Universiteit Brussel en Adjunct Assistant Professor aan het Vesalius College (VUB)

I. Inleiding

De inwerkingtreding van het Verdrag betreffende de Europese Unie op 1 november 1993 betekende dat de Europese Unie op 1 januari 1994 haar eerste volledige jaar inging. Dit gebeurde in een context van relatieve tevredenheid en pessimisme. Tevredenheid omwille van de uiteindelijke ratificatie van het Verdrag van Maastricht en omwille van de algemeen positieve evaluatie van het Belgische voorzitterschap (juli - december 1993). Pessimisme omdat men van het Griekse voorzitterschap, dat op nieuwjaar 1994 van start ging, weinig verwachtte en omdat men van oordeel was dat de Duitse verkiezingen het Duitse voorzitterschap gedurende het tweede semester van 1994 aanzienlijk konden verstoren.

Achteraf bekeken was het pessimisme misschien te groot geweest en de verwachtingen te klein. Ten slotte kan men er niet naast kijken dat nog gedurende het Griekse voorzitterschap een doorbraak werd bereikt in het uitbreidingsdossier en in de opvolging van Jacques Delors als voorzitter van de Europese Commissie. En ondanks de grote kritiek van velen op de oplossingen die in beide dossiers werden bereikt, kan men er moeilijk omheen dat het om zeer moeilijke kwesties ging waarvan de uitkomsten in grote mate mee het aangezicht van de Europese Unie gedurende de volgende vijf à tien jaar zullen bepalen.

Ook gedurende het Duitse voorzitterschap werden een aantal belangrijke problemen geregeld ook al wordt dat voorzitterschap algemeen als een tegenvaller gezien. Misschien wel het meest in het oog springende daarvan was de goedkeuring op 22 september van de Richtlijn ter instelling van een Europese Ondernemingsraad. Aan deze goedkeuring door de Raad waren bijna vier jaar van moeizame onderhandelingen voorafgegaan. Tevens slaagden de Duitsers erin de begrotingsdiscussie tot een goed einde te brengen (o.a. door de oplossing van de netelige kwestie van de Italiaanse melkquota, cf. infra), werd het Wereldhandelsakkoord geratificeerd evenals de toetreding van Oostenrijk, Zweden en Finland tot de Europese Unie.

1994 was ook op institutioneel vlak een belangrijk jaar voor de EU. Niet alleen vonden er Europese verkiezingen plaats, moest het systeem van de gekwalificeerde meerderheid in de Raad door de uitbreidingsakkoorden aangepast worden en werd de procedure voor de aanstelling van de nieuwe Commissie opgestart, tevens konden een aantal nieuwe instellingen voor het eerst echt aan de slag. Zo bracht het Comité van de Regio's voor het eerst een aantal adviezen uit, begon het Europees Monetair Instituut als gevolg van de ingang van de tweede fase van de EMU op 1 januari aan haar werkzaamheden en werd het Europees Milieu Agentschap (gevestigd te Kopenhagen) op 31 oktober operatief. Interessant is ook het feit dat in 1994 de eerste ervaringen werden opgedaan met een aantal nieuwe procedures. Daartoe behoren de licht gewijzigde budgetaire procedure (als gevolg van het Interinstitutionele Akkoord van 29 oktober 1993, cf. Kerremans,

1994), de medebeslissingsprocedure, het eensluidend advies in geval van een uitbreiding van de Europese Unie en de procedure voor de benoeming van de Commissie. Opvallend daarbij is dat het Europese Parlement, vooral in z'n nieuwe samenstelling na de verkiezingen van juni, meer en meer de tanden laat zien en zich derhalve meer als belangrijke actor binnen de communautaire besluitvorming manifesteert. De eerste maanden van 1995 bevestigden deze tendens op een overtuigende manier.

Kortom, in het afgelopen jaar stond er heel wat te gebeuren in de Europese Unie. De EU slaagde erin om langzaam maar zeker op te klimmen uit het moeras van Eurosclerose waarin het in de loop van 1992 en de eerste helft van 1993 terecht was gekomen. Maar daarmee is verre van gesteld dat alle problemen die daartoe de aanleiding gaven opgelost zijn. Integendeel, 1994 en de eerste maanden van 1995 hebben aangegeven dat de ontwikkeling van de EU een proces blijft waarin successen (cf. de uitbreiding en het Schengen-Akkoord) afgewisseld worden met tegenslagen (zoals de zoveelste monetaire chaos bij de aanvang van 1995 of de moeizame onderhandelingen omtrent de begroting en de aanpassing van de stemverhoudingen in de Raad).

II. Economische context

A. Economische groei en werkgelegenheid

Het is ontgensprekelijk zo dat 1994 op economisch vlak, althans als men een vergelijking met de aanvankelijke verwachtingen maakt, een enorme meevaller was. Voor de meeste landen van de Europese Unie werd het eerste bescheiden herstel van 1993 niet alleen bevestigd maar ook versterkt. De gemiddelde economische groei in de EU steeg opnieuw ¹, terwijl de overheidstekorten globaal omlaag gingen en de inflatie onder controle bleef. Ook de investeringen gingen opnieuw de hoogte in en de handelsbalansen van de meeste lidstaten konden met een batig saldo afgesloten worden. Middenin deze rozegeur en maneschijn bleef echter het spook van de werkloosheid dwalen. Die bleef in 1994 stijgen, alle programma's en projecten ten spijt ². Tevens gaf de EU niet echt de indruk in staat te zijn met meer dan retoriek tegen dit fenomeen te kunnen optreden. Zo werden verschillende verslagen met betrekking tot de werkgelegenheid goedgekeurd ³ en werd het, overeenkomstig de beslissing van de Europese Raad te Essen, grotendeels aan de lidstaten overgelaten maatregelen te nemen m.b.t. een flexibilisering van de arbeid, loonmatiging, de steun aan plaatselijke werkgelegenheidsinitiatieven, de verlaging van de totale arbeidskost en de versterking van de positie van groepen die in een structureel zwakke positie staan op de arbeidsmarkt (AV 1994: 207-208 & EG-Bull., supl. 2/94: 117-123).

1 Een reële daling van 0.4% van het BBP werd omgezet in een reële stijging van 2.6% in 1994 (Algemeen Verslag 1994, hierna afgekort als AV: 26-27).

2 In haar document omtrent het Multilaterale Toezicht in 1994 (Europe Documents, n° 1915: 1-3) liet de Commissie zich overigens vrij pessimistisch uit over de toekomst. In 1995 en 1996 wordt slechts een lichte daling van de werkloosheid verwacht zodat deze in 1996 op 10% van de beroepsbevolking van de EU zou terechtkomen.

3 Zo o.m. het Verslag inzake Werkgelegenheid (supl. 2/94 EG-bulletin, pp. 109-127) en het Zesde Jaarlijkse Verslag over de Werkgelegenheid in Europa (COM (94) 381).

Wat er op dit vlak wel gebeurde, was dat de Commissie het voortouw nam in het operationaliseren van de beslissingen die er omtrent "groei-projecten" (in het kader van het Witboek omtrent Groei, Concurrentievermogen en Werkgelegenheid) waren genomen op de Tweede Top van Brussel en waar er grote onduidelijkheid was blijven bestaan omtrent de financieringswijze ervan. Daaromtrent werd alleszins meer duidelijkheid bereikt in de loop van 1994. Niet alleen werd vastgelegd dat de EU een rentesubsidie van 2% zou verlenen op de leningen van de Europese Investeringsbank voor dergelijke projecten⁴, tevens werd het Europese Investeringsfonds (waartoe was besloten op de Top van Edingburgh) opgericht. Al deze financiële faciliteiten richten zich op de financiering van projecten die betrekking hebben op de tewerkstelling in de kleine en middelgrote ondernemingen en op de uitbouw van de transeuropese netwerken (AV 1994: 43).

B. Interne Markt

"De Interne Markt heeft als onderwerp nog niet afgedaan. Eén enkele open markt vormt de essentiële basis voor economisch herstel en toekomstige economische groei in de Gemeenschap. De voltooiing en de efficiënte werking van deze markt blijven een prioriteit".

Met deze woorden gaf de Europese Commissie in haar verslag "Een optimale benutting van de door de interne markt geboden kansen: strategisch programma" (COM (93) 632: 1) aan dat het het Interne Marktprogramma een tweede adem wilde geven. Daarin werd het door het Europees Parlement (dat zelfs sprak van een "Europa 1992 deel 2") enthousiast gevolgd (cf. PB C128, 9-5-94). Dit nieuwe élan dat de Interne Markt moest krijgen, moest volgens de Commissie op twee manieren gerealiseerd worden: Ten eerste door de afwerking van de nog niet voltooide gedeelten van het Interne Markt Programma en ten tweede door het beheer van de reeds gerealiseerde interne markt.

Met het eerste verwees de Commissie naar de zeventien voorstellen die begin 1994 nog hangende waren in de Raad. Het betrof meer bepaald voorstellen i.v.m. vennootschapsrecht, belastingen, intellectuele en industriële eigendom, afschaffing van de grenscontroles, uitvoering van goederen voor dubbel gebruik en de harmonisatie van technische voorschriften. Een belangrijk element vormde daarin ongetwijfeld het vrij verkeer van personen waar de Commissie gebruik wilde maken van het haar door het Verdrag van Maastricht toegekende initiatiefrecht. Eveneens belangrijk in deze context is ongetwijfeld de fel gecontesteerde en dus moeilijk te realiseren liberalisering van de zgn. gereguleerde sectoren (energievoorziening, telecommunicatie en postdiensten).

Het beheer van de interne markt hield eveneens een panoplie van maatregelen in. Daartoe behoren o.m. het nastreven van doorzichtigheid en eenvormigheid in de omzetting van EU-richtlijnen in nationaal recht, de promotie van administratieve samenwerking tussen de diensten van de lidstaten en deze van de Commissie, de versterking van de tenuitvoerlegging van grensoverschrijdende vonnissen van nationale rechters en de evaluatie van het effect van de Interne Marktregels op de economie in het algemeen en het bedrijfsleven in het bijzonder. In het rapport "De Interne Markt van de Gemeenschap: verslag 1993" dat in maart 1994 door de Commissie werd goedgekeurd, werd duidelijk dat o.m. wat

⁴ In feite gaat het om een subsidie met een maximale omvang van 1 miljard ECU (EG-Bull. 1994-6, p. 160).

de omzetting in nationaal recht betreft een degelijk beheer van de Interne Markt noodzakelijk was. Uit dat rapport bleek immers dat de helft van de 222 maatregelen die een omzetting behoeven nog niet door alle lidstaten waren omgezet. Meestal was dit het gevolg van het in gebreke blijven van één of twee lidstaten. Het beste scoorden Denemarken (93% omzetting), het Verenigd Koninkrijk (90%), Italië en Portugal (beide 87%). Het slechts scoorden Griekenland (82.3%), Frankrijk (82%), Spanje (82%) en Ierland (81.4%). De meest problematische sectoren waren de overheidsopdrachten (59% omzetting), het vennootschapsrecht (60%), de intellectuele en industriële eigendom (61%) en de verzekeringen (71%)⁵. In een samenvattend verslag betreffende de interne markt in 1994 (COM (94) 553) werd dit beeld, vooral wat de problematische sectoren betreft, bevestigd.

Wat de verdere afwerking van het Interne Marktprogramma zelf betreft, sloten werkzaamheden van de Europese Unie aan bij het hierboven vermelde Strategisch Programma. Een groot deel van de nog bestaande lacunes werd daarbij weg-gewerkt. Zo werden er o.m. richtlijnen aangenomen inzake technische voorschriften en normen op beveiligingssysteem, levensmiddelen, chemische producten, textielproducten, de emissie van motorvoertuigen en de veiligheid van plezier-vaartuigen en kabelinstallaties en de verlening van vergunningen voor geneesmiddelen en biotechnologie, de wederzijdse erkenning van beroepsopleidingen, het bedrijfseconomisch toezicht op financiële instellingen, de indirecte belastingen voor kunstvoorwerpen en gebruikte goederen en een reeks maatregelen inzake intellectuele en industriële eigendom (AV 1994: 51-63). Belangrijk hierbij is dat de richtlijnen inzake de interne markt nu door de Raad én het Europese Parlement in het kader van de medebeslissingprocedure moeten worden goedgekeurd. In dat verband keurde de Raad b.v. een gemeenschappelijk standpunt goed inzake de rechtsbescherming van biotechnologische uitvindingen (7 februari 1994) en werd dit standpunt na een lange procedure op 1 maart 1995 door het Europese Parlement verworpen.

In verband met de voltooiing van de interne markt zijn nog twee elementen van groot belang. Ten eerste nam de uitzondering op het vrij verkeer van kapitaal die nog voor Griekenland bestond op 16 mei 1994 een einde. Sindsdien is het kapitaalverkeer in de Unie volledig vrij.

Ten tweede werd er belangrijke vooruitgang geboekt inzake het vrij verkeer van personen. De Commissie nam een eerste initiatief terzake door haar voorstel omtrent de uniformisering van het visummodel. Belangrijker is evenwel de vooruitgang die er inzake het Schengen-akkoord werd bereikt. Op 22 december 1994 bereikten de vertegenwoordigers van België, Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Spanje en Portugal in Bonn een akkoord over de inwerkingtreding van het Schengen-akkoord. Daarin werd bepaald dat vanaf 26 maart 1995 de grenscontroles aan de binnengrenzen zouden worden afgeschaft terwijl de controles aan de buitengrenzen van het Schengengebied strenger worden. Twee landen die de Conventie van Schengen wel ondertekenden zullen het akkoord nog niet op 26 maart toepassen. Het betreft Griekenland en Italië die beiden nog niet de nodige (o.m. wettelijke) maatregelen hebben kunnen nemen om het akkoord te doen toepassen. Frankrijk bekwam de mogelijkheid van een eventuele herziening van het akkoord na drie maanden. Dit is niet verbazend gezien naast de operationalisering van het Schengen Information System (SIS) het Franse wantrouwen (o.m. ten aanzien van Nederland) er de belangrijkste oorzaak van was dat het Schengen-akkoord niet, zoals aanvankelijk gepland, in juli 1992 in werking was getreden.

⁵ Zie COM (94) 55, pp. B-F.

C. Economische en Monetaire Unie

(i) De convergentiecriteria

Met de inwerkingtreding van de tweede fase van de Economische en Monetaire Unie op 1 januari 1994 traden een aantal mechanismen in werking die de inwerkingtreding van de derde en laatste fase in 1997 of 1999 moeten mogelijk maken. Met deze ingang van de tweede fase werd eveneens de discussie over de haalbaarheid van de derde fase in 1997 intensiever. Aanleiding daartoe was de terugkeer van een relatieve kalmte op de monetaire markten in het algemeen en in het EMS in het bijzonder en dus het klaarblijkelijke succes van de verruiming van de fluctuatiemarges van het EMS van 2.25% naar 15% op 2 augustus 1993. Tegelijkertijd bleek echter dat een aantal lidstaten helemaal niet kunnen voldoen aan een deel van de convergentiecriteria die inzake de EMU vastgesteld zijn. Vooral inzake het overheidstekort werd slecht gescoord. Eigenlijk waren er hier maar drie lidstaten die wel aan de 3%-grens konden voldoen: Luxemburg, Duitsland en Ierland. Vooral de sterke verbetering van Ierland sprong daarbij in het oog. Om de andere lidstaten aan alle criteria te kunnen laten voldoen werd dan ook gesproken van de noodzaak van een "Irish Miracle" (International Herald Tribune, 20-9-94: 1 & 11). Dat een mirakel noodzakelijk zal zijn, blijkt vooral uit de cijfers inzake het overheidstekort en de overheidsschuld. Daar scoren nagenoeg alle lidstaten zeer slecht (zie tabel 1). Het is dan ook op basis van deze slechte cijfers dat de Raad op 7 november, op basis van een voorstel van de Commissie, een reeks aanbevelingen aan de lidstaten heeft gericht (Europe Documents, n° 1908, 9-11-94). Deze kaders in de procedure tegen de buitensporige tekorten die voor de tweede fase van de EMU wordt voorzien.

TABEL 1

Prestaties van de lidstaten op drie EMU-criteria (Bron: Le Monde, 28-1-95: 4)

Lidstaat	Overheidstekort (% BNP)	Overheidsschuld (% BNP)	Inflatie (%)
Duitsland	-2.9	51	2.8
Frankrijk	-5.6	50.4	1.7
Italië	-9.6	123.7	4
Verenigd Koninkrijk	-6.3	50.4	2.5
Spanje	-7	63.5	4.9
Nederland	-3.8	78.9	2.3
België	-5.5	140.1	2.6
Luxemburg	+1.3	9.2	2.3
Denemarken	-4.3	78	1.8
Portugal	-6.2	70.4	5.5
Griekenland	-14.1	121.3	10.8
Ierland	-2.4	89	2.8

In de genoemde aanbevelingen wordt vooral aangedrongen op de uitvoering van reeds geplande bezuinigingen (in het kader van eerder ingediende convergentieplannen) en in sommige gevallen op een verbetering van de fiscale inkom-

sten via een efficiëntere strijd tegen de fiscale fraude (Griekenland en Italië) en op privatiseringen (Italië en Portugal).

Wetende dat convergentiecriteria voor de overheidsschuld op 60% ligt en voor de inflatie op maximum 1.5% boven het gemiddelde van de drie best presterende landen, dan blijkt dat Duitsland en Luxemburg voorlopig de enige zijn die tot de EMU zouden kunnen toetreden⁶. Met de uitbreiding van de Europese Unie op 1 januari 1995 is het clubje landen dat slecht presteert op het overheidsstekort en de overheidsschuld (uitgez. Oostenrijk) overigens nog groter geworden.

Belangrijk hierbij is eveneens dat in 1994 gebleken is dat de overheidstekorten en -schulden nog maar moeilijk los te koppelen zijn van de wisselkoersstabiliteit. In dat jaar zijn de financiële markten immers meer en meer op die tekorten gaan reageren. Een Frans journalist sprak in die context van "une nouvelle obsession des places financières" (Le Monde, 27-8-94: 19). Op het einde van 1994 kwam er dan ook een einde aan de relatieve monetaire kalmte die er gedurende de rest van het jaar had geheerst. Daar was overigens niet alleen het begrotingstekort van vele landen voor verantwoordelijk maar ook de politieke instabiliteit in Spanje (de affaire GAL) en Italië (de crisis van de regering Berlusconi) en de peso-crisis die in de oudejaarsperiode uitbrak en die een hele resem munten in haar kielzog meesleepte. Eens te meer werd de positie van de Duitse Mark als reservemunt bevestigd.

De monetaire problemen van eind 1994 en begin 1995 hadden echter vooral tot gevolg dat het geloof in de haalbaarheid van de derde fase van de Economische en Monetaire Unie in 1997 zeer klein is geworden⁷.

(ii) De oprichting van het EMI

Toch wil dit niet zeggen dat de voorbereidingen voor die derde fase niet gewoon door gaan. Overeenkomstig artikel 109 E van het Verdrag betreffende de Europese Unie werd op nieuwjaar 1994 het Europees Monetair Instituut opgericht. Maar het was pas op 15 november 1994 dat de Raad van het EMI voor het eerst te Frankfurt bijeen kwam. Naar aanleiding daarvan onderlijnde de voorzitter van het EMI, Alexandre Lamfalussy, nog eens de twee belangrijke functies van deze instelling. Ten eerste moet ze de oprichting van een Europese Centrale Bank voorbereiden. Ten tweede moet ze het monetaire beleid van de lidstaten coördineren met het oog op een grotere prijsstabiliteit (Europe Documents, n° 6360: 1-2). De voorbereidingen van de derde fase die in 1994 werden verricht, spitsten zich dan ook toe op die twee functies. Daarnaast werd vooral gewerkt aan de technische voorbereiding van de invoering van een eenheidsmunt (bankbiljetten, betalingssystemen, enz.).

6 Deze landen voldoen ook aan de overblijvende criteria: de maximale overschrijding met 2% van de lange-termijn interestvoet van de drie landen die het best presteren inzake inflatie en een minimale wisselkoersstabiliteit (d.w.z. binnen de EMS-fluctuatiemarges) gedurende min. twee jaar. Over dit laatste bestaat nog onduidelijkheid. Gaat het om de oude marges van 2.25% of om de nieuwe van 15%.

7 In die context verklaarde Wim Duisenberg, voorzitter van de Nationale Bank van Nederland in een interview met Le Monde "Il n'y a à mon avis aucune chance pour que les critères du traité de Maastricht soient respectés par une majorité de pays européens dans deux ans" (Le Monde, 31-1-95: 20).

III. Begroting en financiën

De vaststelling van de begroting voor het jaar 1995 had heel wat voeten in de aarde. Daarvoor waren twee belangrijke redenen. Ten eerste bleef de goedkeuring en de ratificatie van het Eigen Middelen Besluit aanslepen. Ten tweede bleef er lange tijd onzekerheid bestaan omtrent de financiële gevolgen van de uitbreiding van de EU omdat lange tijd onzeker was welke landen ook effectief zouden toetreden. Het was dan ook pas na het Noorse referendum van 27 november dat hierover meer duidelijkheid mogelijk was. Op 29 november werd dan ook een zgn. dialoog gevoerd tussen de Commissie, de Raad (Ecofin) en het Europese Parlement over de noodzakelijke aanpassingen van de financiële perspectieven met het oog op de toetreding van Oostenrijk, Finland en Zweden tot de Unie.

Die dialoog was reeds eerder toegepast voor de bespreking van de omvang van de verplichte uitgaven. Deze nieuwigheid was een gevolg van het Interinstitutionele Akkoord betreffende de Verbetering van de Begrotingsprocedure dat op 29 oktober 1993 in de marge van de Eerste Top van Brussel tussen Commissie, Raad en Parlement was gesloten en waarin in afwijking van de procedure van artikel 203 EU, bepaald werd dat het Parlement in een overlegprocedure zou betrokken worden nog vooraleer de Raad de Ontwerpbegroting vastlegt. Op die manier werd een systeem gecreëerd waarin het Parlement ook inzake de verplichte uitgaven reeds vroeger bij de besluitvorming betrokken wordt (Kerremans, 1994a).

De halstarrigheid van het Europese Parlement m.b.t. het Eigen Middelen Besluit was te begrijpen. In dit besluit legt de Raad immers de totale omvang van de inkomsten van de EU vast. Daarmee moest zij de financiële richtsnoeren die op de Top van Edinburgh (cf. het Pakket Delors II) van december 1992 waren gedefinieerd, juridisch vastleggen. Dat dit niet zo eenvoudig is, behoeft geen betoog. Een Eigen Middelen Besluit raakt immers één van de kernvragen van het Europese integratieproces: wat is elk van de lidstaten bereid te betalen voor het lidmaatschap van de EU en wat hoopt elk van die staten uit dat budget te ontvangen? De traditionele noord-zuid tegenstelling duikt hier op omdat de zuidelijke lidstaten en Ierland hun ontvangsten, in naam van de solidariteit, wensen te maximaliseren terwijl de noordelijke lidstaten (Duitsland en het Verenigd Koninkrijk) nadruk leggen op de begrotingsdiscipline. Vandaar ook dat de Raad op 31 oktober 1994 niet alleen het lang verwachte Eigen Middelen Besluit nam maar tevens een Beschikking betreffende de Begrotingsdiscipline vastlegde⁸. Maar daarmee was de kous niet af. Artikel 201 EU waarop het Eigen Middelen Besluit gebaseerd is, bepaalt immers dat elk van de lidstaten dit besluit nog eens moet goedkeuren overeenkomstig de regels die terzake in hun respectievelijke grondwetten gelden. Dat stelde voor twee lidstaten aanzienlijke problemen.

In het Verenigd Koninkrijk dreigde de aanneming door het Lagerhuis uit te draaien op een confrontatie tussen de regering Major en het anti-Europese deel van de Conservatieve Partij (waarvan een deel overigens uit de Tory-fractie in het Lagerhuis was verwijderd). Major stelde die confrontatie dan ook zo lang mogelijk uit.

Italië wilde van het Eigen Middelen Besluit gebruik maken om te ontsnappen aan de boetes die het van de Commissie had gekregen voor de overschrijding van de melkquota's. Het eiste dan ook een verhoging van die quota's met terugwerkende kracht. Die verhoging verkreeg het in eerste instantie wel, maar door

⁸ Zie resp. besluit 94/728/EG en beschikking 94/727/EG (PB L 293, 12-11-94: 14).

een Britse klacht bij het Hof van Justitie kwam die op de helling te staan. Uiteindelijk stemde Italië eind november na moeizame onderhandelingen in met de betaling van een deel van de opgelegde boetes en trokken de Britten hun klacht in. Daarmee werd de kans groter dat het Besluit spoedig in werking zou treden. Maar omwille van dit laattijdige akkoord kon dit niet meer in 1994.

Het uitblijven van een goedkeuring van het Eigen Middelen Besluit door alle lidstaten vormde een belangrijk probleem voor de goedkeuring van de begroting 1995. Zolang het Besluit niet was goedgekeurd, kon de begroting 1995 slechts opgesteld worden binnen de oude marges die er voor de EG-inkomsten golden. Dat betekent dat de maximumgrens van 1.2% van het BNP van de EG moest gerespecteerd worden. Noch de Commissie, noch de Raad maakten hiervan een punt. Terwijl de Commissie een Voorontwerp van Begroting opstelde waarin met inkomsten ten belope van 1.21% van het BNP werd gewerkt, keurde de Raad een Ontwerpbegroting in eerste lezing goed die de oude limiet van 1.2% respecteerde. Het Europese Parlement maakte echter wel bezwaren. Het wilde bijgevolg geen begroting goedkeuren alvorens het Eigen Middelen Besluit van kracht was en dus de inkomsten voor 1995 op 1.21% van het BNP gebracht werden. In de eerste lezing omtrent de ontwerpbegroting keurde het Parlement dan ook een "begroting onder voorwaarde" goed die rekening hield met een Europese Unie van zestien lidstaten en een inkomstenlimiet van 1.21%. Een aantal bedragen (o.m. voor de comitologie) werden "bevroren" in afwachting van de inwerkingtreding van het Eigen Middelen Besluit. Tevens werd een reserve vastgelegd die rekening hield met de benodigde bijkomende uitgaven in geval van een uitbreiding van de EU (zie o.m. AE, n° 6346, 28-10-94: 10-11). Klap op de vuurpeil was echter de bevrozing van 600 miljoen ECU (het verschil tussen 1.2 en 1.21%) voor de Structuurfondsen. Die maatregel was vooral bedoeld om Italië, dat veel geld uit deze Fondsen krijgt, onder druk te zetten.

De Raad had het echter niet zo begrepen en keurde in tweede lezing een begroting goed die voorsnog met de 1.2% rekening hield en waarin een belangrijk aantal verschuivingen in de uitgaven werden doorgevoerd. De meeste amendementen, o.m. met betrekking tot de middelen voor het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid, en wijzigingsvoorstellen van het Parlement werden verworpen. De Raad wenste b.v. aanzienlijk minder nadruk te leggen op het zgn. intern beleid (trans-europese netwerken, onderzoek, onderwijs, beroepsopleiding en jeugdzaken).

De grote doorbraak kwam er op basis van twee gebeurtenissen. Ten eerste werd na 27 november duidelijk dat Noorwegen niet tot de EU zou toetreden zodat de Commissie een wijziging op de Ontwerpbegroting kon voorstellen die rekening hield met een EU van vijftien lidstaten. Ten tweede werd er op initiatief van het Duitse voorzitterschap een dialoog gehouden tussen het Parlement, de Commissie en de Raad. Die resulteerde op 29 november in een akkoord waarin weliswaar geen rekening wordt gehouden met het nieuwe Eigen Middelen Besluit (gezien dat nog niet door alle lidstaten was geratificeerd) maar wel met de stijging van de inkomsten als gevolg van de uitbreiding. Die zorgt immers voor een toename van het communautaire BNP met 7% en dus ook voor een toename van de totale inkomsten gezien deze laatste in een percentage van dat BNP worden uitgedrukt. Maar de aanpassing van de begroting die via de dialoog werd afgesproken was niet een louter technische aangelegenheid. De bijkomende middelen werden immers niet gelijk over de verschillende begrotingsposten verdeeld. De landbouwuitgaven en de uitgaven voor de structuurfondsen stijgen met minder dan 7%. De uitgaven voor het zgn. interne beleid en voor het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (die vooral voor het EU-bestuur in Mostar bedoeld

zijn) stijgen daarentegen sneller (AE, n° 6370: 5). Dat geldt ook voor de middelen die voor de Transeuropese netwerken worden vrijgemaakt. Daarnaast werd nog een bijkomend krediet voor de modernisering van de Portugese textiel- en kledingsindustrie voorzien. Dat was noodzakelijk geworden om de Portugese instemming met het Uruguay Ronde Akkoord te verkrijgen ⁹.

De aanpassingen die via de dialoog werden afgesproken, gelden overigens niet alleen voor de begroting 1995 maar ook voor deze van de volgende jaren. Het akkoord van 29 november had immers betrekking op de financiële perspectieven van 1995 tot 1999. Dat akkoord werd overigens samen met de begroting 1995 door het Europese Parlement goedgekeurd op 15 december. Daarmee kwam een einde aan een moeizame begrotingsprocedure.

Belangrijk aan de begrotingsperikelen van 1994 is dat de betekenis ervan het kader van de begroting 1995 ruimschoots overstijgt. Ten eerste, en dat was reeds tijdens de discussies omtrent het Interinstitutionele Akkoord van 1993 zichtbaar, verzet het Europese Parlement zich hoe krachtiger tegen het onderscheid tussen verplichte en niet-verplichte uitgaven. In de begroting 1995 ging het daarmee zeer ver. In het eindbesluit van het Parlement (het is immers het Parlement dat de begroting definitief vastlegt) werden een aantal verplichte uitgaven als niet-verplichte uitgaven gecategoriseerd. Het betrof een reeks uitgaven i.v.m. landbouw. In wezen gaat het hier om een besluit dat op grond van de verdragen bij het Hof van Justitie aangevochten kan worden en dat dan ook door (vooral Franse) Euro-parlementsleden zwaar werd bekritiseerd. Maar met deze stap wilde het Parlement duidelijk aangeven dat het de vorm van inspraak die het via het Interinstitutionele Akkoord van 1993 voor de verplichte uitgaven bekwam, niet als echt bevredigend beschouwd.

Een tweede probleem dat in de afgelopen begrotingsperikelen duidelijk werd, is het feit dat de begrotingsprocedure loodzwaar is. De verschillende overlegmomenten, eerste en tweede lezingen creëren niet alleen verschillende inspraak-, maar ook talrijke blokkeringsmogelijkheden. De roep om een vereenvoudiging klinkt dan ook steeds luider. Zo wordt de idee geopperd om de eerste lezing in de Raad af te schaffen. Welke ook de conclusies zullen zijn die men uit deze begrotingsdiscussie zal trekken, vaststaat dat de begrotingsprocedure één van de thema's van de Intergoevernementele Conferentie van 1996 zal worden.

IV. Sociaal beleid

Als men voor 1994 spreekt van een Europees sociaal beleid dan staan daarin drie elementen centraal: het groenboek, het witboek en de inwerkingtreding van het Sociaal Protocol. Het groenboek (COM (93) 531) was reeds in 1993 verschenen en bevatte hoofdzakelijk een diagnose van de belangrijkste sociale problemen van de EU. De maatregelen die voor de oplossing van deze problemen vereist zijn, werden door de Commissie voorgesteld in het Witboek betreffende het Europees Sociaal Beleid (COM (94) 333). Dat boek vormt het resultaat van een hele reeks reacties die er vanuit de lidstaten, het Europese Parlement, het Economisch en Sociaal Comité en een hele reeks organisaties, instellingen en be-

⁹ Meer bepaald de instemming met de volledige integratie van deze sector in de GATT (en dus de afschaffing van het Multivezelakkoord) tegen 2005.

drijven op het Groenboek zijn gekomen¹⁰. Daarin werd niet alleen gewezen op de noodzaak van het behoud van het Europese sociale model en dus van een hoog niveau van sociale bescherming maar ook op het prioritaire probleem van de werkloosheid en de maatregelen die vereist zijn om werkgelegenheid en concurrentiebehoud met elkaar te verzoenen. In dat kader werd o.m. verwezen naar het Gemeenschapshandvest van Sociale Grondrechten dat in 1989 op de Top van Straatsburg (weliswaar tegen de wil van het Verenigd Koninkrijk) werd aangenomen. De Commissie wil daarom, zo blijkt uit het Witboek, het sociaal actieprogramma dat in navolging van dat Handvest was opgesteld verder uitvoeren. Daarnaast stelt ze een nieuw actieprogramma voor waardoor discriminaties op grond van geslacht en op grond van afkomst weggewerkt moeten worden.

Het Witboek werd op 6 december door de Raad goedgekeurd. Dit gebeurde op basis van het Sociaal Protocol (het Verenigd Koninkrijk weigerde mee te doen). Dit is des te merkwaardiger omdat het Witboek enkel de hoofddoelstellingen weergeeft waarnaar een Europees sociaal beleid moet streven en dus bijzonder vaag blijft over de maatregelen zelf.

Eén van de meest opvallende sociale maatregelen van 1994 was ongetwijfeld de richtlijn m.b.t. tot de Europese Ondernemingsraad. Deze werd via de toepassing van de samenwerkingsprocedure vastgelegd. Belangrijk hierbij is echter dat de richtlijn er slechts kon komen door de toepassing van het Sociaal Protocol. Het Verenigd Koninkrijk had zich immers met klem tegen deze vorm van "gecentraliseerde en bureaucratische informatie en consultatie" verzet (AE, n° 6258: 10). Met de richtlijn moeten ondernemingen met meer dan 1000 werknemers en minimum 150 werknemers in één of twee lidstaten een Europese Ondernemingsraad oprichten. Het zou gaan om 1200 ondernemingen die hoofdzakelijk gevestigd zijn in Duitsland, Italië, Nederland en Frankrijk (AE, n° 6321: 6). Belangrijker evenwel is het feit dat de inhoud van de richtlijn hoofdzakelijk bepaald werd in het overleg tussen de Europese sociale partners en daarna door de Raad, via de samenwerkingsprocedure, was goedgekeurd. Op die manier werd een eerste aanzet gegeven voor ontwikkeling van een sociaal overlegmodel op EU-niveau. Het was precies door dit model (dat door artikel 4 van het Sociaal Protocol mogelijk wordt) dat het Verenigd Koninkrijk in Maastricht weigerde tot het Sociale Protocol toe te treden.

V. Landbouwbeleid

1994 vormde het tweede jaar van de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en dat was te merken. In september reeds keurde de Commissie een gewijzigd begrotingsontwerp voor de lopende begroting 1994 goed omwille van de lagere uitgaven inzake landbouw (AV 1994: 422-423)¹¹. Bekeken over het gehele begrotingsjaar blijken de belangrijkste dalingen zich te situeren in de vleessector en in de zuivelsector (melkquota's). Maar ook in de graansector deed zich een belangrijke daling van de productie voor terwijl de graanprijzen met ongeveer 7.7% omlaag gingen.

Dat de hervorming van 1992 resultaten afwerpt, betekent evenwel niet dat alle landbouwproblemen van de baan zijn. Voor 1995 moet immers rekening gehou-

10 Het ging om in totaal meer dan 7000 blz. aan reacties die samengevat zijn in document COM (94) 333/2.

11 Concreet ging het om een voorgestelde verlaging van 1.6 miljard ECU.

den worden met de door Italië en Spanje verkregen aanpassingen aan de melk-quota's (+ 293 miljoen ECU) en met de nieuwe devaluaties van begin 1995 die wellicht bijkomende middelen voor de monetair compenserende bedragen noodzakelijk zullen maken. Tevens vertegenwoordigt de uitbreiding van de EU eveneens een bijkomende landbouwkost.

Ook politiek gezien gaat het GLB nog een aantal moeilijke jaren tegemoet. Met de inwerkingtreding van het Uruguay Ronde Akkoord op 1 januari 1995 dient de Europese Unie haar interne steun te verminderen, de markttoegang voor landbouwprodukten te verbeteren en haar exportsubsidies voor deze produkten terug te schroeven. Deze maatregelen zullen ongetwijfeld tot bijkomende spanningen met de landbouwwereld en met een aantal lidstaten (zoals Frankrijk, Italië en Spanje) leiden en een aantal bijkomende obstakels opleveren voor een ander dossier waarin landbouw een belangrijke rol zal spelen: de discussies omtrent de toetreding van een aantal landen van Centraal-Europa tot de Europese Unie. Tijdens de onderhandelingen over de zgn. Europa-akkoorden in 1991 en 1992 was reeds gebleken dat deze sector zowel in Centraal-Europa (waarvoor het om een enorm belangrijke sector gaat) als in de Europese Unie bijzonder gevoelig lag (Van Ham, 1992).

VI. Buitenlands beleid en externe betrekkingen

A. *Uitbreiding naar het noorden*

(i) Stemverhoudingen en het verband tussen integratie en uitbreiding

Als er in 1994 een akkoord is gesloten waar men binnen tien jaar nog regelmatig naar zal verwijzen, dan is dat het Akkoord van Ioannina van 27 maart. Dit akkoord maakte een einde aan een crisis die de Europese Unie gedurende een maand in haar hemd had gezet. Deze crisis stond in verband met de uitbreiding van de Europese Unie en dan meer bepaald met de aanpassing van de stemverhoudingen in de Raad. De kwestie brak eigenlijk pas goed door nadat op 1 maart met Oostenrijk, Finland en Zweden een akkoord over de toetreding was bereikt. Het akkoord met Noorwegen werd daarentegen door Spanje aan het akkoord over de stemverhoudingen in de Raad gekoppeld. De Spaanse hardnekkigheid terzake had dan vooral te maken met de toegang van Spaanse vissersschepen tot de Noorse viswateren (een dossier dat overigens ook al de onderhandelingen over de Europese Economische Ruimte in 1991 had geblokkeerd, cf. Kerremans, 1992). Zo gauw een dergelijk akkoord bereikt was, kwam Spanje dan ook over de brug inzake het stemmendossier¹².

Toch had Spanje wel degelijk een direct belang bij de "stemmen-crisis". Die crisis had betrekking op de omvang van de gekwalificeerde meerderheid na de uitbreiding van de Raad. Gezien Oostenrijk en Zweden elk over 4 stemmen en Finland en Noorwegen elk over 3 stemmen zouden beschikken zou het totale aantal stemmen in de Raad verhogen van 76 naar 90. Een louter technische aanpassing van de gekwalificeerde meerderheid (die ongeveer 70% van de uitgebrachte stemmen bedraagt) zou deze op 64 stemmen gebracht hebben. Belangrijker daarbij is

¹² In dat akkoord werden 19000 ton extra visrechten in de Noorse wateren aan Spanje toegekend. Tevens werd bepaald dat de Unie visrechten in de Russische wateren zou kopen die eveneens aan Spanje zouden worden toegekend.

evenwel de omvang van de blokkerende minderheid. Gezien de Raad op basis van Commissievoorstellen haar beslissingen neemt, komt het erop aan een minderheid te vinden die voldoende groot is om een dergelijk voorstel tegen te houden. In het bestaande systeem volstonden daarvoor 23 stemmen. Dit stelde b.v. de zuidelijke lidstaten (en Ierland) in de mogelijkheid om vanwege de noordelijke lidstaten compromissen af te dwingen waarin met hun belangen rekening werd gehouden. Dat voordeel dreigde ten dele weg te vallen door het optrekken van die blokkerende minderheid tot 27 stemmen (want dat is het gevolg van een meerderheid van 64 stemmen). De nieuwe lidstaten zijn immers allen noordelijke lidstaten met belangen die niet direct aansluiten bij deze van lidstaten als Spanje, Portugal, Ierland en Griekenland.

Maar niet alleen voor de zuidelijke lidstaten werd het bereiken van een blokkerende minderheid moeilijker gemaakt. Dat gold voor elke lidstaat. En vooral voor een grote lidstaat als het Verenigd Koninkrijk betekende de opgetrokken minderheid dat meer dan in het verleden steun vanwege (de groter wordende groep van) kleine lidstaten vereist was. De Britse regering, geconfronteerd zijnde met heel wat Euro-sceptici in de eigen conservatieve fractie in het Lagerhuis, eiste bijgevolg dat de oude drempel van 23 stemmen behouden zou blijven. Dit betekende echter dat het nemen van een besluit (het bereiken van de gekwalificeerde meerderheid) door de uitbreiding moeilijker zou worden gemaakt. Dat was noch voor de Commissie, noch voor bijna alle lidstaten aanvaardbaar. Maar omdat Major zich, overigens tot ongenoegen van zijn minister van buitenlandse zaken, Douglas Hurd, op deze kwestie had geworpen, zou het aanvaarden van de 27 stemmen zondermeer een politieke nederlaag geweest zijn. Het ondertussen beruchte Akkoord van Ioannina zorgde er dan ook voor dat de Britten zonder al te veel kleerscheuren uit deze kwestie kwamen. Het voorziet in de volgende regeling: De blokkerende minderheid wordt op 27 stemmen gebracht. Maar indien twee grote lidstaten en één kleine (als ze samen 23 stemmen bereiken) zich tegen een voorstel verzetten, wordt de kwestie verdaagd¹³. Hoelang die verdagging duurt, wordt dan van geval tot geval bepaald. Belangrijk is hier ook dat door het uitblijven van de Noorse toetreding tot de Europese Unie een nieuwe aanpassing van de meerderheden noodzakelijk was. Dit stelde echter geen problemen en werd via een schriftelijke procedure tussen de lidstaten geregeld. Sinds 1 januari 1995 ligt de gekwalificeerde meerderheid dan ook op 62 van de 87 uit te brengen stemmen. De blokkerende minderheid bedraagt dus 26 stemmen. De verdragende minderheid blijft 23 stemmen¹⁴.

De betekenis van het conflict rond de blokkeringsminderheid reikt echter verder dan het specifieke uitbreidingsdossier van 1994. Het geeft duidelijk aan dat het uitbreiden van de Europese Unie (waarvan de Britten grote voorstanders zijn) niet integratie-neutraal is. Uitbreiden impliceert aanpassingen aan de communautaire besluitvorming die keuzes ten gunste van verdere integratie (in termen van een supranationalisering van de besluitvorming) inhouden. Indien men die aanpassingen niet doorvoert maar toch wel uitbreidt, dan genereert de uitbreiding een desintegratie in de EU-besluitvorming. Intergoevernementele dynamieken worden versterkt wat de slagkracht van de EU als organisatie aanzien-

13 Men kan dit dus de verdragende minderheid noemen.

14 Ook de andere instellingen moesten aanpassingen ondergaan. De Commissie zag haar ledenaantal uitgebreid tot 20 (1 bijkomend lid voor elke nieuwe lidstaat). Het Europese Parlement telt nu 626 leden waarvan 22 uit Zweden, 21 uit Oostenrijk en 16 uit Finland. De meerderheid die vereist is voor een eensluidend advies bedraagt dus 314 stemmen.

lijk kan aantasten. Cynici stellen dat het precies in de bedoeling van de Britten ligt om via de uitbreiding het integratieproces niet alleen te remmen maar ook terug te schroeven. Of dit zo is zullen de betrokkenen zelf wel het beste weten. Feit is dat sommigen reeds op dit scenario geanticipeerd hebben. De teneur van de Schäuble-Lamers paper (Europe Documents, n° 1895/96), waarin een onverholven pleidooi wordt gehouden voor een "Multi-speed Europe", is precies dat een té ruime EU het integratieproces zal remmen en dat een nieuwe kleine Europese nucleus de nieuwe motor van dat proces moet worden. Deze stelling wordt niet zozeer vanuit een soort Euro-idealisme verkondigd maar wel vanuit de overtuiging dat een ruimere Europese Unie met de structuren van vandaag niet in staat zal zijn in te spelen op de belangrijke problemen van morgen.

(ii) Landbouw, structuurbeleid, financiën en transit

Reeds uit de toetredingsadviezen van de Commissie kon opgemaakt worden welke thema's tot op het einde van de toetredingsonderhandelingen zouden blijven wegen. Voor de landbouw viel dat op te maken uit de hoge mate van steunverlening die in de kandidaat-lidstaten aan de landbouwers werd verleend¹⁵. Een directe inschakeling in de ene Europese landbouwmarkt (wat toch één van de basisprincipes is van het GLB, cf. art. 40 (2) EU) zou dus betekenen dat de landbouwers uit de nieuwe lidstaten meteen een belangrijk inkomensverlies zouden lijden. Bijgevolg eisten de kandidaat-lidstaten overgangperiodes en uitzonderingen. Die kregen ze ook. Onder het oorspronkelijke toetredingsverdrag (waarin dus ook Noorwegen betrokken was) werd bepaald dat Oostenrijk, Noorwegen en Finland gedurende een periode van vijf jaar het recht krijgen om hun landbouwers bijkomend te subsidieëren (art. 137-138 Toetredingsverdrag¹⁶), tenminste als die subsidies door de Commissie worden goedgekeurd. Artikel 142 TV bepaalt daarbij dat een dergelijke goedkeuring permanent is voor de gebieden ten noorden van de 62ste breedtegraad. Dat is een gevolg van het feit dat de klimatologische omstandigheden in deze gebieden tot een lagere landbouwproductiviteit leiden.

Met de toetreding van Oostenrijk en de Scandinavische landen dacht de Europese Unie haar inkomsten aanzienlijk te kunnen verhogen terwijl de toename van de uitgaven veel lager zou liggen. Het betreft immers landen met een BNP dat ruim boven het EU-gemiddelde ligt. De betrokken landen (Zweden op kop) zijn er echter in geslaagd hun netto-bijdragen tot de EU, althans gedurende een overgangperiode van vier jaar, te beperken. Dit is op twee manieren gebeurd. Ten eerste bekwamen zij dat ze tot in 1998 automatisch een deel van de door hen gestorte bijdragen zouden terugkrijgen. Dat bedrag vermindert wel van jaar tot jaar¹⁷. Tevens bekwamen zij de toevoeging van een zesde doelstelling aan de struc-

¹⁵ Cf. Bull. EG, suppl. 4/92: 48 (voor Oostenrijk); Bull. EG, suppl. 5/92: 47 (voor Zweden); Bull. EG, suppl. 6/92: 59 (voor Finland) en Bull. EG, suppl. 2/93: 58 (voor Noorwegen).

¹⁶ Hierna vermeld als TV.

¹⁷ Zie art. 66 TV (voor Noorwegen, maar dit vervalt), art. 81 TV (voor Oostenrijk), art. 109 TV (voor Finland) en art. 134 TV (voor Zweden).

tuurfondsen¹⁸. Dit betekent dat jaarlijks ruim 175 miljoen ECU zal gaan naar de ontwikkeling van gebieden waarvan de bevolkingsdichtheid lager is dan 8 inwoners/km². Het gaat dan vooral om de arctische gebieden in het hoge noorden van Scandinavië.

Een laatste netelig dossier betrof de doorgang van vrachtwagens door Oostenrijk. In het kader van de onderhandelingen voor de Europese Economische Ruimte had dat land met de EG een transitakkoord gesloten waarin de doorgang van vrachtwagens verbonden werd aan een reeks emissienormen¹⁹. Hoe beter aan deze normen werd beantwoord hoe meer vrachtwagens door Oostenrijk mochten. Die regeling, die tot 2004 van toepassing is, betekende echter een inbreuk op het vrij verkeer van goederen. Daarom eiste de EU dat de bepalingen van het Transitakkoord in 2001 niet meer van kracht zouden zijn. De Oostenrijkers wilden dit slechts toestaan in de mate dat de beoogde reductie in vervuiling ook echt bereikt werd. Daarom wordt nu bepaald dat het Transitakkoord effectief tot in 2001 geldt maar dat dan moet uitgemaakt worden of de beoogde reductie is gerealiseerd. Als dat niet het geval is dan moet de Raad bij gekwalificeerde meerderheid de maatregelen vaststellen om dat voorsnog te bereiken. Als de Raad daar niet in slaagt, blijven de bepalingen van het Transitakkoord tot 2004 gelden.

In feite geven de inhoudelijk problemen i.v.m. de uitbreiding duidelijk aan dat de toename van het aantal lidstaten aanzienlijke problemen kan stellen. Nieuwe agendapunten duiken op en oude tegenstellingen worden scherper. Vooral in de houding van de zuidelijke lidstaten was dit duidelijk. Zij zien de uitbreiding immers, terecht, als een operatie waarin de club rijke lidstaten alleen maar groter wordt en waarin hun relatieve invloed verkleind wordt. Maar belangrijker nog is het feit dat de zuidelijke lidstaten nieuwe toetredingen in grote mate evalueren vanuit de gevolgen daarvan voor de EU-middelen die naar hen zullen toevloeien. Dat is niet onbelangrijk. Bij de noordelijke uitbreiding hoopten zij op een aanzienlijke toename van het EU-budget en dus van de middelen die voor het structuurbeleid kunnen worden ingezet. En dat beleid komt hen vooral ten goede. Op basis daarvan mag men echter verwachten dat deze landen met een grote argwaan de eventuele uitbreiding naar het oosten tegemoet zullen treden. Die landen zijn immers stuk voor stuk armer dan zichzelf. Het is dan ook niet denkbeeldig dat een oostelijke uitbreiding een aantal zuidelijke lidstaten zal veranderen van netto-ontvangers uit het communautaire budget tot netto-bijdragers aan dat budget. Dat betekent meteen dat een belangrijk argument om het Europese integratieproces te steunen voor een aantal van hen zou wegvallen.

Het thema van de oostelijke uitbreiding lijkt veraf, maar is het niet. In de loop van 1994 werden immers een aantal belangrijke aanzetten in die richting gegeven.

B. Uitbreiding naar het oosten

De landen van Centraal-Europa trappelen, althans op het eerste zicht, van ongeduld om lid van de Europese Unie te worden. Op 31 maart diende Hongarije

18 De Europese structuurfondsen (EFRO, EOGFL-oriëntatie, ESF) werken aan de hand van vijf prioritaire doelstellingen waarvoor een bepaalde hoeveelheid financiële middelen wordt voorzien). Darbij gaat het o.m. om de wegwerking van de structurele achterstand van regio's met een BRP dat lager ligt dan 75% van het communautaire gemiddelde (zie art. 1 van verordening 2052/88, PB L 185, 15-7-88).

19 Deze zijn erop gericht de luchtvervuiling met 60% te verminderen.

een officiële toetredingsaanvraag in. Polen volgde op 5 april. Daarop besloot de Raad om de procedure voor toetreding voor deze landen op te starten. Voorlopig resulteerde dat in een aantal documenten waarin de algemene principes voor de postelijke uitbreiding van de EU worden weergegeven en in de stelling dat een nieuwe uitbreiding niet kan plaatsvinden vooraleer de Intergoevernementele Conferentie van 1996 is afgelopen²⁰. Belangrijk in die context is het besluit dat omtrent de oostelijke uitbreiding op de Top van Essen werd genomen. Dat besluit was gebaseerd op een rapport van de Algemene Raad dat na overleg met de betrokken landen was tot stand gekomen (zie Europe Documents, n° 1916).

Uitgangspunt daarbij is dat geen enkele datum voor toetreding wordt voorgesteld maar dat het toch wenselijk was om aan de betrokken kandidaten een reeks indicaties te geven over datgene wat terzake wenselijk en noodzakelijk is. Met dat laatste wordt naar twee fundamentele elementen verwezen. Ten eerste moeten de betrokken kandidaten zelf aan een aantal economische en politieke voorwaarden voldoen. Ten tweede, en dat is van fundamenteel belang, moet de EU zelf in staat zijn om nieuwe leden op te nemen. Daarmee wordt niet alleen naar de institutionele capaciteit verwezen (zoals de omvang van de Raad, de Commissie en het Parlement en de manier waarop in elke instelling beslissingen worden genomen) maar ook en zeer expliciet naar de interne cohesie van de EU. Dit laatste kan geïnterpreteerd worden als een garantie dat de uitbreiding van de EU geen consequenties mag hebben voor de cohesie-inspanningen en dus de noord-zuid transfers binnen de huidige EU. Daarmee wordt aangegeven dat de zuidelijke lidstaten niet van plan zijn om het prijskaartje van een oostelijke uitbreiding te betalen.

Voor het overige wordt een strategie voorzien waarin door middel van maatregelen op korte en op middellange termijn de noodzakelijke economische en politieke aanpassingen worden doorgevoerd. Dit alles wordt onderbouwd door de uitbouw van sterk gestructureerde relaties tussen de betrokken landen en de EU. Dit zal gebeuren door middel van een panoplie van vergaderingen tussen tal van ministers van de EU-lidstaten en deze van de Centraal-Europese landen.

C. Uitbreiding naar het zuiden

Alsof er nog niet genoeg uitgebreid wordt, dook in 1994 ook de vraag naar de toetreding van Malta en Cyprus op. Dat is ook logisch gezien deze landen al langer aan de deur van de EU staan te kloppen dan de landen van het vroegere Oostblok. Die kwestie hangt echter vooral samen met het probleem van de verdeling van Cyprus. De EU wil immers slechts de Cypriotische toetreding overwegen indien Cyprus als geheel (dus ook het Turkse deel) toetreedt. De beslissingen die er omtrent de douane-unie met Turkije op 6 februari 1995 werden genomen beogen dan o.m. ook, onder Griekse druk, dat dossier te deblokken²¹.

Overigens kan de mogelijke uitbreiding naar het zuiden niet los gezien worden van de algemene aandacht van een aantal zuidoepese landen (Frankrijk inclusief) voor de Middellandse Zee. Volgens sommigen probeert Frankrijk daarmee een tegengewicht te bieden tegen de centralere rol die Duitsland door het

²⁰ Dat is niet per definitie in 1996 zelf. Het Verdrag van Maastricht geeft immers wel aan wanneer de Intergoevernementele Conferentie (IGC) moet starten maar niet wanneer ze moet eindigen. In theorie kan men zelfs tien jaar doorgaan met onderhandelen.

²¹ Dit o.m. door het perspectief op toetredingsonderhandelingen binnen de zes maanden na het einde van de IGC van 1996.

toenemend belang van Centraal-Europa in de EU kan spelen. Op de Top van Essen heeft dat land dan ook gepleit voor de vorming van "une zone de solidarité économique et politique" tussen de EU en de Maghreb- en Maschrek-landen (cf. *Le Monde*, 14-12-94: 6). Maar of de Franse bedoelingen nu ingegeven zijn door geopolitieke overwegingen of niet, feit is dat de economische en politieke ontwikkelingen in de betrokken landen consequenties genereren die, of men het nu wil of niet, belangrijke politieke en economische gevolgen sorteren voor de EU en haar lidstaten.

D. Handelsbetrekkingen met Centraal- en Oost-Europa

Natuurlijk stonden niet alle betrekkingen van de EU met Centraal- en Oost-Europa in het teken van een mogelijke uitbreiding. Tevens werden de relaties verder uitgebouwd met die landen die nog niet direct toetredingsperspectieven hebben of die zelfs volledig buiten dat perspectief vallen. Tot de eerste groep behoren de "de eerste, tweede en derde generatie" Europa-Akkoorden. De tweede groep wordt gevormd door de landen waarmee een partnerschapsovereenkomst werd gesloten of waarmee over een dergelijke overeenkomst werd onderhandeld.

De eerste generatie Europa Akkoorden traden op 1 februari 1994 in werking. Daarmee kwam een einde aan de Interim-akkoorden die in afwachting van de ratificatie van bovenstaande akkoorden van toepassing waren. Met de eerste generatie wordt verwezen naar de eerste akkoorden die eind 1991 met Polen, Hongarije en Tsjechoslowakije werden gesloten (Van Ham, 1992). Door de splitsing van dat laatste land, waren echter aangepaste akkoorden met de Tsjechische Republiek en Slowakije noodzakelijk. Deze werden samen met de tweede generatie Europa Akkoorden (met Roemenië en Bulgarije) op 19 december door de Raad gesloten. In februari 1995 zijn ze in werking getreden.

De derde generatie Europa Akkoorden staan nog in hun kinderschoenen. Pas op 19 december keurde de Raad het onderhandelingsmandaat m.b.t. deze akkoorden goed. Overeenkomstig artikel 228 bepaalt een dergelijk mandaat de marges binnen dewelke de Commissie met, in dit geval Estland, Letland en Litouwen, kan onderhandelen. Met deze landen bestaan wel reeds vrijhandelsovereenkomsten die overigens op 1 januari 1995 in werking zijn getreden (AE, n° 6383: 5).

Een ander deel van de betrekkingen met Oost-Europa werd gevormd door de talrijke partnerschapsovereenkomsten die met de vroegere republieken van de Sovjet-Unie werden gesloten of onderhandeld. Dergelijke overeenkomsten voorzien in een ruime politieke, economische en commerciële samenwerking maar onderscheiden zich van de Europa-akkoorden doordat er geen toetredingsperspectief wordt geboden. Tevens gaat de samenwerking minder ver.

Het was president Jeltsin die, in de marge van Top van Corfu het desbetreffende Akkoord met Rusland kwam ondertekenen. Eerder was dit reeds voor het Akkoord met Oekraïne gebeurd. Later op het jaar werd eveneens een dergelijke overeenkomst met Moldavië gesloten. Voorts werden soortgelijke akkoorden onderhandeld of reeds geparafeerd met Wit-Rusland, Kazachstan en Kirgizië. De inwerkingtreding van het Akkoord met Rusland is echter op de helling komen te staan door de mensenrechten schendingen in Tjetsjenië.

E. Andere externe economische betrekkingen

Het in een notedop weergeven van de externe economische betrekkingen van de EU in 1994 is geen sinecure. Per definitie is een dergelijk overzicht onvolledig. Hierboven werden dan ook de belangrijkste evenementen weergegeven. Dit neemt niet weg dat ook nog andere belangrijke acties werden ontwikkeld. Men kan daarbij denken aan de discussie omtrent de bevoegdheden om het Uruguay-Ronde Akkoord te sluiten en de uiteindelijke goedkeuring daarvan in de verschillende lidstaten en het Europese Parlement²². Men kan eveneens denken aan de stappen die door de EU werden gezet in de uitbouw van geïnstitutionaliseerde betrekkingen met de Mercosur via een kaderovereenkomst. Daartoe werd op de Top van Essen op voorstel van de Commissie een strategie goedgekeurd (Europe Documents, n° 1912). Tevens was het Financiële Protocol van de Vierde Conventie van Lomé in 1994 aan een herziening toe. Dat dossier krijgt echter vooral in 1995 (met de verwachte politieke problemen) zijn beslag.

F. Gemeenschappelijk Buitenlands -en Veiligheidsbeleid

Hoewel de EU zich inzake haar Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid (GBVB) met meerdere zaken heeft ingelaten (waaronder de nog steeds aanslepende pijnlijke kwestie van ex-Joegoslavië, Rwanda, het vredesproces in het Midden-Oosten, de machtsovername in Haïti of de CVSE-conferentie in Boedapest), verdient één van haar acties in 1994 bijzondere aandacht omdat deze in de toekomst nog een belangrijke rol zal spelen. Het betreft de conferentie die te Parijs, onder impuls van Eduard Balladur, werd opgestart met het oog op een reeks onderhandelingen tussen de Centraal-Europese landen onderling die moesten resulteren in de sluiting van een Stabiliteitspact. Dat pact werd weliswaar pas in 1995 gesloten maar de voorbereidingen ervan oefenden reeds in 1994 een stabiliserende invloed uit op de relaties tussen een reeks Centraal-Europese landen (vooral tussen Roemenië en Hongarije en tussen dat land en Slowakije). In het pact worden immers een reeks minderheidsproblemen geregeld en wordt een dam opgeworpen tegen al of niet vermeend irredentisme. Met het Stabiliteitspact geeft de EU aan dat het ten aanzien van de stabiliteit in Centraal-Europa een rol wil spelen en een zekere verantwoordelijkheid wil opnemen. Daarbij maakt ze handig gebruik van de grote wens van de betrokken landen om hun betrekkingen met de EU te verbeteren en om zo snel mogelijk tot de EU toe te treden. Op die manier probeert de EU, voorlopig met succes, haar (weliswaar latente) collectieve veiligheidsfunctie uit te breiden tot delen in Europa waar stabiliteit en vreedzame betrekkingen minder evident zijn.

VII. Conclusie

Een overzicht van de activiteiten van de EU en haar instellingen in één jaar is per definitie onvolledig. Zeker voor 1994 geldt dat omdat door de inwerkingtreding van het Verdrag betreffende de Europese Unie de actieradius van de Unie aanzienlijk is uitgebreid. Hier werd dus niet ingegaan op initiatieven inzake het burgerschap (cf. de voor België netelige kwestie van het stemrecht), de initiatieven inzake onderwijs en beroepsopleiding (cf. Socrates en Leonardo da Vinci),

²² AE, n° 6381: 8; n° 6382: 6; n° 6389: 7 & Rapporten Europees Parlement n° A4-93/94 (Rapport Randzio-Plath).

milieu (cf. de verpakingsrichtlijn), onderzoek (het nieuwe kaderprogramma 1994-1998), concurrentie (cf. Ekostahl) of cultuur (cf. de nieuwe discussies over de richtlijn "Televisie zonder Grenzen"). Maar datgene wat hierboven wel werd uitgewerkt geeft duidelijk aan dat de Europese Unie, ondanks het nog steeds grote Euro-scepticisme, in staat is gebleken om in te spelen op een reeks belangrijke veranderingen op het oude continent (zowel binnen als buiten de EU). Tevens is duidelijk geworden dat ondanks het sterke Euro-pessimisme het Europese integratieproces in al haar facetten verder gezet wordt. Niet alleen zijn nieuwe instellingen aan de slag gegaan, tevens werden moeizame uitbreidingsonderhandelingen met succes afgesloten en is het geloof in de haalbaarheid van de derde fase van de EMU (maar dan wel in 1999) toegenomen. Tegelijkertijd is in 1994 gebleken dat de voortgang van het Europese integratieproces de verantwoordelijkheid van de EU in het wereldgebeuren heeft vergroot en daardoor de druk voor een effectiever optreden doet toenemen. De interne consequentie daarvan kan niet anders zijn dan dat de discussies over de instellingen, hun besluitvormingsprocedures en hun onderlinge betrekkingen opnieuw zal losbarsten. De voorbereiding van de Intergoevernementele Conferentie van 1996 zal dat reeds in 1995 duidelijk maken.

Referenties

KRAMER, H. (1993), "The European Community's Response to the New Eastern Europe", in: *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, 1993, n° 2, pp. 213-244

KENNEDY, D., WEBB, D.E. (1993), "The Limits of European Integration: Eastern Europe and the European Communities", in: *Common Market Law Review*, Vol. 30, 1993, n° 6, pp. 1097-1117

HANZ, K.P. (1994), "Das Schengener Übereinkommen: Personenfreizügigkeit in integrationspolitischer perspektive", in: *Integration*, Vol. 17, april 1994, pp. 92-108

DEHOUSSE, F. (1995), "La Politique sociale européenne", in: *Courrier Hebdomadaire CRISP*, 1995, n° 1470-1471

NEUBOLD, H., "EFTA-Erweiterung der Europäischen Union: Eine österreichische Sichtweise", in: *Integration*, Vol. 49, april 1994, pp. 109-112

TEBBE, G. (1994), "Wunsch und Wirklichkeit: Das Problem der Osterweiterung", in: *Europa-Archiv*, Vol. 49, 1994, n° 13/14, pp. 389-396

COMMISSIE VAN DE EU (1994), "Strategie zur Vorbereitung des Beitritts der Länder Mittel- und Osteuropas", in: *Europa-Archiv*, Vol. 49, 1994, n° 22, pp. D 655 - D 658

COMMISSIE VAN DE EU (1994), "Verslag inzake Werkgelegenheid", in: *Bull. EG*, 1994, supplement 2, pp. 109-127

COMMISSIE VAN DE EU (1994), *Verslag over de werkgelegenheid in Europa*, COM (94) 381

COMMISSIE VAN DE EU (1995), *Algemeen Verslag over de Werkzaamheden van de Europese Unie 1994*, Luxemburg, Bureau voor Officiële Publikaties van de EU, 1995

COMMISSIE VAN DE EU (1993), *Een optimale benutting van de door de Interne Markt geboden kansen: strategisch programma*, COM (93) 632

COMMISSIE VAN DE EU (1993), "Advies van de Commissie inzake de toetredingsaanvraag van Noorwegen", in Bull. EG, 1993, supplement 2

COMMISSIE VAN DE EU (1993), "Advies van de Commissie inzake de toetredingsaanvraag van Oostenrijk", in Bull. EG, 1993, supplement 4

COMMISSIE VAN DE EU (1993), "Advies van de Commissie inzake de toetredingsaanvraag van Zweden", in Bull. EG, 1993, supplement 5

COMMISSIE VAN DE EU (1993), "Advies van de Commissie inzake de toetredingsaanvraag van Finland", in Bull. EG, 1993, supplement 6

KERREMANS, B. (1994), "Van anti-climax naar langzaam herstel: de Europese Unie in 1993", in: Res Publica, Politiek Jaarboek 1993, Vol. XXXVI, n° 3/4, pp. 301-317

KERREMANS, B. (1992), "De Europese Economische Ruimte: naar nieuwe verhoudingen tussen EG en EVA", in: Internationale Spectator, Vol. 46, 1992, n° 1, pp. 40-46

VAN HAM, P. (1992), "Brussels's verlicht eigenbelang: de associatieakkoorden tussen de EG en Centraal-Europa", in: Internationale Spectator, Vol. 46, 1992, n° 1, pp. 47-53

Summary: The European Union in 1994

In view of the pessimism on the two EU presidencies (Greece and Germany) before 1994 and of a number of political breakthroughs that has been reached during that year, one can say that the last year of the Tweve (since 1995 the EU consists of fifteen members) has been relatively succesful. It was a year in which the economic recession came to an end, in which the enlargement negotiations have been concluded, and in which the Europe Agreements entered into force. At the same time, however, 1994 showed the first signs of future problems with which the enlarged EU will have to cope. The expected eastern and southern enlargements will necessitate institutional adaptations and will intensify the already bitter discussions on the EU's budget. At the same time, the EU will have to find ways to cope with rising unemployment. This will have to happen in a period during which the member states are having difficulties to fullfil the budgetary conditions of Maastricht. In other words, the difficult years are not yet over for the process of European integration.

